రామాయణ విశేషములు

Acc. No - 26761

కీ॥ శే॥ సురవరం ప్రతాపరెడ్డి

ప్రచురణ :
సురవరం ప్రతాపరెడ్డి సాహిత్య వైజయంతి
ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు
తిలక్ రోడ్, హైదరాబాదు – 500 001.

RAMAYANA VISHESHAMULU : by Late Suravaram
Pratapa Reddy

ప్రచురణ :
సురవరం ప్రతాపరెడ్డి సాహిత్య వైజయంతి
ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు
తిలక్ రోడ్, హైదరాబాదు-500 001

తృతీయ ముద్రణ : 1987

Acc. No. 26761

ప్రతులు : 1250

వెల : రూ. 30/-

ప్రతులకు :
సురవరం ప్రతాపరెడ్డి సాహిత్య వైజయంతి
ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు
తిలక్ రోడ్, హైదరాబాదు-500 001

పద్మావతీ ఆర్ట్ ప్రింటర్స్, హైదర్‌గూడ, హైదరాబాదు—500 029.

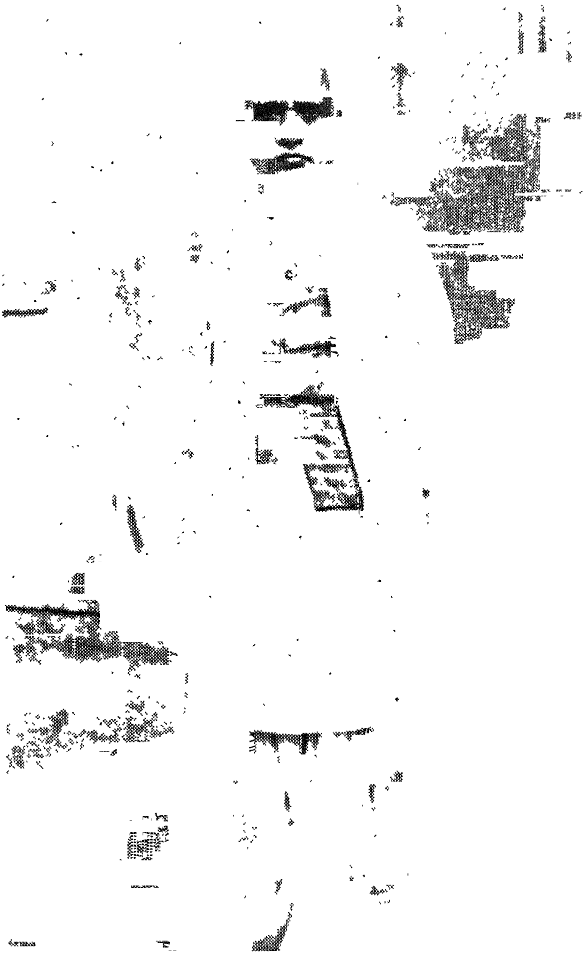

శ్రీ సురవరం ప్రతాపరెడ్డి

జననం : 28-5-1896 అస్తమయం : 25-8-1953

“సురవరం ప్రతాపరెడ్డి సాహిత్య వైజయంతి”

విజ్ఞాపన

సురవరం ప్రతాపరెడ్డి నామ సంస్మరణ మాత్రాన ఆనాటి తెలంగాణలోని సాంఘిక చైతన్యం గుర్తుకు వస్తుంది. గోలకొండ వ్రాతల ఫిరంగి మ్రోతలతో తెలుగు గుండెలలో వీరావేశం నింపిన ధీరుడాయన. పత్రికా సంపాదకుడుగా, పరిశోధక పండితుడుగా, సంస్థల ప్రోత్సాహకుడుగా, ఉత్తమాభిరుచిగల రచయితగా, విశాలాంధ్రోద్యమ ప్రేరకుడుగా సురవరంవారి కృషి సంస్తవనీయం. విశిష్టమైన శైలి, నిర్దిష్టమైన భావం ఆర్జవావేశం, విషయ వైభవం వారి రచనలలోని సహజ గుణాలు.

ప్రతాపరెడ్డిగారి ముద్రితాముద్రిత రచనలు సేకరించి వాటి ముద్రణ కార్యక్రమాన్ని చేపట్టడానికి ఏర్పాటైన సంస్థ “సురవరం ప్రతాపరెడ్డి సాహిత్య వైజయంతి.” ఈ సంస్థలోని సభ్యులు :

అధ్యక్షుడు :
జస్టిస్ కొండా మాధవరెడ్డి

ఉపాధ్యక్షుడు :
శ్రీ దేవులపల్లి రామానుజరావు

సభ్యులు :
డా॥ సి. నారాయణ రెడ్డి
డా॥ బి. రామరాజు
డా॥ యం. రామారెడ్డి
శ్రీ యస్. యన్. రెడ్డి
డా॥ ఎల్లూరి శివారెడ్డి

కార్యదర్శి :
శ్రీ మామిడి రామిరెడ్డి

కోశాధికారి :
శ్రీ గోలి ఈశ్వరయ్య

సురవరం వారి సంపూర్ణ గ్రంథావళి ప్రచురితమైతే పఠితృ లోకానికి, పరిశోధక విద్వాంసులకు ప్రయోజనకరంగా ఉంటుందని ఈ సంస్థ భావిస్తున్నది. ఈ ఆశయంతో మొదట "ఆంధ్రుల సాంఘిక చరిత్ర"ను ముద్రించటం జరిగింది. గ్రంథ ముద్రణ కార్యభారాన్ని వహించటానికి ఈ సంస్థ ప్రత్యేకంగా "సంపాదక మండలి"ని ఏర్పాటు చేసింది. ఇందులోని సభ్యులు :

అధ్యక్షుడు :
డా॥ సి. నారాయణరెడ్డి

సభ్యులు :
శ్రీ దేవులపల్లి రామానుజరావు
డా॥ బి. రామరాజు
డా॥ యం. రామారెడ్డి
శ్రీ గడియారం రామకృష్ణ శర్మ
శ్రీమతి ఇల్లిందల సరస్వతీదేవి
శ్రీమతి సురవరం పుష్పలత
డా॥ ఇందుర్తి ప్రభాకరరావు

కార్యదర్శి :
డా॥ ఎల్లూరి శివారెడ్డి

కోశాధికారి :
శ్రీ యస్. యస్. రెడ్డి

సంపాదకమండలి ముద్రణ కార్యక్రమాన్ని ప్రారంభించి ప్రస్తుతం "రామాయణ విశేషములు", "హిందువుల పండుగల"ను ముద్రించగలిగింది. సురవరంవారి ముఖ్య రచనలన్నీ అనతి కాలంలో ముద్రించాలన్నది సంపాదక మండలి నిర్ణయం. ఈ నిర్ణయానికి సహృదయులు, వదాన్యుల సహకారం తోడయితే మా ఆశయం అచిరకాలంలోనే నెరవేరుతుంది ఈ రెండు గ్రంథాల ముద్రణకు శ్రీ వై. బి. రెడ్డిగారు, శ్రీ జి పుల్లారెడ్డిగారు, శ్రీమతి ఇల్లిందల సరస్వతీదేవిగారి కుటుంబం హార్దికంగా, ఆర్థికంగా సహకారాన్ని అందించారు. తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం పదివేల రూపాయల ఆర్థిక సహాయం చేసింది. వారికి "సురవరం ప్రతాపరెడ్డి సాహిత్య వైజయంతి" కృతజ్ఞతలు తెలుపుకొంటున్నది. నైజాం ట్రస్టువారిని, తిరుపతి దేవస్థానం వారిని ఆర్థిక సహాయం కోసం అర్థించటం జరిగింది.

డా॥ సి. నారాయణ రెడ్డి

తేది : 28-5-1987

అధ్యక్షుడు

సురవరం ప్రతాపరెడ్డి సాహిత్య వైజయంతి

(సంపాదక మండలి)

నా మనవి

శ్రీమద్రామాయణ పవిత్రకావ్యమును ఒక్కమారే చదివి నాకు తోచిన విషయములను విభూతి పత్రికలో ప్రకటించితిని. పండిత శ్రీ చిదిరెమఠము వీరభద్రశర్మగారు అయాచితముగా ధ్వనియుక్తముగా తమ మాటగా వ్రాసిన వాక్యాలకు కృతజ్ఞుడను. పండిత శ్రీ పెండ్యాల వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశర్మగారు నా కోరికపై పీఠిక వ్రాసియిచ్చినందులకు నా హృదయపూర్వకమగు కృతజ్ఞతలను మనవి చేసుకొనుచున్నాను. నేను నా శైలిలో ఉద్దేశపూర్వకముగా వ్యావహారిక పదాలను వాడినాను. గ్రాంథిక వ్యావహారిక సమన్వయశైలికై ప్రయత్నించుచున్నాను. విభూతినుండి 200 ప్రతులనే తీసికొని యున్నందున ఎక్కువగా ప్రచురించుటకు వీలులేకపోయినది. యుద్ధానంతరము అవసరమని ప్రోద్బలము కల్గుచో పునర్ముద్రణ మగును. కాదేని ప్రపంచానికిగాని నాకుగాని నష్టములేదు.

సురవరం ప్రతాపరెడ్డి

(ప్రథమ ముద్రణ పీఠిక)

సంపాదకీయము

తెలంగాణ మాంధ్రప్రదేశముగా నవతరించిన సందర్భమున, తెలంగాణా రచయితలసంఘ మాంధ్ర రచయితల సంఘముగా పరిణమించిన యవసరమున, తెలంగాణా సర్వతోముఖ వికాసమునకు మేలుకొల్పులు పాడిన వైతాళికులగు కీ. శే. శ్రీ సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారి "రామాయణ విశేషము"లాంధ్ర భారతికి ప్రథమోపహారముగా సమర్పించుకొనుట మా భాగ్యవిశేషము. తెలుగువారికి సీతారాముల మీద గల భక్తి యపారము రామాయణమన్న చెప్పరాని యభిమానము. కాని భారత భాగవతాదులవలె మనసుకెక్కిన రామాయణ మింతవరకు తెలుగులో నవతరింపలేదు. భాస్కరుండు పదరకున్న మనకు రామాయణము కూడ బండ్లకెక్కి యుండును. ఐనను భారత భాగవత కథలకన్న రామాయణ కథలందే మన కభినివేశము మెండు శిష్టుల కిది వాల్మీకి రామాయణము నుండియు, తదితరులకు జానపద వాఙ్మయమునను దేశి సారస్వతమునను గల వాల్మీకీ యావాల్మీకీయ రామాయణ గాథల వలనను కలిగియుండు ననుకొందును. ఏతదభినివేశమే శ్రీ ప్రతాపరెడ్డిగారిచే రామాయణ గాథా పాథస్సుల లోతు లరయించినది. సార్వపథీనమైన వారి దృష్టి అంతరాంతరముల ప్రవేశించి అమూల్య విశేషములను కనుగొన్నది. అది చక్కని రామాయణము లేని కొఱతను చిక్కని రామాయణ విమర్శనముతో కొంతవరకు తీర్చినది. అందఱ మెప్పింపజాలు కవిత యెట్లసాధ్యమో యందఱి మన్నన నందుకొను విమర్శనముగూడ నటులే దుర్లభము. శ్రీ ప్రతాపరెడ్డిగా రెట్టి నిర్భీకులో, నిక్కల్మషులో వారి విమర్శనము గూడ అటులే నిష్పాక్షికము, సత్యాన్వేషణైక లక్ష్యము. గ్రంథస్థ విషయము గూర్చి కీ. శే. పెండ్యాల సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రిగారును, కీ. శే. చిదిరెమఠం వీరభద్ర శర్మగారును, శ్రీ అనుముల సుబ్రహ్మణ్య

శాస్త్రిగారును వ్రాసినదానికన్న నధికముగా వ్రాయవలసినది లేదు. ఇక గ్రంథము గూర్చి మాత్రము రెండు మాటలు మనవి చేతును.

రామాయణ విశేషములను నీ వ్యాసములను శ్రీ ప్రతాపరెడ్డిగారు తొలుత 'విభూతి' పత్రికలో ప్రకటించిరి. అప్పుడే రెండు వందల ప్రతులా భాగమునకు సంబంధించినవి ఎక్కువగా తీసి ముఖ పత్రము, మున్నగు వానితో రామాయణ విశేషములను గ్రంథముగా ప్రకటించిరి. తీసినవి 200 ప్రతులే కనుక నవి యాంధ్రదేశ మంతటను వ్యాపించలేదు. ఆరు సంవత్సరముల క్రిందట నేను యక్షగానముల గూర్చి పరిశోధన మొనర్చుచు యక్ష శబ్దచర్చ ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయ గ్రంథ భాండాగారమందలి రామాయణ విశేషములందు చూచి సందేహము తీరక రెడ్డిగారి దగ్గరకు పోయితిని. వారు తమ చేతనున్న రామాయణ విశేషముల ప్రతిని నా ముందుంచిరి. ఈ ప్రతిలో వారెన్నియో క్రొత్తవిషయములను తెల్ల కాగితములపై వ్రాసి మధ్య మధ్యన నతికించిరి. పూర్వాభిప్రాయములు మారినచోట కొట్టివేసిరి. దీనిని మరల ముద్రించరాదాయని నేనంటిని. ఈ ప్రయత్నమంతయు నిందులకే యని వారు మారుచెప్పిరి. శ్రీ ప్రతాప రెడ్డిగారు 'ప్రజావాణి'కి సంపాదకులైన పిమ్మట మార్పులు కూర్పులతో కూడిన రామాయణ విశేషముల ముద్రణ మారంభించిరి. ఆరు ఫారములు ముద్రింపబడినవి. ఇంతలో 'ప్రజావాణి' యాగిపోయినది. ప్రతాపరెడ్డిగారి మనము బాధపడినది. రామాయణ విశేషములు సశేషముగా నుండి పోయినది. రెడ్డిగారు కీర్తిశేషులయిన పిమ్మట వారి స్థిరచరాస్తులు వారి కుమారులకును, వారి గ్రంథములు (ముద్రితా ముద్రితములు) శిష్యుడనైన నాకును దక్కినవి. రామాయణ విశేషములను ముద్రింపించిన బాగుండునని నేను తెలంగాణా రచయితల సంఘము వారిని కోరితిని. వారు నామాటను మన్నించిరి. మిత్రులు శ్రీ ఉరుపుటూరి రాఘవాచార్యులుగారు, శ్రీ బి దామోదరరెడ్డి (తిరుమలాపురం), శ్రీ ఎస్. ఎన్. రెడ్డి (శ్రీ ప్రతాపరెడ్డిగారి జ్యేష్ఠ పుత్రులు) గారల సహాయమున ముద్రణమునకు కావలసిన ధనమును సేకరించిరి.

రెండవ ముద్రణమునకై సిద్ధపరచబడిన రామాయణ విశేషముల ప్రతిలో మొదటి ముప్పదిరెండు పుటలు లేవు. మార్పులు కూర్పులతో నున్నట్టి యా భాగము ప్రతాపరెడ్డిగారు ముద్రింపించిరి. కాని ముద్రింపబడిన యీ పుటలన్నియు లభించలేదు మొదటి ఫారము లభించలేదు. దానిలో పీఠికలు మున్నగునవి ఉండియుండును. ఈ యూహముతో నేను శ్రీ ప్రతాపరెడ్డిగారి 'నా మనవి', శ్రీ వీరభద్ర శర్మగారి 'మాట', శ్రీ సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారి పీఠిక లున్నవియున్నట్లుగా నిందు కూర్చితిని. వీనిని రెడ్డిగారు తాము రెండవ ముద్రణ మారంభించినపు డుంచిరో తీసివేసిరో తెలియదు. తీసివేయలేదనియే నా తలంపు. రెండవ ఫారమసలు గ్రంథముతో నారంభమైనది. ఈ గ్రంథమున 12 వ పుటలో రామాయణ ప్రాశస్త్యమను శీర్షికకు పూర్వమున్న వాక్యముతో రెడ్డిగారు మరల ముద్రింపించిన రెండవ ఫారము (16 వ పుట) పూర్తియైనది. మొదటి ప్రతితో పోల్చిచూడగా నీ రెండవ ఫారమున రెడ్డిగారు వాల్మీకి యెవరను శీర్షిక క్రింద అనేక విషయములు చేర్చినట్లు కనిపించినది. అనగా పదియవ పుట ఆరవ పంక్తినుండి గల విషయమంతయు క్రొత్తకూర్పే. మూడవ ఫారము మరల లభించలేదు. మన దురదృష్టమున నందేయే విశేషములు పోయినవో తెలియదు. నాల్గవ ఫార మీ గ్రంథమందలి 22 వ పుట 9 వ పంక్తితో ప్రారంభమైనది. ఈ గ్రంథమున 12 వ పుటలోగల రామాయణ ప్రాశస్త్యమను శీర్షిక నుండి 22 వ పుట 8 పంక్తులవర కున్న విషయమంతయు ప్రథమ ముద్రణము ప్రతినుండి గ్రహించితిని. మొదటి ముద్రణమున వాల్మీకి యెవరను శీర్షిక క్రింద నున్న చివర 5 పంక్తులు ('వాల్మీకికి భరద్వాజుడను శిష్యు డుండెనని పై ద్వితీయ సర్గలో తెలిపినారు. ఇంతకన్న మించి వాల్మీకిని గురించిన యంశాలు మనకు తెలియవచ్చుట లేదు వాల్మీకి ఏకాలమువాడు అను విషయమును చర్చించుటకు గాను అతడు రాముని సమకాలికు డగుటచేత రాముని కాలము కూడ నిర్ణయించవలసి యుండును. కావున నీ రెండును

ముందు చర్చింప బడును' అను మాటలు) ఈ ముద్రణమున కనుకూలించు నట్లు నేనే తొలిగించితిని. నాలుగవ, ఐదవ ఫారము లక్కరకు వచ్చినవి. ప్రథమ ముద్రణ ప్రతిలో రెండవ ప్రకరణము బౌద్ధజాతక రామకథా విశేషముల చర్చతో (20 పుట) ముగిసినది. ఇది లభించిన ఫారములందు 38 వ పుటకును ఈ గ్రంథమున 42 వ పుటకును వర్తించును. ఈ గ్రంథమున 43 నుండి 45 పుటల వరకు గల విషయమంతయు లభించిన ఐదవ ఫారమందలి చివర రెండు (39-40) పుటలందు గలదు. ఇది ప్రథమ ముద్రణ ప్రతిలో లేదు. ఇది యంతయు రెండవ ప్రకరణమున రెడ్డిగారిచే క్రొత్తగా చేర్చబడినట్టిదే. ఈ గ్రంథమున 45 వ పుట......ఇట్టి గుర్తులతో విడిచిపెట్టితిని. లభించిన ఐదవ ఫారము చివర పుట (40) 'ఋషులు సంతృప్తులై రాముని శపింప' అను అర్ధ వాక్యముతో ముగిసినది. ఆరవ ఫారము లభించలేదు. కనుక నీ రెండవ ప్రకరణ మేరీతిగా ముగిసినదో తెలియదు. ఇంతేకాదు-మూడవ ప్రకరణ మంతయు లభించలేదు. అందు రెడ్డిగారే యే విషయములు మరల చేర్చిరో తెలియదు. కనుక మూడవ ప్రకరణమున నధిక భాగము ప్రథమ ముద్రణ ప్రతి నుండి గ్రహించితిని. ద్వితీయ ముద్రణమునకై వారు సిద్ధపరచిన ప్రతి 32 వ పుటనుండి లభించినదని మొదట మనవి చేసితిని. ఆ 32 వ పుటలో సగము భాగము వారు కొట్టివైచుటచే నదియు నీ గ్రంథమున చేర్చబడలేదు. తక్కిన సగము భాగమున ప్రక్షిప్తములను శీర్షికతో నారంభమగు దానిని వారు నాల్గవ ప్రకరణముగా వ్రాసియుంచిరి. అందుచే ప్రక్షిప్తముల నుండి నేను నాల్గవ ప్రకరణ మారంభించితిని. (పుట 69). ఇచ్చటినుండి గ్రంథమంతయు సమగ్రముగా శ్రీ ప్రతాప రెడ్డిగారి హృదయ మాశించునటులే ముద్రింప గలిగితిమి. హైదరాబాదు నగరమందు రెడ్డిగారి యింటను, వారి స్వగ్రామమునను వారు ముద్రింపించిన ఫారములకై వెదకితిమి కాని లాభములేదయ్యెను. లభించని వానిలో నేయే విషయము లధికముగా చేర్చిరో తెలియరాదు. ఇది గ్రంథమును గూర్చిన కథ.

కీ. శే. శ్రీ ప్రతాపరెడ్డిగారి పేరుతో హైదరాబాదులో వాఙ్మయ పరిశోధన మొనర్చు వారి కొక యుపకార వేతనము నెలకొల్పవలయునని వారి కుమారుల యొక్కయు మాయొక్కయు తలంపు. దీనికై కనీస మేబదివేల ధనము మొదట ప్రోగుచేయబడవలెను. రెడ్డిగారి ముద్రితాముద్రిత గ్రంథములన్నియు ప్రకటించి వానిపై వచ్చెడు రాబడి నంతయు నిధిగా నొనర్చి దాని వడ్డీతో నీ యుపకార వేతన మీయవలయునని మా యభిప్రాయము. అందుకై రామాయణ విశేషముల ముద్రణ మారంభ ప్రయత్నము. తరువాత ఒక్కటొక్కటిగా వారి గ్రంథములు ముద్రింపింతుము. అటుపై నిధిని కూర్చుటకై ఆంధ్ర దేశము నర్థింతుము. ఆంధ్రలోకము మా యీ ప్రయత్నమును మన్నించునని యాకాంక్ష.

రెడ్డిగారి కత్యంత స్నేహపాత్రులగు శ్రీ అనుముల సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రిగా రింకొక పీఠిక వ్రాసి దీనికి వన్నెగూర్చినారు. వారికి మా కృతజ్ఞతలు. గ్రంథ ముద్రణమునకు కావలసిన ఆర్థిక సహాయ మొనర్చిన శ్రీ ఎస్. ఎన్. రెడ్డిగారికిని, శ్రీ దామోదర రెడ్డిగారికిని, మా సంఘ సహాయ కార్యదర్శి శ్రీ ఉరుపుటూరి రాఘవాచార్యులవారికిని మా కృతజ్ఞతలు. సారస్వత ప్రియు లెందరో గ్రంథ ముద్రణమునకై విరాళము లిచ్చినారు. వారికి నా నమోవాకములు.

హైదరాబాదు,
ఫాల్గుణ శుద్ధ సప్తమి.
శా. శ. 1878.

బి. రామరాజు
కార్యదర్శి
ఆంధ్ర రచయితల సంఘం.

(ద్వితీయ ముద్రణ సంపాదకీయం)

మాట

“హేమ్నః సంలక్ష్యతే హ్యగ్నౌ విశుద్ధిః శ్యామికాపి వా” అను మహాకవి కాళిదాసుని చారుతరోపదేశము ననుసరించి, ఎట్టి విలువగల వస్తువైనను పరిశోధింప బడకయే ప్రతిష్ఠ నందజాలదు అట్లని విపరీత పరీక్షకు బూనుచో శ్రేష్ఠతరమైన రత్నము గూడ రాయిగా నిర్ణయింప బడవచ్చును. అందుకని విమర్శకునకు పరిశీలనపట్లు నా యా వస్తువుల యోగ్యతాజ్ఞానము కూలంకషముగ నుండి యున్ననే యది సహృదయుల సంభావనకు పాత్రము కాగలదు. లోకమందలి దోషజ్ఞుల కెల్లరకును నిట్టి యలౌకిక ప్రతిభ యదృష్టవశముననే పట్టును. ఐనను సామర్థ్య మున్నంతమట్టుకు అక్షరాస్యు లూరకుంట పాడి కాదు. పునఃపునరభ్యాస వశమున కొందరుత్కృష్ట పరీక్షకులుగను దేలవచ్చును. నీట మునుగకుండ ఈత నేర్చినవారు గలరా? తెలిసిన దానిని దేల్చుకొనుటకును కొందరు కలమును గదలింతురు. ప్రపంచమునంతను మెప్పింప బ్రహ్మ తరము కాదన్నట్లు ప్రతి కృతియందును ఏదో కొరత యుండక తీరదు. ఈ వినయమును పరీక్షకులు దురుపయోగ పరపకుందురు గాక!

వివిధ భాషా విశారదులైన శ్రీ సురవరము ప్రతాపరెడ్డి బి.ఎ. బి.యల్. గారు ఇటీవల సంస్కృత గ్రంథములను గూడ సానబట్టుటకు బూనినారు. వారెద్దానినైనను ఊరక వదలువారు కారు. విశ్వవిఖ్యాతమైన వాల్మీకి రామాయణమును శ్రీ రెడ్డిగారు ఆత్మవిజ్ఞానాభివృద్ధికొరకు పఠించినను ఆ పఠనమును ఉపయోగింపదలచి యొక విమర్శలేఖను వ్రాయ నారంభించి యందలి కొంత భాగమును విద్వాంసుల పరిశీలనకై హైదరాబాదు ఆంధ్ర విజ్ఞాన వర్ధినీ పరిషన్ముఖమున శ్రుతపరచిరి. తరువాత నా వ్యాసమే విశదముగ “రామాయణ విశేషములు” అను

పేరుతో రెండేడులనుండి "విభూతి" లో ప్రకటింప బడుచుంట పాఠకులకు సువిదితము. లోకమున భిన్నరుచు లుండుటయు క్రొత్త గాదు. ఈ వ్యాసము నవలోకించువారిలో కొందరు 'విభూతి' సంపాదకుల మందలించిరి. మరికొందరు శైవ పక్షపాతము వలన రామాయణమున కపకీర్తి కలిగింపబడుచున్నదనిరి. సమర్థమైన పరిశ్రమతో నిది వ్రాయ బడినదనియును, త్వరగా పూర్తి గావింపుడనియును పొగడిన విజ్ఞులును లేక పోలేదు.

ఈ వ్యాసమును ప్రచురించుటలో నిందాస్తుతులతో నా కెట్టి ప్రసక్తియును లేదు. విమర్శన వ్యాసముల పట్ల సాజముగ నాకుండెడు ప్రీతిని బట్టియే ఇది 'విభూతి'లో వెలిగినది. శ్రీ ప్రతాపరెడ్డిగారు వైష్ణవ మతీయులే కావున 'విభూతి'వారి శైవత్వమువలన రామాయణమునకు రవ్వ గలిగించు నుద్దేశ్య మింతకంటెను కాదనుటను తెల్ప నవసరము లేదు. ఇందు భ్రమప్రమాదములు లేవని లేఖకులు ప్రతిన బూనలేదు. దీనిపై అర్హములైన ప్రతివిమర్శనా వ్యాసముల 'విభూతి'లో ప్రచురించు టకు సంపాదకులు సన్నద్ధులయియే యున్నారు.

దీనిని రచించుటలో శ్రీ రెడ్డిగారు మిక్కిలి పరిశ్రమించిరనియును పెక్కు గ్రంథముల నవలోకించిరనియును ఎట్టివారైనను జెప్పవచ్చును. ఆంధ్రమున నింత విపులముగ వ్రాయబడిన రామాయణ విషయక వ్యాసము వేరొకటి కనుపడలేదు. దీనిని సరిగా నుపయోగించుకొని మరియొక యుద్గ్రంథమును విజ్ఞులు సిద్ధపరచవచ్చును. ఈ దృష్టితో శ్రీ రెడ్డిగారి ఈ చిన్ని పొత్తమునకును విలువ యుండకలదు. ఓర్పుతో నీ వ్యాసమును "విభూతి" కందించినందులకు శ్రీ రెడ్డిగారికి ధన్యవాద ములు.

ఈ వ్యాసమున ననేక స్థలములలో శ్రీ రెడ్డిగారు తమ నిశితమైన బుద్ధిపాటవమును జూపియేయున్నారు. కాని ఏకవేణీశబ్దార్థము, హను

మంతుని బ్రహ్మచర్యము, విమానములు, ఆర్యావర్తప్రదేశము మున్నగు వానిని నిర్ణయించుటలో వారి యూహ సమర్థమైనది కాదని నా యల్ప బుద్ధికి దోచుచున్నది. ఇటులే యింకను కొన్ని దోషములు కొందరికి స్పష్టముగ గోచరము కావచ్చును. వాల్మీకి రామాయణ మొక పరమ పావన గ్రంథమని విశ్వసించుట భారతీయుల ధార్మిక కర్తవ్యమేయైనను, సద్విమర్శనకు గురిగాని గ్రంథరత్నము ప్రకాశింపదు. కావున పరీక్షకులు జంకక దొసగులను దొలగింప ప్రయత్నింతురని సాదరముగ నభ్యర్థించుచున్నాను.

సికింద్రాబాదు,
శా. శ. 1865-వైశాఖ
శుద్ధ ఏకాదశి.

చిదిరెమఠము వీరభద్రశర్మ,
విభూతి - సంపాదకుడు.

పీఠిక

నాకు ముప్పది యేండ్లనాఁడు (1913) రామాయణాంశములను విమర్శింపుచుఁ జిన్న గ్రంథమును వ్రాయు కుతూహలము కలిగి 'శ్రీరాముని జనన కాలనిర్ణయము', 'దక్షిణదేశమునకుఁ దొలుత వచ్చినవా రెవరు?', 'రామాయణ చరిత్ర' అను వ్యాసములను వ్రాసి 'మానవ సేవ' 'ఆంధ్ర భారతి', 'ఆం. సా. పరిషత్పత్రిక' మొదలగువానిలోఁ బ్రచురించితిని. ఆ వ్యాసములపైఁ గొందఱు నాడె వ్యతిరేకాభిప్రాయములను సదభిప్రాయములను గూడ సూచింపుచుఁ బత్రికలకు వ్రాసిరి. నాకు వేఱు కార్యములు కల్గుటచే రామాయణ చరిత్రను వ్రాయలేనైతిని. కాని యిపుడు మిత్రులగు శ్రీ సురవరము ప్రతాపరెడ్డిగారు వ్రాసిన "రామాయణ విశేషములు" అను గ్రంథముఁ జదువ నా యభిలాషయు సంపూర్ణముగాఁ దీరినదని సంతసించితిని. కొన్ని యెడల నభిప్రాయభేదములుండుట సహజమె. నేనే వ్రాసినయెడల శ్రీ రెడ్డిగారు వ్రాసిన ప్రాచ్య పాశ్చాత్య పండితులు రామాయణముఁ గూర్చి సంస్కృతాంధ్రేతర భాషలలో వ్రాసిన యంశములను గ్రహింపకుందును. శ్రీ రెడ్డిగారు ఆంధ్రాంగ్ల, సంస్కృత, హిందీ, ఉర్దూ భాషలలో నికరమైన సాహిత్యము కలవారు. నాకు సంస్కృతాంధ్రములే శరణ్యములు. కాన సర్వవిధముల రెడ్డిగారి గ్రంథ ముత్కృష్టమైనదని నా తాత్పర్యము.

నేను 1941 సంవత్సరము అక్టోబరు నెలలో హైద్రాబాదు వెళ్లినపుడు శ్రీ రెడ్డిగారీగ్రంథములోని కొన్నియంశములను వినిపించి దీనికిఁ బీఠికను వ్రాయుమనగా యట్లేయని యంగీకరించితినిగాని బహుళ గ్రంథాంశములు గల దీని జూడ నాపీఠిక సరిగా నుండదని తలఁతుసు. అయిన నాకొలఁదిగ వ్రాయుచున్నాను.

శ్రీ రెడ్డిగారు రాముని కాలముఁ గూర్చియు, వాల్మీకి కాలముఁ గూర్చియుఁ జాల చర్చించియున్నారు. శ్రీరాముఁడు ఋగ్వేదావిర్భావమునకుఁ బూర్వుఁడనుట నిశ్చయమె. వాల్మీకి విరచితమని చెప్పబడు దృశ్యమాన శ్రీమద్రామాయణమంతయుఁ బ్రాచీనుఁడగు వాల్మీకిచే రచియింపఁబడలేదు. ప్రాచీన వాల్మీకి రామాయణము భిన్నవృత్తములు కలదిగాఁ గాక వేదోదితమగు "అనుష్టుప్" ఛందస్సులోఁ గొంచెము మార్పునొందిన యనుష్టుబ్రూపయుక్త గ్రంథమని లౌకిక ఛందోరూపమగు "మానిషాద" అను శ్లోకమే యుదాహరణముగాఁ గల్గియున్నది. 'మానిషాద' అను శ్లోకము అనుష్టుప్ ఛందోజనితము. వైదిక వాఙ్మయమునం దనుష్టుప్ఛందస్సు కలదు. అది ప్రతిపాదమునకు నెన్మిదేసి యక్షరములుగల నాల్గుపాదములు గలది. గురులఘు నియమము లేదు. కాని యా అనుష్టుప్పును వాల్మీకి లౌకిక వాఙ్మయమునకుఁ దెచ్చుటలోఁ గొంత మార్పును గల్గించియున్నాఁడు. అదేదనగా - లౌకికానుష్టుప్పునఁ బ్రథమ తృతీయ పాదములలోని పంచమాక్షరములును ద్వితీయ చతుర్థ పాదములలోని సప్తమాక్షరములును నియమ యుక్తములగుటచేఁ బాడునపుడు లయకు సరిపడును. ఇదియే వాల్మీకి మహర్షి లౌకికమునకు దెచ్చి రచించి పాడించిన రామకథ. యజ్ఞములయందు కర్మములనడుమఁ గల విశ్రాంతి సమయమున సదస్యశాలలో యజమానుఁడు, ఋత్విజులు, పెద్దలు కూడినపుడిట్టి గాథలఁ బాడించుట కల్గును. రాముఁడశ్వమేధముఁ జేయునపుడు వాల్మీకి రామాయణమును 'కుశలవ' సంజ్ఞలుగల యిరువురు శిష్యులగు 'కుశలవు'లచే బాడించెను. ప్రాచేతస (వాల్మీకి) ద్రష్టములగు కొన్ని సామములు సామవేదమునఁ గాన్పించుచున్నవి. అవి యశ్వమేధమున నేసమయమున హోతచే గానము చేయఁబడునో పరిశీలింపవలసియున్నది. వాల్మీకి తొలుత రచించి పాడించిన రామకథ అనుష్టుప్పులచేఁ గూర్పఁబడి నేటి రంగనాథ రామాయణములోని ద్విపద గాథవలె నుండును. దానిని 4-5 దినాలలో వీణలమీద కుశలవులు పాడియుందురు. అందు భిన్నభిన్న వృత్తములుండవు. భిన్నభిన్న వృత్తములు గల వాఙ్మయముతోఁగూడిన రామకథ పిమ్మట చేర్పఁబడినదేయని తలతును.

రామాయణమునకు ప్రస్తుతరూపము కాళిదాసునకుఁ బూర్వము (క్రీ. శ. 4 శతాబ్దము) గోతమీపుత్ర శాతకర్ణికిఁ బిమ్మటను (క్రీ. శ. 2 శతాబ్ది) గల ప్రాకృత వ్యాకరణకర్తయగు (వాల్మీకి) కూర్చియుండెనా యని తలచుచున్నాను. కారణమేమనగా, క్రీ. శ. రెండవ శతాబ్దమునకుఁ గాని మన యీ దేశమునకు 'ఆంధ్ర' సంజ్ఞ కలుగలేదు. కిష్కింధా కాండలో నాంధ్రదేశ ప్రశంస కలదు. రాముఁడరణ్యావాస మొనర్చిన పంచవట్యాదు లిప్పటి యాంధ్రదేశాంతర్గతములు. అవి నాఁడు ఘోరా రణ్యాయుతములు. ఆంధ్రదేశ సంజ్ఞ రామునినాఁ డెట్లుండును? కాన నా భాగము రెండవ వాల్మీకి కల్పితమె. ఇట్లే ఉత్తరకాండతో హనుమంతుని వ్యాకరణ జ్ఞానప్రశంసలో నాతఁడు 'పాణినిసూత్రములు వరరుచి వార్తికము, పతంజలి భాష్యము' కూడ చదివినట్లు క్రింది శ్లోకముచే సూచింపబడెను.

శ్లో॥ ససూత్రవృత్త్యర్థ పదంమహార్థం। ససంగ్రహంసాధ్యతి
వైకపీంద్రః॥ - 49 ఉత్తరకాండ. 36 స.

పై శ్లోకమునకు మహేశ్వర తీర్థీయవ్యాఖ్య యిట్లు కలదు: "సూత్రం, అష్టాధ్యాయీ లక్షణం, వృత్తిః (కాశికావృత్తిః) తాత్కాలిక సూత్రవృత్తిః అర్థపదం సూత్రార్థబోధక పదవద్వార్తికం, మహార్థం, మహాభాష్యం పతంజలికృతం, సంగ్రహం వ్యాడికృత సంగ్రహాఖ్య గ్రంథసహితం".

ఇట్లు క్రీ. పూ. 2వ శతాబ్దమునందలి పతంజలి భాష్యమును గోతమీపుత్ర శాతకర్ణి నిర్మితమగు నాంధ్రదేశమున స్మరింపబడిన రామాయణములోని కిష్కింధోత్తర కాండాంశములు నవీనములు. కాని కాళిదాసు మహాకవి తన రఘువంశ మహాకావ్యమున రామాయణోత్తరకాండలోని

గాథలను చేర్చియుండుటచే కాళిదాసునకు పూర్వముననే దృశ్యమాన వాల్మీకి రామాయణము పూర్తియైనదని చెప్పనగుచున్నది. మరియు అయోధ్యకాండలోని భరత శ్రీరాముల సంభాషణమునందలి రాజనీతి శ్లోకములను మహాభారతాంతర్గతమగు సభాపర్వములోని నారదుడు ధర్మజునకు జెప్పిన రాజనీతి విశేషములే. అట్లే సుందరకాండలోని సీతా వర్ణనము మహాభారతములోని అరణ్యపర్వాంతర్గతమగు దమయంతీ వర్ణనము లేకరూపములే భారతకర్త వాల్మీకమునుండి దొంగిలించెనా? వాల్మీకి భారతమునుండి యపహరించెనా? నాకుఁ జూడ దృశ్యమాన వాల్మీకి రామాయణములోని పెక్కు శ్లోకములు భారతాదులనుండి కైకొనబడినవనియే యని తలంచుచున్నాను.

మరియు మహాభారతములోని యారణ్యపర్వమున రామాయణకథ కలదు. అందలి గాథలకును దృశ్యమాన వాల్మీకి రామాయణములోని గాథలకును గొన్నియెడల భేదములున్నవి. భారతమున రావణుడును విభీషణుడును భిన్నోదరులు కుంభకర్ణుని లక్ష్మణస్వామి వధించియున్నాడు కాని "భారత తాత్పర్య నిర్ణయము" అను మహాభారత వ్యాఖ్యలో శ్రీ మధ్వాచార్యులవారు కుంభకర్ణునకు అతికాయుడు అనునర్థము పొసగునట్లు విమర్శనమును చేసియున్నారు. భారతములో రామాయణకథయందుత్తరకాండ గాథలు లేనందున నది ప్రాచీనమనియు రెండవసారి వృద్ధికాబడిన వాల్మీకి రామాయణములోని రామకథ భారతాంతర్గత రామకథకు పెంపకము చేయబడినదని తలంచుచున్నాను.

తొలుత అనుష్టుప్ఛందస్సుగా వాల్మీకిచే నిర్మింపఁబడిన రామాయణకథయే నించుమించుగ భారతారణ్య పర్వమున నేడువందల యిరువదిమూఁడు (723) అనుష్టుప్పులతో జెప్పఁబడి యున్నది. ఇవి వాల్మీకి విరచితగేయానుష్టుప్పులు గాకుండినను తదనుకరణములుగా నుండవచ్చును.

మరియు అధర్వసంహిత 13 కాండ 1 సూక్తములో కొన్ని సూత్రములు నరుడు చేయరాని కర్మలఁ జెప్పును. ఆ మంత్రములే పెక్కులు శ్లోకరూపముగా, అయోధ్యకాండ 75 సర్గయందు భరతుఁడు కౌసల్యకడఁ జేయు ప్రమాణములలోఁ గాన్పించును. జైన బౌద్ధమతాంశము లెట్లు శ్రీమద్రామాయణమునఁ జేరినవో శ్రీ రెడ్డిగారు వివరించియే యున్నారు.

రెడ్డిగారు వానరరాక్షస తత్త్వములు, నాటి సాంఘికాచారములు మొదలగు వానిని జక్కఁగా విమర్శించుచు రామాదుల మాంస, గోమాంస, మధుపర్క భక్షణములానాఁడు కలవనియు, నవి యానాఁడు విరుద్ధములు గావనియు వ్రాసిరి. నాకుఁజూడనన్ని స్మృతులలో శ్రాద్ధాది క్రియలలో మాంసభక్షణము విహితముగానె గాన్పించినది. మాంసభక్షణమునకుఁ బ్రాయశ్చిత్తము చెప్పిన స్మృతిగాని "ఉల్లిపాయ" (లశున) భక్షణము నకుఁ బ్రాయశ్చిత్తము చెప్పని స్మృతిగాని కాన్పింపలేదు. మాంసము లేనిదే మధుపర్కము కాదనినాడు తన గృహ్యసూత్రమున, అశ్వలాయన మహర్షి (నా మాంసోమధుపర్కః). "పంచనఖాభక్ష్యాః" అనినాడు, పతంజలిమహర్షి. "ధేన్వనడుహోర్భక్షం- మేధ్యమానడుహమితవాజస నేయకం" అన్నాడాపస్తంబమహర్షి, తన ధర్మసూత్రమున. శ్రీరాముడు గోమధుపర్కముఁ గొనుట యాశ్చర్యముకాదు. శ్రీ కృష్ణమూర్తి గోపా లుడు సంధికై హస్తిపురి కేగినపుడు దుర్యోధనుఁడు తన యింట భుజింపుమనగా భుజింపనని నిరాకరించెనేగాని ధృతరాష్ట్రు మందిరమున కేఁగినవెంటనె ధృతరాష్ట్రుడు నగరిపురోహితులచే నిప్పించిన గోమధు పర్కము నాప్యాయనముగా నాస్వాదించెను ఇవి ప్రాచీనకథలు. ఇప్పటి కాఱువందలయేండ్లకుఁ బూర్వమువఱకు సకృత్తుగా మత్స్యమాంస భక్షణము మన యాంధ్ర బ్రాహ్మణులలో నున్నదేమోయని శ్రీ మాధవా చార్యులవారు తన పరాశరమాధవీయములో నిత్యనైమిత్తికములలో మత్స్య మాంసభక్షణముఁ గూర్చి చర్చించి చర్చించి తుదకు "యథావిధి

ప్రయుక్త శ్రాద్ధే నియుక్తస్య నమత్స్య మాంసభక్షణో దోషావహః" అని చెప్పుటచే సూహ్యమగుచున్నది. కేతన మహాకవి తన విజ్ఞానేశ్వరీ యాంధ్రీకరణమున మూలమునందుండిన 'మహోక్షం వా మహాజం వా శ్రోత్రి యాయప్రకల్పయేత్।" అను శ్లోకము నాంధ్రీకరింపలేదు. కాని యితరములగు "నంజుడు" నములుటను గూర్చిన శ్లోకములను యథా మాతృకగా నాంధ్రీకరించెను.

మఱియు సత్రములలో బ్రాహ్మణుల భోజనమునకును ఈశ్వర నైవేద్యమునకును నంజుడు నుపయోగించుచుండినట్లు **South Indian Inscriptions, 4th, 5th volumes** లో పెక్కు శాసనములున్నవి.

ఇప్పుడును పంచగౌడులలో మత్స్యమాంసభక్షణము దోషము కాదు. మహామహోపాధ్యాయులైన మిథిలదేశపు పండితులును, వేదవేత్తలైన ఉత్కళదేశపు వైదికులును మత్స్యమాంసభక్షణమును జేయుటను జూచి యొక యాంధ్రపండితు డిట్లనినాఁడు:

శ్లో॥ అవతారత్రయం విష్ణోః మైథిలైః కబళీకృతం.

శ్లో॥ మత్స్యమాంస భక్షణం, కక్షకేశరక్షణం ఓఢ్రజాతి లక్షణం.

అని విచిత్రముగాఁ జెప్పియున్నాఁడు. పర్లాకిమిడి కళాశాలయందుపాధ్యాయుడును నాకు మిత్రుడునగు నొక వైదిక ఓఢ్ర బ్రాహ్మణుని వారియందుగల మత్స్యమాంస భక్షణమునుగూర్చి నేను ప్రశ్నింపగా పొలుసుగల మత్స్యములను జాంగలములగు "యిఱ్ఱి, దుప్పి, కణుసు" అనువాని మాంసములను మాలో పెక్కండ్రు భుజించుచుందురని జెప్పియున్నాఁడు. మత్స్యమాంసభక్షణము చేయుటచే హిందువు బలమును వృద్ధిచేయుటకు హేతువని బ్రహ్మసమాజ మతస్థాపకుడగు

శ్రీ రాజారామమోహనరాయలవారు తమ పార్లమెంటు సాక్ష్యములో జెప్పిరి. శ్రీ వివేకానంద స్వాములవారు ప్రాక్పశ్చిమములు (East and West) అను గ్రంథమున భారతీయులు దాస్యవిమోచనము నొందువరకు మత్స్యమాంస భక్షణము విధిగా జేయవలయునని ప్రోత్సహించి యున్నారు. అమాంసభుక్కులగు నాంధ్రాది పంచద్రావిడులకుఁ బై వాక్యములన్నియును నే డసహ్యకరములును నాశ్చర్యకరములుగా నుండునుగదా!

రామాయణమునందలి పరశురాముడు భారతములో భీష్మునితో బోరాడుట విచిత్రాంశము. బ్రహ్మాండ పురాణములో పరశురాముడు శ్రీకృష్ణునికై తపస్సుచేసి వరములనొందియే క్షత్రియ సంహారమునకు గడంగెనని కలదు. ఇదెట్టి విచిత్రాంశమో! వైదిక వాఙ్మయమున ఋగ్వేదమున మాత్రమే రాముని ప్రశంస కలదు. అతడు శ్రీరాముడే యనదగు. పరశురామ బలరాముల పేరులు గాన్పింపవు. కాని ఐతరేయ బ్రాహ్మణమున మార్గవేయరాముడను నొక ఋషి కాన్పించుచున్నాడు. కాశ్యపులైన బ్రాహ్మణులు 'శ్యాపర్ణి' మహారాజుయొక్క యజ్ఞశాలకుం బోయి సోమపానముంజేయ సిద్ధపడగా శ్యాపర్ణి యాబ్రాహ్మణులను యజ్ఞశాలనుండి కొట్టి తరిమివేసెను. అప్పుడు పరుగెత్తుచుండిన కాశ్యపులకు మార్గవేయరాముడు తోడ్పడి శ్యాపర్ణిని వాగ్వివాదముననే జయించి కాశ్యపులకు సోమపానార్హతను కలిగించెనని పై బ్రాహ్మణము చెప్పుచున్నది.

ఈ కథయే భార్గవేయరాముని జయముగా బురాణములలో వృద్ధి కాబడెనేమో! (నాగరలిపిలో మ, భ అను నక్షరముల కంతగా భేదము లేనందున భార్గవను మార్గవగా చదివిరేమో)

వానరులగూర్చి విశేషచర్చను రెడ్డిగారు చేసియున్నారు. వానర, కిన్నర, కింపురుష శబ్దములు ఏకార్థబోధకములుగా కూచిమంచి తిమ్మకవి

(ప్రసిద్ధ తిమ్మకవియొక్క పౌత్రుడు) తన రామాయణ విమర్శనమునం జెప్పియున్నాడు. కింపురుష శబ్దమునకు తైత్తిరీయ బ్రాహ్మణమున ఆటవికులకు సంగీతమునుబాడి జీవించువాడు అను నర్థము గలదు. (చూ. సున్నాలపన్నము) వానరాది పై శబ్దములు వికల్పనరుడు కుత్సితనరుడు అను నర్థము నిచ్చునుగదా!

ఆర్యావర్త, ఏకవేణిశబ్దములగూర్చి శ్రీ చిదిరెమఠం వీరభద్ర శర్మగారు భిన్నాభిప్రాయమిచ్చియున్నారు. ఆర్యావర్తమన నొకప్పుడు బైగ్రీసు (శరావతి) వరకు పాటలీపుత్రము మొదలు వ్యాపించియే యున్నదని నాయొక్క యభిప్రాయమునై యున్నది. వేదమునందు పవిత్రదేశముగా వర్ణింపబడిన గాంధారము **(Kandhahar)** నేటి యార్యావర్తములోని దనదగునా? వేదములో నపవిత్రదేశముగా చెప్పబడిన కీకటము (మధ్యగయా ప్రదేశము) నేడు పవిత్రదేశమేకదా! ఆర్యావర్త సంజ్ఞ నేడు భిన్నరూపముననే యున్నది. ఇప్పటి యార్యావర్తముయొక్క పటమును మహా మహోపాధ్యాయ శివదత్తశర్మ లాహోరు సంస్కృత కళాశాలాధ్యక్షుడు తాను ప్రకటించిన పతంజలి భాష్యముయొక్క పీఠికలో జిత్రించియున్నాడు. దేశసీమలు వేరువేరు కాలములలో ప్రభుత్వము ననుసరించి మారుట సహజమే. ఏకవేణిశబ్దమునకు జట కట్టిన కేశపాశముకలదియని యర్థము. ప్రోషితభర్తృక కేశసంస్కార మును చేసికొనరాదని పతివ్రతాధర్మములలో గలదు. కేశపాశమును ద్విధా విభాగించి ముడిచికొనుట స్త్రీలకు నశ్వమేధకాలమున మేధాశ్వమునకు జేయు పరిచర్యలో మాత్రమె కలదని శ్రీమద్రామాయణముయొక్క బాలకాండ 14 సర్గ. వ్యాఖ్యలో జర్చింపబడియున్నది. పురుషుడు కేశపాశమును రెండుగా విభజించి ముడుచుకొనుట పితృమేధ సమయముననే. ప్రాచీనకాలమునుండి నేటివరకు సనాతన ధర్మిష్ఠలగు స్త్రీలు కబరీభారయుక్తలు. ఆ కొప్పు పెట్టుకొనుటలో ఆర్యద్రావిడాంగనలకు భిన్నరూపములు కలవు.

సీతారాముల చరిత్రములను గూర్చి యీ క్రింది గ్రంథములలోఁ గలదు. అందు భిన్నరూపగాథలును గలవు.

1. పూర్వధర్మఖండము 2. ఉత్తరధర్మఖండము 3. పద్మపురాణము 4. రామతాపన్యుపనిషత్తు 5. హిరణ్యగర్భసంహిత 6. ఉమాగస్త్యసంహిత 7. భాగవతము 8. అధ్యాత్మరామాయణము 9. భారతము 10. విష్ణుపురాణము 11. కూర్మపురాణము 12 శేషధర్మము 13. బ్రహ్మపురాణము 14. స్కాందపురాణము 15. మత్స్యపురాణము 13. గరుడపురాణము 17. విష్ణుయామిళము 18. మోక్షఖండము 19. తత్వసంగ్రహరామాయణము.

పై గ్రంథములలో స్మార్తులు రాముని అద్వైత పరబ్రహ్మముగాను వైష్ణవులు విష్ణురూపునిగాను మాధ్వులు ద్వైత మతానుసారినిగాను నిరూపించుచు తత్తన్మతానుసారులకు బాహ్యచిహ్నములను జిత్రించి తమవానినిగా జేసుకొని యారాధించుచున్నారు. ఈ నడుమ నొక మహా పండితుడు రాముని లలితావతారునిగా నిరూపించి శక్తిస్వరూపునిగా రామాయణమునకు వ్యాఖ్యానము రచించియున్నాడు. వాల్మీకి రామాయణమునకు పై మతముల ననుసరించి బహువిధ వ్యాఖ్యానములు గలవు. ఇప్పటికి 30 యేండ్లకుముందు కీ. శే. బొబ్బిలి మహారాజాగారు రామాయణముపైని భారతముపైని చిన్న విమర్శన గ్రంథములను వ్రాసియున్నారు. ఆ గ్రంథములు పండితులచేఁ బరిష్కృతములే. అందుఁ గొన్ని యంశములు శ్రీ రెడ్డిగారి గ్రంథాంశమునకు సరిపడియేయున్నవి. కాని అంతకంటె నిది సమగ్రమైనది. ఇంకొక మనవి యేమనగా:-

శ్రీ రెడ్డిగారు వ్రాసిన విభూతిలోని రామాయణ వ్యాసములపై నిప్పటికే పెక్కండ్రు విరుద్ధాభిప్రాయముల నిచ్చియున్నారట పీఠిక కూడ వారి ఖండనములకు గురియగుటలో విరుద్ధములేదు. నేను భారత

విమర్శనము వ్రాసి పెక్కండ్ర నిందలకు బాల్పడి యున్నాను గాన నా కది క్రొత్తగాదు. శ్రీ రెడ్డిగారుగాని నేనుగాని దీనిని విభూతిలో ప్రకటించిన శ్రీ వీరభద్రశర్మగారుగాని రామునియందు భక్తి లేనివారమని చెప్పుటమాత్రము సత్యమునకు బహుదూరమై యున్నది. నాచే పవిత్ర రామనామ స్మరణమే నిద్రనుండి లేచునపుడు, పండుకొనునప్పుడు, భుజించునపుడు సర్వకాల సర్వావస్థలయందు స్మరణీయ మగుచున్నది. అదియే తరణోపాయమని దృఢముగ దలంచువాఁడను. కాని కథాదికమును విమర్శించుట మాత్రము నా ముఖ్యకార్యముగఁ దలతును.

శ్రీ రెడ్డిగారి రచనా విధానము ధారాశుద్ధిగలిగి ఆకర్షణీయముగ నున్నదికాని నాకందుగల వాడుకపదముల ప్రయోగము మాత్రము మనస్సునకు విరుద్ధమైనది అని సాహసించి చెప్పుచున్నాను.

పిఠాపురము
ది. 31-8-43

పెండ్యాల వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి

మలికూర్పు పీఠిక

నా ప్రియమిత్రులు కీ. శే. సురవరము ప్రతాపరెడ్డిగారు 'రామాయణ విశేషములు' అను నీ విమర్శన గ్రంథమును రచించి దాని ప్రథమ ముద్రణమును గావింపించి ప్రకటించియున్నారను విషయము సుప్రసిద్ధము. వారి యీ రచనాకాలమున కెంతో పూర్వమునుండియే మాకు సుఘటితమును సౌభ్రాత్రతుల్యమునైన గాఢమైత్రియున్నను దత్ప్రథమ ముద్రణానంతరము ప్రతి యొకటి పంపఁబడువఱకును వారి రచనోద్దేశముగాని, తత్పూరణముగాని తెలిసికొను నవకాశము నాకుఁ గలిగినదికాదు.

తరువాత మాత్రము మేము పలుమాఱు గలియుటయు గ్రంథస్థ విషయములను జర్చించుటయుఁ బ్రాయికముగా సంభవించుచుండెడిది. అందుఁ బరస్పర భిన్నాభిప్రాయములైన సందర్భములలోఁ బునర్ముద్రణమున నా యా విశేషములు వ్యక్తీకరింపఁబడునను నమ్మిక నాకు వారు గలిగించుచుండెడివారు. మొత్తము మీదఁ జారిత్రక విషయములలో ననేకములు నాకు నచ్చినవియే యై యున్నవి.

ఈ గ్రంథాదిని గానవచ్చు కీ. శే. చిదిరెమఠము వీరభద్రశర్మగారి యొక్కయు, కీ. శే. పెండ్యాల సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారి యొక్కయు పీఠికలను జూచువారికి రెడ్డిగారీ గ్రంథరచనా ప్రకటనములలో నెంతెంతటి ప్రతిఘటనముల నెదుర్కొనవలసివచ్చెనో తెలియవచ్చుచునే యున్నది. ధీరులైన రెడ్డిగారు వానిని లెక్కింపక తమ కార్యమును దాము కొనసాగింపఁగలిగిరనుట యెంతయు గమనార్హమయిన విశేషము.

"రామాయణ విశేషములు" అని తమ యీ పొత్తమునకుఁ బేరిడుటలో నేయే యుద్దేశములు వారి హృదయములో నుండెనోయవి దీని సాంగోపాంగముగాఁ జదువఁగల సహృదయులకు సాధారణముగాఁ దెలియవచ్చెడివియే యై యున్నవి. కావున వానిని నే నీ పీఠికలోఁ బ్రత్యేకము జ్ఞప్తిచేయనవసరము లేదనుకొనియెదను. శ్రీ పెండ్యాల సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు తమ పీఠికలో వివరించినట్లు రెడ్డిగారు బహు భాషాకోవిదులు. వారికి సాధ్యమైన విమర్శనశక్తి నాఁబోటివారికి సాధ్యముగాదని నేనును బాఠకులకు మనవిచేయుచున్నాను. గ్రంథ పునర్ముద్రణమున వారు సవరించుకొనఁదలఁచిన యనేక విశేషములు క్రోడీకృతములు గాకముందే నిర్దయదైవము నా ప్రియమిత్రుని మనకు దూరము చేసినది.

రామాయణకథావిషయమున నేను ప్రత్యేకించి చెప్పవలసిన యొకటి రెండు ముఖ్యవిశేషము లీ పీఠికలోఁ దెలియఁజేయుచున్నాను.

శ్రీమద్రామాయణము రామునికాలముననే రచింపఁబడినదని నమ్మించు ప్రయత్నము దాని యుపోద్ఘాతమునందే చేయఁబడినది. దీనిని రెడ్డిగారు బాగుగాఁ బరికించి యందలి యసంగతములను జూపుచు మూల మెంతవఱకుఁ బ్రక్షిప్త మెంతవఱకునని బహుముఖములఁ జర్చించి యున్నారు. వారు పునర్ముద్రణమున సవరించికొనఁబూని వ్రాసియుంచు కొన్న కొన్ని లేఖనములవలన నీ గ్రంథవిస్తరము క్రీస్తుశకమున కీవలఁ గూడ వివివిచేయఁబడుచువచ్చినదని వారు విశ్వసించినట్లు మనకుఁ దెలియవచ్చుచునేయున్నది. ఈ విషయములో నేను వారితో నెల్లవిధముల నేకీభవించుచున్నాను. ఇట్టి యీ మహా గ్రంథమువలన శ్రీరామచంద్రుని దేశకాలవిశేషముల స్వరూపనిర్ణయము చేయఁబూనుట సామాన్యముగా దుర్ఘటము గదా! అనుష్టుప్ఛందమున నున్న శ్లోకము లన్నియుఁగాని యం దనేకములుగాని ప్రథమకవివై యుండుననను నూహసైతము సోప పత్తికముగా నున్నదని నేను తలంపను.

కాని యీ మహారామాయణమునకు మూలమని చెప్పఁదగిన సంక్షేప రామాయణముమాత్రము కథానాయకుని కాలమున కతి సన్నిహితమైనదని నేను జాలకాలముగా నమ్ముచున్నాను. అది యిప్పటి మహారామాయణమున కాదిమసర్గగా నందుఁ బ్రదర్శింపఁబడినది. కాని యది యత్యంత పురాతనమయిన యొకానొక యార్షకావ్యముగా నేను దలంచుచున్నాను.

"దృష్టార్థ కథన మాఖ్యానం" అని మన ప్రాచీన పురాణము లందుఁ జెప్పఁబడిన యాఖ్యానలక్షణమున కది సర్వథా సరిపోవు చున్నది. "శ్రుతార్థ కథన ముపాఖ్యానం" అను నుపాఖ్యాన లక్షణము మహాభారతారణ్యపర్వమునఁ గానవచ్చు రామోపాఖ్యానమునకే యను రూపముగ నున్నది. కనుక నా నిర్ణయము ప్రకారము –

"ఏతదాఖ్యాన మాయుష్యం పఠన్ రామాయణం నరః
సపుత్ర పౌత్ర స్సగణః ప్రేత్య స్వర్గే మహీయతే."
రా. సర్గ 1. శ్లో 99.

అను తదుపసంహార శ్లోకప్రమాణమునుబట్టి రామచరిత్రాత్మకమైన ఆ యాఖ్యానముమాత్రమే మనకుఁ జారిత్రక ప్రమాణమనుట న్యాయమైనది. ఇట్టి యాఖ్యానమున నే వృత్తాంతము లేదో అది యనైతిహాసికమనియు నేది కలదో అది యైతిహాసికమనియు నొక నిర్ణయమునకువచ్చి విమర్శకులు రామకథా నిర్ణయమునకుఁ బూనుకొనుట యుక్తతమము.

ఆఖ్యానములు వేదములవలె నాప్తవాక్యములుగాఁ మన పూర్వులు నిర్ణయించియున్నారు. వాయుపురాణమున విద్యాస్థానమునందు "ఆఖ్యాన పంచమాన్ వేదాన్" అను వర్ణన మనేక ఘట్టములలోఁ గలదు. ఇందు వలన నీ యాఖ్యానములు వేదములతోపాటు పఠింపఁబడవలసినవిగాఁ గూడఁ బెద్దల నిర్ణయము. ప్రసిద్ధములైన రామాయణ మహాభారత హరి

వంశములందు వానికి మూలములై శ్రీరామ పాండవ శ్రీకృష్ణ చరిత్రాత్మకములైన యాఖ్యానములు తదారంభముననే నిక్షేపింపఁబడినవి. వాని ప్రాధాన్యమును గ్రహింపఁజాలని విమర్శకులు తత్తన్మహా గ్రంథకర్తలు మొదట వ్రాసి పెట్టుకొనిన విషయసూచికలుగా భావించి చేఁజేత వదలుచున్నారు. నేను శ్రీ లాలా లజపత్రాయి బంకించంద్ర చటర్జీ వగైరాలు వ్రాసిన శ్రీకృష్ణచరిత్రములఁ జూచి యవి వట్టి యూహామాత్రములగుట గమనించి సరియైన చరిత్ర ప్రమాణములు గలవేమో యని వెదకుచుండ హరివంశములో వేదవ్యాస విరచితమనఁదగి "ఇత్యువాచ పురావాస స్తపోవీర్యేణ చక్షుషా" అను నుపసంహారముగల యొక యాఖ్యానము గానరాగా దానిని బరికించి సత్యమును నిర్ధరించి తద్వ్యాఖ్యానప్రాయముగనే శ్రీకృష్ణచరిత్రమును వ్రాసియున్నాను. అందు మహాభారతాదిని "తతోధ్యర్థ శతం భూయః శుకమధ్యాపయన్మునిః" అను నారంభముగల 150 శ్లోకములుండవలసిన యొక భారతాఖ్యానమునుగూడఁ బరీక్షించి మహాభారతకథ కది మూలమని సైతము నిశ్చయించియున్నాను. కాని నా యితర గ్రంథముల వలెనే అదియు "జీర్ణమంగే సుభాషితం" అన్నవిధముగా నంగమునఁ గాకున్న నా ప్రాతపెట్టెలలో శిథిలమగుచున్నది. ఇది నా యదృష్ట విశేషము. ఈ కృష్ణచరిత్రమును శ్రీ రెడ్డిగారు పలుమారు విని దాని ముద్రణనిమిత్తము గొంత ప్రయత్నించియు లబ్ధమనోరథులు కాఁజాలరైరి. సరి-ప్రసక్తానుప్రసక్తమైన నా యీ యప్రకృత ప్రసంగమునకుఁ బాఠకులు క్షమింతురుగాక.

మహారామాయణములోని బాలకాండకుఁ బైఁ జెప్పబడిన సంక్షేప రామాయణములో నేమాత్ర మాస్పదములేదు. అందు రామపట్టాభిషేక ప్రయత్నమును దద్విఘ్నమును గథారంభవిషయములుగానున్నవి. కావున నయోధ్యకాండమే రామాయణమున కాదిమభాగమని తలంపఁదగును.

1

"ఇక్ష్వాకువంశప్రభవో రామోనామ" అను శ్లోకము మొదలు "దండకాన్ ప్రవివేశహ" అను శ్లోకమువఱకునుగల (8 మొదలు 40 వఱకు) 33 శ్లోకములు మహారామాయణమునందలి యయోధ్య కాండకు మూలభూతములు. వీనికిఁ బూర్వమున్న 7 శ్లోకములు కథావతారికామాత్ర ప్రయోజనములు.

2

"ప్రవిశ్యతు మహారణ్యం" అను 41వ శ్లోకము మొదలు "శబర్యా పూజితః సమ్యగ్రామో దశరథాత్మజః" అను 57½ శ్లోకమువఱకునుగల 17½ శ్లోకములు అరణ్యకాండమునకు మూల భూతములు.

3

"పంపాతీరే హనుమతా సంగతో" అను 58 వ శ్లోకము మొదలు "తతో గృధ్రస్యవచనా త్సంపాతేర్హనుమాన్ బలీ" అను 71 వ శ్లోకము వఱకును 14 శ్లో. కిష్కింధాకాండ విషయములు.

4

"శతయోజన విస్తీర్ణం పుప్లువే లవణార్ణవం" అను 72 వ శ్లోకము మొదలు "సోభిగమ్య మహాత్మానం కృత్వా రామం ప్రదక్షిణం" అను 78 వ శ్లోకమువఱకును గల 7 శ్లోకములు సుందరకాండ విషయములు.

5

"న్యవేదయ దమేయాత్మా కృత్వా రామం ప్రదక్షిణం" అను 79 వ శ్లోకము మొదలు "రామ స్సీతామనుప్రాప్య రాజ్యం పునరవాప్తవాన్" అను 89 వ శ్లోకమువఱకును గల 11 శ్లోకములు యుద్ధకాండ విషయములు.

ఇట్లు మహారామాయణమునందలి 5 కాండములకు మాత్రమే మూలమున్నది తక్కిన 90 వ శ్లోకము మొదలు 100 వ శ్లోకమువఱకునుగల 11 శ్లోకములు ఫలశ్రుతి విషయములు.

ఇట్లు చూచిన మహారామాయణము నందలి బాలకాండమంతయు నమూలమనక తప్పదు. రాముని వనవాసారంభ సందర్భమున "రామస్య దయితా భార్యా నిత్యం ప్రాణసమా హితా జనకస్య కులేజాతా దేవమాయేవ నిర్మితా" అనియున్న శ్లోకమున నొక కృత్రిమ వ్యాఖ్యానరూపమే మహారామాయణము నందలి సీతాజన్మ వృత్తాంతము. "జనకస్య కులే" అనఁగా జనక గృహమునందు అని యర్థముచేసి అది యజ్ఞశాలగాఁ గల్పించి 'సీతాలాంగల పద్ధతిః' అను నిఘంటువున కనురూపముగా మహారామాయణకర్త సీతాజన్మ వృత్తాంతమును బెంచియున్నాడు. నిజములో కుల శబ్దమున కిచ్చట వంశమనిమాత్రమె యర్థము. సీతా శబ్దము మైథిలుల ప్రియవస్తువిషయముగా వచ్చును. "దేవమాయేవ నిర్మితా" అను దానికి "అమృతమథనానంతర మసురమోహనార్థం నిర్మితా విష్ణు మాయేవస్థితా" అని గోవిందరాజులు వ్యాఖ్యానించి కడకు "అనేన సౌందర్య పరాకాష్ఠోక్తా" అని సిద్ధాంతీకరించియున్నాడు.

"అమృతమథనము పిమ్మట అసురులను భ్రమింపఁజేయుటకై నిర్మింపఁబడిన ఆ విష్ణుమాయవలె నున్నది" అని వ్యాఖ్యానార్థము. "దీనిచేత సీతయొక్క సౌందర్యాతిశయము చెప్పఁబడినది" అని యాతని సిద్ధాంతము. ఈ నిర్ణయమే సరియైనది. "జనకస్య కులేజాతా" అనుటలో నామె వంశోన్నతి చెప్పఁబడినదని గోవింద రాజుల నిర్ణయము. కనుక జనకుని యజ్ఞశాలలో భూమి దున్నునప్పుడు లేచివచ్చినదను కల్పన చాతురీమాత్రమని మనము తలంపవచ్చును.

హనుమంతునికిని సుగ్రీవునకును మాత్రమే యిందు వానరశబ్దము విశేషణముగా నీయఁబడినది. వాలి వానర రాజనిమాత్రము పలుమాఱుఁ

దెలుపఁబడినది మఱియు వాలి సుగ్రీవులు సహోదరులని సైత మిందుఁ జెప్పఁబడియుండలేదు. హనుమంతుఁడు "శత యోజన విస్తీర్ణం పుప్లువే లవణార్ణవం" నూరు యోజనముల విస్తారముగల మహాసముద్రమును దాటెను లేక యీదెను అను నీ యర్థముగల వాక్య మతిశయోక్తియై యుండును.

వానరశబ్దము వనచరమాత్రవాచకమని తలంపఁదగియున్నది కనుక వానరు లాటవికులైన మనుష్యులనుట యుక్తము. వాలి వారికి రాజనియు నతని భార్య తార యనియు నిందున్నది. కాని యా వాలి వానరుఁడో తదన్య జాతీయుఁడైన రాజో చెప్ప నవకాశము లేదు. వానరులలో హనుమ త్సుగ్రీవులే గాక "నలంసేతు మకారయత్" అని సేతువు గట్టిన నలుని పేరుగూడ నున్నది. అయినను వీనికి వానరశబ్ద విశేషము లేదు.

ఇంకొక చిత్రమేమనగా రాముని తమ్ములలో శత్రుఘ్నుని పేరెచ్చటను గానరాదు కాని రాముఁ డయోధ్య జేరెనను సందర్భమున "భ్రాతృభిః సహితోఽనఘః" అని భ్రాతృశబ్దము బహువచనమునం దున్నందున శ్రీరామునకు భరత లక్ష్మణులేకాక మఱియొక తమ్ముఁడుగూడ నుండవచ్చునని తెలియుచున్నది. అట్లుకానిచో "భ్రాతృభ్యాం సహితోఽనఘః" అనిమాత్రమే యుండఁదగును.

రాక్షసులలో రావణుఁడును విభీషణుఁడును రాజవంశ్యులుగాఁ జెప్పఁబడియున్నారు. అక్షుఁడను వాఁడొక సేనాధిపతి యని మాత్రమే తెలియవచ్చుచున్నది ఇంతకుమించి మఱియెవ్వరి పేర్లను గానరావు. అన్నిటికంటెఁ చిత్రము రామజననికిగాని భరతజననికిఁగాని వారి తల్లిదండ్రులు పెట్టుకొన్న పేర్లేమో యీ సంగ్రహమువలనఁ తెలియవచ్చుట లేదు. లక్ష్మణ జనని సుమిత్రా నామధేయురాలగును. కాని యామె యభిజనము తెలియదు - కౌసల్య యనఁగాఁ గోసల రాజపుత్రి లేక

కోసలదేశ జాత అనియుఁ గైకేయి యనఁగా గేకయ రాజపుత్రి లేక కేకయ దేశజాత అనియు మాత్రమే అర్థము కావున నవి విశేషణములే కాని విశేష్యరూపములైన నామధేయములుకావు. మహారామాయణకారున కింతకంటె నీ విషయ మధికముగాఁ దెలియదేమో. అతఁడును నంతేచేసి యున్నాడు. ఇట్టి సందర్భములలో మహాభారతమునకున్న ప్రత్యేకత రామాయణమునకు లేదనవచ్చును. అందుఁ గథానాయకుల విషయము ననేకాక నడుమవచ్చు నుపాఖ్యాన పాత్రల విషయమునఁగూడ నెన్నో విశేషములు గాన్పించుచున్నవి. ఉదా:- దమయంతి కొక పినతల్లి యున్నదట. ఆమె దశార్ణ దేశపు రాజు బిడ్డయట—

మనమింతవఱకును జర్చించిన ఈ అఖ్యానమునకంటె రామాయణకథ మహాభారతారణ్య పర్వములో నున్న రామోపాఖ్యానమున విస్తారముగానున్నది. అది రమారమి 700 శ్లోకములుగల యొక చిన్న ప్రత్యేక గ్రంథము. ప్రకృత మహారామాయణ మా రెంటి నాధారము చేసికొనియే యుత్పన్నమైనదని నమ్మవచ్చును.

మనము ప్రమాణముగా నమ్మవలసిన యాఖ్యానములో వెనుక మఱుపున వ్రాయక విడిచిన మహర్షుల పేర్లు రాముని కాలనిర్ణయమున కవసరమైనవి. కనుక వానిని గొంత పరిశీలింతము.

1. భరద్వాజుఁడు

శ్లో. "చిత్రకూట మను ప్రాప్య భరద్వాజస్య శాసనాత్"

శ్రీరాముడు చిత్రకూటము చేరుటకు ముందు భరద్వాజుని యానతిం బడసెనని పైదాని భావము.

2. వసిష్ఠ ప్రముఖులైన ద్విజులు

"మృతేతు తస్మిన్ భరతో వసిష్ఠ ప్రముఖైర్ద్విజైః
నియుజ్యమానో రాజ్యాయ"

దశరథుఁడు చనిపోయిన పిమ్మట భరతుఁడు వసిష్ఠ ప్రముఖు లైన ద్విజులచే రాజ్యపాలనము కొఱకు నియోగింపఁబడిన వాడయ్యెనని దీని భావము.

'శరభంగం దదర్శహ' "సుతీక్ష్ణం చాప్యగస్త్యంచ. అగస్త్య భ్రాతరం తథా"

దండకారణ్య ప్రవేశానంతరము రాముడు : (1) శరభంగుని (2) సుతీక్ష్ణుని (3) అగస్త్యుని (4) అగస్త్యభ్రాతను జూచెనని పై వాక్యముల యర్థము. పై నలుగురును మహర్షులు. ఇంతేకాక –

అగస్త్య వచనాచ్చైవ జగ్రాహైంద్రం శరాసనం
ఖడ్గంచ పరమ ప్రీత స్తూణీచాక్షయ సాయకౌ''

అగస్త్యుని మాటప్రకారము రాముఁడింద్ర సంబంధియైన చాప మును ఒక ఖడ్గమును అక్షయ సాయకములైన రెండమ్ముల పొదులను దీసికొనెనట.

మఱి కొందఱు ఋషులువచ్చి యసురులయొక్కయు రాక్షసుల యొక్కయు సంహారముకొఱకు ప్రార్థింపగా రాముడు రాక్షసులఁ జంపుదు నని ప్రతిజ్ఞ గావించెనట.

ఆ కాలమున రాక్షసబాధ ఋషుల కెక్కుడుగా నున్నదని వీనిచే గ్రహింపవచ్చును.

ఇవియన్నియు నట్లుండనిచ్చి వసిష్ఠ భరద్వాజుల కాలమును గూర్చి చర్చించి చూతము.

3)

శ్లో. వ్యాసం వసిష్ఠ నప్తారం శక్తేః పౌత్రమకల్మషం
పరాశరాత్మజం వందే శుకతాతం తపోనిధిం.

అనునది ప్రసిద్ధమైన వ్యాసభగవానుని గూర్చిన స్తుత్యాత్మక శ్లోకము. మహాభారతమునందన్ని యెడలను వ్యాసమహర్షివంశమిట్లే చెప్పఁబడినది కావుననిది ప్రమాణము గాదనరాదు అయినచో మన యాఖ్యానమునఁ బేర్కొనబడిన వసిష్ఠుఁడీతఁడే యనగా వ్యాసుని ప్రపితామహుఁడే యనినమ్మి పరిశీలింతుమేని భారతకథానాయకులు వసిష్ఠమహర్షి కాఱవతరము వారగుదురు. ఏలయన వసిష్ఠప్రపౌత్రుఁడైన వ్యాసుడు కురు పాండవుల పితామహుఁడేకదా! మహాభారత రామాయణాది పురాణముల యందొక విషయము పెక్కింటియం దొకేవిధముగా, గాన్పించిన నొకదానియందే పెక్కుసారు లేక రూపముననున్నను నది విశ్వసనీయమైన చరిత్రాంశముగాఁ దలంపవచ్చునని నా యభిప్రాయము. ఈ నిర్ణయముతోడనే నేను నా చరిత్ర రచనను సాగించు చుందును. ఇంతకు మించి మన పురాణ కథల సమన్వయమునకు సరియైన సాధనము గనుపింపదు. వసిష్ఠున కాఱవతరమువారైన కురు పాండవులు వసిష్ఠుని పిమ్మట మూడువందల సంవత్సరములకంటె నర్వాచీను లనుట చారిత్రక పద్ధతి కాఁజాలదు ఇట్లు చూతుమేని మహాభారత కథా కాలమునకు రామాయణ కథాకాలము రమారమి 300 సంవత్సరముల పూర్వపుదై యుండవచ్చును. వాయ్వాది పురాణములలో పరీక్షిజ్జన్మ కాలము మొదలు కొని మహాపద్మనందుని యభిషేక పర్యంతమైన కాలము 1050 సం॥ బనియు 1500 లనియు రెండు విధములైన లెక్కలు చెప్పబడినవి. అందు రెండవ విధమే బహుతుల్యము గావున దానినే మనము గ్రహింతము. నందుని పిమ్మట 100 సం॥లకు మౌర్య చంద్రగుప్తుడు రాజ్యమునకు వచ్చినట్లు పురాణము లన్నింటను గలదు. చంద్రగుప్తుని రాజ్యారంభ కాలము క్రీ. పూ. 320 ప్రాంతముగా నేఁటి చరిత్రకారు

లందఱును నిశ్చయించి యున్నారు. ఇందువలన క్రీ. పూ. (320+100+1500) = 1920 సంవత్సరముల నాటిది భారత యుద్ధకాలము. దానికి 300 సం॥ల పూర్వుడుగా రాముఁడు క్రీ. పూ. 2220 సంవత్సరముల కీవలి వాఁడనుకొన్నను దప్పుగా నుండదు. కాఁబట్టి రామాయణ కథాకాలము నేఁటికి 4176 సంవత్సరముల లోపలి దనుకొందును— ఇందుకు విరుద్ధమైన యే నిర్ణయమైనను నిరాధారము.

రా వ ణుఁ డు

ఆఖ్యానములో వీనినిగూర్చి యత్యల్పముగనే చెప్పఁబడియున్నది. ఖర దూషణాదులైన బంధువుల వధను విని క్రోధముచే నొడలు తెలియనివాఁడై రావణుఁడు మాయావియైన మారీచుని సహాయమున రామలక్ష్మణులను దూరముచేసి సీతనపహరించెనట. కారణము జ్ఞాతివధ జనిత క్రోధముగాని యన్యముగాదట. ఈ సందర్భమున మన యాఖ్యానకారుఁడు "నవిరోధోబలవతా క్షమో రావణ తేనతే". 'రావణా! బలవంతుడైన రామునితోడి విరోధము నీకు సాధ్యమైనదిగాదు' అని మారీచుడు పెక్కు తెఱఁగుల వారించినను వాఁడు వినలేదని సైతము చెప్పియున్నాఁడు. హనుమంతుఁడు నూరామడ సముద్రమునుదాఁటి లంకఁ జొచ్చెనని యిందున్నది కదా! ఈ విషయమున నితరాధారము లెట్లున్నవో పరికింతము. అతి ప్రాచీనమని నేఁటి చరిత్రకారు లనేకులచే నిర్ణయింపఁబడిన వాయు పురాణములో భూగోళవర్ణన 16 అధ్యాయములందున్నటి. అందు మలయద్వీప వర్ణనానంతరము లంకాద్వీపము,

శ్లో. తథాత్రికూట నిలయే నానాధాతు విభూషితే
అనేక యోజనోత్సేధే చిత్రసాను దరీగృహే
తస్యకూట తటేరమ్యే హేమప్రాకార తోరణా
నిర్వ్యూహవలభిచిత్రా హర్మ్యప్రాసాదమాలినీ
శతయోజన విస్తీర్ణా త్రింశదాయామ యోజనా

నిత్య ప్రముదితా స్ఫీతా లంకానామ మహాపురీ
సాకామరూపిణాంస్థానం రాక్షసానాం మహాత్మనాం.

అను నిత్యాది శ్లోకములలో వర్ణింపఁబడినది. ఈ లంకా ద్వీపము 100 యోజనముల పొడవును 30 యోజనముల వెడల్పును గలదట! ఇచేయట కామరూపులగు రాక్షసులకు నివాసస్థానము! ఈ స్థాననిర్దేశ మీ క్రింది విధముగాఁ జేయబడినది.

శ్లో. తస్య దీపస్యవై పూర్వేతీరే నదనదీపతేః
గోకర్ణ నామధేయస్య శంకరస్యాలయం మహత్.

తా. ఆ ద్వీపమునకు సంబంధించిన సముద్రముయొక్క తూర్పు తీరమునందు గోకర్ణ నామధేయుఁడగు శంకరుని మహనీయమగు నాలయ మున్నదట

దీనినిబట్టి నేఁటి మార్మగోవా ప్రాంతమున నున్న గోకర్ణ క్షేత్ర మునకుఁ బశ్చిమదిశయందు లంకయున్నదని ఖండితముగాఁ జెప్ప వచ్చును. మహాభారతారణ్యపర్వము నందలి రామోపాఖ్యానమునందుఁ గూడ రావణుఁడు రథమార్గముననే గోకర్ణక్షేత్రమునందుఁ దపస్సు చేయు చున్న మారీచునికడకువచ్చి వాని సాహాయ్య మభిలషించినట్లు స్పష్ట ముగాఁ జెప్పఁబడినది నేఁడీ ద్వీపము శిథిల ప్రాయమై కొంత మునిగి పోగా మిగిలినది గోకర్ణక్షేత్రమునకు నైరృతిలో ఖండఖండములుగా లక్కాదీవులను పేరఁ గానవచ్చెడిని. అత్యుత్తమసాధన సాధితమైన యీ లంక పశ్చిమసముద్ర తీరస్థము గాని యన్యముగాఁజాలదు.

రాముఁడు శూర్పణఖ ముక్కుగోసిన స్థానముగా మహారాష్ట్రులు నాసికాత్ర్యంబక స్థానమును ఆంధ్రులు భద్రాచల ప్రాంతమును వర్ణించుచు బహుభంగుల ప్రమాదపడుచున్నారుగదా! ఏ స్థానమునుండి

నైరృతికి సూటిగాఁ బోయినచో గోకర్ణక్షేత్రము చేరఁగలమో ఆ మార్గ మున కనుకూల ప్రాంతమైన గోదావరీతీరమే పూర్వజభావర్ణనస్థానమైన ప్రదేశము కాఁదగియున్నది. కావున పై వివాదమున కాస్పదము లేదన వచ్చును. అటు నాసికాక్షేత్రమునుగాని యిటు భద్రాచలమునుగాక యీ రెంటి మధ్యప్రదేశము రాముని పర్ణశాలా స్థానమనవలెను. ఇట్టి యీ స్థానమునకును రామునికాలమువాఁడుగాఁ దెలిసిన భరద్వాజునికిని మిక్కిలి సంబంధమున్నట్లుగూఁడ బైఁ జెప్పఁబడిన వాయుపురాణమునందలి భారత భూవర్ణన ప్రకరణమునఁ గొన్ని చక్కని శ్లోకములున్నవి. చూడుడు:

భరద్వాజుఁడు

శ్లో. సహ్యస్యచోత్తరార్థేతు యత్ర గోదావరీనదీ
పృథివ్యామిహకృత్స్నాయాం సప్రదేశో మనోరమః
(తత్ర గోవర్ధనోనామ సురరాజేన నిర్మితః)
రామప్రియార్థం స్వర్గోఽయం వృక్షా ఓషధయస్తథా
భరద్వాజేన మునినాత్ప్రతియార్థేఽవతారితాః
అంతఃపురవరోద్దేశస్తేన రాజ్ఞో మనోరమః.

సహ్యపర్వతోత్తరార్ధమున గోదావరీనది ప్రవహించు ప్రదేశము మిగుల రమణీయమైనదట. భూమి కంతటికిని నంతరమ్యప్రదేశముమాత్ర మొక్కటి లేదట. (కుండలీకృతభాగము కొన్ని ప్రతుల లేదు). ఇట్టి యీ స్వర్గసుఖకారియైన ప్రదేశము వృక్షౌషధీయుక్తముగా రామునికిఁ బ్రీతి చేకూర్ప భరద్వాజమునిచే నవతరింపఁజేయఁబడినదట.

ఇందువలన భరద్వాజమునికిని రామునకును గాఢసంబంధ మున్నదని మనము నిశ్చయింపవచ్చును. ఇట్టి యీ భరద్వాజుడు భారత కథానాయకుల ధనురాచార్యునకుఁ దండ్రి యని భారతమునం దున్నది. కాఁబట్టి ద్రోణ భీష్మ వ్యాసులు రాము నెఱింగియుందురన వలెను.

పరశురామునితో యుద్ధము చేసిన భీష్ముఁ డాతనికిఁ దొలుత శిష్యుఁడు. ఈ గురుశిష్యుల యుద్ధమునాఁటికి పరశురాము డస్త్ర త్యాగము చేసి మహేంద్రపర్వతమునం దపస్సు చేయుచుండినట్లు భారతము చెప్పు చున్నది. మహారామాయణముసైత మట్లే పరశురాము డస్త్రసన్యాసము గావించిన పిమ్మటనే రామపరీక్షార్థము తద్వివాహానంతరము మార్గమునం దతని సంధించినట్లు చెప్పుచున్నది.

ఇట్టి వెన్నియో సమాచారములు రామాయణ మహాభారత కథా నాయకుల సన్నిహితకాలీనతను దెలియఁజేయుచున్నవి.

రామాయణ మహాభారతములలోని కథా సాదృశ్యములు

1

రామకథ మహాభారతములోని యరణ్యపర్వమునందేకాక సభా పర్వమునందలి యధిక పాఠభాగములోఁగూడ నున్నది. దానిని వదలినను ద్రోణ శాంతిపర్వములయందలి షోడశరాజోపాఖ్యానముల రెంటియందును నొకచోటఁ గొంత సంగ్రహముగను వేఱొకచోటఁ గొంత విస్తారముగను గన్పట్టుచున్నది.

2

శల్యపర్వమునందలి బలరామతీర్థయాత్రా ఘట్టమున శ్రుతావతి యను భరద్వాజపుత్రిక మానవులఁ బెండ్లాడనొల్లక యింద్రుని గోరి తపస్సుచేసి యగ్నిప్రవేశమున నిష్టార్థము సాధించినట్లు గలదు. రామాయణోత్తర కాండమునందు వేదవతియను (బృహస్పతి పౌత్రికయుఁ గుశధ్వజుని పుత్రికయునైన యొక) కన్య యుపేంద్రుని బెండ్లాడఁ గోరి తపస్సుచేయుచు రావణునిచే నవమానింపఁబడి యగ్నిప్రవేశము చేసి మఱుజన్మమున సీతయై పుట్టినట్లున్నది. ఇందు శ్రుతావతీ వేదవతీ

నామములు సదృశార్థములు. ఇంద్రోపేంద్రులకును గొంత సాదృశ్యము గలదు. ఈ యిద్దరితండ్రులపేర్లు భేదించినను తాతయగు బృహస్పతి యొక్కడే - బృహస్పతికొడుకు భరద్వాజుఁడనుట ప్రసిద్ధము. ఆది పర్వములోని ద్రోణజన్మకథయు నీ శల్యపర్వములోని శ్రుతావతికథయు తజ్జన్మవిషయమున నేకీభవించెడిని. కావున శ్రుతావతియే వేదవతియు భరద్వాజుడే కుశధ్వజుడునై యుందురని యూహించు నవకాశమున్నది.

3

భారత శల్యపర్వమునందలి యదేఘట్టములోనే ఋక్షగోలాంగూలముల జన్మహేతువు చెప్పబడినది. తొల్లి యేకతద్వితత్రితులనంబడు గౌతమపుత్రులు తండ్రిమరణానంతరము బహుదేశములు సంచరించి త్రితుని పాండిత్యబలమునఁ బెక్కండ్రు రాజులవలన గోధనము నెంతేని యార్జించి తమయూరుచేరవచ్చుచుఁ దమలోఁ గనిష్ఠుఁడైన త్రితుని పేరు పెంపుల కసూయఁజెంది మార్గమధ్యమున నొక పాడుబావిలోఁ బడిపోవు నట్లు చేసిరట - ఆ త్రితుఁడు దైవానుగ్రహమునఁ గొంతకాలమునకుఁ బైకివచ్చి యన్నల దుండగమునకుఁ గోపించి వారి వంశజులు ఋక్ష గోలాంగూలములైపోవునట్లు శపించెనట - ఇదే ప్రస్తావన మరల శాంతి పర్వములో నుపరిచరవసువుయొక్క వైష్ణవ యాగ సందర్భమునఁ జెప్పఁబడి యా యేకతద్వితుల సంతానమువారగు ఋక్షగోలాంగూలములే అనఁగా భల్లుకవానరములే శ్రీరామునికి రావణయుద్ధమునఁ దోడ్పడినవని సైతము స్థిరపఱుపఁబడినది.

4

భారత శాంతిపర్వములో శ్రీకృష్ణుఁడు ధర్మరాజునకుఁ జెప్పి నట్లున్న పరశురామునికథలో మగధరాజైన బృహద్రథుఁడు (జరా సంధునితండ్రి) పరశురామభీతుఁడై పాఱిపోయి ఋక్షవత్పర్వతము

చేరగా నచ్చటి ఋక్షగోలాంగూలములాతనిఁ గాపాడెననియున్నది. మఱియు-సభాపర్వమునందలి బృహద్రథ వృత్తాంతమును ముఖ్యముగా తద్దుందుభి నిర్మాణకథను బరికింపఁగా రామాయణమునందలి దుందుభి వధఘట్టము జ్ఞప్తికివచ్చుటయేకాక యా బృహద్రథుడే వాలియనియ నాతని యుపాస్యదైవతముగాఁ బేర్కొనంబడిన తారానామక యక్షిణియే తారయనియు, జరాసంధుఁడే యంగదుఁడనియు నూహింప సాధ్యమగు చున్నది.

5

మహాభారత ద్రోణపర్వమునందలి షోడశరాజోపాఖ్యానములోఁ గల రామవృత్తాంతమునందు జనస్థాననివాసుల విషయమునగల శ్లోకములు గమనార్హములు.

1. శ్లో. జఘానచ జనస్థానే రాక్షసాన్ మనుజర్షభః
తపస్వినాం రక్షణార్థం సహస్రాణి చతుర్దశ.
....
....

2. శ్లో. స్వధాపూజాంచ రక్షోభిర్జనస్థానే ప్రణాశితా
ప్రాదాన్నిహత్య రక్షాంసి పితృదేవేభ్య ఈశ్వరః.

తా॥ సర్వశక్తి సంపన్నుఁడైన రాముఁడు రాక్షసులచే జనస్థానమునందు నాశనముచేయఁబడిన స్వధాపూజను (పితృదేవతల యారాధన విశేషమును) రాక్షసులనుజంపి మరల నా పితృదేవతలకు సమకూర్చెను అని పై రెండవ శ్లోకముయొక్క తాత్పర్యము. ఇందువలన జనస్థానరక్షోవధకుఁ గారణము పితృదేవతల యారాధనకు వారు భంగముచేయువారగుటేయని తెలియవచ్చుచున్నదిగదా! ఇది యౌక్త

రాహులకును ఆకాలపు దాక్షిణాత్యులకునుఁగల కర్మకాండ వైరుద్ధ్యమును అందురామునకుఁగల యభిమానవిశేషమును దెలుపుచున్నది. ఇది యిట్లుంచి యొక ముఖ్యవిషమును గొంచెము వివరింతును.

రామాయణము నందలి ఖరదూషణాదులవధ ప్రకరణమున మహేశ్వరతీర్థులను పూర్వవ్యాఖ్యాత శేషధర్మములలోనివని యీ క్రింది,

శ్లో. యాజ్ఞవల్క్యసుతారాజన్ త్రయోవై లోకవిశ్రుతాః
చంద్రకాంత, మహామేఘ, విజయా, బ్రాహ్మణోత్తమాః
ఖరశ్చ, దూషణశ్చేతి త్రిశిరా బ్రహ్మవిత్తమాః
ఆసంస్తేషాంచ శిష్యాశ్చ చతుర్దశ సహస్రధా.

అను రెండుశ్లోకముల నుదాహరించియున్నాడు. వీనినిబట్టి ఖరదూషణ త్రిశిరులు యాజ్ఞ్యవల్క్యమహర్షి పుత్రులని తేలుచున్నది. ఇందుపైఁ జూతమని శేషధర్మములను గ్రంథమును వెదుకఁగా నీ కథయందు విరివిగా నున్నది. చంద్రకాంతమహామేఘ విజయులు శివునిగూర్చి తపస్సు చేసి కడపట "సంసార విష వృక్షస్యచ్ఛేత్తా భవ మహేశ్వర!" అని యద్దేవుని వరమడుగఁగా వారి వాక్పారుష్యమును గర్హించి మీరును మీ శిష్యులును రాక్షసులై జనస్థానమున వసించుచు శ్రీరామచంద్రునిచేత సంహరింపఁబడి మీ కోరిన మోక్షమును బొందుదురు గాతమని యాయన వరమిచ్చినట్లున్నది — ఈ శేషధర్మములును మహాభారత శేషభూతములే యని చెప్పఁబడును.

పులస్త్య విశ్వామిత్రాగస్త్యుల సంతతివా రనేకులు రాక్షసులైరని వాయ్వాది పురాణములందున్నది, అందు విశ్వామిత్రుని సంతతివాఁడు యాజ్ఞవల్క్యమహర్షి. వాసిష్ఠులకును వీరికిని బొసఁగదు. శ్రీరాముఁడు వాసిష్ఠపక్షీయుఁడనుట ప్రసిద్ధము. రామపత్నియైన సీతాదేవి జనకరాజ పుత్రిగదా! ఆ జనకుని పేరు దేవరాత జనకుఁడని రామాయణాయోధ్యా

కాండములోని సీతానసూయా సంవాదఘట్టమువలనఁ దెలియుచున్నది. భారత శాంతిపర్వములోని యాజ్ఞ్యవల్క్య జనక సంవాదములో దైవరాతికి అనగా దేవరాతపుత్రునకు వేదాంతోపదేశము చేయుసందర్భమున నమ్మహర్షి తన పూర్వకథఁ జెప్పుచు- "నీ తండ్రి సభలో వ్యాస వైశంపాయనాదుల యెదుట నాకును విదగ్ధశాకల్యుఁడను వైశంపాయన శిష్యునకును శాస్త్రవాద మతిఘోరముగా జరిగి యందు నేను జయించితి" నని చెప్పినట్లున్నది దైవరాతితండ్రి దేవరాతుఁడేకదా! ఇతఁడే సీతాజనకుఁ డనదగియున్నాడు. కావున యాజ్ఞవల్క్యపుత్రులు రాముని కాలమువారే యనియు నిర్ణయమగుచున్నది. వాసిష్ఠ వైశ్వామిత్రుల కలహము సకల పురాణ ప్రసిద్ధము. యాజ్ఞవల్క్యుఁడు మొదట వైశంపాయనునియొద్దఁ జదివి కారణాంతరమున నతనిచే నిరాకృతుఁడై శుక్ల యజుర్వేదమును సంపాదించిన విషయముగూడఁ బ్రఖ్యాతమైనదే! పై జనకసభావృత్తాంతము బృహదారణ్యక ఛాందోగ్యములందును గలదు.

ఇట్టి యనేక విశేషములు రామకథకు మూలములై మహాభారతము నందందందుఁ గానవచ్చుచున్నవి. వీని నన్నింటిని సేకరించియే తన కావ్యపక్కి కనురూపముగా మార్చుకొని మహారామాయణమును దత్కర్త రచించియున్నాఁడని గ్రహింపవీలగుచున్నది. కాఁబట్టి రామాయణమెప్పు డెవరిచే నే యుద్దేశమున రచింపఁబడినను నమూలకమైన కల్పితకథ మాత్రము కాదని ఖండితముగాఁ జెప్పవచ్చును.

మహారామాయణ సాహిత్యము నేఁడు రామాయణమను పేరఁ బ్రఖ్యాతమైన మహాకావ్యము. కావ్యదృష్టితోఁ బరీక్షించిన నొకసంస్కృతమునందేకాక మఱియేభాషయందును "నభూతో నభవిష్యతి" అనునట్లు సాటిచెప్పనలవిగాని యసాధారణకావ్యము. కవికులగురువని ప్రసిద్ధి చెందిన కాళిదాసుడు సయితము దీనిశైలి నలవఱచుకొనఁగోరి కొంత ప్రయత్నించెనందురు. కానియతఁడు సైతమీ ప్రయత్నమున లబ్ధమనో రథుఁడయ్యెనని చెప్పజాలము

ఇమ్మహాకావ్యమును జదివి యొకానొక ప్రాజ్ఞుఁడిందు,

శ్లో. తదుపగతసమాస సంధియోగం
సమ మధురోపనతార్థ వాక్యబద్ధం
రఘువరచరితం మునిప్రణీతం
దశశిరసశ్చవధం నిశామయధ్వం.

అను శ్లోకమును నుచితస్థానమునఁ బ్రతిష్ఠించియున్నాఁడు. పదమంజిమ యందేమి, సంధిసమాస విన్యాస చాతురీవిశేషమునందేమి, యీ మహా కావ్యము తరువాతఁ బుట్టిన కావ్యము లన్నింటికిని మేలుబంతియన నొప్పుచున్నది. "గతింఖర ఇవాశ్వస్య" అని యమ్మహాకవి యేదో సందర్భమునఁ జెప్పినట్లు తచ్ఛ్లోకగతి యనన్య సామాన్యమైనది. చరిత్ర శోధనపద్ధతిలో నీ కావ్యవిశేషముల కొకింత విలువ తగ్గించి చూచినను సాహిత్యశోధన పద్ధతిలో నీ కావ్యమనర్ఘ మనక తప్పదు. ఇందలి యనేక విషయములు సమూలములేయనఁదగియున్నవి. తక్కినవిసైతము ముద్దేశ పూర్వకముగా గావింపఁబడిన మార్పులేయన నొప్పును. గ్రంథమంతయు గాకున్నను జాలభాగ మొకేచేతఁ దీర్చి పెట్టఁబడిన విచిత్రశిల్పమనియే తలంపఁదగియున్నది. శ్రీ పెండ్యాల సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారన్నట్లు మహా రామాయణకవి ప్రాకృత వ్యాకరణకర్తయగు వాల్మీకియైయుండిన నుండ వచ్చును. అమ్మహాకవి కీనామము రామాయణరచనవలనఁ గలిగిన బిరుదనామ మగునేమో!

తుది మాట

శ్రీ రెడ్డిగారు తలఁచుగా నేఁటి ప్రాచ్య పాశ్చాత్య విమర్శకులు రామాయణమును గూర్చి చేసిన విమర్శల నన్నింటిని గ్రోడీకరించి చూపియు వాని సత్యాసత్యముల ననేకవిధములఁ జర్చించియు గుణమును స్వీకరించియు దోషమును నిరాకరించియు 'రామాయణ విశేషములు'

అను నీ గ్రంథరచనము గావించి దీనిమూలమున లోకమునకు మహోప కారము చేసియున్నారు. దీనివలన మనము దెలిసికొనవలసిన విషయము లెన్నియేని కలవు. వారి పునర్ముద్రణ సంస్కరణములు స్వహస్తముననే పూర్తియైయుండినచో నా యీ పీఠికావిశేషములు వారి కలమునుండిమే ఖచితములయ్యెడివేమో! కాని అట్టి యవకాశమును భగవంతుడు మనకు గలుగఁజేయలేదు. సర్వేశ్వరుడా పవిత్రజీవికి శాశ్వతశాంతి విశ్రాంతు లొసంగి తనలో నిమిడ్చుకొనుగాక యని నా యీ యుపోద్ఘాతము నింతటితో విరతము గావించుచున్నాను.

జనగామ
17-10-1956

ఇట్లు
అనుముల వెంకట సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి
తెలుగు పండితుడు
ప్రెస్టన్ ఇన్‌స్టిట్యూటు
జనగామ

విషయానుక్రమణిక

			పుటసంఖ్య
1.	రామాయణము-ఇలియడ్ పురాణము	...	1
2.	చ్యవన రామాయణము	...	3
3.	భృగువెవ్వరు	...	5
4.	వాల్మీకి యెవరు	...	7
5.	రామాయణ ప్రాశస్త్యము	...	10
6.	ఇలియడ్ పురాణము	...	12
7.	హోమరు కాలము	...	15
8.	దేశి విదేశి పురాణాలు	...	20

2

1.	వివిధ రామాయణకథలు	...	21
2.	జైన రామాయణము	...	21
3.	జైనకథ-రాక్షసవానరోత్పత్తి	...	22
4.	రావణుని దిగ్విజయము	...	24
5.	హనుమంతుని జన్మకథ	...	25
6.	శ్రీరాముని జననము	...	27
7.	సీతాపహరణము	...	28
8.	సీతాన్వేషణము	...	29
9.	యుద్ధకాండము	...	29
10.	ముగింపు	...	29
11.	లఘు విమర్శ	...	30
12.	బౌద్ధజాతక రామకథ	...	32
13.	ఇతర రామకథలు	...	34
14.	కథాసరిత్సాగరము	...	35

1.	రామవాల్మీకులకాలము	...	37
2.	మహాభారతకాలము	...	41
3.	ఇంద్రపూజా ప్రాముఖ్యము	...	43
4.	ఋగ్వేదములో రాముడు	...	48
5.	వాల్మీకి కాలము	...	54
6.	మార్గవిధానము	...	55

1.	ప్రక్షిప్తములు	— 1	...	56
2.	,,	— 2	...	56
3.	,,	— 3	...	57
4.	,,	— 4	...	59
5.	,,	— 5	...	62
6.	,,	— 6	...	63
7.	,,	— 7	...	67
8.	లక్ష్మణుని పెండ్లి అయ్యేనా	— 8	...	68
9.	ప్రక్షిప్తములు	— 9	...	69
10.	,,	—10	...	71

5

1.	ముఖ్య సంఘటనల కాలచర్చ	...	72
2.	రామ పట్టాభిషేకము	...	75
3.	సీతారాముల వివాహకాలము	...	78
4.	రాముని ప్రవాసకాలము	...	83

1.	సాంఘికాచారములు	...	89
2.	వర్ణ వ్యవస్థ	...	90
3.	అనార్యులు	...	92
4.	నరమేధము	...	94
5.	అశ్వమేధము	...	98

6.	చండాలురు	... 99
7.	మాంస భోజనము	... 101
8.	ఇతర పాకములు	... 108
9.	స్త్రీల స్థానము	... 109
10.	కైకేయి	... 110
11.	బహుభార్యాత్వము	... 114
12.	అంతఃపుర వాసము	... 115
13.	స్త్రీల వేదాధికారము	... 117
14.	స్త్రీల యితర సమస్యలు	... 118
15.	నావలు	... 120
16.	వృక్షపూజ	... 121
17.	ఇతర విశ్వాసాలు	... 122
18.	నాస్తికులు	... 130
19.	ఏకవేణి	... 132
20.	వర్ణవ్యవస్థ	... 132
21.	యుద్ధతంత్రము	... 133
22.	ఆర్యుల సంస్కృతి	... 141

7

1.	రాజనీతి	... 155

1.	కవిత-గుణపోషణము	... 173
2.	గుణపోషణము	... 182
3.	శ్రీరాముడు	... 182
4.	లక్ష్మణుడు	... 187
5.	భరతుడు	... 189
6.	శత్రుఘ్నుడు	... 189
7.	కైకేయి	... 190
8.	సీత	... 190
9	హనుమంతుడు	... 192

10.	రావణుడు	...	192
11.	విభీషణుడు	...	193
12,	దశరథుడు	...	193
13.	వసిష్ఠుడు	...	194
14.	విశ్వామిత్రుడు	...	194

1.	వాల్మీకి భూగోళము	. .	197
2.	పంచవటి యెచ్చటిది	...	203
3.	తూర్పుదిక్కు	...	204
4.	దక్షిణదిక్కు	...	205
5.	పడమటి దిక్కు	...	205
6.	ఉత్తర దిక్కు	...	206
7.	విమర్శ	...	207
8.	కిష్కింధ ఎచ్చట నున్నది	...	217
9.	లంక యెచ్చట	...	218
10.	ఆర్యావర్తమేది	...	223

1.	వానర రాక్షస తత్వము	...	240
2.	వానరులెవరు	...	241
3.	హనుమంతుని పెండ్లి	...	247
4.	రాక్షసులెవరు	...	251
5.	పూర్వము విమానాలుండెనా	...	253
6.	రావణుడు	...	257
7.	రాక్షస వర్గములు	...	259
8.	రాక్షసుల నాగరకత	...	277

1.	పరిశిష్టము	...	281
2.	ముగింపు	...	287

రామాయణము-
ఇలియడ్ పురాణము

"వాల్మీకే ర్మునిసింహస్య కవితావనచారిణః
శృణ్వన్ రామకథానాదం కో నయాతి పరాంగతిమ్?"

శ్రీ మద్రామాయణ మహాకావ్యమునుగురించి నావంటివాడు వ్రాయుట మహాసాహసమే! ఎందరో ప్రాచ్యపాశ్చాత్య పండితులు వాల్మీకి రచిత రామాయణ మహాకావ్యమును గురించి విపులముగా చర్చించి యున్నారు. హిందువు లందరికిని శ్రీమద్రామాయణముపై నుండునంతటి భక్తి ప్రేమాదరములు ప్రపంచములోని మరే గ్రంథముపైనను లేవు. వాల్మీకి రచితమగు గ్రంథము ఆది కావ్యము. రాముడన్ననో, సాక్షాద్విష్ణ్వవతార పురుషుడుగా హిందువులచే పూజింపబడునట్టి దేవుడు. హిందూ పండితులు నేటివరకును రామాయణములో అవతార తత్త్వమును, ఆధ్యాత్మిక విషయమును విశేషముగా చర్చించిరి. కాని యితరాంశములు కూడ తెలుసుకొనదగినవై యున్నవి.

రామాయణమును గురించి యాధ్యాత్మికపరముగాను, చారిత్రికముగాను రెండు విధములగు విమర్శన పద్ధతులు కనబడుచున్నవి. ఆధ్యాత్మికముగా పరిశీలించు మొదటి వర్గము వారికి రాముడు అవతార పురుషుడు,

పురుషోత్తముడు. ఆతనిలో ఏ లోపమును లేదు. అతడు సాక్షాద్విష్ణు భగవానుడే. సీతాదేవి అపరలక్ష్మీదేవియే. రామునిబంటు అయిన హనుమంతుడును దేవుడే. అతనినెందరో కులదైవతముగా పూజించుచున్నారు. రామాయణము భక్తి ప్రధాన గ్రంథము. అందు వేదాంత రహస్యము లున్నవని పండితులు పెద్ద పెద్ద వ్యాఖ్యలు వ్రాసినారు. ఇట్టి భావ పరంపరలచే హిందువులు, అందు ముఖ్యముగా వైష్ణవులు, శ్రీమద్రామాయణమును పూజించువారై యున్నారు. రెండవ వర్గమువారు శ్రీరామచంద్రుని ఆదర్శ మహాపురుషునిగా స్వీకరించుచున్నారు. కేవలము చారిత్రిక దృష్టితోనే విమర్శించుచున్నారు. ఈ దృష్టితో చూచువారు ఒక్కొక్కప్పుడు అస్తినాస్తి విచికిత్సలో తటపటాయించుచున్నారు. యథార్థముగా శ్రీరాముడు చారిత్రికపురుషుడేనా యని సంశయించుచున్నారు. రామాయణమును ఒక ఆదర్శనీతిదాయకమగు కథగా కల్పించి యుండరాదా? అని వాదింతురు. కొందరు పాశ్చాత్య విమర్శకులు రామాయణకథ కల్పితకథ యని యభిప్రాయపడినారు. వెబర్ అనువాడిట్లు వ్రాసెను: "ఆర్యులు దక్షిణాపథమును సింహళమును ఆక్రమించుకొన్న నిరూపక గాథ రామాయణము. రామాయణ పాత్రలన్నియు కల్పితములే. సీతయన నాగటిచాలు. నాగటిచాలుపూజను తెలుపునట్టిదీ కథ."

జాకోబీ యిట్లువ్రాసెను: "వేదములలోని వృత్రవధయే రామాయణమునకు మూలము. రాము డింద్రుడు. వృత్రుడు రావణుడు. వేదాలలో మరుత్తులు (గాడ్పులు) ఇంద్రుని మిత్రులు. ఇచ్చట గాడ్పుకొడుకు – హనుమంతుడు–రామునికి ముఖ్యుడు. సీత నాగటిచాలు. వృత్రుని చంపి మేఘాలను నాగటి చాళ్ళకు విడిపించినవాడు ఇంద్రుడు లేక రాముడు."

పర్గిటర్ రామాయణము యథార్థగాథ యని యభిప్రాయపడెను. "ప్రాచీనపు ఇతిహాసములను శ్రద్ధతో పరికించి శోధించిన తర్వాత

వాటిని నిరాకరించు నాలోచన చేయరాదు. రాముని చరిత్ర దక్షిణాపథ మందలి యార్యవిజృంభణమనిచెప్పి అవలీలగా త్రోసివేయరాదు'' అని యతడనెను.

నా అభిప్రాయములో శ్రీరాముడు కల్పిత పురుషుడనుటకు ప్రబలాధారములు కానరావు. రామాయణములోని ప్రధానఘట్టములు జరిగినవనియే విశ్వసింప వీలుకలదు. రాముని ఉత్తమోత్తమ గుణ సంపదనుబట్టి హిందువు లతనిని దేవునిగా పూజించుచున్నారు. అందుచేత అతని చరిత్రకు సంబంధించిన విషయాలను మానవాతీతములైనవిగా వర్ణించి పెంచి వ్రాసినారు. చారిత్రిక పద్ధతిపై విపులముగా విమర్శచేసిన గ్రంథాలు తక్కువగా నున్నవి. అందుచేత ఈ గ్రంథ రచన అవసర మయ్యెను.

చ్యవన రామాయణము

ప్రధాన విషయములోనికి ప్రవేశించుటకు పూర్వమొక్క యంశాన్ని గూర్చి చెప్పవలసియున్నది. రామాయణములు చాలా యున్నవి. సంస్కృతములో వాల్మీకి రామాయణము తర్వాత రామచరిత్రమును మహాభారతములోను, భాగవతములోను, విష్ణుపురాణములోను, వాయు పురాణములోను వ్రాసియున్నారు. కాళిదాసాదులు శ్రీరాముని గురించిన కావ్యనాటకములను వ్రాసిరి. భారతీయ భాషలలో అనేక రామాయణములు రచింపబడెను. తులసీదాసు రామాయణము హిందీభాషకు మకుటాయ మానము. కంబ రామాయణము అరవములో అగ్రస్థానము వహించినట్టిది. తెలుగులో భాస్కరుడు, గోన బుద్ధుడు, మొల్ల, గోపీనాథమువారు, వావిలి కొలనువారు మున్నగు పలువురు వ్రాసిరి. నేటికిని ప్రతిభాషలో రామాయణమును భక్తులు తమశక్తికొలది వచనములోను పాటలలోను పద్యాలలోను నానావిధాలుగా రచించుచున్నారు. వీనికన్నిటికిని మూలము

వాల్మీకి రామాయణమే. అయితే వాల్మీకికంటెముందుగా మరొకరెవరైనా రామచరిత్రమును వ్రాసిరా? అని విచారించిన చ్యవనుడు అనునతడు రచించియుండెనని నందార్గికర్ పండితుడు క్రీ. శ. 1897 లో వ్రాసెను. దానికి మూలాధారము అశ్వఘోషుని బుద్ధచరితములోని యొక శ్లోక భాగము. అశ్వఘోషుడు కాళిదాసుకంటె పూర్వుడనియు, కొంచెము తర్వాతి వాడనియు క్రీస్తుశకారంభము వాడనియు క్రీస్తుశకములో ఆరవ శతాబ్దమువాడనియు చర్చలు కలవు. అవి మనకిప్పుడు ప్రధానములు కావు. అశ్వఘోషు డిట్లువ్రాసెను.

> వాల్మీకినాదశ్చ ససర్జ కావ్యం, జగ్రంథ యన్న చ్యవనో మహర్షిః
> చికిత్సితం యచ్చ చకార నాత్రిః, పశ్చాత్త దాత్రేయ ఋషి
> ర్జగాద-బుద్ధచరిత. 1-49.

"చ్యవనమహర్షి యేది రచింపజాలకపోయెనో అట్టి కావ్యాన్ని వాల్మీకి రచించెను. అత్రి యేవైద్యమును చేయజాలకపోయెనో దానిని అతని కుమారుడగు ఆత్రేయుడు పూర్తిచేసెను." అని పై శ్లోకము యొక్క అర్థము. దీనిని బట్టి చ్యవన మహర్షి రామాయణమును బాగా రచింపజాలక యేదో యొకరీతిగా వ్రాసినదానిని వాల్మీకి సమగ్రముగా పెంచి వ్రాసినాడని కొందరు వాదింపవచ్చును. కాని యట్టి యర్థాని కవకాశములేదు. అశ్వఘోషుడీ శ్లోకాన్ని రచించిన పూర్వాపర సందర్భాలను గమనింపవలెను. బుద్ధుని తండ్రి చేయలేనిపనిని బుద్ధుడు చేసెను అను నంశాన్ని వర్ణించుచు అత్రి చేయలేని పనిని అతని కుమారుడగు ఆత్రేయుడు చేసెను. అట్లే చ్యవనుడు చేయనిపనిని వాల్మీకి చేసెనని యుపమాన వాక్యములచే నిరూపించెను. అయితే రామాయణానికేమియు సంబంధములేకుండిన చ్యవనుని పేరెందుకెత్తుకొన్నాడు? అని ప్రశ్నింపవచ్చును. చ్యవనుడు భృగువంశమువాడు. వాల్మీకియు భృగువంశమువాడు.* బుద్ధఘోషుడు తండ్రి కొడుకుల ఉపమానములనే ఇచ్చి

* ఋక్షోఽభూద్భార్గవ స్తస్మా ద్వాల్మీకి ర్యోఽభిధీయతే -విష్ణు పురాణము 3.3.

యున్నాడు. అట్టి యితరోపమానములనుబట్టి బహుశా చ్యవనుడు వాల్మీకి తండ్రియై యుండెనేమో అని ప్రబలమగు సంశయము కలుగుచున్నది. చ్యవనుడు కవిత్వవేదిగా నుండియుండును. ఆ కవితయే వాల్మీకిలో పరిణతి పొందినది.

చ్యవనుడును, వాల్మీకియు భృగువంశములోనివారని కొన్ని నిదర్శనములు కలవు. వాల్మీకియే తన రామాయణములో నిట్లు వ్రాసినాడు.

"భార్గవ శ్చ్యవనోనామ హిమవంత ముపాశ్రితః"

-బాల. స. 70. శ్లో. 29.

అయితే ఈ శ్లోకసందర్భము వేరుగా కనబడుచున్నది. ఇక్ష్వాకు వంశములో భరతుని కుమారుడు అసితుడను వాడుండెను. అతడు రామునికన్న 21 తరములు ముందువాడు. అతడు రాజ్యమును పోగొట్టుకొని హిమవంత మందుండగా అచ్చటికి చ్యవనుడు వెళ్ళియుండెనను సందర్భములో నుదాహరింపబడినాడు. రామునికన్న 21 తరముల పూర్వమందుండిన రాజుయొక్క సమకాలికుడగు చ్యవనుడు బుద్ధఘోషోదాహృత చ్యవనుడు కానేరడు. ఆ పేరే వహించి వాల్మీకి కాలములో నున్నవాడింకొకడై యుండును.

ఈ సందర్భములో మరొక యంశము చర్చనీయమగుచున్నది

భృగువెవ్వరు ?

"భృగువే శుక్రుడు.† శుక్రుడు రాక్షసులకు గురువు. రాక్షసుల కింకొక పేరు అసురులు. వీరినే పారసీకులు అహురులు అనిరి.

† శుక్రుడు భృగువంశపు "భార్గవుడు" అని మన పురాణాలు చెప్పుచున్నవి.

సంస్కృత సకారము ఫార్సీలో హకారముగా మారును. ఫార్సీవారి భాషలో "అహుర" మంచి దేవత "దేవ" "దుష్ట" దేవత. దీనినిబట్టి అహురుల గురువగు భృగువు పారసీకులకు ముఖ్య గురువై యుండెను" అని జతీంద్రమోహన ఛటర్జీ గారు "గాథా" జరుథుస్త్ర మత గ్రంథ పీఠికలో వ్రాయుచు మరల ఇట్లు తెలిపినారు. అథర్వవేదమునకు "భృగ్వంగిరసి" అను పేరుకలదు. అథర్వ వేదమందొక భాగమునకు భృగువు ద్రష్ట. ఇంకొక భాగానికి అంగిరసుడు ద్రష్ట. భృగువు లేక శుక్రుడు అసురుల గురువు. అంగిరసుడు లేక బృహస్పతి సురల గురువు. అథర్వ వేదములోని భృగుసంహితా భాగము ఖిలమైన దని ఆర్యులందురనియు, ఆ భృగుసంహితయే "గాథా" "అవెస్తా" అను రూపమున జరథుస్త్రునిచే ఈరాన్ దేశమందు వ్యాప్తినొందింపబడెననియు ఈ ఛటర్జీగారి వాదము. పాశ్చాత్య పరిశోధకులు కొందఱిట్టి అభిప్రాయ మునే వెల్లడించియున్నారు. అథర్వ వేద కాలములో దేవాసుర పూజా పద్ధతిలో ఆర్యులలో భిన్నాభిప్రాయము లేర్పడెననియు అసురపూజాభి మానులు ఈరానులోనికి వెళ్ళిరనియు వారికి జరథుస్త్రుడు మతకర్త యయ్యెననియు పాశ్చాత్యపండితుల యభిప్రాయము. 'గాథా' గ్రంథము లోని భాషయు వేదతుల్యముగా నుండుట ఆశ్చర్యజనకముగా నున్నది. ఉదాహరణార్థముగా "గాథ" లోని మొట్టమొదటి సూక్తము నుదాహరించు చున్నాను. 'యానీం మనోయానీం వచోయానీంస్య ఓథనేం అషఓనో జరథుస్త్రహే.' దానికి సంస్కృత సామ్యమును ఛటర్జీపండితుడీవిధముగా చూపించినాడు:

జినంమనః జినంవచః జినం స్యోదనం అషవనః జరథుస్త్రస్య.

ఈ విధముగా భృగువంశమువాడు చ్యవనుడు. చ్యవనుని కుమారుడు వాల్మీకియై యుండినచో వీరు ఈరాన్ సంబంధముకూడ కలవారని యూహింపవలసివచ్చును.

వాల్మీకి యెవరు?

వాల్మీకినిగురించి యించుమించు మనకేమియు తెలియదు. అతడు వ్యాధుడుగా నుండెననియు, అడవులలో దొంగల గుంపు పెద్దయై బాటసారులను దోచి జీవించుచుండెననియు, నారదాదు లొకనాడు అతని బారి పడిరనియు, వారు 'ఓయీ! నీవు చేయు పాపకర్మలను నీవే యనుభవింతువా? అందు భాగస్వాములున్నారా?' యని యడుగగానే నేనెవ్వరిని పోషించుచున్నానో వారందరు భాగస్థులగుదురని చెప్పె ననియు, ఆ సంగతి నీ భార్యాపుత్రుల విచారించి చూడుమని చెప్పగా, చూతముగాక యని తనవారి నడుగగా వారికి పాపములో భాగముండదని రనియు, అప్పుడతడు విరక్తుడై మునుల యుపదేశము నొంది తపస్సు చేసెననియు,అట్టి యాచరణలో అతనిపై వల్మీకము (పుట్ట) పెరిగెననియు, అందుచేత వాల్మీకిపదవాచ్యుడయ్యెననియు, తపశ్శక్తిచే మహర్షియైన తర్వాత రామాయణమును రచించెననియు ఒక గాథ కలదు. దాని కాధా రము సరియైనది కానరాదు. వల్మీకము పెరిగిన తర్వాత వాల్మీకియైనచో అంతకుముందతని పేరేమైయుండెనో ఎవ్వరును తెలుపలేదు.

వాల్మీకి రాముని సమకాలికుడనియు తమసానదీతీరమున శిష్యు లతో కూడ ఆశ్రమము స్థాపించి యందుండెననియు, అతడే యాదికవి యనియు శ్రీమద్రామాయణమందు కానవచ్చుచున్నది. శ్రీమద్రామాయణ ములో ఉత్తరకాండను విమర్శకులు ప్రాచీనముగా నంగీకరింపలేదు. రామాయణములోని మొట్టమొదటి సర్గలోనే రామాయణకథా సంగ్రహము నారదవాక్యముగా వ్రాయబడినది. అందు అన్నిటిని చెప్పినారు. కాని ఉత్తరకాండలోని విషయాలేమియు తెలుపలేదు. ఉత్తరకాండలో అపవాదభీరువై యుండిన శ్రీరాముడు సీతను పరిత్యజించినప్పుడు ఆమె గర్భవతిగా నుండెననియు, ఆమెకు వాల్మీక్యాశ్రమములో ఆశ్రయము లభించెననియు వ్రాసినారు.

వాల్మీకి యాదికవి యని యందరును ఒప్పుకొనుచున్నారు. అతడు శ్లోకమును కనిపెట్టిన కథ అందరకును తెలిసినదే. కాళిదాస మహాకవి వాల్మీకిని 'కవి' యనియే సంబోధించెను. పరిత్యక్తయయిన సీత అరణ్యములో వాల్మీక్యాశ్రమప్రాంతములో విలపించుచుండగా వాల్మీకి ఆమెను కాంచెనని కాళిదాసిట్లు వర్ణించినాడు:

తా మభ్యగచ్ఛ్రదుదితానుసారీ కవిః కుశేధ్మాహరణాయ యాతః
నిషాదవిద్ధాండజదర్శనోత్థః శ్లోకత్వ మాపద్యత యస్య శోకః.
—రఘువంశము. 14 సర్గ. 70 శ్లో.

రామాయణములోనే బాలకాండ ద్వితీయ సర్గమందు క్రౌంచవధ కథ కలదు.

"ఋక్షోభూత్ భార్గవస్తస్మాద్వాల్మీకిర్యోభిధీయతే"

అని విష్ణుపురాణములో కలదు దీనినిబట్టి వాల్మీకికి ఋక్షుడను పేరుండె ననవలెను. ఈ విషయమునుగురించి శ్రీ మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రి గారు తమ సంస్కృత వాఙ్మయ చరిత్రలో నిట్లువ్రాసిరి: "ఇరువదినాల్గవ వ్యాసుడు ఋక్షుడనియు 28 వ వ్యాసుడు ద్వైపాయనుడనియు వాయు పురాణము చెప్పినది....ఈ పురాణ సంప్రదాయమునుబట్టియు "భృగు ర్వైవారుణిః" అను తైత్తిరీయోపనిషద్వాక్యమును బట్టియు వరుణ వంశమువాడును భృగువంశమువాడునైన వాల్మీకి యొకడేయనియు, అతడు వేదవ్యాసుడు కూడనై యుండెననియు తెలియుచున్నది."

వెబర్ భారతీయ వాఙ్మయ చరిత్రను వ్రాయుచు నందు తైత్తిరీయ ప్రాతిశాఖ్యలో ప్రాచీనాచార్యుల పట్టికలో వాల్మీకి పేరు కలదని వ్రాసెను.

పర్గిటర్ ప్రాచీన ఋషుల పట్టికను సిద్ధము చేసి అందు వాల్మీకి దశరథునికి రెండు తరముల తర్వాత నుండినట్లు తెలిపినాడు. సంగ్రహ

ముగా పాటపాడి కథ చెప్పుటకు తగినట్లుగా రామాయణమును వాల్మీకి వ్రాసియుండుననియు తర్వాత యది పెరుగుచు వచ్చెననియు నతడు తలచెను.

బ్రహ్మాండ పురాణములో అధ్యాత్మ రామాయణము చేరియున్నది అందు వాల్మీకి మొదట గజదొంగగా నుండెననియు రామమంత్రోపదేశముచే మహాత్ముడయ్యెననియు వర్ణించినారు. ఈ పురాణము క్రీ. శ. 800 ఏండ్ల తర్వాతిదై యుండును. వాల్మీకి బోయ యనియు, దొంగ యనియు వర్ణించు కథలకంతయు నిదియే మూలమైయుండును. బ్రహ్మాండ పురాణ రచయితలు వాల్మీకి రామాయణములో లేని కల్పనలు చేసివేసిరి.

రామాయణములో "చక్రేప్రచేతసః పుత్రః" అనుటచేతను వాల్మీకికి ప్రాచేతసుడను పేరుండుట చేతను వాల్మీకి ప్రచేతసుని కుమారుడని తెలిసెను. వాల్మీకి "తపస్వి" అని "తపస్స్వాధ్యాయ నిరతం తపస్వీ వాగ్విదాం వరం" అని రామాయణములోని మొట్ట మొదటి పంక్తియే తెలుపుచున్నది. వాల్మీకి తమసా నదీతీరమం దాశ్రమమును స్థాపించుకొని యుండెను. (బాల. 2-3) అతనికి శిష్యులుండిరి. (బాల. 2-1; 4) ఒక శిష్యుని పేరు భరద్వాజుడు (బాల. 1-5) వాల్మీకి బోయ వాడను కథ కల్లయని యీ పంక్తి తెలుపుతున్నది. "మచ్ఛందా దేవతే బ్రహ్మన్ ప్రవృత్తేయం సరస్వతీ" (బాల 2-31) బ్రహ్మన్ అనిన బ్రహ్మ జ్ఞానము కలవాడనియు, బ్రాహ్మణుడనియు, పూజ్యుడనియు నర్థము లగును. వాల్మీకి ఋషిగా వర్ణితుడు. "రఘు వంశస్య చరితం చకార భగవాన్ ఋషిః" (బాల 3-9). 'భగవంతుడును ఋషియునునైన వాల్మీకి రఘు వంశ చరితమును వ్రాసెను' అని యన్నాడు. బాలకాండ మొదటి మూడు సర్గలలో వాల్మీకి తనకు తానే భగవాన్, ఋషిః, ఋషిపుంగవ, తపస్వి, మహాముని యనియు మహర్షి వ్రాసెను. ఋషి పుంగవు డిట్లనెను అనియు వ్రాసియుండునా? ఈ మూడు సర్గలన్నీ

రచితములో యేమో? నాల్గవ సర్గ మొదటి శ్లోకములో "వాల్మీకిర్భగవా౯ ఋషిః" అని యుండుటచే అదియు వాల్మీకిది కాదేమో? వాల్మీకి రాముని సమకాలికుడో కాడో సంశయాస్పదమే. "చిరనిర్వృత్తమప్యేత ప్రత్యక్షమివదర్శితం"(బా. 4-18).చాలా కాలము క్రిందటి సంఘటనలైనను వాటిని ప్రత్యక్షముగా చూచినట్లు వాల్మీకి వ్రాసెనని వర్ణించినారు. ఇక బాల కాండలోని అయిదవ సర్గమును గనుడు. "తదిదం వర్తయిష్యామి సర్వం" (బా. 5-4) అని ప్రారంభించుచున్నాడు. "ఇక ఈ రామాయణ కథను పూర్తిగా వివరిస్తాను వినండి" అంటున్నాడు వాల్మీకి. వాల్మీకిరచన బాలకాండ అయిదవ సర్గతో ప్రారంభమగునని తలతును. కథా ప్రారంభము చక్కగా మొదలై సూటిగా సాగినది.

రామాయణ ప్రాశస్త్యము

హిందువులకు రామాయణమన్న నెంత గౌరవమున్నదో అంత గౌరవము మరే గ్రంథానికిని లేదని తెలిపినాను. భారతదేశమందలి సర్వ భాషలను మాట్లాడు హిందూ కవులందరును మొదట వాల్మీకికి నమస్కారము చేయనిది కవిత్వ మారంభించినవారు కారు. కేవల సంస్కృత సాహిత్యము నందే కాక దేశభాషలలోని కవితలందును వాల్మీకిస్మరణ అగ్రస్థానము వహించినట్టిదై యున్నది. సంస్కృత మహాకవులందరును వాల్మీకి రామాయణమును చదువనిది తమ సాహిత్య విద్య పూర్తికాదని పూర్వ కాలములో భావించుచుండినట్లు కనబడుచున్నది. పూర్వకాలములోవాల్మీకి రామాయణములోని కొన్ని భాగాలను శిష్యులకు చదువు చెప్పినతర్వాత తక్కిన పంచకావ్యాదులను చెప్పుచుండిరని ప్రతీతి. ఇప్పుడైనను వాల్మీకి రామాయణములోని కొన్ని ముఖ్యభాగములను విద్యార్థులకుచెప్పి తర్వాత రఘువంశాదులను ప్రారంభించిన బాగుండును. కాళిదాసాది మహాకవులందరు వాల్మీకి కవితను ఆదర్శముగా పెట్టుకొని తమ గ్రంథాలను రచించినట్లు అనేక నిదర్శనాలు కలవు.

ఇంచుమించు 200 సంవత్సరాలనుండి ముఖ్యమగు యూరోపు భాషలలో ఇంగ్లీషుద్వారా రామాయణకథ పరివర్తనమునుపొంది పాశ్చాత్యులకు పరిచితమైపోయినది కాని మొదటి భాషాంతరీకరణములు సంగ్రహమైనవగుటచేతను సంస్కృత భాషలోని రమ్యత తెలియనివారిచే వ్రాయబడి అట్టివారిచే చదువబడినవగుటచేతను పాశ్చాత్యులకు రామాయణ ప్రాశస్త్యము కానరాకపోయెను. పైగా చాలామంది పాశ్చాత్యులు మొదటినుండియు సంకుచిత దుర్భ్రమకు లోనైనట్టివారు. తమ సాహిత్యము, సంస్కృతి, గ్రీకు, లాటిను భాషలనుండియే వచ్చినవని వారి భావనయై యుండెను. గ్రీకు లాటినులలో వ్రాయబడినవాటికన్న మించిన ప్రాచీన గ్రంథాలు ఏ యితర ప్రపంచ భాషలలోను లేవను సిద్ధాంతము వారిలో దృఢపడిపోయి యుండెను. హోమర్ అను గ్రీక్ ప్రాచీనకవి వ్రాసిన ఇలియడ్, ఒడెస్సి అను పురాణాలే ఉత్తమ పురాణాలని వారు భావించిరి. కాని హోమరు గ్రంథముకన్న మూడురెట్లకన్న అధికమయిన రామాయణము, ఇంచుమించు 15 రెట్లకన్న అధికమయిన మహాభారతము ఉన్నవని వారికి తెలిసినపుడు వారు దిగ్భ్రమ చెందిరి.* కాని తమ పూర్వాభిమానములను చంపుకొనలేక ఆర్యులీ పురాణాలను గ్రీకులనుండియే సంగ్రహించి యుందురని వాదించిరి. హోమరు వ్రాసిన ఇలియడ్ కథకును రామాయణకథకును చాలా పోలికలున్నవి. అందుచేత రామాయణము హోమరు యొక్క ఇలియడ్ నుండి దొంగిలించిన పురాణమే అని పలువురు వ్రాసిరి. ఎవరు దొంగలో ఎవరు దొరలో ఇప్పుడే నిర్ణయించుకొందము. ఇంతలో రా॥ రామాయణప్రాశస్త్య ప్రశంసాసూచనను ముగించి తర్వాత ఆ చర్చకు వత్తును.

* మహాభారతములో 2,20,000 పంక్తులున్ను, రామాయణములో 48,000 పంక్తులున్ను, ఇలియడ్‌లో 15,698 పంక్తులున్ను కలవు.

రామాయణము ఆర్యుల కాదర్శగ్రంథము. అందలి యుత్తమ పాత్ర లన్నియు మన కాదర్శపాత్రములే. రామునివంటి రాజు, సీతవంటి భార్య, హనుమంతునివంటి బంటు, లక్ష్మణునివంటి సోదరుడు, భరతుని వంటి భక్తుడు, సుగ్రీవుని వంటి స్నేహితుడు, దశరథుని వంటి కరుణామయమూర్తి, ప్రపంచ వాఙ్మయములో నెందును సృష్టికాలేదు. వెయ్యేండ్ల నుండియు పరాధీనతయే సంప్రాప్తమైనను హిందువులలో నేటికిని విశేషముగా ధార్మికగుణాలు వ్యక్తమగుచున్నవంటే దానికి కారణము శ్రీమద్రామాయణమే! చదువురానివారికిని, స్త్రీలకును, అస్పృశ్యులకును, తక్కువకులా లనబడు వారికిని బోధచేయు దిక్కులేని సంప్రదాయములో నీతివర్తనము పట్టుకొనివచ్చినదంటే అది శ్రీమద్రామాయణ మాహాత్మ్యమే. సీత పేరు, సీత కథను వినని హిందూ పౌర్భాగ్యులు లేనేలేరు. రామాయణములో హిందువులకు పై విశేషాలే కానవచ్చుచుండును. కాని దాని నర్థము చేసుకోలేని కొందరిపాశ్చాత్యుల కందు కోతులు, భూతాలు, తిక్కకథలు, నమ్మగారానిముచ్చటలు-ఇట్టివే కనబడుచుండును. తమ హోమరులో ఇంతకుమించినవి ఎన్నియున్నను అవి వారికి కానరావు.

ఇలియడ్ పురాణము

హోమరువ్రాసిన ఇలియడు పురాణమును మన రామాయణముతో లంకె పెట్టినందున ఇలియడ్ పురాణకథను కట్టె, కొట్టె, తెచ్చెనన్నమాదిరి సంగ్రహముగా వ్రాయుచున్నాను.

పూర్వకాలములో ట్రాయి అను ఒక గొప్ప నగరముండెను. దాని రాజుపేరు ప్రియం. అతనికి హెక్టరు అను కొడుకును, ప్యారిసు అను వాడును మరికొందరు కుమారులును కలిగిరి. ప్యారిస్‌మూలాన ముందు కాలంలో దేశానికి ప్రమాదమున్నదని జ్యోతిష్కులు చెప్పినందున వాడు

పుట్టిన కొంతకాలానికి వానిని ఇళా అను పర్వతాలలో వదలివేసిరి. వానిని గొల్లలు పెంచిరి. ప్యారిస్ పసుల మేపుచు పెద్దవాడై మంచి తగవుతీర్పరి యని యనిపించుకొనెను. ఇట్లుండ గ్రీసులోని భాగమగు థసలీ దేశము యొక్క రాజు పెండ్లాడెను. ఆ పెండ్లికి దేవతలుకూడ ఆహూతులైరి. కాని కలహదేవతను మాత్రము పిలువలేదు. ఆమె పెండ్లిసందడిలో కల్పించుకొని సభలో ఒక బంగారు సేపుపండును పారవేసి "అందరిలో సుందరియైన స్త్రీయే దీని కర్తురాలు" అని చెప్పిపోయెను. ఇంకే మున్నది? నేనే సుందరిని, నేనే జగదేకమోహినిని అని దేవతలంతా తగవులాడిరి. తుది పరీక్షలో ముగ్గురు దేవతలే నిలిచిరి. ఆ ముగ్గురును అసమాన సుందరాంగులే తుదకు వీరు ప్యారిసువద్దకువెళ్ళి తీర్పు చెప్పు మనిరి. ప్యారిసు వారిని ఎగ దిగ చూచుచు పరీక్షించుచు ఏ నిర్ణయము చేయజాలక తర్కసాగరములో మున్కలు కొట్టదొడగెను. అప్పుడు ఒక దేవత నన్నే నీవు మెచ్చుకొంటివా నీకు సామ్రాజ్యమిప్పింతు ననెను. ఇంకొకతె విద్య నిత్తుననెను. వీనసు అను దేవత "నీకు భువనమోహిని యగు చక్కెరబొమ్మ నిప్పింతు"ననెను. ప్యారిసుకు నోరూరెను. వీనసే అందరిలో సుందరాంగి యని వెంటనే నిర్ణయము చేసివేసెను. కొంత కాలానికి ప్యారిసు యొక్క యస్తిత్వ మాతని తండ్రికి తెలిసి వానిని ట్రాయికి పిలిపించుకొనెను. ప్యారిసు అప్పటినుండి వీనసు ప్రేరితుడై స్పార్టా అను గ్రీకుదేశ భాగముయొక్క రాజైన మెనిలాస్ అనువాని నగరానికిపోయెను. మెనిలాస్ చాలా ప్రేమతో అతని కాతిథ్య మిచ్చెను. మెనిలాస్ భార్యపేరు హెలెన్ (హేలీ). ఆమెయే భువనమోహిని. హెలెనున్నూ ప్యారిసున్నూ పరస్పరము గాఢముగా ప్రేమించుకొనిరి. ఇంతలో మెనిలాసు పనిబడి దేశాంతరము వెళ్ళెను. అతడు వచ్చులోపల ప్యారిసు హెలెనును ఒప్పించి మెప్పించి తనవెంట లేవదీసుకొని వెళ్లెను. ట్రాయిలో ఇరువురును భార్యాభర్తలవలె సుఖముగా ఆనందాలలో ఓల లాడుచుండిరి.

మెనిలాసు తిరిగివచ్చి తనభార్య లేచిపోయిన వార్త విని తన కపచారము చేసిన ప్యారిసుపై పగ సాధించుటకును తన హెలెనును మరల తెచ్చుకొనుటకును ఇతర గ్రీకు రాజులకు జాబులు వ్రాసి పిలిపించు కొనెను. వారిలో ముఖ్యులు యులిసిస్, ఆకిల్లీ అనువారు. ఈ సైన్యా నికి నాయకుడు మెనిలాస్ అన్నయగు అగమెమ్నాన్. (గ్రీకు భాషలో అగమెమ్నాన్ అంటే మనుష్యులలో ఉత్తముడు అనగా "అగ్రమానవ" అను పదమును పోలిన నామము.) వీరందరును ఓడలలో పోయి ట్రాయిని ముట్టడివేసిరి. పదియేండ్లపాటు యుద్ధము జరిగెను. ఉభయత్ర మహా వీరులు చాలా మంది చనిపోయిరి. ఈ యుద్ధములో ప్యారిసు అన్నయగు హెక్టరునకున్ను గ్రీకులలో మహావీరుడయిన ఆకిల్లీసున కున్నూ జరిగిన యుద్ధము ముఖ్యమైనది ఎట్లయితేనేమి ఉభయులును చచ్చిరి. ఈ పదేండ్ల కాలములో ప్యారిసు ఎడతెగకుండా హెలెనుతో భోగా లనుభవించుచు తుదకు తానును యుద్ధముచేసి రణరంగ మందు మరణించెను. కాని ఇంతకునూ ట్రాయి గ్రీకుల వశము కాకపోయెను. గ్రీకులు ఒక యుక్తిని పన్నిరి. ఒక గొప్ప కట్టె గుర్రాన్ని చేసిరి. దాని కడుపులో మహావీరులు దాగియుండిరి. దాన్ని దిగతుడుపుగా అచ్చట వదలి తమ ఓడలలో ఎక్కి వెళ్ళిపోయిరి. ట్రాయివారు గ్రీకులు పారి పోయిరని కోటబయటకువచ్చి ఆ కట్టెగుర్రాన్ని ఊరిలో ఊరేగింపుతో ఉత్సవాలు చేసి రాత్రి మైమరచి నిద్రించిరి. తర్వాత గుర్రములోనివారు బయటకు వచ్చి కోట తలుపులు తెరిచిరి. పోయినట్లు నటించి ఆ రాత్రియే తిరిగి వచ్చిన గ్రీకులు లోపలికి ప్రవేశించి నగరాన్ని దగ్ధముచేసి జను లను చంపిరి. హెలెనును మెనిలాసు తీసుకొనిపోయెను.

ఇది హోమరు వ్రాసిన ఇలియడు కథ. హోమరు పాత్రలలో ఉత్తమత్వము లేదు. హెలెను పరకీయ. ప్యారిసు అతిథి సత్కారాన్ని పొందినవాడు. దాని కుపకృతిగా హెలెనును లేవ నెత్తుకొనిపోవును.

బలవంతముగా ఆ పని చేయలేదు. హెలెనే వానివెంబడి పోయెను. అట్టి దానికై పదేండ్ల యుద్ధము జరిగెను అట్టి వ్యభిచారిణికై చాలామంది వీరులు చావగా హెలెనును మెనిలాసు ప్రేమతో తన యింటికి తెచ్చుకొని తృప్తిపడెను.

హోమరుయొక్క పాత్రల హైన్యత వ్యక్తమగుచున్నది. హెలెను ఎక్కడ? సీత ఎక్కడ? నక్క ఏడ? నాకలోక మేడ? హోమరు యొక్క ఇలియడులో రామునివంటి నాయకుడు ఎంత వెదికినను కాన రాడు. ఇలియడు పురాణానికేమియు ఆదర్శము లేదు హిందువులు ఆదర్శ రహితమైన కథలను స్వీకరించినవారు కారు. పైగా హోమ రెప్పటివాడు ?

హోమరు కాలము

క్రీ. పూ. 685 నుండి క్రీ. పూ. 1159 సంవత్సరాలమధ్య హోమ రుండియుండవచ్చును అని విమర్శకు లూహలు చేసినారు. హెరెడోటస్ అను ప్రాచీన చారిత్రకుని అభిప్రాయ ప్రకారము హోమరు హెరెడోటసుకంటె 400 సంవత్సరములకుపూర్వ ముండినవాడు. అనగా క్రీ. పూ. 830 లో ఉండెను. అరిస్టార్కసు అభిప్రాయములో అతడు క్రీ.పూ. 1044 లో ఉండెనట. ఇదంతయు ఊహయే. హోమరు అను వాడే లేకుండెనని పలువురు పాశ్చాత్య పండితులు వ్రాసినారు. ట్రాయి యుద్ధము అనగా ఇలియడ్ కథ జరిగినకాలము క్రీ. పూ. 1200 ఏండ్ల నాడు. హోమరు వ్రాసిన గ్రంథములో నీతిబాహ్యమైన విషయములు చాలా యుండినందున క్రీ.పూ. 150 లో ఇలియడును కొందరు పండి తులు తీర్చిదిద్ది యిప్పటి రూపానికి తెచ్చి ప్రపంచాని కర్పించిరి. ప్లేటో అను గ్రీకు నైయాయికుడు ఇలియడు పురాణములోని అసభ్యతను గర్హించెను. జెనొడోటస్ కవి దానిలో చాలా మార్పులు చేసెను. అట్లు

దిద్దినను అసభ్య దూషణలు, అన్నచెల్లెండ్ల వివాహములు, శవాల వస్త్రాపహరణములు, విషదిగ్ధమగు బాణాల ప్రయోగము, ఇఫిజీనియా వంటి నరబలులు - ఇట్టి వెన్నియో యింకను ఇలియడులో నిలిచి పోయినవి. హోమరు కవియే రామాయణగాథను అడ్డాదిడ్డిగా విని దాని వంటి ఘట్టాలు కలిగినట్లు కనిపించిన ట్రాయి యుద్ధాన్ని పురాణముగా వ్రాసినట్లు కనబడుచున్నది. అయితే రామాయణగాథ క్రీ.పూ. 800 లేక 900 ఏండ్ల క్రిందట గ్రీసువంటి దూరదేశమునకు వ్యాపించిపోయెనా ? అని శంకింపవచ్చును.

ఒక్క రామాయణ మేమిటి? హిందువుల గాథలు, వారి కళలు, అశ్వశాస్త్రాలవంటి శాస్త్రములు, వైదిక దేవతలు ఇవన్నియు గ్రీసువరకు క్రీస్తునకు పూర్వము రెండు మూడు వేలయేండ్ల క్రిందటనే వ్యాపించి యుండెను. ఎట్లనగా గ్రీకు దీవులకు సమీపమందే సిరియా అను దేశ మున్నది పూర్వములో అచ్చటనుండిన మండలాన్ని హట్టిదేశమనిరి. అచ్చట బోఘాజ్‌క్వీ (Boghazkuei) అను నగర ముండెను. దానికి తూర్పున టైగ్రస్ యూఫ్రటీసు నదులమధ్య మిటన్నీ అను దేశ ముండెను. అది యిప్పటి మెసపొటోమియాలోని మండలము. హట్టి రాజు మిటన్నీరాజుతో క్రీ. పూ. 1380 లో ఒక సంధి చేసుకొనెను. దానిని శాసనముగా చెక్కించిరి. ఆ సంధికి సాక్షులుగా మిత్ర, వరుణ, ఇంద్ర, నాసత్య దేవతలు పేర్కొనబడినారు. బోఘాజ్‌క్వీలోని దిబ్బలలో కొన్ని శాసనాలు దొరికినవి. వాటిపై అశ్వశాస్త్రసూత్రములను వ్రాసినారు. ఐకవర్తన, తిర (త్రి) వర్తన, పంజ (పంచ)వర్తన, షట్ట (షష్ఠ) వర్తన, అను నడకలను గుర్రాలకు నేర్పించవలెనని అందు వ్రాసినారు. ఈ పదాలు సంస్కృతభాషలోనివి. సిరియా పాలస్తీనా ప్రాచీనరాజుల పేరులు సంస్కృతనామములతో కూడియుండెను. అర్తతమ (ఋతతమ), తుష్రత, సుబంధు అనునవి కొన్ని పేరులు.

ఈ నిదర్శనాలనుబట్టి సిరియాప్రాంతాలకు హిందువులు క్రీస్తునకుపూర్వము 3000 ఏండ్లక్రిందటనే వెళ్ళియుండిరని పాశ్చాత్యులే వ్రాసియున్నారు. క్రీ.పూ. 2635 లో అక్కడ్ (సిరియా ప్రాంతములోని దేశము) రాజగు సర్గాం అనువాడు ఏషియామైనరులోని "పురుషఖండము" రాజైన నూర్దగన్ అనువానిపై దాడివెడలెను. నేటికి ఇంచుమించు 4600 ఏండ్ల క్రిందట సిరియాప్రాంతములో పురుషఖండ రాజ్యముండెను. *దీనినిబట్టి రామాయణగాథను గ్రీకుకవి క్రీ. పూ. 800 లేక 900 ఏండ్ల నాడు వినియుండుట ఆశ్చర్యకరము కాదు. పైగా ఇంచుమించు ఏడెనిమిది నూర్ల ఏండ్లకాలములో అనగా క్రీస్తుపూర్వము 150 నాటివరకు ఇలియడును దిద్దుచునే వచ్చినారు. కావున దాని తుది స్వరూపము క్రీ. పూ. 150 లో ఏర్పడెను.

ఇంతేకాక గ్రీసుదేశానికి సమీపములోఉండే ఛాల్డియాదేశములో క్రీస్తునకు పూర్వము 3000 ఏండ్ల క్రిందట పంపబడిన ఇండియా టేకు దూలములు కనబడినవి. టేకుకట్టె ఇండియాలో తప్ప మరెచ్చటను లేకుండెను అని మిస్ రగోజన్ (Vedic India) లో వ్రాసెను. ఆమె యింకను ఇట్లు వ్రాసెను: "బాబిలోనియాలో హిందువులు నేసిన బట్టలను 'సింధు' అను పేరుతో వ్యవహరించిరి " సాలమన్ కాలములో ఇండియా నుండి యెగుమతి యయిన చందనము, దంతము, కోతులు, నెమళ్ళు మున్నగు భారతీయ వస్తువులకు హీబ్రూ భాషలో పేరులు లేనందున భారతీయనామములతోనే వ్యవహరించిరి. ఇట్టి ప్రమాణాలనుబట్టి హోమరుకంటే ఎన్నియో శతాబ్దములకు పూర్వమే హిందూవ్యాపారులు, వైదిక మతబోధకులు, గ్రీసు దేశమువరకుకూడా వెళ్ళివచ్చుచుండిరని స్పష్టమగుచున్నది.

---

* హిట్టి(Hithite)ని గురించి ఇంకను వివరాలు తెలుసుకొనగోరువారు ఎన్ సైక్లోపీడియా బ్రిటానికాలో పై ఇంగ్లీషు పదముచద్ద చూచుకొనగలరు.

కొందరు పాశ్చాత్యపండితుల అభిప్రాయ ప్రకారము హోమరే రామాయణమునుండి తన కథావస్తువును గ్రహించెను. "హోమరు వ్రాసిన ఇలియడ్ పురాణము రామాయణముయొక్క ప్రతి ధ్వనియే. మరియు దానియొక్క అస్పష్టమగు అనుకరణము. ఈ అనుకరణము ప్రతి చిన్న విషయములో కూడా స్పష్టముగాను నిరాకరింపరానిదిగానూ కనపడు చున్నది" అని యం. జల్లికోట్ పండితుడు వ్రాసినాడు. †

హిప్పోలిట్ ఫాష్ (Hippolyte Fauche) ఇట్లనెను: "రామాయణము నుండియే ఇలియడ్ ఏర్పడినదని నేను పూర్తిగా విశ్వసించుచున్నాను."•

ఎమిల్ బుమౌఫ్ (Emile Bumouf) క్రీ. శ. 1888 లో ఇట్లు వ్రాసెను: "ఈ 19 వ శతాబ్దములో రెండు ఆశ్చర్యాలు సంభవించెను. (1) క్రైస్తవమతమునకు సంబంధించిన చాలావిషయాలు హిందువులనుండి వచ్చినవనియు, (2) గ్రీకు పురాణాలు స్వతస్సిద్ధములు కావనియు తెలిసెను. గ్రీకు దేవతలును శూరులును కలిసి యొక సుందరాంగి మాన భంగమునకై పగతీర్చుకొనుటకు గుమికూడుకథ అంతకుపూర్వమే గంగాతీరములో రచితమైయుండెను. ‡

† The Iliad of Homer is nothing but an echo an enfeebled souvenir of the Ramayana.... ....The imitation is flagrant, undeniable, met with even in details.— M. Jellicot in Bible in India. P. 32.

• Rama & Home..-Lille p. 175.

‡ "The 19 th century had experienced two great surprises ( ) The Indian origin of much that is called "Christianity," (2) and that the Greek epics were not original, and even the great hordes of Gods and men and their muster to avenge the rape of a pretty woman had been previously made into a great epic on the banks of the Ganges. Ibid p. 175.

వెబర్ అను నతడు రామాయణము క్రీ. శ. 400 లో రచింపబడెనని వ్రాసినాడు. ఎందుకనగా బౌద్ధజాతక కథలలోని ఒకకథలో సీతారాముల ముచ్చట కలదట. జాతక కథలు బుద్ధుని పూర్వజన్మ కథలు. అవి కల్పితములైనవి. అయినను ఏడవ అవతార పురుషుడయిన రాముడు తొమ్మిదవ అవతారపురుషుడయిన బుద్ధునితర్వాత నుండినట్లు వెబరు వాదించుట హాస్యాస్పదమని విల్లీపండితుడు ఖండించినాడు. జకోబి అను పండితుడు రామాయణములో "యవన" అను పదము మూడుమారులు వచ్చినందున రామాయణము అలెగ్జాండరు దండయాత్రకు తర్వాతికాలపు రచనయై యుండునను సూచనను చేసినాడు. "యవన" పదము అలెగ్జాండరుతో మనదేశములోనికి వచ్చినదని పాశ్చాత్యులెప్పుడును ఒక తప్పుడు వాదము చేయుచుందురు. అలెగ్జాండరుగాని అతని పెద్దలుకాని పుట్టుటకు 2000 ఏండ్లకు పూర్వమే హిందువులు సిరియా, గ్రీకుదేశాలవరకు తమ మతవ్యాప్తి చేసియుండినట్టి వారని ఇదివరకే చూపినాము. కావున పదేపదే అలెగ్జాండరుతో "యవన" పదముయొక్క దిగుమతిని ఆధారము చేసుకొని అపక్వసిద్ధాంతాలను చేయుట అజ్ఞానవిలసనముగా నుండును. ఇట్టి కారణాలనుబట్టి దొంగ యెవరో దొర యెవరో మనకు విశదమగుచున్నది.

వాల్మీకి రామాయణములో విదేశీయవస్తుప్రభావము యొక్క జాడలేవియు కానరావు. భావములలో, సాంఘికాచారములలో, భూగోళ వర్ణనలలో, పాత్రలపేరులలో, ప్రకృతివర్ణనలలో ఏవియు వైదేశిక లక్షణములు కానరావు. కావున వాల్మీకినుండియే హోమరు తన పురాణమును సృష్టించియుండును. లేదా పరస్పర సంబంధ ముభయులకును లేకుండును.

దేశి విదేశి పురాణాలు

ఈ చర్చను ముగించుటకు పూర్వ మొక సూచనను చేయదలచి నాను. జైన బౌద్ధమత వ్యాప్త్యనంతరము ఇంచుమించు ఒక వేయి సంవత్సరములవరకు స్వార్థపరులు తమతమ భావాలను ప్రచారము చేయుటకై పురాణములలో కల్పిత కథలను, భావాలను, నీతులను దూర్చి పెంచుచు వచ్చిరని పలువు రభిప్రాయపడినారు. అందుచేత మన కాలములో పురాణాలకు విలువ తగ్గెను. పురాణాలలో అతి పురాతన చారిత్రికాంశములిమిడియున్నవి. మన పరిశోధకులు-ఇంగ్లీషు సంస్కృతము బాగా నేర్చినవారు-కేవలము మన సంస్కృత పురాణాలనే కాక విదేశీయ పురాణాలనుగూడా తారతమ్య దృష్టితో (Comparative Study) చదువవలెను. ఆర్యావర్తమందు ఆర్యుల సంస్కృతి, నాగరికత, విజ్ఞానము ఒక దిక్కు విజృంభించుచుండగా ఇంచుమించు అదే విధముగా కొంత కాలముతర్వాత ఈరాన్, బాబిలోనియా, హట్టి, అసీరియా, ఛాల్డియా, ఫినీషియా, సిరియా, గ్రీసు, ఈజిప్టు, (మిశ్ర దేశమునందలి నీలనదీ ప్రాంతములో) రోముదేశములలో నాగరికత పెంపొందుచు వచ్చెను. పై దేశాలలోను పురాణాలు రచింపబడెను. వాటిలో విశేషభాగము ఇంగ్లీషులో లభించుచున్నవి. వాటిని మన పురాణాలతో సరిపోల్చు దృష్టితో చూచుచు వచ్చిన, మన పురాణాలలోని విశ్వామిత్రుడు, భృగువు, పరశురాముడు, బలరాముడు వాల్మీకి మున్నగు వారికి ఆ దేశాలతో ఏమైన సంబంధముండెనో యేమో తెలియరాగలదు. ఆ దేశాల చర్చ మన పురాణాలలో కనబడవచ్చును.

వివిధ రామాయణ కథలు

జైన రామాయణము

ప్రపంచానికంతయు వాల్మీకి రామాయణము పరిచితమయిపోయినది. భారతీయభాషలలో అనువదింపబడిన రామాయణములలో బహు విధములైన మార్పులు చేసినారు. తులసీదాసు తన కిష్టము వచ్చినట్లు మార్చెను. గోనబుద్ధుడు చాలా మార్పులు చేసెను. వాల్మీకి రామాయణములో లేని ఇంద్రజిత్తు భార్యయగు సులోచనను గోనబుద్ధుడు సృష్టించి సులోచనా సహగమనము అను భాగమును గొప్పగా పెంచి వర్ణించి వ్రాసెను.* శతకంఠ రామాయణమని ఒకడు వ్రాయగా అంతకు మించిన శక్తిని చూపింతు నన్నట్లుగా సహస్రకంఠరామాయణమును మరొకడు వ్రాసెను. ఆధ్యాత్మ రామాయణము, అద్భుత రామాయణము, విచిత్ర రామాయణము ఇట్టివెన్నెనను సృష్టియై కొద్దిగనో గొప్పగనో ప్రజాదరమునుగూడ బొందినవి.

అన్ని రామాయణముల ముచ్చట యేమోకాని జైన రామాయణమును గురించి మాత్రము ప్రత్యేకముగా చెప్పవలసియున్నది. ''జైన రామాయణము'' అను పేరుతో ఏ గ్రంథమున్నూ లేదు. హేమచంద్రుదను జైనుడు ''త్రిషష్టి శలాక (శ్లోక) పురుష చరిత'' అను పేరుతో ఒక గ్రంథాన్ని రచించెను. అది ఇప్పుడు ముద్రితమై లభ్యమగుచున్నది మూలమును నేను చూడలేదు. అందలి రామాయణకథను ఇంగ్లీషు వ్యాస రూపముగా నున్నదానిని చూచినాను. దానినుండియే యీ క్రింది కథ

* నా కడనుండిన తాళపత్రప్రతిని ఆంధ్ర విద్యాపీఠమువారు ప్రచురణార్థము తీసుకొనియుండిరి. అందలి సులోచనా సహగమన భాగమును వారు అనుబంధములో విపులముగా ప్రకటించినారు.

నుదాహరించుచున్నాను. జైన హేమచంద్రుడు పై గ్రంథములో రామాయణకథ నిచ్చినాడు. ఆ కథ వాల్మీకి రామాయణముతో ముఖ్యవిషయాలలో భిన్నించుచున్నది. అందుచేత భిన్నించిన విషయాలను చేర్చి దాని నిచ్చట వ్రాయుచున్నాను. భిన్నించని విషయాలు వ్రాయలేదు. అవి రెంటను ఒకటేరీతిగా నున్నవని గ్రహింపనగును.

జైనకథ - రాక్షస వానరోత్పత్తి 1

భరతఖండ మందలి వినీత పట్టణమున ఇక్ష్వాకువంశీయుడయిన సగర చక్రవర్తి రాజ్యము చేయుచుండెను. అతడొకనాడు వేట కరిగి బాటతప్పి యలసియుండెను. అప్పుడరణ్యమం దతడొక సుందరిని సుకేశ యనుదానిని జూచెను. ఇరువురు పరస్పరము మోహించిరి. అప్పుడొకడు వచ్చి యా సగరునితో నిట్లు చెప్పెను: "అయ్యా! విద్యాధరులలో నొకడయిన సులోచనుడను రాజు గగనవల్లభాపట్టణము నేలుచుండెను. అతనికి సహస్రనేత్రు డను కుమారుడును, సుకేశ యను కూతురును కలరు. రదనపురాధీశ్వరుడైన పూర్ణమేఘు డనువాడు సుకేశనుగోరియు నభీష్టము నెరవేరనందున సులోచనుని జంపి రాజ్యమపహరించెను. ఇప్పుడు సహస్రనేత్రుడును తన చెల్లెలగు సుకేశయు నీ యరణ్యమున దాగియున్నారు. తాము సుకేశను పరిగ్రహించ నర్హులు."

అదే ప్రకారము సగరుడు సుకేశను పెండ్లియాడి సైన్యయుక్తుడై పూర్ణమేఘుని పారద్రోలి తన మఱదిని రదన పురము నేల నియోగించెను. కొంతకాలమునకీ బావమఱదులు తీర్థయాత్రచేయుచుండ పూర్ణమేఘుడు వీరికెదురుకాగా సహస్రనేత్రు డతని జంపెను. పూర్ణమేఘుని కొడుకు ఘనవాహనుడు. భీముడను రాక్షసరా జతని జూచి "అయ్యా! నీవు నాకు పూర్వజన్మమున పుత్రుడవు, నా కాలము సమీపించినది. కావున నీకు నా నవ వజ్రముల హారమును నిచ్చితిని. నీవు రాక్షసద్వీపమందలి నా లంకాపట్టణమగు పాతాళలంకకు పరిపాలకుడవు కమ్ము" అని

యతనికి పట్టము కట్టెను. ఇతనికి మహారాక్షసుడు, అతనికి దేవరాక్షసుడు, అతనికి కీర్తిధవళుడును, అతనికి తటిత్కేశుడును బుట్టిరి.

ఇక వానరోత్పత్తి యెట్లనగా రత్నపురమున తొల్లి పుష్పోత్తరుడను విద్యాధరుడు రాజ్యము చేయుచుండెను. అతనికి పద్మోత్తరుడను కుమారుడును, పద్మ యను కూతురును గలిగిరి. శ్రీకంఠుడను రాజు పద్మను వివాహమాడదలచి తన విమానముపై నెత్తుకొనిపోయెను. పుష్పోత్తరుడు కోపించి శ్రీకంఠుని చంప నుద్యుక్తుడయ్యెను. అప్పుడు పైన చెప్పబడిన కీర్తిధవళుడను రాక్షసుడు వారికి సంధి సమకూర్చెను. కొంతకాలమునకు శ్రీకంఠుడు వానరద్వీపమునకు రాజయ్యెను. ఇతనికి వజ్రకంఠుడు, అతనికి దశరథుడు పుట్టిరి.

పై జెప్పిన రాక్షసరాజుకు తటిత్కేశు డొకనాడు వానరద్వీపమందు భార్యాసహితుడై యిచ్ఛావిహారముచేయుచుండ నతని భార్యయొక్క ముఖము నొక్క వానరుడు బరికిపెట్ట భర్త కోపించి వానిని జంపెను. పిమ్మట పశ్చాత్తప్తుడై వైరాగ్యమును బొంది తన కొమరుడగు సుకేశునికి బట్టము గట్టెను. అచ్చట వానరద్వీప రాజగు దశరథునకు కిష్కింధుడు పుట్టెను. ఇతనిని స్వయంవరమందు మందిరమాలియను రాజు కూతురు వరింపగా అశనివేగు రాజు కోపోద్దీపితుడై వానరద్వీపమును జయించి యచటినుండి కిష్కింధుని బారదోలి రాక్షసద్వీపముపై తన సైన్యముచు నడుపగా సుకేశుడును పారిపోయెను. ఈ సుకేశుడును కిష్కింధుడును పాతాళ లంకలో దాగుకొనిరి. అచ్చట సుకేశునికి మాలి, సుమాలి, మాల్యవంతులను ముగ్గురు కుమారులు పుట్టిరి. మాలి పెద్దవాడైన పిమ్మట తనతండ్రి కపచారముచేసిన రాజును, అతని రాజ్యమును జయింపగోరి బయలుదేరెను. కాని యతడు యుద్ధమందు మరణించెను. అతని తమ్ముడగు సుమాలి కేకసి యనుదాని బెండ్లియాడి రత్నశ్రవసుడు, భానుకర్ణుడు, విభీషణుడను కుమారులను చంద్రనఖ యను

కూతును కనెను. వీరి పూర్వీకు డిచ్చిన నవరత్నముల హారము సుమాలిదగ్గఱనుండెను. దాని నెవ్వరు నెత్తజాలకుండిరి. దానిని వేయి సర్పములు కావలి కాచియుండెను. అట్టి వజ్రహారమును రత్నశ్రవసు దవలీలగా ధరించెను. ఆ నవరత్నములందీ బాలుని ముఖప్రతిబింబమును చూచి తండ్రి సంతసించి యతనికి "దశముఖ" యను బిరుద మిచ్చెను. భానుకర్ణునికి కుంభకర్ణుడని పేరువచ్చెను. మరియు చంద్రనఖకు శూర్పణఖ యను పేరు వచ్చెను.

దశముఖుడు పెద్దవాడై తపస్సుచేసి యనేక శక్తుల సంపాదించి మండోదరి యనుదాని బెండ్లియాడి యింద్రజిత్తను కొడుకును బడసెను.

రావణుని దిగ్విజయము (2)

పిమ్మట లంకాపురమును సాధించి దానికధీశుడయ్యెను. వానర రాజైన కిష్కింధుని కుమారులగు ఆదిత్యరజస్సు, రక్షరజస్సు అను వారు నరకములో బడినారని విని యమరాజును పారదోలి వారిని వానర ద్వీపమందు రాజులనుగా జేసెను. ఆదిత్యరజస్సునకు ఇందువతివలన వాలి, సుగ్రీవులు పుట్టిరి. రక్షరజస్సునకు నలుడు, నీలుడు పుట్టిరి. వాలి కిష్కింధ నేలెను. దశముఖుడు లంక నేలుచుండెను. అతడు వాలి పరాక్రమము వినినవాడై యొకప్పుడతనిపై యుద్ధమునకు బయలుదేరి యోడిపోయి బంధింపబడెను. పిమ్మట వాలి యతనిని విడిచిపెట్టి మేరు పర్వతముపై తపస్సు చేయబోయెను. సుగ్రీవుడు తన కూతురగు సుభద్రను దశముఖున కిచ్చి పెండ్లిచేసెను. దశముఖు డంతటితో నూరకుండక రత్నావళియను నందకత్తె సత్యలోకమున నున్నదని దానిని తెచ్చుకొనదలచి పోవుచు మార్గమధ్యమందు వాలిని జూచి మేరువు క్రింద చేయిపెట్టి పర్వతముతోగూడ నతనిని గూల్పజూచెను. కాని వాలి తన బొటనవ్రేలితో పర్వతము నదుమగా క్రిందనుండిన దశముఖుడు పీడితుడై యనేక సంవత్సరములు రోదనముచేసెను. అందుచేత నితనికి రావణుడను

పేరువచ్చెను. రావణుడెట్టకేలకు ముక్తినొందె మారుతరాయడు యజ్ఞము చేయుచు జీవహింస చేసినందులకు కుపితుడై యా యజ్ఞమును ధ్వంసము చేసెను. పిమ్మట నలకూబరుడను రాజు ప్రజాపీడకుడని విని వానిని శిక్షింప రావణుడు బయలుదేరెను. కాని నలకూబరుని భార్యయగు ఉపరంభ తన భర్తను సన్మార్గమునకు ద్రిప్పెదనని వేడుకొనగా రావణుడు క్షమించి వెడలిపోయెను. పిమ్మట రదనపుర రాజగు ఇంద్రుని జయించెను. ఇంద్రు డింతవర కజేయుడుగానుండి యిప్పు డోడిపోయి దుఃఖించుచుండ నొకముని యిట్లు చెప్పెను: "నీవు ఆనందమాలిభార్యయగు అహల్య నవమానించియుంటివికాన నీ కిప్పుడీ యవమానము కలిగినది." ఇట్లు దిగ్విజయోన్మత్తుడై రావణుడు తన రాజధాని కరుగుచుండ అనంతవీర్యుడనుముని యతనితో నిట్లనెను: "ఓయీ! నీవు పరదారాసక్తుడవగుటంజేసి నీ వింతలో వాసుదేవుని యంశసంభూతుడగు వాని భార్యను చెరపట్టుదువు, దానివలన నీకు మరణము తప్పదు." ఈ మాటలను విని రావణుడు కటకటబడి తన్ను తానై కోరని స్త్రీని ఇకముందు పొందనని శపథముచేసిపోయెను.

హనుమంతుని జన్మకథ (3

మహేంద్రపురమునకు మహేంద్రుడను రాజుండెను. అతనికి హృదయసుందరివలన అంజనాసుందరి యను కూతు రుద్భవించెను. అనేకరాజు లామెను వివాహమాడగోరిరి. అందు ఇద్దఱుమాత్రము మహేంద్రుని కిష్టులైరి. అందొకడు విద్యుత్ప్రభ యను నతడు. అతడు ధనవంతుడు, రూపవంతుడు కాని అల్పాయుష్మంతుడని విశదమయ్యెను. రెండవవాడు పవనాంజయుడు. అతడు విద్యలలో తక్కువవాడైనను దీర్ఘాయుష్మంతుడగుటచే అంజనాసుందరి నాతనికే వివాహముచేయ నిశ్చయించెను. బంధువులందఱు విచ్చేసిరి. వివాహదివసమున అంజనాదేవిచెలికత్తె యామెతో నిట్లనెను: "అమ్మా! మన రాజెంత పొరపా

బొనరించినాడో గమనించితివా? ఉత్తమనాయకుని వదలి ఒక సాధారణ జనుని నీ కంటగట్టెను. అమృతమొక దినమైన త్రాగిన మేలు. యావజ్జీ వము విషము త్రాగుట పొసగునే!". ఈ మాటలు విని అంజనాసుందరి యేమియు ననలేదు. ఈ సంభాషణము పవనాంజయుని చెవినిబడెను. పెండ్లియైన వెంటనే భార్యనొకగదియందుంచి యామెను పలుకరింపక పోయెను. అంత కొంతకాలమునకు రావణుడు వరుణునితో యుద్ధము చేయువాడై పవనాంజయుని సాయము కోరెను. పవనాంజయుడు ప్రయాణమైపోవుచు మార్గమధ్యమం దొక పెంటియంచ విభుని ప్రవాస మునకు వగచుచు విరహతాపమొందుట గాంచి తన భార్య జ్ఞాపకమునకు వచ్చి వెంటనే రహస్యముగా తన నగరు చేరి అంజనాసుందరితో భోగించెను. పిమ్మట యదేరాత్రి తాను మరలిపోవునపుడు తన ముద్రాంగుళీయకము నామెకు గుఱుతుగా నిచ్చిపోయెను కొన్ని మాసాలతర్వాత ఆమెలో గర్భచిహ్నములను జూచి అత్తమామలు ఆశ్చర్యాత్ములై యామె వ్యభిచరించెనని భావించి యెన్ని చెప్పినను వినక యామెను వెడలనడచిరి. ఆమె హనుపురమను పట్టణమందు నివసించుచుండ ఆమెకు కుమారు డుద్భవించెను. ఆ కుఱ్ఱనికి హనుమంతుడను జన్మస్థానపుబేరును బెట్టెను. భర్త యుద్ధమునుండి మరలి వచ్చి తన భార్యకు కావింపబడిన అపచారమును విని చింతించి యామెను వెదకి మరల తన యింటికి బిలిచికొనివచ్చెను. హనుమంతుడు పెద్దవాడై తన తండ్రివలెనే రావణునికి యుద్ధములందు చాల సహాయము చేసెను. రావణుడు ప్రీతుడై సత్యవతియను తనకూతు నతనికిచ్చెను. శూర్పణఖ కూడ తనకూతురగు అనంతకుసుమ యనుదాని నతనికిచ్చెను. ఈ ఇద్దరి భార్యలతో హనుమంతుడు తన దేశమునకు మరలి వచ్చి నప్పుడు సుగ్రీవుడును, నలుడును, తమ మిత్రుడగు రావణునికి సాయ పడినందున హనుమంతునికి తమ కూతులగు పద్మరాగ, హరిమాలిని అను వారినిచ్చి పెండ్లిచేసిరి.

శ్రీరాముని జననము (4)

హిమచూడాదేవి భర్తయు వజ్రబాహు పురందరుల తండ్రియు నగు విజయుడు అయోధ్య నేలుచుండెను. వజ్రబాహునకు కీర్తిధరుడు, అతనికి కోసల, అతనికి హిరణ్యగర్భుడును బుట్టిరి. అతని తర్వాత 27గురు రాజులు రాజ్యము చేసిరి. కడపటివాడగు అనరణ్యుడు రఘు రాముని కుమారుడు. అతనికి దశరథుడు పుట్టెను. ఇక్కాలమం దొకనాడు రావణుడు వినోదార్థముగా నారదునితో నిట్లనెను: "ఓయి నారదా! నేనెప్పుడు మరణింతునో చెప్పగలవా?" నారదుడు గుణించి యిట్లు చెప్పెను: "దశరథునికొడుకును జనకునికూతురును నీకు మరణమను ప్రసాదింతురు." రావణు డులికిపడెను. కాని విభీషణు డతని భయముపోనార్చి వారికి సంతానము కలుగకపూర్వమే వారిరువురుని సమయింతును చూడుడని చెప్పి బయలుదేరెను. నారదు డంతకుమున్నే యా యిద్దరి కీ వార్త నంపెను. దశరథుడును జనకుడును భీతిచే తమ సింహాసనములపై తమ విగ్రహముల నునిచి యిద్దఱును గలసి యెటకో పోయిరి. తెలివిదప్పిన విభీషణుడు వారి విగ్రహముల పగులగొట్టి తృప్తి నొంది తిరిగిపోయెను. దశరథుడు తన నలుగురు భార్యలతో మగధ దేశము చేరెను. ఈ నలుగురి పేర్లు అపరాజిత, సుమిత్ర, కైకేయి, సుప్రభ. అందు కైకేయి యను నామెభర్తకు ప్రవాసమందొక యుద్ధ మందు సాయపడుటచే భర్త ప్రీతుడై రెండు వరముల కోరుకొమ్మనెను. కైకేయి వలయునపుడు కోరుకొందునని చెప్పెను. పిమ్మట దశరథునికి నలుగురు కుమారులు పుట్టిరి. అపరాజితకు పద్ముడు పుట్టెను. ఇతడే రాముడు. సుమిత్రకు లక్ష్మణుడు పుట్టెను. ఇతడు నీలవర్ణుడు. విష్ణ్వవ తారుడు. కాన నారాయణుడను పేరుపొందెను. కైకేయికి భరతుడును, సుప్రభకు శత్రుఘ్నుడును పుట్టిరి. ఇక్కాలమున జనకునకు విదేహవలన సీతయను కూతు రుద్భవించెను. ఒకనాడు బర్బర దేశమందలి మయూర మాలకు రాజైన అంతరంగమ యను మ్లేచ్ఛుడు మిథిలపై దాడివచ్చెను.

జనకుడు దశరథుని సాయము వేడ రాముడుపోయి యతని నోడించెను. జనకుడు ప్రీతుడై సీత నిత్తునని మాట యిచ్చెను. తంటాల లాకట్ల నారదుడుఁడొకనాడు సీతను చూడవచ్చెను. నారదునిగడ్డము జడలు మున్నగునట్టి భయంకర చిహ్నములజూచి సీత బెదరి యింటిలో దాగు కొనగా నా కలహభోజనుడు సందుదొరకెనని భామండిలుడను రాజునకు సీతను బలాత్కారముగా నెత్తుకొనిపొమ్మని పురికొల్పెను. అతడటుల చేయక తనయొద్ద నుండిన ధనుస్సును జనకునకు బంపి దానిని రాము డెత్తి బాణము సంధింపగలిగెనేని పెండ్లిచేయుమని చెప్పెను. రాముడా ధనుస్సు నవలీలగా నెత్తి సంధించెను. సీతను పెండ్లియాడెను. లక్ష్మణుడు విద్యాధరులలోని పదునెనమండ్రు స్త్రీలను పెండ్లియాడెను. దశరథుడు వృద్ధుడై తన రామునకు రాజ్య మప్పగింపగోర కైకేయి తన వరముల జ్ఞాపకముచేసి రాము నడవికంపెను. సీతారామలక్ష్మణులు అడవిలో తిరిగి తిరిగి చిత్రకూటమును చేరిరి.

సీతాపహరణము 5

అచ్చటినుండి విజయపురమును చేరిరి. అచ్చట నొక సుందరి లక్ష్మణునివరించి యాతనిమెప్పింపలేక యురివేసుకొనదొడగెను. అప్పుడు రాముడు వారిరువురకు పెండ్లి చేసెను. క్షేమాంజలి యనురాజ్యములో జితపద్మ యను రాకన్ని యను లక్ష్మణుడు పెండ్లియాడెను. రామాదులు పిమ్మట దండకారణ్యమును ప్రవేశించిరి. అచ్చట శూర్పణఖ కుమారుడు శంబూకుడు తపస్సుచేయుచుండ లక్ష్మణుడు చంద్రహాసముతో నతని జంపెను. శూర్పణఖ శ్రీరామునితో మొరపెట్టుకొనబోయి వచ్చినపనిని వదలి యతనిని మోహించెను. మోహము విఫలమయ్యెను. అందుపై ఆమెభర్తయగు ఖరుడు యుద్ధముచేయవచ్చి రామునిచే చచ్చెను. రావణుడు తనచెల్లెలిని తృప్తిపరుపదలచి లక్ష్మణుడు లేనిసమయములో దూరమునుండి లక్ష్మణునివలెనే యార్తనాదము చేసెను. సీత రాముని

లక్ష్మణ సహాయార్థమంపెను. అంత రావణుడు సీతనెత్తుకొని విమానములో వెడలిపోయెను,

సీతాన్వేషణము 6

సీతకై రాముడు వెదకి వెదకి విఫలుడయ్యెను. అంతనొక సంఘటనము జరిగెను. సహాజజాతి అనువాడు సుగ్రీవుని భార్యయగు తారను ప్రేమించి మాయచే సుగ్రీవుని వేషమున నామెతో క్రీడించెను. నిజమైన సుగ్రీవుడు వచ్చి చూచి మాయాసుగ్రీవునితో తగవులాడి యోడిపోయి రాముని నాశ్రయింప నతడు యథార్థమునెఱిగి దొంగసుగని జంపి సుగ్రీవునకు తారను, రాజ్యము నిప్పించెను.

పిమ్మట హనుమంతుడు లంకజేరి సీతనుచూచి రావణుని కిరీటమును తన్ని లంకను దహించి తిరిగివచ్చెను. రాముడు సుగ్రీవ హనుమదాదుల సైన్యములతో లంకనుముట్టడించి రావణునితో యుద్ధము చేసెను.

యుద్ధకాండము 7

రావణుడు ఇంద్రజిన్నాగములతో రామసైన్యమును గట్టెను. లక్ష్మణుడు తన గరుడవాహనమును పిలిచి నాగముల నాశనముచేసెను. రావణుడు లక్ష్మణునిపై శక్త్యాయుధము ప్రయోగింప అతడు చచ్చినట్లు క్రిందపడెను. భామండలుడు 'ద్రోణఘము'నుండి అమృతము తెచ్చి లక్ష్మణుని బాగుచేసెను. లక్ష్మణుడు అపుడు గరుడారూఢుడై తన చక్రముతో రావణుని తల దునిమెను.

ముగింపు 8

విభీషణుడు లంకకు రాజయ్యెను. కుంభకర్ణుడును ఇంద్రజిత్తును చిన్నచిన్న రాజ్యములకు రాజులయిరి. రాముడు పుష్పవిమానములో అయోధ్యచేరెను. రాముడు పట్టాభిషిక్తుడయ్యెను. సీతతోడను, ప్రభావతి,

రతినిభ, శ్రీదమ యను తన తక్కిన ముప్వురుభార్యలతోడను శ్రీరాముడు సుఖముగా నుండెను. లక్ష్మణుడు తన యెనమండుగురు భార్యలగు విశల్య, రూపావతి, వనమాల, కల్యమాలిక, రత్నమాలిక, జితపద్మ, భయవతి, మనోరమ యను వారితోడను వారి 25 మంది పుత్రులతోడను, పైగా తన 16 వేల యెక్కుడు భార్యల తోడను సుఖముగా నుండెను.

లఘువిమర్శ

ఇది జైనరామాయణ కథాసారము. స్థలసంకోచముచే ఇంకను కొన్ని విషయములు పరిత్యక్తములయ్యెను. దీనివలన తెలిసికొనదగిన విషయములు కొన్నిగలవు. మనము జైన గ్రంథముల నవలోకనచేయుట అవసరము. మన మతమునకు విరుద్ధములయిన బౌద్ధ జైన చార్వాక లోకాయత సిద్ధాంతములను మనము పాషండమతముల పట్టీలోజేర్చి తదనుయాయులను నాస్తికులనియు, వేదవిరుద్ధులనియు వేదబాహ్యులనియు నిందించి యుపేక్షాభావమును చూపినారము. అటుకాక వారి వాఙ్మయమును వారి జాతక కథలనుగూడా చదువవలెను.

ఈ జైనకథ వాల్మీకిరామాయణమునకు చాలభిన్నమైయున్నది. రాక్షసులకును, వానరులకును సంబంధ ముండెనని తెలియుచున్నది. సీత అయోనిజ కాదు. ఆమె తల్లిపేరు "విదేహ". విదేహ కూతురు అయోనిజ యని మనవారు వర్ణించిరి. రాము డేకపత్నీ వ్రతుడుకాడు. రాముడోడించి నది అంతరంగమ యను మ్లేచ్ఛరాజును. అనగా అతడే పరశురాముడు. పర్ష్యావాడు. హనుమంతుడు నిత్యబ్రహ్మచారికాడు. రావణుడొక్క స్త్రీలోలత్వమున దక్కతక్కిన విషయములం దాదర్శప్రాయుడే. బహు రాజులకు స్త్రీ సంగతి నాటికిని నేటికిని మిక్కుటము. కాని రావణుడెన్ని చేసినను సీతాపచారకుడు కాకుండిన నిప్పటి యనేకవిటరాజులవలె, రాజ విటులవలె నిందాస్పదుడు కాకుండెడివాడు. అతడహింసా ప్రియుడు.

యజ్ఞములయందు హింస యుండుటచే యజ్ఞధ్వంసి యయ్యెను. కాని యతడు వేదమతద్వేషియనియు, మునిహింసకుడనియు వాల్మీకి తన కలముయొక్క మసిచే రావణుని ముఖమును నల్లగా చిత్రించెను. లక్ష్మణునకు ఎనమండ్రుడు పట్టపు భార్యలట, 16 వేలు పై పెండ్లాలట! ఈ గుంపు నంతయు భాగవతమునందు శ్రీకృష్ణులవారి కంటగట్టినారు ఈ బేరసార మేపౌరాణికునివలన జరిగెనో దురూహ్యము. ఇచ్చట లక్ష్మణుడే గరుడ వాహనుడు. చక్రి, రావణాంతకుడు. మఱియు నారాయణాపరావతారుడు. ఇందు మారీచుడు లేడు. బంగారుజింక మొదలేలేదు. ఇందలి వంశావళులు వాల్మీకులవారి వంశావళులతో భిన్నించుచున్నవి. శంబూకుడు శూర్పణఖ యొక్క పుత్రుడనియు నతనిని లక్ష్మణుడు వధించెననియునిందున్నది. శంబూకుడను శూద్రతపస్విని రాముడు ఖండించెనని యుత్తర రామాయణ మున నున్నది. శూద్రుల తపస్సు అంత యోర్వరానిదై యుండెనేమో? "దశముఖ" యను పదమున కుత్పత్తిహేతు విందు సమంజసముగా గనబడుచున్నది. జైన రామాయణ మందు కుంభకర్ణుడును, ఇంద్ర జిత్తును మరణించలేదు. మరియు సంజీవిపర్వతమును హనుమంతుడు తెచ్చెనన్న దిచట కల్ల. భామండలుడు (ఇతడెవడో?) అమృతమును దెచ్చెననియున్నది. రావణుడు మహేశ్వరునిగూర్చి తపస్సుచేసెననియు అతని చేతులదురదవదలునట్లు కైలాసముపై బొటనవ్రేలితో శివుడే యదిమెననియు మనము వినినసంగతి. ఇందు వాలిచే నదుమబడెనని యున్నది. మఱియు నీ జైన రామాయణములో నహింసా విషయమును, రావణుని యజ్ఞ ధ్వంసకత్వమును తెలుపుట జైన సిద్ధాంత ప్రచారము నకై చేసిన మార్పని స్పష్టమగుచున్నది మహేశ్వరునకు మారుగా నిచ్చట ప్రతి ఘట్టమందు జిననాథుని పేర్కొనియున్నారు. ఇదియు మత ప్రచారార్థమేయై యుండనోపు. ఈ రామాయణములో విశ్వసనీయ విషయము లనేకములున్నవి. వాల్మీకి రామాయణమందు రాముడాదర్శ పురుషుడు. ఏక పత్నీవ్రతుడు. రావణుడు పరమ దుర్మార్గుడు. ఇది

హిందూ పౌరాణిక సంప్రదాయమే. విద్వద్వరేణ్యులు ఈ జైన రామాయణము అంతర్భాగముగా కలిగిన త్రిషష్టి శలాక పురుషచరితను చదివి తమ పరిశోధన ఫలితమును ఆంధ్రులకు ప్రసాదింతురుగాక!

బౌద్ధజాతక రామకథ

వెబర్ అను పాశ్చాత్య పండితుడు జాతక కథలలోని "దశరథ జాతకము" అను కథను ఆధారముగా చేసికొని ఒక పిచ్చి సిద్ధాంతమును చేసి రామాయణము క్రీ.శ. 400 లో వ్రాయబడినట్టిదని చాలా అవస్థపడి వాదించినాడు బౌద్ధజాతక కథలలోని విశేషమేమో దాని సారాంశ మిచ్చుట వ్రాయుచున్నాను.

పూర్వకాలమందు వారణాసిలో దశరథుడను రాజుండెను. అతని భార్యకు 16000 దాసీ జనముండెను. ఆ దంపతులకు యిద్దరు కుమారులు ఒక కూతురును కలిగిరి. కుమారుల పేరులు రామ లక్ష్మణులు. బిడ్డపేరు సీత. రాణి చనిపోయెను. రాజు మరొకతెను పెండ్లాడెను. ఆమెకు భరతుడనువాడు పుట్టెను. వాడు ఎనిమిదేండ్లవాడు కాగా రాణి భర్తతో యిట్లనెను. "రాజా! పూర్వము నాకొక వరమిచ్చి యుంటివి. యిప్పుడు దానిని పూర్తి చేయుము. నా కుమారునికి రాజ్య మిమ్ము." తన మొదటి భార్య సంతానాని కపాయ మగునని రాజు భయపడి వారిని 12 ఏండ్లవరకు వేరు చోట నుండుటకై నియోగించెను. జ్యోతిష్కులు దశరథునితో తానింక 12 ఏండ్లవరకు బ్రదుకునని చెప్పినందున పై విధముగా వారికి చెప్పెను. సీతారామలక్ష్మణులు హిమాలయానికి వెళ్ళి అచ్చట నివసించిరి. తొమ్మిదేండ్లు గడచిన తర్వాత జ్యోతిష్కుల లెక్కలను తప్పుజేయువాడై దశరథుడు చనిపోయెను. రాణి తన కుమారునికి పట్టము గట్ట జూచెను. కాని భరతుడు రామాదులను తెత్తునని బయలుదేరి రాముని కాంచెను. రాముడు రాజ్యము స్వీకరింప నిరాకరించెను. "నా తండ్రి 12 ఏండ్లవరకు నన్ను రాజ్యములోనికి రావలదన్నాడు.

అతని యాజ్ఞ నుల్లంఘించను" అని యనెను. మరెట్లు? "నా పాదుకలిత్తును తీసుకొనిపొమ్ము" అనెను. అట్లే భరతుడు పాదుకలను సింహాసనముపై నుంచి రాముని పక్షముగా పాలించెను. 12 ఏండ్లు పూర్తి అయిన తర్వాత రాముడు తిరిగివచ్చి పట్టాభిషిక్తుడై 16,000 ఏండ్లు పరిపాలించెను.

బుద్ధుని పూర్వజన్మలో ఈ కథ జరిగెను. శుద్ధోదనుడే దశరథుడు. రామునితల్లియే మాయాదేవి. సీతయే రాహులుని తల్లి. ఆనందుడే భరతుడు. శారిపుత్రుడే లక్ష్మణుడు. బుద్ధుడే రాముడు.

ఇది దశరథ జాతకము అను పేరుగల కథ. బుద్ధుని మతవ్యాప్త్యనంతరము అతని గొప్పతనము నిరూపించుటకు భక్తులచేత ఇట్టి "జాతక కథలు" కొల్లలుగా అల్లబడెను. వీని నాధారముగా చేసుకొని విమర్శించుట చాలా దుర్బలమగు వాదము. సుప్రసిద్ధమగు రామాయణకథను బౌద్ధులు తమ జాతకకథలోనికి తమ కవసరమగు మార్పులతో స్వీకరించినారని స్పష్టముగా వ్యక్తమగుచున్నది.

ఇందులో ఇంకొక విశేషమున్నది. ఈ బౌద్ధ రామాయణములో రాముడును సీతయు అన్న చెల్లెండ్రుగా నిరూపింపబడినారు. వీరిరువురికిని పెండ్లి యైనట్లు ఈ జాతక కథ తెలిపినది. ఇదేమి చిత్రమనగా శకజాతిలో (Scythian) ఈ యాచారముండెనని పీకాక్ గారు తెలిపినారు † అయితే యీ యాచారము ఆర్య హిందువులలో ఏనాడును ఎందును లేకుండెను. ప్రధానాదర్శమందే భిన్నించిన యీ విధానమునుబట్టి బౌద్ధులు సుప్రసిద్ధ రామాయణమును అనుసరించి ఒక జాతకకథను కల్పించినారని వెల్లడి యగుచున్నది.

---

† **Peacocke—India in Greece. PP 191-195**

ఇతర రామ కథలు

కాళిదాసు రఘువంశములో శ్రీరామునికథ నెత్తుకొన్నాడు. కాళిదాసుని కాలము క్రీ. పూ. 55 నుండి క్రీ. శ. 450 మధ్యన అని విమర్శకులు రెండుమేరలకు వచ్చినారు.

జైనరామాయణ మొకటికలదు. అదియు క్రీస్తు శకాదియందు రచితమైయుండును. రామాయణము జైనమతవ్యాప్తికాలమందు జనాదరణ మందిన సుప్రసిద్ధ కథయగుటచేత జైనులును దానిని తమ మతవ్యాప్తి కనుకూలపరచుకొన్నట్లున్నది.

పాణినికిని, అశ్వలాయనునికిని పూర్వము మహాభారత కథామూల ముండెననియు, రామాయణ మపుడున్నది లేనిది నిర్ణయించుటకు వీలు లేదనియు, ఆర్. జి. భండార్కరుగారు దక్కన్ ప్రాచీనచరిత్రలో వ్రాసిరి. పాణినిలో కృష్ణాదుల పేరులు కలవు కాని యెచ్చటను శ్రీరాముని పేరు కానరాదనియు విమర్శకులందురు. పాణిని క్రీ. పూ. 600 లో నుండెనని కొందరు, 500లో నుండెనని మరికొందరందురు.

కథా సరిత్సాగరమును గుణాఢ్యుడు శాలివాహనుని కాలమందు అనగా క్రీ. పూ. 200 ప్రాంతమందు రచించెను. అందు రామాయణ కథా సారమున్నది. అయితే గుణాఢ్యుని పైశాచీకథ లుత్పన్నములై మన కిప్పుడు లభ్యముకావు. సోమదేవుడు కథా సరిత్సాగరమును సంస్కృతములో రచించెను. కాళిదాసు, సోమదేవుడు మున్నగువారికి తెలిసినరామకథ యెట్టిదో ఆ కథలు మన కిప్పుడు లభ్యమగు వాల్మీకి రామాయణకథతో నెందెందు భిన్నించినవో తెలుసుకొనుటకు వాటిని సంగ్రహముగా నిం దుదాహరింతును.

శ్రీరాముని కథలు భారతాది పురాణాలలోను, ఇతర గీర్వాణ గ్రంథములందును కలవు. అందు కొన్నింటిలో నుండు విశేషములను మాత్రము సంగ్రహముగా సూచింతును.

1. కథాసరిత్సాగరము

దీనిని పైశాచీభాషలో గుణాఢ్యుడు రచించెనందురు. అదిప్పుడు లభించుటలేదు. క్రీ. శ. 1100 ప్రాంతమందు కాశ్మీరమును హర్షదేవుడను రాజు పాలించెను. ఆ కాలమందచ్చట నుండిన సోమదేవుడను నాతడు దీనిని సంస్కృతములో రచించెను. అతడా గ్రంథాదిలో నిట్లు ప్రతిజ్ఞ చేసెను: "ఇది మూలమైన పైశాచీ బృహత్కథకు సరిగా నుండును. ఇంచుకైనను అతిక్రమింపదు." మూలగ్రంథము క్రీ. పూ. 200 ఏండ్ల ప్రాంతమందు రచితమని తెలిపినాను. కావున క్రీస్తుశకాదికాలమందో అంతకు పూర్వమో రామాయణకథ జనులం దెట్టిరూపమున వ్యాపించెనో కొంత తెలుసుకొనవచ్చును. అందుచేత శ్రీ వేదం వెంకటరాయశాస్త్రిగారి తెనుగుసేతనుండి యీ క్రిందివి ఉదాహరించుచున్నాను.

"తొల్లి అయోధ్యాపతియైన దశరథుని కొమరుడు భరత శత్రుఘ్న లక్ష్మణుల యన్న శ్రీరాముడు ఉండెను. ఆయన రావణుని పరిమార్చుటకు అవతరించిన విష్ణువు. తండ్రి విధివియోగమున సీతాలక్ష్మణులతో అడవికి బంపెను. అచట రావణుడు మాయచే సీతను హరించి, దారిలో జటాయువును సంహరించి ఆమెను లంకకు గొనిపోయెను. రాముడు వాలి వధచే సుగ్రీవుని వశపరుచుకొని యాంజనేయునిబంపి యామె వృత్తాంతమును తెలిసికొనిపోయి సముద్రమున కానకట్టగట్టి రావణుని సంహరించి లంకారాజ్యము విభీషణునికిచ్చి సీతను గై కొనిపోయెను.

"సీతపై జనులు నిందమోపిరని గర్భవతియగు సీతను కానకు బంపెను. ఆమె వాల్మీకి ఆశ్రమమున జేరెను. అచ్చటి మునులును సీతను సందేహించిరి. అప్పుడు సీతను పరీక్షించుటకై మును లిట్లనిరి: 'ఇచట టిటిభసరస్సు కలదు పూర్వమొక టీటిభిని భర్త శంకించి దూషణ చేసెను. టీటిభి ఆక్రందించెను. ఆ సరస్సును దేవతలామె శుద్ధ్యర్థమై నిర్మించిరి. అందు సీత తన పారిశుద్ధ్యమును రుజువు చేయగాక!' సీత ఆ సరస్సులో దిగి అవతలిగట్టు చేర భూదేవిని ప్రార్థించెను. ఆమె సీతను ఒడిలో నుంచుకొని అవతలిగట్టు చేరెను...."

రామ వాల్మీకుల కాలము

శ్రీరామచంద్రుడు ఈ భరతఖండములో ఎప్పు డుండెనో నిర్ణయించుట మహాకష్టము. అట్టి నిర్ణయ మంతయు ఊహాప్రపంచ ములో నుండునట్టిది. ఈ విషయములో మనపురాణాలు అంతగా సహాయపడవు. ప్రాచీన మహాపురుషులు, మహర్షులు మానవాతీతు లనియు, అద్భుత కార్యముల జేసిరనియు, వేనవేలయేండ్లు జీవించిరనియు పురాణాలలో వ్రాసినారు. శ్రీరాముడు త్రేతాయుగములో నుండెననియు, శ్రీకృష్ణుడు ద్వాపరయుగములో నుండెననియు కొందఱు వ్రాసిరి. ఒక్కొక్కయుగము లక్షల సంవత్సరాల కాలముతో కూడియుండునని పురాణకారులే నిర్ణయించినారు. త్రేతాయుగము 12 లక్షల 96 వేలేండ్ల వరకుండెను. ద్వాపరము 8 లక్షల 64 వేల యేండ్లుండెను. కావున శ్రీరాముడు పౌరాణికుల లెక్కలప్రకారము కలియుగసంవత్సరాలు కలుపుకొని, వారు జీవించిన 11 వేల యేండ్లను కలుపుకొని, త్రేతా యుగము తుదిలోనె యుండెనని తలచినచో ఇప్పటికి కనిష్ఠము 21,76,000 యేండ్లకు పూర్వుడుగా నుండి యుండవలెను. శ్రీరాముడు పదకొండువేల యేండ్లు జీవించెననుటకు ప్రమాణము.

శ్లో. హత్వా క్రూరం దురాత్మానం దేవర్షీణాం భయావహం
దశవర్ష సహస్రాణి దశవర్షశతానిచ. బాల 15 స. 28 శ్లో.

రాము డిన్నివేల యేండ్లు బ్రతికినది, ఇన్నిలక్షల యేండ్లకు ముందుండినదియు విశ్వసనీయము కాదు. అతడు శ్రీకృష్ణునికన్న పూర్వికుడని మాత్రము తెలియ వచ్చుచున్నది. చారిత్రక దృష్టితో వీలయినంతవరకు అతని కాలము నిర్ణయించు ప్రయత్నము చేయుదము.

మొదట పాశ్చాత్య సాంస్కృతిక పరిశోధకుల యభిప్రాయము కనుగొందము. "కెప్టన్ ట్రాయర్" ఇట్లు వ్రాసెను: "హిందువుల గొప్ప రాజ్యాలు మా క్రీస్తుశకమున కంటె కనిష్ఠము 3,000 యేండ్లకు ముందే చాల నాగరికత పొంది యుండెనని విశ్వసింతుము. అంతకు పూర్వమే రామాయణ కథానాయకుడైన రాముడు ఉండెనని చెప్పవలసియున్నది."* పాశ్చాత్య పండితులలో రామునికి ఇంతటి ప్రాచీన కాలమును నిర్ణయించినవారు ఈ ట్రాయర్ పండితులొక్కరే. ప్రొ. హీరెన్‌గారు ఇట్లు వ్రాసినారు:

"అయోధ్యానగరము క్రీ.పూ. 1500 నుండి 2000 ప్రాంతములో నిర్మింపబడినదని చెప్పినచో అదెన్నటికిని అతిశయోక్తి కానేరదు."**

ఫౌష్ (Fauche) అను ఫ్రెంచి పండితుడు క్రీ. పూ. 1320 లో రామాయణము రచింపబడెనని వ్రాసెను. ఇటలీభాషలోనికి రామాయణమును భాషాంతరీకరించిన గొర్రెసియో (Gorresio) అను నతడు క్రీ.పూ. 1400 లో రామాయణము రచింపబడినట్లు అభిప్రాయపడెను. ఆర్థర్ లిల్లీ అనువాడు ఇట్లు వ్రాసెను: "ప్రపంచములో రచితములయిన గాథలలో రామాయణము ఉత్తమస్థానము వహించుచున్నది. అది 30 లేక 40 శతాబ్దములనుండి ప్రచారమందున్నది." మొత్తముపై చాలామంది పాశ్చాత్య పండితుల అభిప్రాయములో క్రీ. పూ. 1400 ఏండ్లకన్న పూర్వములో రామాయణము లేకుండెను. మరొక పాశ్చాత్యపరిశోధక

---

* I cannot refuge credence to this fact Viz. that the great states highly advanced in civilization, existed at least 3,000 years before our era. It is beyond that limit that I look for Rama, the hero of the Ramayana.

** Prof. Heeren-Historical researches, Vol. II. Page 227.

వర్గమువారి అభిప్రాయములో రామాయణ మూలకథ క్రీ.పూ. 500 కంటె ముందుగానే రచింపబడెను. అటుతర్వాత క్రీ.పూ. 200 నుండి దానిలో చాలా భాగాలను పెంచుచు వచ్చిరి. ఈ అభిప్రాయమును "మెక్డానెల్" గారు తమ "సంస్కృత వాఙ్మయ చరిత్ర" అను ఆంగ్లగ్రంథములో వెలిబుచ్చిరి.

రమేశచంద్రదత్తుగారు ఇట్లభిప్రాయ పడినారు: "రామాయణ మూలరూపగ్రంథము ఎప్పుడు రచింపబడెనో చెప్పుటకు వీలులేదు. సూత్రవాఙ్మయములో మహాభారత సూచనలున్నవిగాని రామాయణమును గురించి యేమియు కానరాదు. క్రీ. పూ. 500 ప్రాంతములో విజయుడను వంగరాజు సింహళద్వీపమును జయించెను. అయితే సింహళము ఆర్యులకు అంతకంటె చాలాకాలానికి పూర్వమే విదితమైయుండెను. వింధ్యకు దక్షిణమున ఆటవికు లుండిరి. కోతులే విశేషముగా నుండెను. ఈ దక్షిణ భాగములో ఆర్యనాగరికత వ్యాపించినట్లు రామాయణములో తెలుపలేదు. ఈ కారణాలచేత రామాయణము పౌరాణిక యుగముయొక్క తుది భాగములో రచింపబడియుండును."* పౌరాణికయుగము రమేశచంద్ర దత్తుగారి యభిప్రాయ ప్రకారము క్రీ. పూ. 1400 నుండి క్రీ.పూ. 1000 వఱకు వ్యాపించియుండెను.

రమేశచంద్రదత్తుగారు ఒక్క యంశాన్ని బాగా కనిపెట్టినారని తోచుచున్నది. రామాయణములో శ్రీరాముని విష్ణ్వవతారముగా వర్ణించి నారు. కాని దత్తుగారి అభిప్రాయములో విష్ణు వప్పటికి పౌరాణికులలో ప్రాధాన్యమునకు రాలేదు. ఇంకను ఇంద్రునకే ఆధిపత్య ముండెను. అట్టి యాధిపత్యమును శ్రీకృష్ణుడు తొలగించెను అని దత్తుగారు వ్రాసి దానికి సహకారముగా పారస్కరగృహ్యసూత్రములో (2-17-9) నాగేటిచాలు దేవత అనగా "సీత" ఇంద్రుని భార్యగా వర్ణింపబడినదని వ్రాసినారు.

* Early civilization of India by R. C. Dutt, Vol II

"జనకుడు సీతయొక్క తండ్రి. అతడు యాజ్ఞ్యవల్క్య, శ్వేత కేతు, ఆరుణేయాదులకు బ్రహ్మవిద్యను బోధించెనని శతపథ బ్రాహ్మణములో వర్ణించినారు. యాజ్ఞ్యవల్క్య వాజసనేయి అను నతడు జనకుని ఆస్థానపురోహితుడు. అతడు యజుర్వేదపృథక్కరణమును చేసెను. శుక్ల యజుర్వేదము, శతపథ బ్రాహ్మణము అను భాగాలుగా చేసెను" అని దత్తుగారు వ్రాసినారు. దీనినిబట్టి శతపథబ్రాహ్మణ రచనాకాలములో రామాయణము రచింపబడెనని వారి యభిప్రాయము.

సాధారణముగా పాశ్చాత్యుల జాడలలోనే మన హిందూస్థాన పండితులును నడతురు. పాశ్చాత్యులు కొన్ని చారిత్రకపు మైలురాళ్ళను స్థాపించుకొన్నారు. "యవన" అనేది ఒక మైలురాయి. అది క్రీ. పూ. 325 లో అలెగ్జాండరుతో మన దేశానికి దిగుమతి అయినది. ఆ కాలము లోను అంతకుముందు 300 సంవత్సరాలలోను సూత్రాలు వ్రాయబడినవి. అది రెండవ మైలురాయి. అంతకంటె 600 ఏండ్లకుముందు బ్రాహ్మణారణ్యకోపనిషత్తులు వెలసినవి. (అనగా - క్రీ.పూ. 1200 ప్రాంతములో) అది మూడవమైలురాయి. బ్రాహ్మణములకు సూత్రములకు మధ్య కాలములో ముఖ్యపురాణాలు ప్రకాశమానమైనవి. అంతకంటే మరి అయిదారు నూర్లఏండ్లకు ముందుకు వెళ్ళితే వేదాలకాలములో పడి పోతాము. అనగా క్రీ. పూ. 2000 ఏండ్ల కంటే ముందుకాలములో వేదాలు లేకుండెను. అది నాల్గవ మైలురాయి. ఈ విధముగా పాశ్చాత్య విమర్శకులు విమర్శించుచుతూ వచ్చినారు. ఇటీవల మోహన్‌జోదారోలోను హరప్పాలోను బయలుపడిన శిల్పాలను వివిధ వస్తువులనుబట్టి అచ్చటి నాగరికత క్రీ.పూ. 3000 ఏండ్లకన్న పూర్వముదని అంచనాలు వేయుట చేత పూర్వసిద్ధాంతాలు తారుమా రగుచున్నవి. పైగా డాక్టరు ప్రాణనాథ గారు క్రీ పూ. 4000 ప్రాంతమందు మోహన్‌జోదారో నిర్మాణాలు జరిగె నని వాదించుచున్నారు. వారు ఋగ్వేద దశమమండలానికి ఈజిప్టులోని

అతిపురాతన పిరమిడ్లనాటి రాజులకును ముడిపెట్టుచున్నారు. ఈ చర్చ మనకు సంబంధించినది కాదు చెప్పబోయిన దేమనగా, రామాయణ మూలగ్రంథ రచనయు, రాముని యునికియు, వాల్మీకి కాలమును క్రీ.పూ. 1400 కంటె పూర్వముదనియు, బహుశా క్రీ.పూ. 2500 ఏండ్ల నాటిదనియు నేను అభిప్రాయపడుచున్నాను. రామాయణము భారతము కన్నను పూర్వముదనుటలో సందేహములేదు. ఒక రిద్దరు అది తర్వాతి రచన యనినను అది రామాయణమందలి ప్రక్షిప్తభాగానికిమాత్రమే వర్తించును. మహాభారతములో రామాయణ కథాసంగ్రహము వ్రాయ బడినది. మరియు కొన్ని నీతులు రామాయణములోనివని చెప్పి యుదాహరించినారు. కావున మహాభారతము రామాయణముకన్న తర్వాతిదే.

మహాభారతకాలము

మహాభారత వీరు లుండిన కాలమును గురించి మహాభారత యుద్ధము జరిగిన కాలమునుగురించి వివిధపరిశోధకులు వివిధరీతిగా అభిప్రాయము లిచ్చినారు. శ్రీ పెండ్యాల వేంకట సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు తమ మహాభారత చరిత్రములో ఇట్లు వ్రాసినారు :

“మహాభారత యుద్ధకాలమునుగురించి ప్రాక్పశ్చిమదేశస్థ గ్రంథ కర్తల అభిప్రాయములు క్రింద నిచ్చుచున్నాను.

పంచాంగకర్తలు	క్రీస్తునకు పూర్వము	3100	ఏండ్లు
కల్హణుడు	,,	2447	,,
సుధా(ర)కరుడు	,,	2447	,,
భాగవతము	,,	1565	,,
మత్స్య పురాణము	,,	,,	,,
వాయు పురాణము	,,	,,	,,

విష్ణు పురాణము	,,	1530	,,
ధీరేంద్రనాథపాలు	,,	1520	,,
బంకించంద్ర	,,	,,	,,
బాలగంగాధరతిలకు	,,	1400	,,
కోల్బ్రూకు	,,	,,	,,
విల్సన్	,,	,,	,,
ఎలిఫిన్‌స్టన్	,,	,,	,,
విల్ఫర్డు	,,	1370	,,
బకానన్	,,	1300	,,
ప్రాట్	,,	1300	,,

శ్రీ పెండ్యాల వెంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు తాము స్వయముగా "భారతయుద్ధము క్రీస్తునకు పూర్వము 16 శతాబ్దమందు జరిగిన"దని వ్రాసినారు. మోహన్‌జోదారో పరికరాలనుబట్టి పరిశోధకుల అభిప్రాయములో ఆర్యుల నాగరికత క్రీ. పూ. 3000 ఏండ్లకు పూర్వమునుండియే వచ్చినదని వ్రాసినది సమంజసముగా కనబడుచున్నది దానినిబట్టి రామాయణము 2500 ప్రాంతములోనిదని ఊహింపవచ్చును. మహాభారత రచనాకాల నిర్ణయము నీ చర్చలో ప్రధానముగా పెట్టుకొనుట అప్రస్తుతమగును. టూకీగా ఇంతమాత్రము చెప్పవచ్చును.

భాగవత, మత్స్య, వాయుపురాణములలో మహాభారత కాలము క్రీస్తునకు పూర్వము 1565 అని నిర్ణయింపబడినది విష్ణుపురాణములో క్రీ. పూ. 1530 అని చూపబడినది. అదంత వ్యత్యాసహేతువు కాదు. ఈ నాలుగు పురాణాలలోని రాజవంశావళి కాలాలను అబద్ధమని త్రోసివేయ వీలులేదు. కావున మహాభారత యుద్ధకాలము క్రీ. పూ. 1565 గా గ్రహింపవచ్చును. రామాయణ కాలములో వింధ్యకు దక్షిణముననుండిన దేశాలు అరణ్య ప్రదేశాలై యుండెను. మహాభారత రచనాకాలమునాటికి

అచ్చట నానానగరాలు, మండలాలు, ప్రభుత్వాలేర్పడెను. కురుపాండవుల పక్షముగా దక్షిణదేశమునుండి, ఆంధ్రపాండ్యాది ప్రభుత్వాలవారు గొప్ప సేనలతో సహాయార్థమై వెళ్ళిరి. అటవీప్రదేశము నాగరకతచెందిన దేశముగా మారుటకు 800 ఏండ్లయినను పట్టియుండును. ఈ విధముగా చూచినను రామునికాలము క్రీ. పూ. 2500 నాటిదై యుండును. **(Count Bjornstjerna)** జోరిన్సు జార్నాగారు మహాభారతము క్రీ.పూ. 2000 కన్న పూర్వమున్నదని అభిప్రాయపడినారు. ఈ కారణముచేతను రామాయణము క్రీ. పూ. 2500 నాటి దనవలసియుండును.

ఇంద్రపూజా ప్రాముఖ్యము

రమేశచంద్రదత్తుగారు ఒక అంశాన్ని స్పృశించి విడిచినారు. అది యింద్రపూజను గురించిన చర్చ. వైదిక పౌరాణికయుగాలను నిర్ణయించుటకు ఇంద్రపూజ ఒక మంచి మైలురాయి. ఇంద్రపూజ విశేషముగా నుండెనా అది వేదకాలానికి సంబంధించినది. వైష్ణవప్రాముఖ్య మెక్కువగా నుండెనా అది భారతకాలము తర్వాతిదిఅని నిర్ణయింపవలసి యుండును. మహాభారతములో శ్రీకృష్ణుడు గోవర్ధనధారిగా వర్ణింపబడినాడు. శ్రీకృష్ణుడు తన కాలములో వర్తించుచుండిన ఇంద్రపూజను తొలగించి విష్ణుపూజను ప్రచారములోనికి తెచ్చెను. ఈ మార్పుచేత ఇంద్రునికి కోపము వచ్చుననియు అతనివల్ల అందరికిన్నీ మహాబాధ కలుగుననియు జనులు భయపడిరి. అందులకు తగినట్లుగా అప్పుడు పానగండ్ల వర్షమున్నూ ధారావర్షమున్నూ విపరీతముగా దినాలపేరట కురిసెను. జనులు భయభ్రాంతులైరి. కృష్ణుడు వారికి ధైర్యము చెప్పెను. ఇదే గోవర్ధనగిరి గాథా విశేషమైయుండును. కృష్ణుని జీవితములో ఒకటి రెండుమార్లు ఇంద్రునితో కలహము కలిగినట్లు కనపడుచున్నది. పారిజాతముకొరకై ఒక తడవ యుద్ధము జరిగెను. దీనినిబట్టిచూడ ఇంద్రాధిపత్యము శ్రీకృష్ణుని కాలములో తొలగింపబడెను. వైష్ణవతత్త్వమునకు

ప్రాముఖ్యమియ్యబడెను. అయినప్పటికినీ ఇంద్రుడు పెద్దవాడుగను విష్ణువు తమ్ముడుగను (ఉపేంద్రుడుగను) చాలాకాలము చిత్రింపబడుచు వచ్చినారు. పూర్వవాసన త్వరగా పోనందున ఈ సమాధానము పౌరాణికులచే కల్పింపబడినట్లున్నది.

రామాయణములో అయిదారు తావులలో ఇంద్రపూజను గురించిన ముచ్చట వ్రాయబడియున్నది.

> ఇంద్రధ్వజ ఇవోద్ధూతః పౌర్ణిమాస్యాం మహీతలే
> ఆశ్వయుక్సమయే మాసి గతశ్రీకో విచేతనః. -కిష్కింధ. 16-37
> అధోక్షితః శోణితతోయ విస్రవైః సుపుష్పితాశోక ఇవానిలోద్ధతః
> విచేతనో వాసవసూను రాహవే విభ్రంశితేంద్రధ్వజవత్
> క్షితింగతః. -కిష్కిం. 16-39.

రాముడు వాలిపై బాణము విడిచినప్పుడు అతడు పూజానంతరము క్రింద పడద్రోయబడిన ఇంద్రధ్వజమువలె విగతచేతనుడై పడిపోయెనని వర్ణించు సందర్భములో పై శ్లోకములు కానవచ్చుచున్నవి. "గౌడదేశమందు ఆశ్వయుజ పూర్ణిమనాడు ఇంద్రునుద్దేశించి ఒక పెద్దగడకు ధ్వజముకట్టి పూజించి యుత్సవానంతరము దానిని పడద్రోయుట సంప్రదాయమై యుండెను" అని వ్యాఖ్యాతలు వ్రాసినారు. రామాయణకాలములో దేశమంతటను ఆ యాచార ముండెనని మూలములో నుండుటచే గౌడదేశమందే యుండెననుట సరికానేరదు. ఈ వర్ణననుబట్టి రాముని కాలములో ఇంద్రపూజకై ఆశ్వయుజ పూర్ణిమ నిర్ణయింపబడెననియు దేశమంతటను ఇంద్రపూజలు జరుగుచుండెననియు ఊహించు నవకాశమున్నది. ఇంద్రపూజలు కేవలము భారతీయార్యులలోనే కాక ఏషియా మైనరులోని హట్టి దేశములోను క్రీ. పూ. 1400 ప్రాంతములోనుండెను. ఈ కారణముచే రామాయణము క్రీ. పూ. 1400 కంటె చాలా పూర్వముదగును. మహా

భారతకాలము కలియుగాదిలో అనగా కలియుగమందు ఇంచుమించు 653 సంవత్సరాలు గడచిన తర్వాతిదని కల్హణ పండితుడు అభిప్రాయ మిచ్చినాడు. దుర్యోధనుని తొడలను భీముడు విరుగగొట్టినపుడు శ్రీకృష్ణుడు బలరామునితో కలియుగము ప్రవేశించినది కదాయని సమా ధానమిచ్చెను. శ్రీరాముడు భారతకాలముకన్న పూర్వుడు కాన అతడు క్రీ. పూ. 2500 లో నుండియుండవలెను.

ఒక విధముగా శ్రీరామునికిని శ్రీకృష్ణునికిని అంతగా అంతరము లేకుండెనని నేను అనుకొనియుంటిని. ఈ విషయమునే నా హిందువుల పండగలు అను గ్రంథములో పరశురామజయంతి చర్చలో ఇట్లు వ్రాసినాను—

పరశురాముడెట్లు రామాయణ భారతకాలములందు రెండు యుగాంతరములందు జీవించెను? దీనివలన శ్రీరామ శ్రీకృష్ణుల కాలము లందు చాల వ్యత్యాసము లేదనియు ఇంచుమించు వీరు సమకాలికు లనియు చెప్పవచ్చును. పరశురాముడు రామాయణ భారతకాలములో నుండుటను సమన్వయించుటకై పౌరాణికులతనికి చిరంజీవిత్వసిద్ధి నియ్య వలసివచ్చెను. యథార్థమేమన, శ్రీరాముని వార్ధక్యదశలో శ్రీకృష్ణుడు బాలుడుగా నుండియుండును. రామాయణ భారతములందు కనబడు వీరులలో పరశురాము డొక్కడేకాడు—ఇంకను కలరు. ఎట్లనగా :— హనుమంతుడు — భారతములో సౌగంధికాపహరణసందర్భములో వృద్ధుడుగా కానవచ్చుచున్నాడు. (2) బభ్రువాహనుడు — ఇతడు జాంబవంతుని మనుమడు. ఇతడు భారతవీరులలో నొకడు. (3) విభీ షణుడు—నలుడు దక్షిణ దిగ్విజయానికి వెళ్లినప్పు డితడు లంకలో వృద్ధుడై రాజ్యము చేయుచుండెను.

(4) పరశురాముడు—ఇతడు వసిష్ఠుని మనుమడు.

(5) సుగ్రీవుడు — సహదేవుని దిగ్విజయములో కనబడు చున్నాడు. *

ఈ విధముగాచూచిన రాముడు శ్రీకృష్ణునికన్న 50 ఏండ్లు లేక 70 ఏండ్లకు పూర్వుడై యుండియుండును. కాని రామాయణములోని దేశకాల భౌగోళిక పరిస్థితులను బట్టి యాలోచించిన ఈ నిర్ణయమును నిరాకరించవలసియుండును. రాముడు వింధ్యను సమీపించగా అచ్చటి నుండి దేశమంతయు అరణ్యముగాను, నిర్జనప్రదేశముగాను అందందు ఆటవికులతో గూడినదియునై యుండెను. వింధ్యాద్రి దక్షిణ ప్రాంతాన్ని దండకారణ్యమనిరి. దండుడు లేక దాండక్యుడు భార్గవుని బిడ్డను బలవంతముగా ఎత్తుకొనిపోయెననియు భార్గవునిశాపముచే అతని దేశమంతయు పాడుపడి పోయెననియు రామాయణమందే వ్రాసినారు. ** ఈ యంశమునే పురస్కరించుకొని చాణక్యుడును, వాత్స్యాయనుడును ఇట్లు వ్రాసిరి:

సూ॥ యథా దాండక్యోనామ భోజః, కామాత్ బ్రాహ్మణకన్యా మభిగమ్యమానః సబన్ధురాష్ట్రో విననాశ.

పై యంశాన్ని బట్టి దాండక్యుడు భార్గవుని సమకాలికుడని స్పష్ట మగుచున్నది. రాముని కాలములో ఇంచుమించు ఆర్యులకు ప్రవేశములేని దండకారణ్యము శ్రీకృష్ణుని కాలములో రాజ్యాలతోను అభివృద్ధినొందిన ప్రాంతాలతోను నిండినట్లు మహాభారతమునుండి విశదమగుచున్నది. కావున సుగ్రీవ, హనుమంత, పరశురామ, విభీషణాదుల చిరంజీవితమును భారతకాలములోకూడ వా రుండిరను విషయమును ప్రక్షిప్తము

---

* హిందువుల పండుగలు, పుటలు 193-196

** రామాయణము, ఉత్తరకాండము, 80-81 సర్గలు.

లనవలెను. రామునికిని కృష్ణునికిని మధ్య ఇంచుమించు 800 సంవత్సరములు గతించియుండును. సి. చు. వైద్యాగారు రామాయణ విమర్శనమును గురించి వ్రాసిరి. ఆంగ్ల గ్రంథములో ఇట్లు వ్రాసినారు: "అభ్యంకరుగారు, విష్ణుపురాణమందలి వంశావళులను లెక్కించి రామునికిని కృష్ణునికిని మధ్య 36 గురు రాజులు గతించిరని వ్రాసినారను దానిని బట్టి ఉభయులకు మధ్య 780 సంవత్సరాలైనను అంతరాయము ఉండెనని అత డభిప్రాయపడినాడు."

ఇంతకుముందు చూపిన ఇంద్రపూజాప్రాముఖ్యమును గురించి రామాయణమందు చాలా నిదర్శనములు కలవు. అగస్త్యాశ్రమములో ఒక్కొక్క వైదిక దేవతకు ఒక్కొక్క పూజావేదిక యుండెను. బ్రహ్మ, అగ్ని, విష్ణు, ఇంద్ర, సూర్య, చంద్ర, భగ, కుబేర, ధాతృ, విధాతృ, వాయు, నాగరాజ, అనంత, గాయత్రీ, వసు, వరుణ, కార్తికేయ, ధర్మ, దేవతలకు వేదికాస్థానములుండెను.

(అరణ్య-12 సర్గ-17 నుండి 20 శ్లో. వఱకు)

ఇందు విష్ణు, అనంత, నాగ, కార్తికేయ, ధర్మ అను పౌరాణిక దేవతలుకూడా చేరినారు. అయినను వైదిక దేవతా ప్రాముఖ్యము చాలా వ్యక్తమగుచున్నది.

సాలమన్ కాలములో ద్రావిడదేశమునుండి నెమిళ్ళు, కోతులు, చందనము మున్నగునవి యెగుమతి యగుచుండెనని తెలిపినాను. నెమిలిని "తుకి" అని తమిళములో అందురనియు ఆ పదమునే హీబ్రూవారు వాడిరనియు ఇతర దక్షిణభారతీయవస్తువులకును అట్టి తమిళ నామములనే వాడిరనియు పరిశోధకులు నిరూపించినారు. సాలమన్ క్రీ. పూ. 1000 ప్రాంతపు హీబ్రూరాజు. అట్టి కాలములో దక్షిణాపథము మహానాగరికదేశమై యుండుటయు సముద్రప్రయాణమును మధ్యధరా

సముద్రమువరకు ఓడలలో సాగించుటయు మనదేశమంచు సిద్ధముచేసిన వస్తువులను అక్కడ అమ్ముచుండిరనిన దాండక్యుని కాలములోని నిర్జనారణ్యమింతటి నాగరకస్థితికి రావలెననిన ఎన్నియో శతాబ్దములు పట్టియుండును. కావున సాలమన్ కాలానికి 1000 లేక 1500 ఏండ్లముందు ఈ దక్షిణాపథము నిర్జనారణ్యమై యుండియుండును.

ఋగ్వేదములో రాముడు

శ్రీ పెండ్యాల వెంకట సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు తమ "రామోపాఖ్యానము—తద్విమర్శనము" అను గ్రంథపీఠికలో నిట్లు వ్రాసినారు:

"రామ రావణుల యస్తిత్వము కల్పితముకాక సత్యమే యనుటకు ఋగ్వేదమున నీక్రిందిరీతిని సూచింపబడియుండెను.

"ప్రతద్దుశ్శీమే పృథవానే వేనొ ప్రరామేఽవోచ మసురే మఘవత్సు
యే యుక్త్వాయ పంచ శతాస్మయుపథా విశ్రామ్యేషాం"
ఋగ్వేదము 10-93-14

అనగా "ఏ దేవత లైదువందల రథముల నశ్వములతో గూర్చుకొని మాయందు ప్రేమగలవారై యజ్ఞమార్గముచే వచ్చుచున్నారో ఆస్తోత్రము, పృథవానునియందును, వేనుని యందును, అసురుడు బలవంతుడగుచుండగా రామునియందును, ధనవంతులయందును జెప్పుచున్నాము."

శాస్త్రిగారిచ్చిన యర్థము బోధయగుటలేదు. బలవంతుడగు అసురుడంటే రావణుడనియు అతని వధను రాముడు చేసెనను సూచన పై మంత్రములో నున్నదని శ్రీ శాస్త్రిగారి యభిప్రాయమై యున్నది.

జతీంద్రమోహన్ ఛటర్జీగారు తమ "పృశ్ని గాథ"యను గ్రంథ పీఠికలో ఇదే మంత్రము నుదాహరించి దానికిట్లు అర్థము వ్రాసినారు: "మఘవంతుల (**Magians** ఈరానుదేశజాతి) సంఘమును గురించియు అసురను గురించియు (అహుర అను రూపముతో ఈరానులో పూజింప బడుచుండిన దేవత) ఇప్పుడు నేను అసాధ్యుడైనట్టియు (దుస్సీమ - **Indomitable**) బలవంతుడైనట్టియు, (పృథువాన్ - **Redoubtable**) రామునితో (అనగా) వేనునితో మాట్లాడుచున్నాను." ఛటర్జీగారి అభిప్రాయములో రాముడు, వేనుడు ఉభయులును ఒక్కరే అయితే యీ వేను డెవడు?

"యజ్ఞై రథర్వా ప్రథమః పథస్ తతే తతో సూర్యో ప్రతపావేన అజని"

ఋగ్వేద- 1,8,3,5.

మొదట అథర్వానుడు (జరథుస్త్రుడు) యజ్ఞపథమును ఏర్పాటు చేసెను. తర్వాత సూర్యవంశమువాడును సత్యవంతుడును (ప్రతపా) అయిన వేనుడు వచ్చెను అని జతీంద్రుడు పృశ్నిగాథాపీఠికలో వ్రాసెను. అతని సిద్ధాంతము తృతీయ పంథగా ఉన్నది. దానిని కొన్ని మాటలలో తెలుపుచున్నాను.

ఋగ్వేదములో అసురులు మంచివారే, దేవతలకు అసురులకు భేదము లేకుండెను.

"సమిద్యే అగ్నౌ కృతమిద్ వదేమ మహద్ దేవానాం అసురత్వ మేకం"

ఋగ్వే. 3-55-1.

అసురులకు ముఖ్యదేవుడు వరుణుడు.

"అహం రాజా వరుణ మహ్యంతాని అసుర్యాణి ప్రథమా
ధారయంతే". ఋగ్వే. 4-42-2.

అసురులే పితృదేవతలు.

పితాయజ్ఞానాం అసురోపశ్చితాం. ఋగ్వేద. 3-3-4.

పారశీకుల (ప్రాచీన ఈరానీల) కు మతకర్త జరథుస్త్రుడు. అతడు ప్రకాశింపజేసిన "అహూరమజధా" అను గ్రంథములో అహూర మజధాకు (అసుర మేధ) పర్యాయపదాలలో వరుణుడు అనునదొక్కటియై అతని శతనామావళిలో 44 వ పేరుగా పేర్కొనబడినది. మజధా (Mazda)మేధా అను వైదిక పదమనుటకు ప్రమాణము—

"సుయుగ్ వహంతి ప్రతివాంబుతేన, ఊర్ధ్వాభవంతి పితరేవ
మేధాః". ఋగ్వేద. 3-95-2

భార్గవులు వారుణపూజకులు.

"భార్గవా వారుణా స్సర్వే యేషాం వంశామహానపి"
శాంతి. 85-129.

అధర్వవేదానికి భృగ్వంగిరస అను పేరు కలదు. గోపథ బ్రాహ్మణములో ఇట్లున్నది-

"ఏతద్వై భూయదిష్టం బ్రహ్మయద్ భృగ్వంగిరసః.
1-3-4 మరియు 1-2-18.

అథర్వవేదములో భృగుసంహితకు సంబంధించిన ఖిల భాగమునకు అథర్వానుడు ద్రష్ట, (భృగు, అథర్వ అను పేరు లొకటే అనుట) అందుకు ప్రమాణము—

"అథర్వాంగిరసో నామవేదేస్మిన్వై భవిష్యతి". ఉద్యోగ-18,7.

ఈ విధముగా అథర్వానుడే జరథుస్త్రుడు. వేనుడే రామచంద్రుడు. అథర్వానుడు లేక జరథుస్త్రుడు అసురులకు ముఖ్యుడు. వేనుడు లేక రాముడు దేవతలకు ముఖ్యుడు. జరథుస్త్రుడు మొదటివాడు. అతడే పరశురాముడు. రాముడు తర్వాతివాడు. అథర్వవేదమును బ్రహ్మవేద మనియు, క్షత్రవేద మనియు పూర్వము వ్యవహరించుచుండిరి. అందుచేతనే రామాయణ ఆదిపర్వములో(65-8) ఇట్లు వ్రాసిరి.

"క్షత్రవేదవిదాం శ్రేష్ఠ బ్రహ్మవేదవిదామపి
బ్రహ్మపుత్రో వసిష్ఠో మా మేవం వదతు దేవతాః"

అథర్వవేదము క్రీ. పూ. 2000 నాడు రచింపబడియుండును. కావున జరథుస్త్రుడు ఆ కాలమువాడు. రాముడు అతని కించుక తర్వాతివాడు.

ఇది జతీంద్రమోహన్ ఛటర్జీగారి వాద సారాంశము. అతని తర్కము భావకశ్మలము (**Confusion**) తో కూడియున్నది. భావప్రకోపము (**thought provoking**) కలిగించు భావాలను వెదజల్లినాడు. ఇప్పుడతని తర్కము సరియగునా కాదా అను వాదమును పెంచుకో నవసరము లేదు. అతని అభిప్రాయములో శ్రీరాముని కాలము ఇంచుమించు క్రీ.పూ. 2000 ఏండ్లనాటిది అనుట గమనింపదగినది. ఋగ్వేదములోని "రామ" "అసుర" పదాలతో కూడిన మంత్రము మాత్రము (శ్రీ పెండ్యాల వెంకట సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి గారును, ఛటర్జిగారును పరస్పర విరుద్ధార్థముల నిచ్చినను) నా కేమియు నర్థము కాలేదనియే చెప్పుకొనవలసి యున్నది.

అయితే మరొక విషయము గమనించదగినదై యున్నది. హరవిలాస శారదాగారు తమ హిందూసుపీరియారిటీ అను ఆంగ్లగ్రంథములో ఇట్లు వ్రాసినారు :

"వ్యాసు డొకమారు జరథుస్త్రునితో తుర్కిస్థానములోని బల్ఖ్‌లో వాదించెను. లిడియాదేశపు జాంథస్ అనువాడు క్రీ. పూ. 470 లో ఉండెను. జరథుస్త్రుడు ట్రాయి యుద్ధానికి 600 ఏండ్లకు పూర్వముండెను. అనగా క్రీస్తుకు పూర్వము 1800 లో ఉండె"నని అతడు వ్రాసెను. బాబిలోనియా చరిత్రకారుడైన బెరోనస్ అనువాడు జరథుస్త్రుడు బాబిలోనియా రాజుగా నుండెననియు క్రీ. పూ. 2200 నుండి 2000 వరకు బాబిలోనియాను రాజ్యముచేసిన రాజులసంతతి కర్తయయ్యెననియు వ్రాసెను.

ఈ నిర్ణయము ప్రకారము జరథుస్త్రుడు వ్యాసుని కాలమువాడైతే అప్పుడు వాల్మీకికాలము ఇంకా ముందుకు అనగా క్రీ. పూ. 2500 వరకైనను పోవును. అనగా నా వాదమును బలపరచుచున్నది.

ఛటర్జీ వాదాన్ని అవలీలగా త్రోసివేసే వీలులేదు. పారసీకుల అవెస్థా, గాథా గ్రంథాలభాష నూటికి 80 పాళ్లు సంస్కృతముతో కూడినది. వారు అసురపూజకులై యుండిరి. ప్రాచీన ఈరాను దేశమును "ఫరసు" అని పిలిచిరి. మన "పరశు"రాముడు "ఫరస్" రాముడేమో! రామాయణములో పరశురామునికి రామునికి సంఘర్షణము జరిగెననియు, వృద్ధపరశురాము డోడిపోయెననియు, అతని నోడించిన శ్రీరాముడు నవయౌవనుడుగా నుండెననియు రామాయణములో వ్రాసినారు. ఈ కారణములనుబట్టికూడ ఛటర్జీ వాదాన్ని పరిశీలించవలసి యుండును. మన పరిశోధక పండితులు ఈరానులో వ్యాప్తినొందిన (ఖిలమగు భృగు సంహితను) గాథా అవెస్తాలు బోధించిన జరథుస్త్రమతమును ఛటర్జీగారి విమర్శతో చదివి ఇంకను మనకు క్రొత్తసంగతులు తెలుపగలరను దృష్టితో అతని భావములను ఉదాహరించినాను.

వేనుడును రాముడును ఒకరే అను ఛటర్జీవాదము సరియైనదనుటకు వారే సరియగు ప్రమాణమేదియు చూపించలేదు. వేనుడు

అనునత డెవ్వడో తెలియరాదు. అతడు ఇంద్రుడని కొందరి అభిప్రాయము. సూత్రకాలములోను, పురాణకాలములోను ఒక వేనరాజు ప్రసిద్ధిపొందినాడు. స్త్రీ లందరును స్వేచ్ఛాచారిణులుగా నుండవలెననియు ఏ స్త్రీనైనను ఏ పురుషుడైనా పొందినప్పటికైన అది ప్రకృతిధర్మమేగాని తప్పు లేదనియు వేనరాజు శాసించి యుండెను. ఈ పశు ధర్మము మనుస్మృతిలో నిట్లుగర్హింపబడినది :

అయం ద్విజైర్హి విద్వద్భిః పశుధర్మో విగర్హితః
మనుష్యాణా మపి ప్రోక్తో వేనే రాజ్యం ప్రశాసతి.

మనుస్మృతి. 9 అధ్యా. శ్లో 66.

స్త్రీలకు పశుధర్మమే సరియైనదని శాసించిన వేనుడు రాముడగునా? వేదోదాహృత వేనుడు వేరు, స్మృత్యుదాహృత వేనుడు వేరు అనుటకు సందేహము లేదు. వేదమందలి వేనుడు మంచివాడుగా గొప్పవాడుగా వర్ణింపబడినాడు. స్మృతి పురాణాలలోని వేనుడు దుష్టరాజుగా వర్ణింపబడినాడు. అయితే ఋగ్వేద వేనుడును రాముడును ఒకరే అనుటకు నిస్సందేహమగు ఆధారాలు కానరాలేదు.

రాముడు కల్పిత పురుషు డనియు, ఋగ్వేదములోని ఇంద్రుడు వర్షాధిపతిగాను, సీత భూమికి సంబంధించిన నాగేటి చాలుగాను వర్ణించినందున దానినే ఒక కథగా పెంచినారని కొందరు పాశ్చాత్య విమర్శకులు వ్రాసినారు. ఈ విధముగా శబ్దముల నానార్థములనుబట్టి చారిత్రక విషయాలను చాలావరకు కల్పితములుగా నిర్ణయింపవచ్చును. మహాభారతమును గురించికూడా ఇదే విధముగా సద్గుణ దుర్గుణముల సంఘర్షణమునే ఒక మానవకథగా పెంచినారని వాదించువారును కలరు

రాముని దివ్యచరిత్రమును మహాభారతకాలమువరకే వేలకొలది మైళ్ళదూరములో సముద్రాంతరమందుండు ఖండాంతరములలోని జనులు

గానము చేయ మొదలిడిరి. అర్జునుడు పాతాళఖండమను పేరుపొందిన దక్షిణ అమెరికాకు వెళ్ళి అచ్చట ఉలూపియను నామెను పెండ్లియాడెనని చెప్పుదురు. దక్షిణ అమెరికాలోని పెరూ, మెక్సికో అను మండలాలలోని జనులు హిందువులను పోలియున్నారనియు వారి ఆచారములు హిందువుల వంటివే యనియు వారి దేవతలలో బహుపురాతన కాలమందే గణేశుడు, ఇంద్రుడు ముఖ్యులైన దేవతలైయుండిరనియు, అచ్చటి ప్రాచీనస్థల ఖననములనుండి గణేశుని విగ్రహాలు లభించినవనియు మెక్సికో పరిశోధక పండితులే వ్రాసియున్నారు. దక్షిణ అమెరికాలోని పెరూమండలము లోని రాజులు తాము ఇనకులమువారమని చెప్పుకొనిరి. వారి భాషలో ఇనకులమును ఇనకా అని పేర్కొనిరి. వారి పండుగ లన్నిటిలో గొప్ప పండుగ "రామసీత్వా" ఉత్సవము అనగా రామసీత అను దేవతల పూజ. ప్రాచీనకాలములో హిందువులు సముద్రప్రయాణముచేసి అమెరికావరకు పోయివచ్చియుండిరనియు చెప్పుకొనియుండిరి ఈ కారణాలచేత రామాయణ మెంతటి ప్రాచీనమైన ఇతిహాసమో విశదము కాగలదు. *

వాల్మీకి కాలము

వాల్మీకి రామునికి సమకాలికుడు అగునో కాదో ఉత్తరకాండలోని కథయే మన కాధారమగుచున్నది. అతని ఆశ్రమములో కుశలవులు జన్మించిరనియు వారు బాలురుగా పెరిగిన తర్వాత వాల్మీకి రచిత రామ కథను సుందరముగా గానము చేసిరనియు రామాయణ బాలకాండములో నిట్లు వర్ణించినారు.

* వివరములకుగాను చూడుడు- హరవిలాస శారదాగారి Hindu Superiority పుటలు 150-154, మరియు "హిందూ అమెరికా" అను ఆంగ్ల గ్రంథమును చమన్‌లాల్ అనువారు వ్రాసినారు. అందు రామ సీత్వాను గురించి 111 పుటలో వ్రాసినారు.

తతస్తు తౌ రామవచః ప్రచోదితౌ, అగాయతాం మార్గవిధానసంపదా
సచాపి రామః పరిషద్గతశ్శనైః బుభూషయా సక్తమనా బభూవహ.
బాల. 4 సర్గ. 36 శ్లో.

మార్గపద్ధతిపై కుశలవులు వాల్మీకిరచిత రామాయణమును రాముని యెదుట గానము చేసిరని పై శ్లోకమందు తెలుపబడినది. ఉత్తర కాండములో కుశుడు, లవుడు అను ఇద్దరు అమడలు సీతకు వాల్మీక్యాశ్రమములో పుట్టిరని వ్రాసినారు. కుశలవపదాలను జంటగా చేర్చినపుడు ద్వంద్వసమాసములో కుశీలవ అని యగునని పండితులు సమర్థించినారు. కాని కుశీలవ పదాని కింకొక అర్థమున్నది శబ్దకల్పద్రుమములో నిట్లు వ్రాసినారు: "కుశీలవ—చారణః-నటవిశేషః-కథకాదిః-దేశాంతరే కీర్తిం ప్రచారతి యో నటః" అని వ్రాసినారు. వాల్మీకి వ్రాసిన రామాయణమును కుశలవులు, కుశీలవులు - అనగా గానము చేసి కథ చెప్పుటలో నేర్పరులైన కొందరు శిష్యులు అయోధ్యాపురములో తందానకథగా చెప్పినారని తోచుచున్నది. మార్గమనెడి పద్ధతిలో గానముచేసినారనుటలో విశేషమున్నది.

మార్గ విధానము

ప్రాచీనములో గానమందు మార్గపద్ధతి దేశపద్ధతి అను రెండు విధానము లుండెను. పై శ్లోకానికి గోవిందరాజిట్లు వ్యాఖ్య వ్రాసెను: "దేశీ మార్గశ్చేతి ద్వౌ గానప్రకారౌ, తత్రమార్గ స్సార్వత్రికః, దేశీః క్వాచిత్కః తయోర్మధ్యే మార్గనిర్వాహ సామగ్ర్యా అగాయతాం." గానములో దేశీ గానమనియు, మార్గ గానమనియు రెండు విధాలు గలవు. మార్గ విధానము భరతఖండములో అంతటను (సార్వత్రికమై) వ్యాపించినట్టిది. దేశీగానము మండల భేదాలనుబట్టి (క్వాచిత్కముగా) భిన్నభిన్న ప్రదేశాలలో భిన్నభిన్నముగా వర్తించుచుండెను. సంగీత శాస్త్రమందును దేశిమార్గభేదములచే గానద్వైవిధ్యము నిరూపింపబడినది.

ప్రక్షిప్తములు

1

రామాయణమును అనేకశతాబ్దములలో క్రమక్రమముగా అభిమానులు పెంచుచు వచ్చినారనుటలో ఏ మాత్రమును సందేహములేదు. పెంచినవారు తమ హస్తక్షేపములను గుర్తించకుండా బాగుగా ప్రయత్నము చేసినవారు కారు. పరస్పరవిరుద్ధములగు నంశములను వ్రాయుట, బౌద్ధ, క్రీస్తు శకానంతర విషయములను తమతమ కాలపు మత సాంఘిక స్థితులను గురించి వ్రాయుట, చరిత్రగా నుండదగిన దానిని అద్భుతములతోను మానవాతీతములతోను వర్ణించి పెంచుట, ఇట్టి వన్నియు ప్రక్షిప్తములని భావింతును

శబ్దముల అర్థముల నాశ్రయించి కొన్ని విడ్డూరపు కల్పనలు చేసిరి. వాలి అన తోక కలవాడని యర్థమగును కావున అతడొక కోతి తోకపైననే పుట్టెనని వ్రాసిరి. సుగ్రీవుడన మంచి గ్రీవము కలవాడు కావున అతడు వాలిని తోకపైకన్న కోతిమెడమీదనే పుట్టెనని వర్ణించిరి. ఇట్టివి పురాణములందంతటను సర్వసాధారణముగా కనిపించు విశిష్టతలు! ఇవన్నియు ప్రక్షిప్తములే యగును.

2

బాలకాండలోని రావణ వధోపాయ సర్గము (15), పాయసోత్పత్తి సర్గము (16), ఋక్ష వానరోత్పత్తి సర్గము (17), స్పష్టముగా తర్వాతి కల్పనలే! రావణవధార్థము పుట్టిన వానరులలో వాలికూడ చేరినవాడు.

"వానరేంద్రం మహేంద్రాభ మింద్రో వాలినమాత్మజం." ఇంద్రుడు తనతో సమానుడగు వానరేంద్రుని వాలిని పుట్టించెనని కలదు (బాల. 17-10) అట్టి కారణకన్ముని శ్రీరాము డేల చంపెను?

శ్రీరాముడు "శైక్ష్యం శాస్త్రసమూహేషు ప్రాప్తోవ్యా మిశ్రకేషుచ." శాస్త్రములందు వ్యామిశ్రకావ్యములందు ప్రవీణు డని వర్ణించినారు (అయో. 1-27). రాముని కాలమందు ప్రాకృత భాషలు వ్యామిశ్రకము లుండెనా? ప్రాకృతోత్పత్తి పాణిన్యనంతరమై యుండును. కావున ఈ శ్లోకము ప్రక్షిప్తమగును.

"ప్రాకృత వ్యాకరణసంప్రదాయములు రెండు. మొదటిది హిందూదేశ ప్రాగ్భాగమునకును రెండవది పడమటిభాగమునకును సంబంధించినవి. శాకల్య భరత కోహలాదుల ననుసరించి వరరుచి వ్రాసిన ప్రాకృత ప్రకాశము తూర్పు సంప్రదాయమునకు చేరినది. పడమటి సంప్రదాయమునకు జేరిన సూత్రాత్మకమైన ప్రాకృత వ్యాకరణము మరియొకటి. దానిని వాల్మీకి రచించెనని తన్మతానుసారులైన త్రివిక్రమ హేమచంద్ర సింహరాజ లక్ష్మీధర ప్రభృతులు చెప్పుచున్నారు. ఈ విషయము వివాదగ్రస్తమైయున్నది" అని శ్రీ మల్లాది సూర్యనారాయణ శాస్త్రిగారు వ్రాసిరి.[1]

3

బాలకాండలోని మొదటి సర్గలో రామాయణ సంగ్రహము తెలుపబడినది. అందు లేనివి విపులమగు రామాయణములో నుండుట అన్నిటగాకున్నను కొన్నిట ప్రక్షిప్తములనియు తర్వాత పెంచినవనియు సందేహము కలుగుట కవకాశము కలదు.

1 నుండి 19 శ్లోకాలు రాముని యుత్తమత్వ వర్ణన కలవి. 20 లో రాముని పట్టాభిషేకాలోచన కలదు. ఇందు తాటకావధ లేదు.

1. సంస్కృత వాఙ్మయ చరిత్ర—భాగము 1. పుటలు 65-66.

శ్లో. 28 లో "పౌరైరనుగతో దూరం పిత్రా దశరథేనచ" అనుటచే రాముడు వనవాసమునకు వెళ్లినపుడు తండ్రి కూడ పౌరులతో పాటు చాలాదూరము వెంటవెళ్లెనని కలదు కాని అయోధ్యకాండలో ఇది లేదు.

శ్లో॥ 52 లో బంగారుజింక ముచ్చట లేదు. రామలక్ష్మణుల నొకేమారు మోసగించి దూరముగా మారీచుడు తీసుకొనిపోయెనట!

బాలకాండ మూడవ సర్గలో 9 వ శ్లోకమునుండి సర్గ తుదివరకు రామాయణ సంగ్రహము చెప్పినారు. అందు మరికొన్ని విశేషాలు కలవు. పుష్పకమును రాముడు చూచెను అని కలదు (శ్లో. 38). అది రావణ భవనమని స్ఫురించును. సర్గతుదిలో "వైదేహ్యాశ్చ విసర్జనం" అని ఉత్తరకాండ సూచితము శ్లో. 37 లోను అటులే సూచితము. ఉత్తర కాండ వాల్మీకి రచితముకాదని వ్యాఖ్యాత లొప్పుకొన్నారు. ఈ సంగ్రహ ములో దాని సూచన వచ్చుటచే ఇదియు తర్వాతివారిచే వ్రాయబడెనేమో? బాలకాండ నాల్గవ సర్గలో 4,5 శ్లోకాలలో కుశలవ అను శబ్దమున్నది. దానికి కథ చెప్పువారని అర్థమగును.

"వాచో విధేయం తత్సర్వం కృత్వా కావ్య మనిందితౌ"
(శ్లో. 12)

అనుటచే వారు రామకథను (వాచోవిధేయం) కంఠపాఠము చేసిరి. 24,000 శ్లోకాలను కంఠపాఠము చేయగలిగిరా? రామాయణము పురాణముకాదు. "కావ్యము" అని పై శ్లోకమే తెలుపుచున్నది. దానిని వారు "పాడిరి" (జగతుః. బాల. 4-13) ఆ రామాయణమును ఎవరు ప్రదర్శింపగలరు? (ప్రయుంజీయాత్. బా. 4-3) అని వాల్మీకి తలపోసె ననుటచే తందాన కథవలె అభినయముతో గానముతో కథ చెప్పబడె ననుట స్పష్టము.

శ్రీ. ఓ. వెంకటరంగయ్యగారు ఇట్లు తెలుపుచున్నారు: "వాల్మీకి 500 సర్గలు రచింతుననెను. కాని ఇప్పటి షట్కాండములందు 647 సర్గలున్నవి. ప్రక్షిప్తములు కొన్నిచోట్ల స్పష్టముగ తెలియును. పూర్వవ్యాఖ్యాతలే బాలకాండలోని మహామైథున సంకల్పము, యుద్ధకాండలోని ఆదిత్యహృదయమును ప్రక్షిప్తములుగ గణించిరి సుందరకాండలో సీత హనుమంతునితో చెప్పిన కాకాసురవృత్తాంతమునకు కొన్నిప్రతులలో అయోధ్యకాండలో నొక సర్గమంతయు కల్పింపబడినది. యుద్ధకాండ సర్గలు 120,121,122 ప్రక్షిప్తములుగ నగపడుచున్నవి అందు "కృష్ణః ప్రజాపతిః"అని రాముడు స్తుతింపబడినాడు. అది భవిష్యత్కృష్ణావతార సూచనయని గోవిందరాజ వ్యాఖ్య. ప్రక్షిప్తముల విడదీసి వాల్మీకి ప్రోక్తమగు భాగమును మాత్ర మెవ్వరైన నిర్ణయింప గలుగుదురేని గొప్ప భాషాసేవగ నుండును. †

4

"కృత్స్నం రామాయణం కావ్య మీదృశైః
కరవా ణ్యహం" (బాల. 2-41)

అని రామాయణమంతయు అనుష్టుప్పు శ్లోకాలతో రచించుతున్నానని వాల్మీకి ప్రవచించెను కదా! తక్కిన శ్లోకాలన్నియు ప్రక్షిప్తాలనవలెనా లేదా? బాలకాండ మొదటి నాలుగు సర్గలలో వాల్మీకి అను మహర్షి రామాయణమును రచించెను అని పలుమారు లితరులు చెప్పినట్లుగా వర్ణించుటచేత ఆ నాలుగు సర్గములును ప్రక్షిప్తములే యనిపించును.

† శ్రీ ఒంగోలు వెంకట రంగయ్య, బి. ఏ., బి ఎల్. గారు (నెల్లూరు) ఈ రామాయణ విశేషముల మొదటి ముద్రణమును చదివి నాకు విపులముగా 3 జాబులు వ్రాసిరి. వారి పరిశోధక విజ్ఞానము అతి విపులము. వారు నా భావములతో చాలావరకేకీభవించి నాకు మంచి ప్రోత్సాహము కలిగించినారు.

బాలకాండలోని నాల్గవ సర్గలో-
"చతుర్వింశ త్సహస్రాణి శ్లోకానా ముక్తవాన్ ఋషిః,
శతాని పంచ సర్గాణాం షట్కాండాని తథోత్తరం."

500 సర్గలు, 6 కాండలు, పైగా ఒక ఉత్తరకాండ వ్రాయబడె ననియు, 500 సర్గలలో 24,000 శ్లోకా లుండెననియు పై శ్లోకములో చెప్పినారు. కాని యిప్పుడు ముద్రితమైన రామాయణములో 6 కాండలలో 557 సర్గలున్నవి. ఉత్తర కాండలో 111 సర్గలున్నవి. అవికూడా కలిపితే 388 సర్గలగును ఇక శ్లోకాలసంఖ్య యెట్టిదనగా యుద్ధకాండములో 112 వ సర్గాంతములోని—

"మరణాన్తాని వైరాణి నిర్వృత్తం నః ప్రయోజనమ్"

అను పంక్తిలో "నః" గాయత్రియొక్క 19 వ అక్షరము. అందుచేత అక్కడికి 19,000 శ్లోకాలు పరిపూర్తి అయినవి. అటుతర్వాత యుద్ధకాండములోని శ్లోకాలు 830 కావున యుద్ధకాండాంతముతో 19,830 శ్లోకాలగును 24,000 శ్లోకాలసంఖ్య పూర్తిచేసుకొనుటకుగాను ఉత్తరకాండనుగూడ చేర్చుకోవలెను. ఉత్తర కాండలో 3456 శ్లోకా లున్నవి. ఈ విధముగా 7 కాండలలో 23,288 శ్లోకాలున్నవి. అనగా అప్పటికిన్నీ 24,000 సంఖ్య పూర్తికాలేదు. కొన్ని ప్రక్షిప్త భాగాలని వ్యాఖ్యాతలే వ్యాఖ్యానించినవారు కారు. ఉత్తరకాండను గోవిందరాజు, మహేశ్వరతీర్థాదులు వ్యాఖ్యానించనేలేదు. ఎటుచూచినను సర్గభేదాలు శ్లోకభేదాలు కనబడుచునే యున్నవి. రామాయణములో కొన్ని ఘట్టాలను తర్వాతివారు చేర్చినారు. రాముని విష్ణ్వవతారముగా వర్ణించు భాగా లన్నియు తర్వాత చేర్చబడినవే.

ఇంద్రుని ప్రాబల్యము తక్కువై శ్రీకృష్ణుని కాలములో విష్ణు దేవునిపూజ ప్రాధాన్యము వహించెను. కృష్ణుని యనంతరము దశావతార

సిద్ధాంతము కల్పితమయ్యేను. ఇంకను ఏవేవి దశావతారాలో స్పష్టపడ లేదు. అందుచేత వివిధ పురాణాలలో వివిధపద్ధతులపై వ్రాయుచు వచ్చిరి.

"మత్స్యః కూర్మో వరాహశ్చ నృసింహో వామనస్తథా
భార్గవో రాఘవః కృష్ణః బుద్ధః కలికిరేవచ."

ఈ శ్లోకము మహాభారతము 12-348-2 అనుచోట ఉన్నదని జ. మో. చటర్జీగారు పృశ్నిగాథా పీఠికలో వ్రాసిరి. అది యందు కాన రాలేదు. పైగా ఈ క్రింది శ్లోకము మాత్రము మహాభారతమందు కనబడు చున్నది:

హంసః కూర్మశ్చ మత్స్యశ్చ ప్రాదుర్భావా ద్విజోత్తమ
వారాహో నరసింహశ్చ వామనో రామ ఏవచ
రామో దాశరథిశ్చైవ సాత్వతః కల్కిరేవచ."
మహాభారతం—శాంతి. 339-100

ఇందు బుద్ధునిపేరు లేదు. రాబోవు కల్కిపేరున్నది. సాత్వతు డనగా బలరాముడా కృష్ణుడా అను సంశయానికి తావులేకుండా పైభాగ మందు శిశుపాల కంసాదులవధ చేయుదునన్నందున కృష్ణుడే యని స్పష్టమగుచున్నది. ఈ యవతార పట్టికలో హంసావతార మెక్కుడుగా నున్నది. వామనపూజలో ఈ క్రింది శ్లోకము కనబడుచున్నది:

మత్స్యం కూర్మంచ వారాహం నారసింహంచ వామనం
రామం రామం రామకృష్ణం బౌద్ధం కల్కిం నమామ్యహమ్.

ఇచ్చట ముగ్గురు రాములు-పరశురాముడు, రఘురాముడు, బలరాముడు చేరినారు. కృష్ణుడును చేరినాడు. ఈ విధముగా అవతారాల నిర్ణయము ఇంకను ఏకరూపము దాల్చియుండలేదు.

5

గుప్తరాజుల కాలమువరకు (క్రీ. శ. 500) శ్రీరామపూజకు స్థానము లేకుండెననియు, రామ దేవాలయములు లేకుండెననియు రామ భక్తులమని యేరాజులును తెలుపుకొన్న జాడలు లేవనియు క్రీ. శ. 500 అనంతరమే రామపూజా ప్రాముఖ్యము వ్యాపించెననియు (**New history of the Indian People-Vol. VI**) తెలియవచ్చినది. దశావతారములు క్రీస్తుశకము నాల్గవ శతాబ్దము తర్వాతనే ఒక రూపానికివచ్చి స్థిరపడెను. బుద్ధుని మతవ్యాపకమును గమనించి హిందూమత పునఃస్థాపకులు బుద్ధుని తొమ్మిదవ అవతారముగా అంగీకరించిరి. అమరసింహుడు క్రీస్తుశకము 300 ప్రాంతకాలములో నుండినట్లూహింపబడుచున్నది. అతని కాలము వరకు దశావతార స్వరూప మేర్పడలేదు. ఏర్పడియుండిన ఎన్నియో యల్పవిషయాలను తెలిపి యతడీ మహద్విషయము నెగురగొట్టెననుటకు వీలులేదు. అతడు బౌద్ధుడైయుండును. అతని మొదటి శ్లోకము "దయాసింధువును" గూర్చినది. దేవతల పేర్ల పట్టికలో మొదట బుద్ధుని పేళ్ళుచెప్పి తర్వాత విష్ణువు పేళ్ళు తెలిపినాడు. జైనుడై యుండిన మహావీరుని కాని తీర్థంకరులను గాని జైనమత ప్రతిపాదకుల నెవ్వరినిగాని పేర్కొనకుండా యుండునా? అతడు విష్ణువు పర్యాయపదములలో కృష్ణుని "దేవకీనందనుని" బలిధ్వంసి" యగు "త్రివిక్రముని" మాత్రమే పేర్కొన్నాడు. దశరథ రాముని పేరెత్తుకొననేలేదు! బలరాముని విష్ణు నామములలో చేర్చక వేరుగాతెలిపెను. అంతమాత్రమైనను శ్రీరామచంద్రునిగూర్చి తెలుపలేదు. ఆదేవిధముగా ఋషులలో "నారదాదులు" అన్నాడు. కాని అచ్చటగాని ధీవర్గమందుకాని, వాగ్వర్గమందుకాని, యెచ్చటకాని ఆదికవియగు వాల్మీకిని పేర్కొనలేదు. దీనినిబట్టి అమరసింహుని కాలమువరకు శ్రీరామ ప్రాముఖ్యముకాని అవతారత్వముకాని స్థిరపడలేదని తలపవచ్చును. కాని కాళిదాసు మాత్రము శ్రీరాముని స్పష్టముగా అవతార

పురుషునిగా వర్ణించినాడు. రఘు వంశ దశమసర్గలో విష్ణువు ఋషులతో తాను దుర్మార్గవధార్థమై దశరథుని కుమారుడుగా పుట్టుదునని చెప్పెనని తెలిపెను. పదమూడవ సర్గములోని మొదటి శ్లోకమందే "రామాభిధానో హరిః" రాముని పేరుతో వర్తిస్తున్న హరి (విష్ణువు) అని వర్ణించెను. కాళిదాసు రామాయణకథలో నంతటను శ్రీరాముని అవతారపురుషుని గానే వర్ణించెను. అయితే కాళిదాసెప్పటివాడు? భాససౌమిల్లకుల తర్వాతి వాడనని తానే తన మాళవికాగ్నిమిత్రములో తెలుపుకొనెను. ఈ నాటకములోని అగ్నిమిత్రుడు మగధరాజగునేని (అవునని పలువు రన్నారు) కాళిదాసు క్రీస్తునకు పూర్వము 150 ప్రాంతము వాడగును. మరికొందరు గుప్తరాజులలో చంద్రగుప్తుడనువాడు విక్రమార్క బిరుద మును వహించెననియు కావున కాళిదాసప్పటివాడనియు అనగా ఇంచు మించు క్రీ.శ. 450 ప్రాంతమువాడనియు నందురు. కావున రాముని అవతార తత్వము క్రీ. పూ. 150 ముందు లేకుండెననియు క్రీస్తుశకము 350 లోపల నేర్పడెననియు అనవచ్చును

6

శ్రీమద్రామాయణములో రాముడు తాను విష్ణ్వవతారమను మాటను మరిచిపోయి యుండెను. రావణునితో యుద్ధముచేయు సందర్భములో అతనికి దేవతలు ఈ విషయాన్ని జ్ఞాపకముచేసిపోయిరి. రామలక్ష్మణులు నాగపాశ బద్ధులైనప్పుడు గరుత్మంతుడు దివ్యజ్ఞానముతో నీ సంగతిని గ్రహించి వెంటనే రణభూమికి వెళ్ళి నాగపాశములనుండి రామలక్ష్మణసోదరులను విడిపించగా రాముడు తెలివినొంది "ఓయీ, నీ వెవ్వరు?" అని ప్రశ్నింపగా "నేను మీకు స్నేహితుడను" అని గరుత్మంతుడు చెప్పెను. రాముడు తన స్నేహితు నెట్లుమరిచిపోయెను?

అప్పుడప్పుడు రాముడు మనిషివలెనే ఆచరించుటను వ్యాఖ్యాతలు సమన్వయించినారు. ఆవిధముగా అతడు నటన చేసెనట! అక్కడక్కడ

రామాయణములో కొన్ని శ్లోకాలు అవతార నిరూపణకై చేర్చినారు. ఆదిలోనే బాలకాండలో విష్ణువు దేవతలతో నిట్లన్నాడు: "నేను రావణుని జంపి భూలోకములో 11,000 ఏండ్లుందును." రావణుని వధకై వచ్చిన యవతారము ఆ పని పూర్తియైన తర్వాత 11,000 ఏండ్లుండి ఏమి సాధించెను? దానికి కారణమేమియు తెలుపలేదు. శ్రీకృష్ణుడు 116 ఏండ్లే జీవించెనని భారతమునుండియు ఛాందోగ్యోపనిషత్తు నుండియు తెలియవచ్చుచున్నది. కాని రాముడు 11,000 ఏండ్లు కారణము లేకుండా ఎందుకు జీవించెను? ఇట్టి యంశాలన్నియు తర్వాత చేర్చబడినవే.

రామాయణమందు అందందు చైత్యములను గురించి వ్రాసినారు. అవి బౌద్ధాలయములే యని చెప్పజాలము. కాని సందేహానికి తావు లేనట్లుగా జాబాలి అనువాడు రామునితో శ్రాద్ధము పెట్టవలసిన అవసరము లేదని వాదింపగా శ్రీరాముడాగ్రహించి యిట్లు పరుషోక్తులనాడెను:

> యథా హి చోర స్సతథాహి బుద్ధః, తథాగతం నాస్తిక మత్ర విద్ధి
> తస్మాద్ధి యశ్శంక్యతమః ప్రజానాం, న నాస్తికేనాభిముఖోబుధ
> స్స్యాత్ - అయోధ్య. 110_34.

బుద్ధుడు (లేక తథాగతుడు) చోరుడు. అతని మతము గర్హ్యము అని రాముడు తొమ్మిదవ అవతారాన్ని నిందించెను. బుద్ధుడు క్రీ.పూ. 550 ప్రాంతమందలివాడు. అతని వేదవిరుద్ధమైన బౌద్ధమతము వ్యాప్తి నొందిన తర్వాత దాని సిద్ధాంతములలోని శ్రాద్ధప్రాతికూల్యమును రాముని ద్వారా పౌరాణికులు ఖండింపజేసినారు. మరొకచోట,

> శ్రూయతే మనునా గీతౌ—కిష్కింధ 18_31 నుండి 33 వరకు.

అను రెండు మనుస్మృతి శ్లోకాల నుదాహరించినారు. రాముని వంశమం దాదిపురుషుడు మనువను వాడుండెను. ఈ యుదాహృతు

దతడు కాడు. రాజాభిర్ధృతదండాస్తు - అను శ్లోకము, మనుస్మృతి VIII, 38 లోనున్నది. శాసనాద్వా విమోక్షాద్వా — అను శ్లోకము మనుస్మృతి VIII, 316 లోనున్నది. మనుస్మృతిలో ఈ యుదాహృత శ్లోకాలలో నొకటి కానవచ్చుచున్నది. కాన ఈ మనువు స్మృతికర్తయై యున్నాడు.

మరొకచోట—

పంచపంచనఖా భక్ష్యా బ్రహ్మక్షత్రేణ రాఘవ-కిష్కింధ. 17-37. అను వాక్యము కలదు.

గౌతమ ధర్మసూత్రములలో "పంచ పంచ నఖా భక్ష్యాః" అను సూత్రము కలదు. ఎవరు ముందు వ్రాసిరో తెలియదు. అభక్ష్యపంచ నఖులను గూర్చి మహాభాష్యమందును పశ్పశమందు చర్చించినారు. యుద్ధకాండములో రావణుని అమాత్యాదులు చనిపోగా కుంభకర్ణుని లేపుటకుముందు రావణుడు తన సభ్యులతో ఇట్లనెను :

"ఇక్ష్వాకుకులనాథేన అనరణ్యేన యత్పురా". యుద్ధ. 60-8.

రావణుడు ఇక్ష్వాకువంశమందు పూర్వికుడైన అనరణ్యుడను రాజును జంపెను. అతడు చనిపోవుచు "ఓరీ నా వంశమందు నిన్ను జంపువాడు పుట్టగలడు" అని శపించి పోయెనని అందు చెప్పబడినది. ఇది క్రొత్త విషయము. ఇంత వరకు ఈ ముచ్చట ఎందును రాలేదు. ఈ అనరణ్యు డెవ్వడు? రామాయణ బాలకాండలో 70 వ సర్గలో ఇక్ష్వాకు వంశవృక్ష మియ్యబడినది. అందు త్రిశంకుని తాత అనరణ్యుడని పేర్కొనబడినాడు. అట్టి అనరణ్యుడు రాముని కన్న 29 తరాలకు ముందుండినవాడు. తరమునకు 25 ఏండ్ల లెక్క ప్రకారము చూచిన అనరణ్యుడు రామునికంటె 725

ఏండ్లకు ముందుండినవాడు. అయితే యీ లెక్క కలికాలపులెక్క. కృత యుగములో దశరథుడే 60,000 ఏండ్లు జీవించెను. మరి అతని పూర్వీకులు ఒక్కరొక్క రెన్ని వేలయేండ్లు జీవించిరోయేమో? ఆ లెక్క ప్రకారము చూచిన మనకేమియు అర్థము కానేరదు. రామునికన్న 29 తరములకు ముందుండిన అనరణ్యుని రావణుడు చంపినాడన్న రావణుని వయస్సెంత యుండవలయునో గణితశాస్త్రజ్ఞులును, జ్యోతిష్కులును, పౌరాణికులును కలిసి లెక్కలు వేయుచుండవలసినదే !

జైన రామాయణములో ఇట్లు వ్రాసినారు: "విజయుడు అయోధ్య నేలుచుండెను. అతని తర్వాత 27 గురు రాజ్యముచేసిరి. కడపటివాడగు అనరణ్యుడు రఘుమహారాజు కుమారుడు. అతనికి దశరథుడు పుట్టెను. దశరథునికి రామాదులు పుట్టిరి." దీనినిబట్టి అనరణ్యుడే అజమహారాజని తేలును. ఇది రామాయణకథకన్న ఎక్కువగా విశ్వసనీయమై యున్నది.

రాముడు చిన్నవాడుగా ఉండినప్పుడు రావణుడు రాముని తాతకాలమువాడుగా నుండెనని దీనివలన అర్థమగును. అయినను వృద్ధ రావణునికి పరకాంతాకాంక్ష యెట్లు కలుగును ? మొత్తాని కీ విషయము ప్రక్షిప్తమని తోచుచున్నది.

దశరథుడు అశ్వమేధమును చేయించుటకు ఋశ్యశృంగుని పిలిపించెను. అతడెవరైనది దశరథునికి తెలియదు. అందుచేత తన మంత్రి అతనికథను తానుగూడా ఎవరో పూర్వములో చెప్పగా విని దశరథుని కెరిగించెను. ఋశ్యశృంగుడు తుదకు దశరథుని అల్లుడే! అల్లునిసంగతి మామకే తెలియకపోయెను పాపము! శాంత అను కూతురు దశరథునికి ఉండెనట. ఆమె ఏ దేవేరికి పుట్టెనో యేమో జాడయే కానరాదు. దశరథుని కంతవరకు కుమారులు జనింపలేదు. అట్టిస్థితిలో

ఉన్న యొక్క కూతురును ఎవడో అంగరాజట, అతనికి దత్తుగా ఇచ్చి వేసెను. ఈ కథయంతయు కల్పితమే యని స్పష్టము

7

రాముడు వనవాసమునకు వెళ్ళుచు కైకతో ఇట్లు శపథము చేసెను:

చతుర్దశహి వర్షాణి వత్స్యామి విజనే వనే, మధుమూల ఫలైర్జీవన్
హిత్వా మునివ దామిషం. - అయోధ్య. 20-29

నేను ఈ 14 ఏండ్లు మాంసము తినకుండ మునివలె అరణ్యంలో ఉంటాను అని మాటయిచ్చి నాలుగైదు దినాలకే అరణ్యానికి పోయిన ఆదిలోనే ఆ శపథాన్ని మరచిపోయెనా? గంగనుదాటి మొదటిదినమే అరణ్యావాసము చేసిననాడు నాలుగు పెద్దమృగాలను చంపి తానును సీతయు లక్ష్మణుడును తినినారు.

"తౌ తత్ర హత్వా చతురో మహామృగాన్, వరాహ మృశ్యం
పృషతం మహారురుం
అదాయ మేధ్యం త్వరితం బుభుక్షితౌ, వాసాయ కాలే యయతు
ర్వనస్పతిమ్. - అయోధ్య. 50-102.

ఇంతేకాక ఇంచుమించు పది యిరువదితావులందు రాముడు మాంసమును తిన్నట్లు వర్ణించినారు. హనుమంతుడు సీతతో ఇట్లన్నాడు: "రాముడు మీ వియోగదుఃఖముచే మద్యమాంసములను వదలివేసినాడు." (సుం.36-41)

దీనినిబట్టి రామాదుల మాంసభక్షణమో లేక తద్వర్జనమో ఏదో యొక భాగము ప్రక్షిప్తమైనదనుట స్పష్టము.

8

లక్ష్మణుని పెండ్లి అయ్యెనా?

లక్ష్మణునికి పెండ్లి అయినట్లు అతని భార్యపేరు ఊర్మిళ అయినట్లు బాలకాండలో ఇట్లు కలదు:

అబ్రవీత్ జనకో రాజా హర్షేణాభిపరిప్లుతః
లక్ష్మణాగచ్ఛ భద్రం తే ఊర్మిళా ముద్యతాం మయా.

బాల. 73 స. శ్లో. 70 నుండి.

ఈ శ్లోకాలు ప్రక్షిప్తములనియు లక్ష్మణునికి వివాహము కాలేదనియు అనుమానము కలుగుచున్నది. ఈ అనుమానమును వాల్మీకి రామాయణములోని ఇతర భాగాలు బలపరచుచున్నవి. ఎట్లనగా—

లక్ష్మణుడు 14 ఏండ్లు రామునితో వనవాసమునకై వెళ్ళినప్పుడు ఊర్మిళతో ఒక్కమాట అయినా చెప్పిపోయినట్టి జాడలేదు. రామాయణములో ఊర్మిళజాడ మరెందును స్పష్టముగా కానరాదు.

అరణ్యావాస కాలమందు శూర్పణఖ రాముని కామించి తనమనోరథమును ప్రకటించుకొనగా రామభద్రుడిట్లనెను:

అనుజస్త్వేష మే భ్రాతా శీలవాన్ ప్రియదర్శనః,
శ్రీమాన కృతదారశ్చ లక్ష్మణోనామా వీర్యవాన్.

అరణ్య. స. 18 శ్లో. 3.

ఓ శూర్పణఖా, ఈ నా తమ్ముడగు లక్ష్మణుని లక్షణవంతుని శ్రీమంతుని చక్కని వాని వరింపుము. ఇతడు పెండ్లికానివాడు. వీర్యవంతుడు అని రాముడనెను. రాముడు శూర్పణఖతో సరసాలాడుచు

తమాషాగా అన్న ముచ్చట అని యెవ్వరైనా అందురేమో? శ్రీరాముడు ఛలోక్తులలో సహితము అబద్ధమాడని వాడని వర్ణించినారు కదా! అప్పుడు రామునికి అనృతదోషము అంటగట్టిన వారగుదురు.

సీతను ఎత్తుకొనిపోవుటకై బ్రాహ్మణవేషముతో వెళ్లిన రావణునితో సీత ఇట్లనెను :

స భ్రాతా లక్ష్మణోనామ
ధర్మచారీ దృఢవ్రతః. అరణ్య. స. 24 శ్లో. 20

ఇచ్చట ధర్మచారీ అను పదానికి మారుగా "బ్రహ్మచారీ" అని కొన్ని రామాయణప్రతులలో నున్నదని పలువురు వ్రాసినారు. "బ్రహ్మచారీ" అను పదము సరియగుచో ఊర్మిళయొక్క అస్తిత్వమే యెగిరిపోవును.

మొత్తముపై ఊర్మిళాలక్ష్మణ వివాహము సంశయాస్పదము. "అకృతదారుడు" అనగా ఇప్పుడు వెంటభార్యలేనివాడని వ్యాఖ్యాతలు సరిపెట్టజూచినారు. కాని యది తృప్తిపరుపజాలని డొంకతిరుగుడు ద్రావిడప్రాణాయామముగా నున్నది.

9

హిందూస్థానములో లభ్యమైన వివిధప్రాంతాలలోని రామాయణ ప్రతులనుబట్టికూడా మధ్యమధ్య యెవరికి తోచినట్లు వారు తమతమ హస్తలాఘవమును చూపినారు. "పశ్చిమ హిందూస్థానములోను, బెంగాలులోను, బొంబాయిలోను, లభ్యమైన రామాయణప్రతులలో సరాసరి మూడవభాగమువరకు ఒకదానిలో నున్నట్లుగా ఇంకొకదానిలో లేదు" అని మెక్డానెల్‌గారు వ్రాసినారు. రామాయణమును ఒక మహాకావ్యము క్రింద లెక్కపెట్టి దానిలో కావ్యరీతులను, వర్ణనలను సరిగా ఉండునట్లు

తీర్చి, భాషనుకూడా చాలా సవరించి తర్వాత క్రమక్రమముగా పెంచుచు ఇప్పటి రూపానికి తెచ్చినట్లు కనబడుచున్నది. జెకోబీగారు రామాయణాంతరంగికపరీక్షను బాగుగా చేసి బాలకాండ యుత్తరకాండయు మొదట లేకుండెననియు, 2 నుండి 6 కాండలవఱకే మొదట నుండెననియు తర్వాత బాలోత్తరకాండలను చేర్చి రామునికి విష్ణ్వవతార తత్త్వమును సిద్ధింపజేసిరనియు అభిప్రాయమిచ్చినారు. ఈ విధముగా రామాయణము పెరుగుతూ వచ్చినదనుటకు ఏమిన్ని సందేహములేదు.

శ్రీరాముని కాలమందే రామాయణము సంస్కృతభాషలోనే మార్గవిధానముతో తందానకథగా తంత్రీమర్దలాదిపరికరాల సహాయముతో గానము చేయబడుచుండెను. అట్టి కథాగానమును విశేషమైతే రెండు మూడు రాత్రులలో చేసియుందురు. సంస్కృతములో కథచెప్పిన పామరులు దాని నర్థముచేసికొని యుండవలయును. మరియు వారును సంస్కృతమునే మాట్లాడి యుండవలయును. పాణినికన్న పూర్వము జనులందరు సంస్కృతమునే మాట్లాడుచుండిరి. అతనికాలమువరకు ప్రాకృతభాషలు సంస్కృత జన్యములై వ్యాప్తిలోనికి వచ్చుచుండెను. సంస్కృతము పామరవ్యవహారముచే అపభ్రంశమై దుష్టము కాకుండా రక్షింపవలసియుండెను. పాణినికన్న పూర్వమే శాకల్యుడు, శాకటాయనుడు మున్నగువారు సంస్కృత వ్యాకరణములను వ్రాసిరి. ప్రాణిని క్రీ.పూ. 600 తర్వాతివాడు. రామాయణములోని భాషకూడా చాలా ప్రాచీనమైనదిగా ఉండెను. అనగా రామాయణమందంతటను ఇప్పుడుండు భాష పాణినికన్న పూర్వముదిగా కనబడును. పాణిని సూత్రాలకు భిన్నమైనభాష అందందు కనబడుచున్నది. దానిని తప్పనుటకు వీలులేక ఆర్షము అని పెద్దలు నిర్ణయించిరి. ఇట్టి ఆర్షమును చాలావరకు దిద్దియుందురు. అక్కడికిని వీలులేని పదాలను అట్లేయుంచి వాటిని ఆర్ష ప్రయోగముల క్రింద లెక్కకట్టివేసిరి. ఈ ఆర్షాలే రామాయణ ప్రాచీనతను పట్టిచ్చుచున్నవి.

10

ముందు ప్రకరణములో సీతారాముల వివాహము బాల్య వివాహమా ప్రౌఢవివాహమా అను విషయమును ఉభయత్ర అన్వయమగునటుల వర్ణించివేసినారు. సీతారామాదుల వివాహములు ప్రౌఢవయస్సుననే జరిగియుండును క్రీస్తు శకానంతరము బాల్యవివాహములు ప్రబలెను. సీతారాములకును బాల్యమందే పెండ్లియయ్యెనని యేబాల్యవివాహాభిమానియో ఆధారము కల్పింప జూచియుండును. అందేదైన ఒక పక్షము ప్రక్షిప్తమనక తప్పదు. అట్టి విషయములచర్చ ముందు చేయుచున్నాను.

అరణ్యకాండలో 56 సర్గ తర్వాత సీత కింద్రుడు ప్రత్యక్షమై పాయసము నిచ్చెనని 26 శ్లోకాల వర్ణన కలదు. ఆ భాగమంతయు ప్రక్షిప్తమేయని పలువు రంగీకరించినారు.

హనుమంతుడు సంస్కృతములో పార మందిన పండిత ప్రకాండుడుగా వర్ణింపబడినాడు. అదంతయు ప్రక్షిప్త భాగమేయని నేను ముందు "సాంఘికాచారములు" అను ప్రకరణములో చర్చించినాను. ఇంకను ఇట్టి సంఘటనల నాయాతావులందు విమర్శింపగలను.

సి. వై. వైద్య అనువారు 'Riddle of the Ramayana' అను ఆంగ్ల గ్రంథములో రామాయణములోని ప్రక్షిప్తముల చర్చ అతివిపులముగా చేసినారు. అందుచేత నేనెక్కువగా దీనిని గురించి చర్చింపగోరలేదు. ఇందు నేను నాకు తోచిన వెత్తి చూపినాను.

5

ముఖ్య సంఘటనల కాలచర్చ

శ్రీమద్రామాయణములో ముఖ్యసంఘటనలు ఎప్పుడెప్పుడు సంభవించెనో తెలుసుకొందము. మొట్టమొదట శ్రీరామచంద్ర సోదరుల జననకాలమును గురించి రామాయణ మేమి తెలుపుచున్నదో కనుగొందము. దశరథమహారాజు వృద్ధుడగుచు వచ్చెను. ముగ్గురు భార్యల పెండ్లాడియుండెను. వారు పట్టపురాణులు. పైగా 350 మంది స్త్రీలను వివాహమాడియుండెను. అయితే వారు స్వజాతిస్త్రీలుగా ఉండినట్లు కానరాదు.

'అర్ధసప్తశతా స్తాస్తుప్రమదా స్తామ్రలోచనాః'. అయో. 84-13

ఇంతమంది భార్యలున్నను అతనికి సంతానము లేకపోయెను. సంతానార్థియై పుత్రకామేష్టి యొనరించెను. అటుతర్వాతనే అతని పట్టపురాణులైన కౌసల్య, సుమిత్ర, కైకేయీలకు రామలక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్నులు పుట్టిరి. వారి జనన కాలమును గురించి రామాయణ మందిట్లు తెలిపినారు:

తతశ్చ ద్వాదశే మాసే చైత్రే నావమికే తిథౌ
నక్షత్రేఽదితి దైవత్యే స్వోచ్చసంస్థేషు పంచసు
గ్రహేషు కర్కటే లగ్నే వాక్పతా విందునా సహ
ప్రోద్యమానే జగన్నాథం సర్వలోకనమస్కృతం
కౌసల్యా జనయద్రామం సర్వలక్షణ సంయుతం.

బాల. 18-8, 9, 10.

పుత్రకామేష్టియైన 12 నెలల యనంతరము చైత్రమాసమునందు (శుద్ధ) నవమీ తిథియందు పునర్వసూ నక్షత్రమందు సూర్యాంగారక శని బృహస్పతి శుక్రు లైదుగురును తమతమ యుచ్చస్థానములగు మేష మకర తులా కర్కాటమీనములందుండగా అందు బృహస్పతి చంద్రునితో చేరియుండగా కర్కాటలగ్నమందు ఇక్ష్వాకువంశ వర్ధనుడగు రాముని కౌసల్యాదేవి కనెను అని వ్యాఖ్యాతలు వ్యాఖ్యానించినారు.

ఈ యంశమును గురించి శ్రీ పెండ్యాల వేంకట సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రిగారు ఇట్లు వ్రాసినారు:

"క్రీ. పూ. 1761 ఫిబ్రవరి 9 వ తేదీనాడు రాముడు పుట్టినటుల రామాయణ జాతకముచే నిశ్చయించితినని ఇలియట్ అనువాడు వ్రాసెను. రామాయణమందలి పై 'తతశ్చ ద్వాదశే మాసే' ఇత్యాది శ్లోకములు— పై పద్ధతి ప్రకారము ఎప్పుడును నేటి సిద్ధాంతముచే చైత్ర శు 9 నాడు ఐదు గ్రహము లుచ్చస్థితియం దుండవు. అట్లయిదు గ్రహము లుచ్చస్థితి యందుండిన యెడల నవమినాడు పునర్వసూ నక్షత్రము రాదు. ఫాల్గుణ బ 30 నాటికి సూర్యుడు రేవతీ నక్షత్రాంత్య కలయందుండి చైత్ర శు 1 నాడు మేషరాశి (అశ్వినీ నక్షత్రము) లో ప్రవేశించినయెడల అమావాస్యనాడు రేవతీ నక్షత్రమగును. శుద్ధ 9 నాడు ఆశ్లేషా నక్షత్రము కాని పునర్వసూనక్షత్రము రాదు. ... ... చైత్ర శు 9 ప్రాంతమున బుధు డెప్పుడును కుంభ మీన మేష వృషభరాసుల మధ్య మందే సూర్యునికి వెనుకటి రాశిలోనో ముందటి రాశిలోనో యుండును. కాని స్వోచ్చస్థానమగు కాన్యారాశిలో నుండడు"‡.

రామాయణమందు వాల్మీకి పలుతావుల జ్యోతిశ్శాస్త్ర విషయముల నుదాహరించినాడు. మరి యచ్చట ఇంత విపులముగా వర్ణించినను ఏల

‡ ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్పత్రిక. సంపుటము 12, సంచిక 2-3.

తప్పిపోయెను? ఇది ప్రక్షిప్తమేనా? ఆధునిక జ్యోతిష్కులు నిర్ణయింతురు గాక !

ఏది యెట్లున్నను పై శ్లోకాధారమును బట్టియే భరతఖండ మందంతటను హిందువులు చైత్ర శు 9 నాడు శ్రీరామజయంతిని ఆచరించుచున్నారు.

ఇది రాముని జన్మతిథిని గురించిన సంగతి ఇక తక్కిన ముగ్గురి జన్మకాలములను గురించి కనుగొందము.

పుష్యే జాతస్తు భరతో మీనలగ్నే ప్రసన్నధీః
సార్పే జాతౌతు సౌమిత్రీ కుళీరేఽభ్యుదితే రవౌ. (బాల. 18-14)

భరతుడు పుష్యమీ నక్షత్రమందు మీనలగ్నమందు పుట్టెను. లక్ష్మణ శత్రుఘ్నులు ఆశ్లేషానక్షత్రమందు కర్కాటకలగ్నమందు మధ్యాహ్నకాలములో పుట్టిరి.

అతీత్యైకాదశాహంతు నామకర్మ తథాకరోత్. (బాల. 18-20)

క్షత్రియులకు 13 వ దివసమునాడు నామకరణము చేయవలసినదని శాస్త్రములు చెప్పుచుండగా రామాయణములో 11 వ దివసమునాడు నామకరణము చేసిరని పై శ్లోకము తెలుపుచున్నది ఈ విరోధమును సమన్వయించుటకై వ్యాఖ్యాత యిట్లభిప్రాయ మిచ్చినారు. "రాముడు పుట్టిన మరునాడు లక్ష్మణుడు పుట్టెను. కావున లక్ష్మణుడు పుట్టిన తర్వాత 11 దినాలకు నామకరణమయ్యెనని అర్థము చేసుకొనవలెను." దీనినిబట్టి రాముడు జన్మించిననాడే ఇంచుక తర్వాతగా భరతుడు పుట్టెననియు, మరునాడు లక్ష్మణశత్రుఘ్నులు జన్మించిరనియు గ్రహించుకొనవలెను. అయితే లక్ష్మణ శత్రుఘ్నులు కవలపిల్లలగుదురా కాదా? ఒకే దినమున, ఒకే నక్షత్రములో, ఒకే లగ్నములో జన్మించిన

వారు అమడలుకాక మరేమగుదురు ? మహాభారతమందలి నకుల సహదేవులవలె ఈ లక్ష్మణ శత్రుఘ్నులు కవలలుగా ప్రసిద్ధులు కాలేదు. ఉభయుల ప్రకృతులందును గుణములందును చాల భేదము కానవచ్చు చున్నది. లక్ష్మణుడు ఉగ్రుడు. ధర్మాగ్రహుడు. మహావీరుడు. శత్రుఘ్నుడు సాత్వికుడు. చెప్పినంత చేయువాడు. అప్రసిద్ధుడు.

రాముడు పునర్వసూ నక్షత్రమందే జన్మించెననుటకు రామాయణములోనే మరొక నిదర్శనము కలదు.

ఉత్తరాఫల్గునీహ్యద్య శ్వస్తు హస్తేన యోక్ష్యతే
అభిప్రాయామ సుగ్రీవ సర్వానీక సమావృతాః. (యుద్ధ. 4-6)

రాముడు లంకపై దండయాత్ర చేయుటకై కిష్కింధనుండి బయలుదేరుచు సుగ్రీవునితో నిట్లనుచున్నాడు. "సుగ్రీవా! ఈ దినము ఉత్తరఫల్గునీనక్షత్రము. నా జన్మ నక్షత్రము పునర్వసు. అందుచేత ఈ ఉత్తర నాకు సాధనతార యగును. ఇది విజయముకూర్చే మంచి నక్షత్రము. రేపు హస్తా నక్షత్రము. అది నాకు నైధనతార కావున ఈనాడే ప్రయాణము ప్రారంభింతము."

రామ పట్టాభిషేకము

శ్రీరామ నవరాత్రులు అను పేరుతో చైత్రశుద్ధ ప్రతిపత్తునుండి శుద్ధ నవమివరకు హిందువులు ఉత్సవాలు చేయుచుందురు. శ్రీరాముడు శు 9 నాడు పుట్టితే అంతకు పూర్వపు 8 దినాలలో ఉత్సవా లెందుకు చేయుదురు? కారణము తెలియరాదు.

శ్రీరామునికి మొదట దశరథుడు యౌవరాజ్యపట్టాభిషేకమును తలపెట్టినది చైత్రమందే.

చైత్ర శ్రీమా నయం మాసః పుణ్యః పుష్పితకాననః
యౌవరాజ్యయ రామస్య సర్వ మేవోపకల్ప్యతామ్. (అయో. 3-4)

అయితే ఇది చైత్రమాసమం దేదినమందో తెలియరాదు కాని శు 5కి పూర్వమే అని చెప్పగలము ఏలననగా రామాయణాంతములో ఇట్లున్నది:

పూర్ణే చతుర్దశే వర్షే పంచమ్యాం లక్ష్మణాగ్రజః
భరద్వాజాశ్రమం ప్రాప్య వవందే నియతం మునిమ్.
(యుద్ధ. 127-1)

దీనిపై గోవిందరాజిట్లు వ్యాఖ్యానించెను: "రాముడు చైత్రశుద్ధ పంచమినాడు అయోధ్యనుండి నిర్వాసితుడయ్యెను............మరల 14 ఏండ్లు ముగియునప్పుడు చైత్ర శు 3 లంకనుండి వెళ్లెను. చతుర్థి నాడు కిష్కింధలో నుండి పంచమినాడు భరద్వాజాశ్రమము చేరెను." దీనివలన చైత్ర ప్రతిపత్తునుండి శుక్లపంచమిలోగా పుష్యనక్షత్రమందు కర్కటక లగ్నమందు (అయో 15-3) రాముని యౌవరాజ్య పట్టాభిషేకము నిర్ణయింపబడియుండె నని మాత్రము తెలియవచ్చుచున్నది. అయినను ఈ పట్టాభిషేకము భగ్నమైనందున ఇది లెక్కకు వచ్చునది కాదు.

రావణ వధానంతరము చైత్ర శు 5నాడు భరద్వాజాశ్రమమునుండి బయలుదేరి చైత్రశుద్ధ షష్ఠినాడు అయోధ్య చేరెను. చైత్రశుద్ధ సప్తమి నాడు అతని పట్టాభిషేకము జరిగెను. "సప్తమ్యాం పుష్యనక్షత్రే శ్రీరామచంద్ర పట్టాభిషేకః" అని మహేశ్వరతీర్థులు వ్యాఖ్యానించినారు. రాముడు అయోధ్యను చేరినతర్వాత భరతుని కోరికపై సుగ్రీవుడు వానర ప్రముఖులచే తెల్లవారువరకు సముద్రజలముల తెప్పించెను. ఆ జలములచే రాముని పట్టాభిషేకము జరిపింపబడెను (యుద్ధ. 131-50). ఈ కారణము

చేత రాముని పట్టాభిషేకము చైత్రశుద్ధ 7 నాడు జరిగినదనుట స్పష్టము. విషయమిట్లుండ వారి పట్టాభిషేకము శుద్ధ 9 నాడు జరిగినదని చాలమంది విశ్వసించుట కాధారమేమియు కానరాదు. శ్రీరామ నవరాత్రులను గురించి యింతకుమించిన విశేషములు రామాయణమందు కానరావు.

శ్రీరాముని వివాహముకూడ చైత్ర శుద్ధ 9 నాడు జరిగెనని యందురు. కాని దాని కాధారము వాల్మీకి రామాయణమందు లేదు. ఉత్తరఫల్గునీ నక్షత్రమందు వివాహము జరిగెనని మాత్రము తెలియవచ్చుచున్నది. (బాల. 71-24 మరియు బాల. 72-12, 13.)

దశరథునకు శాంత అను ఔరసపుత్రి యుండెననియు ఆమెను అంగరాజగు రోమపాదునకు దత్తతగా ఇచ్చెననియు తెలిపినారు. (బాల. 9-18, 11-17.) శాంత దశరథుని కే భార్యయందు పుట్టెనో తెలుపలేదు. ఆ కాలములో కన్యకలను గూడా దత్తతగా ఇచ్చుచుండిరని చెప్పవలసి వచ్చును. దశరథునికి శాంత ఔరసపుత్రియని స్పష్టము గాలేదు. "సఖ్యం సంబంధకం చైవ" (బాల. 11-17) అనుదానికి వ్యాఖ్యాతలు స్నేహ సంబంధమో దూర బాంధవ్యమో అను సామాన్యార్థము చెప్పక శాంత దశరథుని పుత్రియని వ్యాఖ్యానించినారు. "శాంతా తవసుతా" (బాల. 17-19) అని దశరథుడే స్వయముగా అంగరాజుతో అనెను. కావున శాంత దశరథుని పుత్రికయని చెప్పుటకు వీలులేదు.

రామాదుల జననానంతరము వారు పసివారుగా నుండగానే వారికి విశ్వామిత్రుడు స్వయంగురువుగా ఏర్పడెను. దశరథుడు రాముని విశ్వామిత్రుని కప్పజెప్పునప్పుడు—

ఊన షోడశవర్షో మే రామో రాజీవలోచనః. బాల. 20-2.

'నా రాముడు 16 ఏండ్లలోపలివాడు' అని అన్నాడు. అంటే అతడు 15 ఏండ్లవాడని స్పష్టమగుచున్నది. కాని ముందు అరణ్యకాండలో,

'బాలో ద్వాదశవర్షోఽయ మకృతాస్త్రశ్చ రాఘవః'

అని మారీచుడు చెప్పినందున ఇచ్చట రామునికి శస్త్రాభ్యాస ప్రారంభకాలమునాడు 12 ఏండ్ల వయస్సుండెనని సమాధానపడవలెను. రాముడు 12 ఏండ్ల వయసులోనో 15 ఏండ్ల వయసులోనో విశ్వామిత్రుని సిద్ధాశ్రమమునకుపోయి అచ్చట వేదములను శాస్త్రములను ధనుర్వేద మును, శస్త్రవిద్యను అభ్యసించెను. అభ్యాసము పూర్తికాగానే జనక రాజుయొక్క మిథిలకుపోయి వివాహమాడెను. వివాహకాలమం దతనికి 25 ఏండ్ల వయస్సని సీత చెప్పెను. అందుచేత రాముడు తన 12 వ లేక 15 వ సంవత్సరమునుండి 25 వ సంవత్సర వయఃకాలమువరకు విశ్వామిత్రునివద్ద విద్యాభ్యాసము చేసెనని చెప్పవలెను. ప్రాచీన కాలమందు బ్రాహ్మణులు రాజపుత్రులు కనిష్ఠము 12 ఏండ్లైయిన గురుకులవాసముచేసి బ్రహ్మచర్యాశ్రమ మందుండి విద్యాభ్యాసము చేయుచుండిరి. కాన రాముడును లక్ష్మణునితోసహా అటులే చేసెనని గ్రహింపవచ్చును. అయితే తక్కిన యిద్దరు సోదరు లేయాశ్రమమందు విద్య నభ్యసించిరో ఆ ముచ్చట చెప్పలేదు. బహుశా వారు నగరమందే యుండి వసిష్ఠునివద్ద నభ్యసించి యుందురు.

సీతారాముల వివాహకాలము

రామాది సోదరులకు చిన్నతనమందే వివాహముమయ్యెనా, లేక పెద్దవారైన తర్వాతనా? సీతకు బాల్య వివాహ మయ్యెనా? రజస్వలా నంతర వివాహ మయ్యెనా? అను సమస్య లాధునికులకు కొంత ముచ్చట కలిగించును. రామాయణములో సీతారామాదులకు బాల్యమందే వివాహ మైనట్లు ఎక్కువ నిదర్శనము లియ్య ప్రయత్నించినారు. అవి ప్రక్షిప్త ములనియు తర్వాతి వారిచే చేర్చబడినవనియు సంశయము కలుగు చున్నది. ఎట్లనగా జనకుని వద్దకు విశ్వామిత్రుడు రామలక్ష్మణులను తీసికొని వెళ్ళినప్పుడు వారిని గురించి జనకు డిట్లనెను:

అశ్వినా వివ రూపేణ సముపస్థితయౌవనౌ. (బాల. 50-19)

"రామలక్ష్మణులు అశ్వినులవలె యౌవనము పొందిన వారై యున్నారు." యౌవనారంభ దశలో నున్నారన్న ఏమి అర్థము? జనకుని నగరానికి వెళ్ళిన కొన్ని దినాలలోపలనే రామసోదరులకు వివాహ మయ్యేను. వెనువెంటనే వారు తమతమ భార్యలతో అయోధ్యానగరానికి వెళ్ళిరి. ఆ భార్యలు-

రేమిరే ముదితాః స్సర్వా భర్తృభి స్సహితా రహః. (బాల. 77-34)

"రహస్యమందు తమతమ భర్తలతో ఆనందముతో రమించిరి"

రాముడైతే-

రామస్తు సీతయాసార్థం విజహార బహూ౯ ఋతూ౯.

(బాల. 77-25)

సీతతో పెక్కు ఋతువులందు క్రీడించెను. ఈ విధముగా వర్ణించుటచేత రామాదులు 20 ఏండ్లు దాటిన వయస్సు వారుగా నైనను నుండియుందురని తలపవలసియుండును. సీతాదులును వ్యక్తురాండ్రై యువతులుగా నుండిరని అర్థమగుచున్నది

సీతతో రమించుచు ఆనందించుచున్న రాముడు ఇంకను ఎట్టివాడో వాల్మీకి స్పష్టపరచినాడు.

అరోగ స్తరుణో వాగ్మీ వపుష్మా౯ దేశకాలవిత్. (అయో. 1-18)

"అతడు రోగరహితుడు, ఆరోగ్యవంతుడు, మంచి వాక్చాతుర్య మెరిగిన అనుభవశాలి. కాయపుష్టి కలిగిన అజానుబాహుడు. యౌవన వంతుడు. దేశకాలములను బాగుగా ఎరిగినవాడు." రాముని యౌవరాజ్య పట్టాభిషేక సన్నాహములు వివాహమైన కొలది కాలములోపలనే జరిగెను. వివాహమైన వెంటనే భరతుడు తన మేనమామ యింటికి వెళ్లెను. అతడు

మరల రాముడు వనవాసము వెళ్ళిన తర్వాతనే అయోధ్యకు వచ్చెను. కావున భరతుడు బహుశః ఒక సంవత్సరముకన్న ఎక్కువ కాలము తన మేనమామగారి ఇంటిలో నుండెను.

ఈ విధముగా తమ వివాహకాలమందు సీతారాములు ఇతర సోదర దంపతులు యువతీయువకులుగా నుండినారని పైన తెలిపినప్పటికి ఈ క్రింద నుదాహరించుచున్న ఆధారములనుబట్టి వారికి బాల్యమందే పెండ్లి మయ్యేనని వాదింపవలసి యుండును. ఎట్లనగా-

దశసప్తచ వర్షాణి తవ జాతస్య రాఘవః. (అయో. 20-45)

అరణ్యమునకు పోవునప్పుడు కౌసల్య రామునితో "రామా, నీవు పుట్టి 17 ఏండ్లయ్యెనుకదా'' అని యన్నది. సీతను రావణు డెత్తుకొని పోవుటకై బ్రాహ్మణ వేషముతో వచ్చి నీ చరిత్ర యేమి అని సీతను విచారింపగా ఆమె యిట్లన్నది:

ఉషిత్వా ద్వాదశ సమా ఇక్ష్వాకూణాం నివేశనే
భుంజానా మానుషాన్ భోగాన్ సర్వకామసమృద్ధిని
తత స్త్రియోదశే వర్షే రాజా మంత్రయతః ప్రభుః
అభిషేచయితుం రామం సమేతో రాజమంత్రిభిః
మమ భర్తా మహాతేజా వయసా పంచవింశకః
అష్టాదశహి వర్షాణి మమ జన్మని గణ్యతే.
(అరణ్య. 47-4, 5,10).

అనగా—"నేను పెండ్లి అయినతర్వాత 12 ఏండ్లు నా భర్త యింటిలో నుంటిని. అరణ్యానికి వచ్చే కాలములో రామునికి 25 ఏండ్లు, నాకు 18 ఏండ్లు" అని సీత అన్నది. దీనినిబట్టి సీతకు పెండ్లికాలములో 6 ఏండ్ల వయస్సునియు, రామునికి 13 ఏండ్ల వయస్సునియు తేలుతుంది

మరి రాముడు అరణ్యానికి పోయిననాడు 25 ఏండ్లవాడని సీత చెప్పు చున్నది. అయితే కన్నతల్లి కౌసల్య రామునికి అరణ్యానికి వెళ్ళేకాల ములో 17 ఏండ్ల వయస్సే అని చెప్పియుండెను కదా! రాముని వయస్సువిషయములో తల్లి కెక్కువ తెలియునా? భార్య కెక్కుడుగా తెలియునా? తల్లిమాటయే ప్రధానమగును. అరణ్యానికి పోవుటకు 12 ఏండ్లకుముందు రాముని వివాహమైనందున ఈ లెక్కప్రకారము రామునికి వివాహకాలములో 5 ఏండ్ల వయస్సే యుండెను! అటైనచో "ఊన షోడశవర్షుడు" నా రాముడు అన్న తండ్రి దశరథునివాక్కు అబద్ధ మగును. రామునికే వివాహకాలమందు 5 ఏండ్లుండిన సీత కెన్ని ఏండ్లు? అత్తకోడండ్ర లెక్కలభేదమును వ్యాఖ్యాతలు సమన్వయింపవలసి వచ్చెను. వా రిట్లన్నారు. కౌసల్య అనిన 17 ఏండ్లు సరిగానే ఉన్నవి. సీత తెలిపిన 25 ఏండ్లు కూడ సరియైన లెక్కయే. ఎట్లనగా రాముడు పుట్టిననాటినుండి వయస్సులు లెక్కించవలసిన పనిలేదు. అతని ఉపనయనము క్షత్రియధర్మము ప్రకారము ఎనిమిదవయేట జరిగినందున ఆనాటినుండియే లెక్కించుకొని 17 అని సరిపెట్టుకుంటే చిక్కువదలి పోవును అని వ్యాఖ్యాతలన్నారు. అయితే సీత ఆ విధముగా ఎందుకు లెక్కపెట్టకపోయెనో తెలుపకపోయిరి! సమన్వయము ఎటుపట్టితే అటు చేయవచ్చును!! బుద్ధిచాకచక్యము కొలది సమన్వయము చేయవచ్చును. కాని ఒక విషయమును మాత్రము వ్యాఖ్యాతలు సరిపెట్టుటకు మఱచి పోయినారు. అదేమనగా, రామాదుల వివాహకాలములో కైకేయితండ్రి తన మనుమడగు భరతుని చూడగోరినవాడై పిలుచుకొని వచ్చుటకు భరతుని మేనమామ నంపి యుండెను. అతడు అయోధ్యకు వచ్చి అచ్చట వారిని కానక మిథిలకు వెళ్ళి అచ్చటనే పెండ్లి సందడిలో ఉండి పోయెను. పెండ్లి అయిన తర్వాత అయోధ్య చేరిన వెంటనే భరత శత్రుఘ్నులను కైకేయి తండ్రియొక్క దేశానికి పంపిరి. వారు మరల

దశరథుడు చనిపోయిన తర్వాతనే తిరిగివచ్చిరి. సీతావాక్యము ప్రకారము భరతుడు 12 ఏండ్లు ఏకధాటిగా కేకయరాజ భవనమందుండినాడనవలెను. లేదా సీతాదేవి రావణునితో చెప్పిన మాటలు ప్రక్షిప్తములనియు తర్వాతివారి కల్పన యనియు చెప్పవలెను.

సీత రామునింట 12 ఏండ్లుండిన ముచ్చటను బలపరచుటకై ఆమె హనుమంతునితో ఇట్లన్నది—

సమా ద్వాదశ తత్రాహం రాఘవస్య నివేశనే. (సుంద. 33-17)

రావణుడు మాయారాముని శిరస్సు సీతకు పంపినప్పుడు ఆమె రాము నుద్దేశించి యిట్లు విలపించెను:

కిం మాం న ప్రేక్షసే రాజన్ కిం మాం న ప్రతిభాషసే
బాలాం బాలేన సంప్రాప్తాం భార్యాం మాం సహచారిణీమ్.
(యుద్ధ. 32-20)

బాలికనైన నన్ను బాలుడవైన నీవు వివాహమైయుంటివికదా అని శోక సందర్భములో పలికెను.

రావణ వధానంతరము సీతను అగ్నిప్రవేశము చేయుమని ఆజ్ఞాపించినప్పుడు సీత రామునితో ఇట్లన్నది:

న ప్రమాణీకృతః పాణి ర్బాల్యే బాలేన పీడితః.
(యుద్ధ. 119-16)

బాలుడవగు నీవు బాలికను వివాహమాడి యుంటివి, అప్పటి మాటలు ప్రమాణములు కావేమో కదా అని యన్నది. ఈ యంశములు సీతారాముల బాల్యవివాహమును స్పష్టవాక్యములతో సమర్థించుచున్నవి. అయితే ఈ క్రింది ప్రమాణములు పై వాక్యములను ఖండించుచున్నవి. ఎట్లనగా :— అనసూయాదేవితో సీత యిట్లనుచున్నది :

"పతిసంయోగసులభం వయో దృష్ట్వాతు మే పితా
చింతా మభ్యగమ ద్దీనో విత్తనాశా దివాధనః
తస్య బుద్ధి రియం జాతా చింతమానస్య సంతతం
స్వయంవరం తనూజాయాః కరిష్యామీతి ధీమతః
సుదీర్ఘస్యాథ కాలస్య రాఘవోఽయం మహాద్యుతిః
విశ్వామిత్రేణ సహితో యజ్ఞం ద్రష్టుం సమాగతః"
(అయో. 118-34, 38, 44.)

"పతితో సంయోగమగుటకు తగిన వయస్సు నాకు నిండినది చూచి నా తండ్రియగు జనకునికి చింత ముదిరెను. నాకు స్వయంవరము చాటించవలెనని సంకల్పించెను. ఎందరో రాజులు వచ్చి శివధనుస్సును కదిలింపలేక వ్యర్థులై పోవుచుండిరి తుదకు ఈ రాముడు బహుకాలానికి వచ్చెను" అని సీత పలికిన మాటలను బట్టి ఆమె వ్యక్తురాలై పతి సంయోగసులభయై యుండెననియు పెద్దది కావుననే ఆమెయే స్వయముగా వరుని వరించు ఏర్పాటు చేయదలచి యుండిరనియు ఆమె పతిసంయోగసులభయైన తర్వాతకూడ సుదీర్ఘ (ఉత్తదీర్ఘ కాదు) కాలానికి గాని రాముడు రాలేదనియు సందేహానికి తావులేకుండా ఆమె పెండ్లినాటికి 16 ఏండ్లు దాటిన వయస్సుకలదిగా ఉండియుండునని ద్యోతకమగు చున్నది.

ఎట్లైతేనేమి సీతారాముల వివాహవయశ్చర్చ రామాయణములో పరస్పర విరుద్ధప్రమాణాలతో కూడినదై నేటి సనాతనులకుగాని సంస్కారులకు గాని ఆధారహేతువు కానిదైయున్నది.

రాముని ప్రవాసకాలము

రాముడు అయోధ్యనుండి చైత్రశుద్ధ 6నాడు నిర్వాసితుడయ్యెను. అటు తర్వాత వనవాసకాలమును గురించి గోవిందరాజు ఈ విధముగా

వ్యాఖ్యానించినాడు: "రాముడు చైత్రశుద్ధ 5 అయోధ్యను వదిలెను. అదే రాత్రి తమసాతీరమందు నిద్రించెను. షష్ఠినాడు శృంగిబేరపురమందును, సప్తమినాడు వృక్షమూలముననుు శయనము. అష్టమినాడు భరద్వాజాశ్రమములో, నవమినాడు యమునాతీరమందు, దశమినాడు చిత్రకూటము చేరెను. అదేరాత్రి అయోధ్యలో దశరథుడు చనిపోయెను. ఏకాదశినాడు దశరథశవాన్ని నూనెదోనెలో నుంచిరి. ద్వాదశినాడు భరతుని పిలుచుటకై దూతలువెళ్ళి పౌర్ణమినాడు భరతుని కాంచిరి. చైత్ర బహుళ ప్రతిపత్తునాడు భరతుని ప్రయాణము చైత్ర బ 9 నాడు అయోధ్యను చేరెను. ఆనాడే దశరథుని సంస్కారము. ఆ నాటినుండి 13 వ దినమందు అనగా వైశాఖ శుద్ధ 5 నాడు భరతుడు శ్రాద్ధకర్మలను చేసెను. శుద్ధ 6 నాడు దహనదేశ శోధనము. సప్తమినాడు బాటలు బాగు చేయించును. నాలుగుదినాల తర్వాత 11 నాడు భరతుడు రామునివద్దకు ప్రయాణమగును. ద్వాదశినాడు భరద్వాజాశ్రమ మందు; త్రయోదశి నాడు రామ దర్శనము. మూడు దినాలు చిత్రకూటమందేయుండి వైశాఖ బహుళ విదియనాడు పాదుకలతో తిరిగిపోవును. చతుర్థినాడు అయోధ్య చేరును. ఈ విధముగా ఒకటిన్నర నెల గడచినతర్వాత రాముడు చిత్రకూటమును వదలి అత్ర్యాశ్రమమును చేరును. వివిధ ఋష్యాశ్రమము లందు నివసించుచు 10 సంవత్సరాల కాలమును గడిపెను. మొత్తముపై 10 సంవత్సరాలపై ఒకటిన్నరమాసము గడిచినది. అప్పటినుండి 13 ఏండ్లు పూర్తియగువరకు పంచవటీతీర్థమందు నివసించెను. 14 వ సంవత్సరారంభమందు చైత్రమాసములో రావణుడు సీతను అపహరించెను. వైశాఖమందు రాముడు సుగ్రీవుని కలియును. ఆషాఢమందు వాలి వధ. ఆశ్వయుజమందు సైన్యముల సమకూర్పు. ఫాల్గునమందు రాముని ప్రాయోపవేశము. ఫాల్గున శు 14 నాడు లంకాదహనము. ఫాల్గున అమావాస్యనాడు రావణ వధ. చైత్ర శు 1 నాడు రావణ సంస్కారము. విదియనాడు విభీషణాభిషేకము. తృతీయనాడు లంక

నుండి ప్రయాణము. చతుర్థి కిష్కింధలో, పంచమి భరద్వాజా శ్రమములో. చైత్ర శు 7 పుష్యనక్షత్రములో శ్రీరాముని పట్టాభి షేకము."

ఈ వ్యాఖ్య చాలావరకు సరిగానేయున్నది కాని తుదిలో మాత్రము కొన్నితిథులు సరిగా లేవు. పై విషయాలనే కొద్దిగా వివరించిన స్పష్టము కాగలదు.

రాముడు అయోధ్యనుండి తమసానదిని చేరును. మరునాడు ఉత్తరకోసల చేరును. (అయో. 49-2) కోసలకావల వేదశ్రుతీనదిని దాటును. (49-9) అచ్చటినుండి అగస్త్యునిచే అధిష్ఠింపబడిన దక్షిణ దిక్కున కభిముఖు డయ్యెను. (49-10) వేదవతి ఆర్యావర్తానికి రాముని కాలములో హద్దుగా కనబడుచున్నది. రామాయణమందలి భౌగోళిక విజ్ఞానమును గురించి ప్రత్యేకముగా ముందు వ్రాయుదును. అందిట్టి విషయాలను చర్చింతును. తర్వాత గోమతిని దాటెను. (శ్లో. 11) పిమ్మట స్యందికను దాటెను. (12) అచ్చటినుండి శృంగిబేరపురమును చేరి యచ్చట గంగను దాటెను. (25) గుహునితో కలిసెను. (33) గంగనుదాటి వత్సదేశములోనికి వెళ్ళెను. (52-101) తర్వాత ప్రయాగను చేరెను. అదియే భరద్వాజాశ్రమము. (అయో 54-5) ప్రయాగకు 10 కోసుల దూరమందు చిత్రకూట మున్నది. (54-28) యమునను దాటెను. (55-13) వాల్మీకిని సందర్శించుకొనిరి. (56-16) భరతుడు వచ్చువరకు రాముడు చిత్రకూటమందే యుండెను. (సర్గ 96) తర్వాత పాదుకా ప్రదానము. (స 112) రాముడు అత్రిని సందర్శించెను. (స. 117) అచ్చటినుండి దండకారణ్యము ప్రవేశించెను.(స.119) అచ్చట వివిధాశ్రమాలలో 10 ఏండ్ల కాలము గడిపెను. (అర. 11-24 నుండి 28) అచ్చటినుండి పంచవటికి వెళ్ళెను. (అర. 13 స.) అందు 13వ ఏడు పూర్తి యగువరకుండెను. 14వ ఏట చైత్రాది యందు

సీతాపహరణము. తర్వాత సుగ్రీవ సఖ్యము. వాలి వధ. కిష్కింధలో ఆశ్వయు జారంభమువర కుందురు. ఆశ్వయుజ శు. 10 నాడు వానరులు సీతాన్వేషణానికి దిక్కు దిక్కులందు బయలుదేరుదురు. (కి. 37-12) కార్తిక శు 10 వరకు ఒక మాసములోపల సీత జాడను కనిపెట్టవలెనని సుగ్రీవాజ్ఞ. (కి. 40-69) హనుమదాదులు గడవు దాటిరి. పుష్య మాసములో కూడ వెదకుచునే యుండిరి. అప్పుడు వసంతర్తువు ప్రారంభ మయ్యెను. (కి. 53-17 నుండి 22) గోవిందరాజాది వ్యాఖ్యాతలు (22 నకు) వ్యాఖ్యానించుచు పుష్య మాఘమాసములు గతించిపోయెను అని వ్రాసినారు. అట్లైన హనుమంతుడు లంకకు ఫాల్గుణములో వెళ్ళ ననవలెను. కాని హనుమంతుడు అశోక వనములో నుండగా రావణుడు సీతతో నిట్లనెను: "నేను నీకు పెట్టిన సంవత్సరపు గడువులో ఇక రెండు నెలలు మిగిలినవి" (సుం. 22-8) వ్యాఖ్యాతల లెక్క ప్రకారము శ్రీరాముడు రావణుని ఫాల్గుణ అమావాస్యనాడు చంపెను. సీత చైత్రా దిలో అపహరింపబడి యుండెను. కావున హనుమంతుడు లంకకు పోయినది మాఘమాసాదిలో. వ్యాఖ్యాన కర్తలు హనుమంతుడు ఫాల్గు ణాదిలో లంకకు వెళ్ళెనని వ్రాయుట మూలవిరుద్ధ మగును.

రాముని దండయాత్ర ఫాల్గున పౌర్ణమినాడు ప్రారంభమగును. (యు. 4-6) ఈ తిథులనుండి వ్యాఖ్యాత లిచ్చిన తిథులు మూలమునకు విరుద్ధముగా నున్నవి. ఎట్లనగా - వ్యాఖ్యాతలు ఫాల్గుణ కృష్ణ ప్రతిపత్తు నాడు యుద్ధము ప్రారంభమైన దన్నారు. అది సరికాదు. ఫాల్గున పౌర్ణమినాడు రాముడు కిష్కింధనుండి దండయాత్ర చేయును. (యు.4-6) (అత్ర ఉత్తర ఫల్గునీత్యనేన సదివసః ఫాల్గుణ పౌర్ణిమా సీత్యవగమ్యతే- గోవిందరాజు) సైన్యము దివారాత్రము లొకేదినము ప్రయాణముచేసి సముద్రమును చేరెను, (యు. 4-20) ఫాల్గుణ కృష్ణ ప్రతిపత్తునాడు రాముడు సుముద్రతీరమును చేరెను. అచ్చట 3 దినాలు ప్రాయోపవేశము చేసెను. (యు. 21-10) చతుర్థినాడు సేతుబంధము. అది 5 దినాలు

జరిగెను. (యు 22-66 నుండి 71 వరకు) అష్టమినాడు సేతువు ముగిసెను. కావున ఫాల్గుణ బహుళ 9 నాడు యుద్ధ మారంభమైనది. అమావాస్యనాడు రావణవధ జరిగెను. కావున 6 దినాలే యుద్ధము జరిగెను. ఫాల్గుణ కృష్ణ 14 నాడు రావణుని స్వయం యుద్ధోద్యమము అమావాస్య నాడును యుద్ధము చేయును. (యు. 93-65) ఆనాడే చచ్చెను 14 ఏండ్లు గడువు రేపు పూర్తియగుననగా చైత్ర శు 5 నాడు రాముడు అయోధ్య కొక్క దిన ప్రయాణదూరములోనున్న భరద్వాజాశ్రమమును చేరును. యు. 127-1 చైత్ర శు 6 నాడు అయోధ్యా ప్రవేశము శు 7 నాడు పట్టాభిషేకము.

ఇవి రామాయణములోని ముఖ్యమగు తిథులు. అయితే ఇందు కొన్ని దురవగాహముగా కనబడుచున్నవి. లంకనుండి అయోధ్యకు రెండుదినాలలో విమానమందు ప్రయాణము చేసినది ఆధునికులు విశ్వసింపరు. ఆ కాలములో విమానము లుండెనా? క్రీ. శ. 12 వ శతాబ్దములో భోజుడను రాజు విమాన యంత్రములను చేసి నడిపించినట్లు "సమరాంగణము" అను గ్రంథములో (బరోడాలో ముద్రితము) వ్రాసినాడు. కాని రామాయణ కాలములోకూడ ఒక పుష్పకవిమానము పేరు తప్పితే వేరే విమానాల చర్చయే కానరాదు.

కిష్కింధకు లంకకు ఒకేదిన ప్రమాణమని రామాయణములో తెలిపినారు. మన మిప్పుడనుకొను బళ్లారిలోని హంపియే కిష్కింధ యైనచో, ఇప్పటి సింహళమే లంకయైనచో ఒక దినములో ప్రయాణము అసంభవము అట్లైన లంక యెక్కడ యుండెను? అను ప్రశ్న బయలు దేరును. ఈ లెక్కనుబట్టి మనము సరిగా నిర్ణయించజాలము. ఈ చర్చ ముందు భౌగోళిక ప్రకరణములో చేయుదును.

ఈ కాలనిర్ణయచర్చను ప్రత్యేకముగా చేయవలసివచ్చెను. ఎందుకనగా హిందువు లాచరించుకొను పండుగలలో కొన్ని రామునికి

సంబంధించినవై యున్నవి. ఎవరికి తోచినట్లు వారు కొన్ని పండుగలను రామాయణానికి ముడిపెట్టుచున్నారు. చైత్ర శు 9 నాడు రాముని జననము, వివాహము, పట్టాభిషేకము మూడును జరిగిన వందురు. విజయ దశమి రావణుని చంపిన దినమని కొందరందురు. దీపావళి నాడు రావణుడు చచ్చెనని మరికొంద రందురు. హోలీనాడే రావణుడు చచ్చెనని ఇంకా కొందరు వాదింతురు. సీతారాముల వివాహము బాల్యమందయ్యెనని కొందరును యౌవనమందే జరిగెనని కొందరును వాదులాడుదురు. ఈ అపోహలను నివారించుటకై పై చర్చ చేయవలసి వచ్చినది.

సారాంశ మేమనగా.

(1) చైత్ర శు 5 నాడు శ్రీరాముని యౌవరాజ్యపట్టాభిషేక నిర్ణయము.

(2) చైత్ర శు 7 నాడు శ్రీరాముని పట్టాభిషేకము (రావణవధానంతరము)

(3) శ్రీరాముడు చైత్ర శు 9 నాడు జన్మించెను.

(4) సీతారాములు బాల్యమందును యౌవనమందును వివాహితులైనట్లు రెండు విధాల ప్రమాణము లుండుటచే ఉభయ ప్రమాణములును ప్రక్షిప్త వర్గములో చేరును.

(5) సీతాన్వేషణమునకు వానరసైన్యమును ఆశ్వయుజ శు 10 నాడు అనగా దసరాదినమునాడు సుగ్రీవు డంపెను.

(6) ఫాల్గుణ అమావాస్యనాడు రావణుడు వధింపబడెను.

సాంఘికాచారములు

రామాయణ మూలగ్రంథ రచన క్రీ. పూ. 2500 ఏండ్లనాడు జరిగెనని తెలిపినాను. మరియు క్రీస్తుశకారంభమువరకు దానివి పెంచుతూ వచ్చిరనియు తెలిపినాను. ఈ కారణముచేత రామాయణమందు వర్ణింపబడిన సందర్భములనుబట్టి ఆనాటి సాంఘికాచారము లెట్టివిగా నుండెనో తెలుసుకొన వీలున్నను ఆ యాచారములు క్రీ. పూ. 2500 నుండి క్రీస్తుశకారంభ మధ్యకాలములోని వనియే చెప్పవలెను. కాని అవి ఒక నిర్ణయమగు కాలమందే వర్తించుచుండెనని చెప్పుటకు వీలులేదు. రామాయణములో అందందు సందర్భానుసారముగా వర్ణించిన భాగముల నుండి జనుల యాచారవ్యవహారములు, నాగరికత, విజ్ఞానము, దేశస్థితి, జనుల విశ్వాసములు మున్నగు నంశములు ఊహించుకొన వీలుకలుగుచున్నది. శ్రీరాముడు త్రేతాయుగములో నుండెనని పౌరాణికులు విశ్వసింతురు. ఆ యుగములో సత్యము మూడుకాళ్లపై నడిచెననియు, రామరాజ్యములో అంతయు ధర్మబద్ధముగా నుండెననియు చెప్పుదురు. అది నమ్ముటకు వీలులేదు. కైకేయీవర్తన మూలమున రామునికి వనవాసము తప్పదయ్యెను. ఆనాడు జాబాలివంటి నాస్తికులుండిరి. వానరులలో నీతివర్తన సరిగా లేకుండెను. రాక్షసుల బాధ భరింపరానిదై యుండెను. మాంసభోజనము అన్ని జాతులలోను ఉండెను. మద్యపానము తప్పుగా భావింపబడినట్లు కానరాదు. జూదమును జనులు ఆడుచుండిరి. బోగముసానులుండిరి. ఇట్టివెన్నైనను చూపించవచ్చును. ఇవన్నియు కృతయుగ సత్యధర్మమునకు భంగము కలిగించునట్టివే.

పౌరాణికముగా గాక చారిత్రకముగా వీలైనంతవరకు రామాయణ కాలమందలి జనుల సాంఘికాద్యాచార వ్యవహార విశ్వాసములను గురించి తెలుసుకొందము. మొట్టమొదట ఆ కాలమందలి వర్ణవ్యవస్థను గురించి విచారింతము.

వర్ణవ్యవస్థ

చాతుర్వర్ణ్య వ్యవస్థ అప్పటికే స్థిరపడియుండెను. కాని తర్వాతి కాలములోవలె ఆనాడు కులాల కట్టుబాట్లు కఠినముగా లేకుండెను. వర్ణాంతర వివాహములు తప్పుకాకుండెను. అంగరాజు కుమార్తెను బ్రాహ్మణుడైన ఋశ్యశృంగుడు వివాహమాడెను. బాల. 10-30 నానావిధ వృత్తులచే జీవించు కార్మికజీవులుండిరి. వడ్రంగులు బాల. 13-9 తాళములుచేసి అమ్మకొనువారు అయో. 3-17 చెంబెడివారు అయో. 45-4 మణులను సానబెట్టువారు, కుమ్మరులు, సాలెవారు, ఆయుధములను చేయువారు, నెమిలిపింఛములతో వీవనలు చేయువారు, కట్టె పలకలు కోయువారు, దంతము పనిచేయువారు, సున్నపుగచ్చు పనిచేయువారు, అత్తరు పన్నీరు సుగంధద్రవ్యములను సిద్ధముచేసి అమ్మువారు, కమసాలులు, కంబళ్లు నేయువారు, పైకము తీసుకొని తలంటిస్నానము చేయించు పరిచారకులు, ఒడలుపిసికి నలుగులు పెట్టువారు, వైద్యులు, మద్యములను సిద్ధముచేయువారు, చాకలివారు, కుట్టుపనివారు (దర్జీలు), భోగము స్త్రీలు, ఇంకను నానావిధ వృత్తులవారు అయోధ్యా నగరమందుండిరి. (అయో. 83-శ్లో. 12 నుండి 16 వరకు) వెట్టి పని చేయువారు కూడా ఉండిరి. (అయో. 81-20) వసిష్ఠుని కుమారులను "ముష్టికులు" అగునట్లు విశ్వామిత్రుడు శపించెను. (బాల. 59-17) ఈ ముష్టికులు నేటి తెలుగునాటి ముష్టివారు కారు. ముష్టివారి సంగతి అనుమానమే కాని రామాయణ కాలములో మున్నూరు వారు మాత్రము లేకుండిరి. ఈ విషయమెందులకు స్పష్టము చేయవలసి వచ్చిన

దనగా సుప్రసిద్ధ చరిత్ర చతురాననులగు కీ. శే. చిలుకూరు వీరభద్ర రావుగారు శ్రీరాముడు త్రుంచిన శివధనుస్సును 'ఒక మున్నూరు కదల్చి తెచ్చిరి' అను పోతనామాత్యుని భాగవత వాక్యము నాధారము చేసుకొని "మున్నూరు కాపులు ఆ ధనుస్సును మోసికొని తెచ్చిరి, చూడుడు. అందుచేత రామాయణ కాలములో మున్నూరు వారుండిరి. వారిని సంస్కృతీకరించి 'త్రిశతివంశము' వారు అని యందుము" అని ఒక పెద్ద వాదమును లేవదీసిరి. వాల్మీకి రామాయణములో శివ ధనుస్సును 5000 మంది మోసికొని వచ్చిరి.

నృణాం శతాని పంచశద్వ్యాయతానాం మహాత్మనాం
మంజూషా మష్ట చక్రాంతాం సమూహుస్తే కథంచన.

(బాల. 67-4)

కావున వాల్మీకి రామాయణమే మనకు ప్రధానము కాని బమ్మెర పోతన భాగవతము మనకు ప్రమాణము కానేరదు. పైగా ఒక మున్నూరు అంటే ఒకే ఒక మున్నూటి జాతి మనిషి శివ ధనుస్సును మోసుకొని వచ్చెనని కానేరదు. మున్నూరు మంది మోసుకొని వచ్చిరని యర్థమగును. ఆ మున్నూరు మంది యీనాటికి మున్నూరుజాతికి మూల పురుషులనుట హాస్యాస్పదము పైగా మోసుకొనివచ్చినవారు సేవకులు. అట్టివారి సంతతి యని చెప్పుకొనుటయు ప్రశస్తము కానేరదు. ఈ చర్చ ఇచ్చట ఇంతకన్న విపులముగా చేయుట అప్రస్తుతమగును.

ఆ కాలములో వంటల వారుండిరి. వారికి ప్రత్యేక లక్షణముగా పోగులుంటూ ఉండెనేమో ?

"యస్యత్వాహారసమయే సూదాః కుండలధారిణః"

(అయో. 12-98)

సౌనికులు-అనగా పశువులను చంపి మాంస మమ్ము కటికవారు ఉండిరి. (అయో. 48-28) రాజుల అంతఃపురముల వద్ద కావలి గాయుటకు గాను నపుంసకులు నియుక్తులై యుండిరి. (అయో. 65-7)

అనార్యులు

రామాయణ కాలపు భారతదేశమందు ఆర్యులకన్న అనార్యులే ఎక్కువగా నివసించినట్లు చాలా నిదర్శనములు కలవు. ఈ అనార్యుల యుత్పత్తిని గూర్చి వినోదకరమగు కథలను గూడా కల్పించిరి. విశ్వామిత్రుని సైన్యము నెదుర్కొనుటకు గాను వసిష్ఠుని కామధేనువు తన హుంభారవము చేత పప్లవులను, మ్లేచ్ఛులను పుట్టించెనట. తర్వాత యవనులను, శకులను, కాంభోజులను సృష్టించెనట. వీరందరును విశ్వామిత్రునిచేత హతులుకాగా మరల కామధేనువు హుంభారవముచేత కాంభోజులను, స్తనములనుండి పప్లవులను, యోని నుండి యవనులను, శకృత్తునుండి శకులను, రోమములనుండి మ్లేచ్ఛులను. కిరాతులను, హారీతులను పుట్టించెనట. (బా. 54,55 సర్గలు). దీనినిబట్టి పై అనార్య జాతులు రామాయణకాలములో మనవారికి పరిచితులై యుండిరని మాత్రము చెప్పవచ్చును. ఒకచోట పప్లవులను కామధేనువుయొక్క హుంభారవమునుండి పుట్టిరనిచెప్పి వెంటనే వారు స్తనముల నుండి పుట్టిరని చెప్పినారు. ఇది కల్పన యని నిరూపించుచున్నది. ఈ కామధేను సంతానముతో యుద్ధము చేసిన విశ్వామిత్రుని కుమారులలో ఒకడుతప్ప తక్కినవారందరును చనిపోయిరని చెప్పినారు. అటు తర్వాత మరొకచోట అతనికి నూర్గురు కొడుకులుండిరని తెలిపినారు.

కామధేను సంతానమైన పై జాతులు భారతదేశములోని వారుకారు. వారు హిందూస్థానమునకు పడమటిదిక్కునను న్న ఈరాన్, అసీరియా, ఖాల్డియా, అయోనియా, ఫినీషియాదేశములందలి అతి ప్రాచీన నివాసులు.

పహ్లవులు పహ్లావులను ఈరాన్ జాతివారు. యవనులు గ్రీకు లేక అయోనియా ద్వీపములందలి జనులు. శకులను సిధియనులని చరిత్రకారు లన్నారు. మ్లేచ్ఛులు పఠాన్ జాతిభేదము. "నమ్లేచ్ఛితవై నాపభాషితవై" అని పతంజలి వ్రాసెను. మ్లేచ్ఛులు అపశబ్దములు మాట్లాడేవారని తలచిరి. మాక్సుమూలర్‌గారు బెలూచిస్థానము జనులనే ఆర్యులు మ్లేచ్ఛులనిరని వ్రాసినారు.

కాశ్మీరు సంస్థానమునకు సరిహద్దు సూబాకునుమధ్య హజారా అను జిల్లా కలదు. అందు మలచ్ (**Malach**) మరియు లోరా అను ప్రాంతాలు కలవు. ఈ మలచ్ మండలమునే ఆర్యులు మ్లేచ్ఛదేశమనిరి. అందలి కొండలలోనుండు క్రూరజనులనే మ్లేచ్ఛు లనియందురు.

పైన తెలిపిన జాతులన్నింటితో ఆర్యులకు ప్రాచీనమందు వ్యాపారము విరివిగా జరుగుచుండెను. మరియు ఆర్యులతో సంబంధములు చాలా యుండెను. కాంభోజులు కాబూల్‌నదీ ప్రాంతమం దుండినట్లు కొందరు చరిత్రకారుల అభిప్రాయము. కాంభోజులు ఈరానీవారని గ్రీర్సన్ అన్నాడు. గచ్ఛతి అనుటకు మారుగ 'శవతి' (శవము అను అశ్లీలార్థము వచ్చు) ప్రాచీన రూపమును కాంభోజులింకా వాడుచున్నారని యాస్కుడు నిరుక్తమందు వ్రాసెను. రఘువంశములో రఘుమహారాజు దిగ్విజయములో పలక్షు (ఆక్సస్)నదీ తీరమందు హూణుల నోడించి తర్వాత కాంభోజుల నోడించెనని వర్ణితము. దీన్నిబట్టి కాంభోజులు ఆఫ్గనిస్థాన ప్రాంతమువారని తేలును. ఆఫ్గన్ సరిహద్దున కంబు నది కలదు. దాని నిప్పుడు కాబూల్‌నది యందురు. తత్ప్రాంత వాసులే కంబుజులు—కాంభోజులు!

కొన్ని జాతులు అనార్యులుగా పరిగణింపబడినను అవి నీచముగా చూడబడుచుండెను. వసిష్ఠకుమారులు త్రిశంకుని యాగమునకు రానందున "శ్వామాంస నియతాహారులైన ముష్టికులు కండు" అని వారిని

విశ్వామిత్రుడు శపించెను. ఇంకొకని నిషాదుడగునట్లు శపించెను. మరొక మారు శునశ్శేపునికి మారుగా అంబరీషుని నరమేధములో తన కుమారులను యజ్ఞపశువులై ప్రాణము లర్పించుటకు విశ్వామిత్రు డాజ్ఞాపించెను. ఆ కుమారు లందులకు సమ్మతింపనందున క్రుద్ధుడై వారిని వసిష్ఠ కుమారుల వలెనే కుక్కమాంసము తిని బ్రదుకునట్టి ముష్టికు లగునట్లుగా శపించెను. ఇక్కడ గమనింపదగిన విషయమేమనగా ఇదే శునశ్శేపుని కథ ఐతరేయ బ్రాహ్మణములో భిన్నించినదిగా కనబడుచున్నది. అచ్చట హరిశ్చంద్రుడు యజ్ఞకర్త. అచ్చట విశ్వామిత్రుని కుమారులు ఆంధ్రాద్యనార్యజాతులలో చేరిపోవునట్లు శప్తులైరి. ఇచ్చట ఆ ముచ్చటయే లేదు. ఐతరేయబ్రాహ్మణము మార్పులు చేయుటకు వీలులేని వైదిక గ్రంథమగుటచేత అదియే ఎక్కువ విశ్వసనీయము. అచ్చటి యాంధ్రులును రామాయణములోని ముష్టికులును ఇంచుమించు ఒకే జాతిగానుండిరా? చెప్పజాలము. ఆంధ్రనిషాద ముష్టికాదిజాతులవారు భారతదేశమందుండిన అనార్యజాతివారు. వీరుకాక వానరులు, రాక్షసులు, దక్షిణాపథమందును, జనపదమను దండకారణ్యపరిసర ప్రదేశములందును నివసించినట్లు కానవచ్చుచున్నది. వానర రాక్షసు లెవరు? అను విషయమును ప్రత్యేకముగా వ్రాయుచున్నందున ఇక్కడ ఆ చర్చను వదలుకొన్నాను.

రామాయణకాలమందు దాక్షిణాత్యులు నెత్తినిండుగా వెంట్రుకలు పెంచుకొని పూలను ధరించుచుండిరట. ఈ వర్ణన స్త్రీలనుగురించి చేసినది కాదు ఇది పురుషులను గురించియే చెప్పినమాట. (అయో. 93-13). నేటికిని అరవవారిలో ఈ లక్షణాలు కానవచ్చుచున్నవి.

నరమేధము

పైన తెలిపిన అనార్యజాతులయుత్పత్తి సందర్భములో నరమేధ ప్రసక్తియు వచ్చినది. అందుచేత దానిని గురించి యిచ్చటనే కొంత

చర్చింతము. ఆర్యులలో దేవతలకు మనుష్యులను బలియిచ్చు ఆచారము విరివిగా ఉండినట్లు కానరాదు. శునశ్శేపుని కథవంటివి అరుదుగా కనబడు చున్నవి. కథాసరిత్సాగరములో అలంకారవతీలంబకములో శ్రీరాముడు నరమేధమును చేసినట్లు వ్రాసినాడు. అది కల్పితకథల సంకలనముకాన ప్రమాణము కానేరదు. నరబలియొక్క యాచారము ఫినీకియాజాతివారిలో విశేషముగా నుండెను. ఆ ప్రాంతమందే జ్యూ (యహూదీ) జాతివా రుద్భవించిరి. వారిలోను ఈ యాచారముండెను. అసీరియా బాబిలోనియా లోను ఈ యాచారముండెను. బైబిల్‌లోని పూర్వభాగములో (Old Testament) ఇట్లు తెలిపినారు: దేవుడు ఒక భక్తునితో ఇట్లనెను- "నీ సంతానములోని మొదటివానిని నీవు నాకు బలి యియ్యవలెను. అదే విధముగా నీ యెద్దులలోను, మేకలలోను మొదట పుట్టినవాటిని నాకు సమర్పింపవలెను" (ఎక్సోడస్ 22-29) ఇట్టి విషయమే కింగ్సు (3-24 నుండి 27) లో తెలుపబడినది ఆబ్రహాం (జ్యూ) తన జ్యేష్ఠకుమారుడగు ఈసాక్‌ను తన దేవునికి బలి యిచ్చెను. తుదకు ఈ ఆబ్రహాంతో దేవుడొక నిర్ణయము చేసుకొనెను. ఇకముందు పుత్రులను బలి యియ్య నక్కరలేదు. దానికి మారుగా వారి లింగచర్మకర్తనము (ఖత్నా- Circumcisoin) చేసిన చాలును. యూదులలోను ముసల్మానులలోను నేటికిని ఈ 'చర్మ కర్తనము' వర్తించుచున్నది.

ఫినీకియాలో టైర్ అను పట్టణము గొప్ప ప్రసిద్ధమగు ఓడరేవు. అచ్చట మోలచ్ దేవునికి మేల్‌కార్తు అని, బాల్‌మేల్కార్ అనియు పేరుపెట్టి అతనికి నరబలు లిచ్చుచుండిరి. దేశారిష్టములు, యుద్ధములో ఓటమి కలిగినప్పుడు ఈ నరబలులు అధికముగా చేయబడుచుండెను. ఈ ఫినీకులు ఉత్తర ఆఫ్రికా తీరములో కార్తేజ్ అను మహా నగరమును క్రీ. పూ. 700 లో నిర్మించిరి. అందు మోలచ్ విగ్రహాన్ని స్థాపించిరి. ఆ విగ్రహము మహాభయంకరముగాను అత్యున్నతముగాను ఉండెడిది. దానిని ఇత్తడితో చేసియుండిరి. లోపల అంతయు రంధ్రమయము.

దానికి ఎద్దుతల యుండెను. దాని చేతులలో బలిగా నియ్యబడిన వానిని ఉంచుచుండిరి. చేతులను యంత్రములతో లాగుచుండిరి. విగ్రహము చేతులెత్తి నరుని తన నోటిలో వేసుకొనుచుండెను. విగ్రహము అడుగు భాగములో మహాజ్వాలగా మంటలు మండుచుండెను. ఆ నరుడు విగ్రహము కడుపులోబడి జ్వాలలో భస్మమగుచుండెను.

బైబిల్‌లో మరొకతావున (జడ్జెస్ 11-30-31) జప్తాహ అనువాడు తన కుమార్తెను బలియిచ్చినట్లు తెలిపినారు. ఈ విధముగా ప్రాచీనమందు కొన్ని జాతులలో నరబలు లుండెను. ఆ యాచారమునే కొందరార్యులు అనుసరించినట్లున్నది. తర్వాత ఈ యాచారమును నిషేధించినట్లు—

'నరాశ్వమేధౌ మద్యంచ కలౌ వర్జ్యా ద్విజాతిభిః (తిథ్యాదితత్త్వం)' అనుదానిచే గ్రహింపవచ్చును.

హస్తినాపురి రాజులలో మహాభౌమయను రాజుండెను. అతడు 1000 నరమేధ యజ్ఞములు చేసెనట! "యః పురుషమేధే పురుషాణామయుత మానయత్ తత్తస్య అయుతానాయిత్వం" (మహాభారత- ఆది. 1,63,20) అతనికి ఆ కారణముచే అయుతానాయి అను పేరుకలిగెను. జనమేజయుడు సర్పయాగము చేసెను. అనగా నాగులనెడు అనార్యజాతివారు దుర్బలుడైన పరీక్షిత్తును చంపి రాజ్యమాక్రమించుకొనగా అతని కుమారుడు జనమేజయుడు మరల బలిష్ఠుడై వారినోడించి సంహారము చేసెనని యర్థము. అయుతానాయి కథయు నట్టిదైయుండును. జనమేజయుని యనంతరము 21 తరముల తర్వాత చండప్రద్యోతుడను రాజు తమ్ముడు కుమారసేనుడు ఉజ్జయినిని పాలించి నరమేధమును నిషేధించెనని ఒకరు వ్రాసినారు. హర్షచరితలో (అయిదవ అధ్యాయము) హర్షవర్ధనుని కాలమందు నరమాంస క్రయ విక్రయముండినట్లు కలదు! ఇది కథయో కల్లయో తెలియదు! మహాభారతారణ్య పర్వమందొక విచిత్రకథ కలదు. సోమకసహదేవుడనురాజు కొకేకొడుకు, బహుభార్యలును నుండిరి. అతని

కొక్క-కొడుకు తృప్తిని కలిగింపలేదు. యజ్ఞరహస్య వేత్తల బోధలనమ్మి ఆ ఏకైకపుత్రుని చంపి హోమములో వేసి దుఃఖించుభార్యల నా ధూమము నాఘ్రాణింపజేసెను. వారికి నూర్గురు పుత్రులు జన్మించిరట! (అరణ్య. 129 అధ్యాయము). ఇది హేయమగు కల్పన!

నరమేధమును గురించి శ్రీ మల్లాది సూర్యనారాయణ శాస్త్రిగారు తమ సంస్కృత వాఙ్మయ చరిత్రలో (భాగము, 1 పుట 199) వ్రాసినది సంగ్రహముగా నిందు తెలుపుచున్నాను.

"ఋక్సామ యజుస్సంహితలు నరమేధమును విధింపకున్నను యజుస్సంహితలో పురుషమేధ ప్రసంగము కనిపించుచున్నది. తైత్తిరీయ బ్రాహ్మణములో పురుషాలంభ విధియు గనిపించుచున్నది. ప్రాజాపత్య హవిర్నిష్పాదనమునకై 'ఏక వింశత్యా మాషైః పురుషశీర్షం' ఇత్యాది మంత్రములందు పురుష శిరస్సంపాదన విధానమున్నది. 'బ్రాహ్మణే బ్రాహ్మణ మాలభతే'— ఇత్యాదిగా 'ప్రతీక్షాయై కుమారీం' అనునంత వరకు (తై. బ్రా. 3-4; 1-19) 186 మనుష్యరూప పశువులు చెప్ప బడినవి. దీనిని బట్టి నరమేధ మొకానొక కాలమున నుండె ననుట విశ్వసనీయ మగుచున్నది. నరమేధము అయిదు దినములు చేయునట్టి సోమయాగము. దీనివలన గొప్ప తేజస్సు, మహావీర్యము పొందుట యీ యాగ ఫలమనినారు.........వాజసనేయ సంహిత (30-31 అధ్యాయములలో) పురుష వేధవిధి కనబడుచున్నది.........ఏమయిన నీ దుష్టాచారము పుట్టినవెంటనే అణగిపోయినదనుట నిజము."

ఈ చర్చవలన నింతమాత్రము గ్రహింపవచ్చును. కృష్ణ యజుర్వేదమును, తైత్తిరీయమును ఆర్య సమాజమువారు అంగీకరింపరు. అవి తర్వాతి సృష్టియందురు. నరాశ్వ గోమేధికా యజ్ఞములు ఆర్యులవి

కావేమో! అవి (సితియన్) శకజాతి వారివి. వారి యాచారములను కొంతకాలము కొంద రార్యులు స్వీకరించి యుందురు. కాని నరమేధమును శిష్టు లంగీకరింప నందున అది తొందరగా రూపుమాసినట్లున్నది. పైగా శైవ శాఖలో నొక తాంత్రిక వర్గమువారు శక్తిపేర శివునిపేర నరబలులు రహస్యముగా నిచ్చినట్లు చెప్పుదురు. అట్టివారి కల్పన యీ నరమేధమై యుండును. ఒకవేళ ఆర్యులే తప్పుదారిలో పడినను తొందరగా మేల్కొని దానిని పరిహరించియుందురు.

అశ్వమేధము

నరమేధముతో పాటు అశ్వమేధ ప్రసక్తియు వచ్చినందున దానిని గురించియు ఇందే చర్చింతము. ప్రాచీనకాలములో గుర్రాలకు చాలా ప్రాముఖ్యముండెను. కస్సీ (Kassites) జాతివారు బాబిలోనియా ప్రాంతములోనివారు. వారినే ఋగ్వేదములో 'కేశిన్' జాతివారని వ్యవహరించిరి. ఈ కస్సీలు గుర్రపుసవారిలో ప్రవీణులు. క్రీ. పూ. 1750 లో వారు గుర్రాలను తీసికొని బాబిలోనియా పైబడి అచ్చటి వారిని జయించి రాజ్యము చేసిరి. మొట్టమొదటి సారి గుర్రములను జూచి బాబిలోనియావారు భయపడిపోయిరట. కస్సీలవలెనే శకులు (సితియనులు) గుర్రపు సవారీలో ప్రసిద్ధి నొందియుండిరి. గుర్రపు సవారీ, ధనుర్విద్య వారి ప్రత్యేకలక్షణాలు. అంతేకాదు. గుర్రపు మాంసము తినుట, గుర్రము పాలు త్రాగుట కూడా వారి ప్రత్యేకలక్షణాలై యుండెను. ఈ కారణాలచేత ప్రాచీనకాలమందు అనార్య జాతులలో గుర్రమునకు ప్రాముఖ్యముండెను. ఆర్యులును గుర్రముల సవారీలోను, ధనుర్విద్య యందును శకులవలెనే ఆరితేరినవారు. వారిలో అశ్వమేధము ప్రబలి యుండెను. అశ్వమేధమును సామ్రాజ్య చిహ్నముగా చేయుచుండిరి. లేదా సంతానాది కామ్యకవ్రతముగా చేయుచుండిరి. దశరథుడు అశ్వమేధ యాగము చేసెను. (బా సర్గ. 14). శ్రీరాముడును అశ్వమేధము చేసెనని

ఉత్తరకాండలో తెలిపినారు. అశ్వమేధమందలి కార్య కలాపము ఉత్తమ మైనదిగా కానరాదు. ఆ వివరములోనికి ప్రవేశించుట ప్రకృత మన వసరము. ఈ వివరములను తెలుసుకొన గోరువారు వాజసనేయసంహిత, తైత్తిరీయ సంహిత, ఆపస్తంబ శ్రౌతము, ఐతరేయబ్రాహ్మణము మున్నగునవి చూచుకొనగలరు.

చండాలురు

రామాయణకాలములో చండాలజాతి అను అంటరాని జాతి యొకటి యుండెను. వారు కుక్కలను తినుచుండిరి. విశ్వామిత్ర వసిష్ఠ కుమారులు శప్తులై కుక్కల తిను ముష్టికులైరి. ఈ ముష్టికులును చండాల జాతిభేదము వారేమో? అయితే విశ్వామిత్రుడు కూడా ఒకప్పుడు 12 ఏండ్ల క్షామము వచ్చి ఆహారము లభించనప్పుడు చండాల వాటికలో జొరబడి అచ్చట ఆరగట్టబడిన కుక్కమాంసమును సాపడెను. ఇదే మయ్యా ఇట్టి చౌర్యము తమకు తగునా అని చండాలురు ప్రశ్నింపగా-

"పిబంత్యే వోదకం గావో మండూకేషు రుదంత్స్వపి
నతేధికారో ధర్మేస్తి మాభూదాత్మ ప్రశంసకః"

ఓరీ, ధర్మాధికారము నీకులేదు. అదంతా మాకు తెలుసునులే. కప్పలు బెకబెకమని ఆక్షేపించితే చెరువునీటిని ఆవులు త్రాగకుండా ఉంటవా మరి? అని యాక్షేపించెనని పురాణాంతరమందు వర్ణితమై యున్నది.

త్రిశంకు చండాలుడు కాగా,

'నీలవస్త్రధరో నీలః పరుషో ధ్వస్త మూర్ధజః
చిత్య మాల్యానులేపశ్చ అయసాభరణో భవత్'

(బా. 59-10, 11)

నల్లవస్త్రముల ధరించి నల్లనివాడై బిరుసైన దేహము కలవాడై కురుచలైన తలవెంట్రుకలతో శ్మశాన మందలి పూలను బూడిదను ఇనుప సొమ్ములను ధరించెను. ఈ వర్ణననుబట్టి చండాలుర రూపవేషములు గ్రాహ్యములగుచున్నవి. ఈ చండాలురు ఆటవిక జాతివారుగా ఉండిరేమో! ఈరాఁ సింధు మధ్యదేశము లందుండిరేమో? ప్రాచీన పారసీకులు చండాలురను 'జందాల్' అని పిలిచిరి.

నేటివలె నాడు ప్రజలు క్రొన్నెలదర్శనము చేసుకొని పూజించిరేమో! (బా.1-18) స్త్రీల కంగరాగము లుండెను. (బా.3-16). అనసూయ యరణ్యములో సీత కంగరాగము లర్పించెనట! 'స్నానాని చాంగరాగాంశ్చ మాల్యాని వివిధానిచ' అని రామాయణమందే కలదు. అంగరాగమనిన చందనాది విలేపనము. కుండలములు పురుషుల ప్రధాన భూషణములు (బా. 6-10, 11, 12) పురుషులు దండకడెములను (అంగదములు), పతకములను (నిష్కములు) ధరించెడివారు. స్త్రీలు నడుములందు రశనాదామములను కట్టుకొను చుండిరి.(జఘనం తవ నిర్మృష్టం రశనాదామ శోభితం. అయో. 6-43). ఈ యలంకరణము విశేషముగా అజంతా చిత్రములలో కాననగును. జాతరూపమయమైన తిలకముతో లలాటము నలంకరించుకొను చుండిరి. (అయో. 9-49) పెద్దవారు వరాహ రక్తమువంటి రక్తచందనము నలదు కొనుచుండిరి. (అయో. 16-9) రక్తచందనమును తిలకముగా నేటికిని ఉత్తర హిందూస్థానమువారే యెక్కువగా వాడుచున్నారు. రాజుల ఛత్రములకు నూరు శలాకలు (కడ్డీలు) ఉండెను. అవి తెల్లనిగొడుగులు (అయో. 2-7; 26-10). రాజులకు పతాక ధ్వజము లుండెను. (అయో. 9-3: 17-3). పతాకము, ధ్వజము అని రెంటిని ఒకే పర్యాయము పలుతావుల వాడినారు. పతాకమనగా (నిషాన్) వస్త్రముపైగల చిహ్నము. ధ్వజమన పతాకాదండము (కట్టె).

మాంసభోజనము

రామాయణ కాలమందు అందరును మాంసమును తినుచుండిరి. ఆవులను గూడా తినుచుండినట్లు సూచనలు కనిపించుచున్నవి. ఒకటి రెండు తావులందు గోవధ తప్పని తెలిపినారు. ఒకచోట ఇట్లు తెలిపినారు:

గౌర్హతా జానతా ధర్మం కండునాపి విపశ్చితా. (అయో. 21-30)

కండు మహర్షి ధర్మరహస్య మెరిగిన వాడైనను తండ్రియాజ్ఞను పరిపాలించువాడై అతని యాజ్ఞచే ఆవును చంపెను. ఇచ్చట గోవధను కండుమహర్షి యంతటివాడే చేసినను అది తప్పనియే ధ్వనింపబడినది. కాని మరొక ఘట్టమును చూడుడు: భరద్వాజ మహర్షి రామునకు మధు పర్కమునకై యెద్దును అర్ఘ్యజలమును తెచ్చియిచ్చెను.

ఉపానయత ధర్మాత్మా గామర్ఘ్య ముదకం తతః. (అయో. 54-17)

గోమాంసమును తినుట రామాయణమందు అరుదుగా కనిపించినను ఇతర జంతు మాంసభుక్తి బాగా కనబడుచున్నది.

మాంసమును ఎండించి వరుగుచేసి తినుచుండిరి. చేపలను తినుచు, మునివృత్తి నవలంబించినవారిలో చాలామంది మాంసమును వర్జించుచుండిరేమో? రాముడు కైకేయీదేవితో నిట్లనెను:

చతుర్దశహి వర్షాణి వత్స్యామి విజనే వనే
మధుమూలఫలైర్జీవన్ హిత్వా ముని వదామిషమ్.
అయో. 20-29.

మునులు మాంసమును వదలి మధుమూలఫలములను తినుచుండి రని పై ఉదాహరణములన అర్థమగుచున్నది. ఇల్వలవాతాపి అను రాక్షస సోదరులు దొంగతద్దినములకు బ్రాహ్మణులను పిలిచి వారికి

తుష్టిపూర్తిగా మాంసము తినిపించుచుండిరి. అగస్త్యమహర్షియు ఒకమారు వారి శ్రాద్ధ భోజనములో మేకమాంసమును భుజించెను. ఆర. 11-66 దీనినిబట్టి మునులుకూడా ఎప్పుడు తప్పినను శ్రాద్ధములందైనను మాంసమును తినుచుండిరని ఊహింపవచ్చును.

గంగానది దాటునప్పుడు సీతాదేవి యిట్లని మ్రొక్కుకొనెను: "గంగాదేవీ, మేము సుఖముగా తిరిగి వచ్చినట్లైన నీకు 10,000 ఆవులను, 1000 సురాభాండములను మాంసాన్నమును సమర్పించుకొంటాను." (అయో. 52-89). అదే విధముగా యమునానదిని దాటునప్పుడును ఇట్లు మ్రొక్కుకొనెను: "మేము సుఖముగా తిరిగి వచ్చినట్లైన నీకు 1000 ఆవులు 100 కల్లుకుండలు సమర్పించుకొందును" (అయో. 55-20).

రాముడు గంగదాటి అరణ్యమును ప్రవేశించిన మొదటిదినమే నాలుగు జంతువులను ఆహారార్థమై వేటాడెను.

తౌ తత్ర హత్వా చతురో మహామృగాన్
వరాహ మృశ్యం పృషతం మహారురుం
ఆదాయ మేధ్యం త్వరితం బుభుక్షితౌ
వాసాయ కాలే యయతు ర్వనస్పతిమ్. (అయో. 52-102)

సీతారామలక్ష్మణులు బాగా ఆకలికొనియుండిరి. అప్పుడు రాముడు పందిని, మనుబోతును, దుప్పిని, నల్లచారల దుప్పిని చంపెను. వాటి పరిశుద్ధమగు మాంసమును వారు భుజించిరి. యమునాతీరమందలి వనమును చేరినప్పుడు రామ లక్ష్మణులు -

బహూన్ మేధ్యాన్ మృగాన్ హత్వా చేరతు ర్యమునావనే.
(అయో. 55-33)

అనేక పరిశుద్ధమృగములను చంపిరి. చిత్రకూటమును చేరి అందొక కుటీరమును నిర్మించుకొనిరి. దానిని ప్రవేశించుటకు పూర్వము వారు వాస్తుశాస్త్ర ప్రకారము ఒక జంతువును (జింకను) దానికి బలియిచ్చిరి. ఆ సందర్భములో రాముడు లక్ష్మణునితో ఇట్లనెను :

> "ఐణేయం మాంస మాహృత్య శాలాం యక్ష్యామహే వయం
> కర్తవ్యం వాస్తుశమనం సౌమిత్రే! చిరంజీవిభిః " (అయో. 56-22)

లక్ష్మణా! జింకమాంసముతో ఈ పర్ణశాల నధిష్ఠించియుండు దేవతలను తర్పింతము. చిరంజీవులుగా నుండగోరువారు వాస్తు శాస్త్ర ప్రకారము భూతశాంతిని చేయవలెను అని చెప్పెను. ఇదే సందర్భములో అత డింకను ఇట్లనెను: "ఈ ప్రకారము చేయుట విధి శాస్త్రదృష్టము." ఆ మాటలను విని లక్ష్మణుడు జింకను వేటాడి తెచ్చి దానిని అగ్నిలో కాల్చెను. నెత్తురు బాగా కాలి మాంసము బాగా పక్వమగువరకు కాల్చి దానిచే దేవతల కారగింపుపెట్టి తాము భుజించిరి. పాయసమును, నువ్వులను, బెల్లమును, మేక మాంసమును దేవతాపితృతిథులకు నివేదింప కుండా ఒంటిగా భుజింపగూడదని ఆ కాలపు సాంమెకశాసనము. (అయో. 75-30). భరతుడు దశరథుని శ్రాద్ధకర్మ చేయునపుడు బ్రాహ్మణులకు మేకలను, గోవులను, వెండిని, అన్నమును, వస్త్రములను దానము చేసెను. (అయో. 77-3). భరతుడు రాముని పిలుచుకొనివచ్చుటకై వెళ్ళినప్పుడు గంగాతీరమం దుండిన గుహుడు భరతునికి మాంసము, చేపలు, తేనె కానుకగా తీసికొనిపోయెను. (అయో. 8-410). అంతేకాదు. పచ్చి మాంసమును ఎండించి వరుగుచేసిన మాంసమును (అర్ధ్రి మాంసం చ శుష్కంచ — అయో. 84-17) కూడా పై నిషాదరాజు కానుకగా సమర్పించుకొనెను. పితృ దేవతలకు వృషణములు కోసివేసిన మేకలను శ్రాద్ధములందు నివేదించెడివారు. ఇంద్రునికి మేకవృషణముల నతికించి నందున అవి పెద్దలకు పనికిరాకపోయెను.

తదా ప్రభృతి కాకుత్స్థ పితృదేవాః సమాగమాః
అఫలాన్ భుంజంతే మేషాన్ ఫలై స్తేషా మయోజయన్.
(బా. 49-11)

భరద్వాజాశ్రమానికి భరతుడు ససైన్యముగా వెళ్ళినప్పుడు ఆ మహర్షి వారందరికిని మద్య మాంసములతో విందు చేసెను. మద్యమన నెట్టిదో ఇదే సందర్భములో తెలుసుకొందము. ఆనాడు నానా విధములగు మద్యములు సిద్ధమగుచుండెను. మైరేయము అను సురతో భరద్వాజుడు విందు చేసెను. (అయో. 91-15). మైరేయమంటే ఏమి? మిరా అనే దేశ మెచ్చటనో ఉందనియు, అచ్చట ఖర్జూరాది ఫల రసములతో మద్యమును సిద్ధముచేయుచుండి రనియు, అందుచేత దానిని మైరేయ మందురనియు వ్యాఖ్యాతల అభిప్రాయము. రామాయణ వ్యాఖ్యాత లిచ్చిన ఈ అభిప్రాయము తప్పు. మైరేయమును మన దేశమందే సిద్ధము చేయుచుండిరి. కౌటిల్యుడు తన అర్థశాస్త్రమం దిట్లు వ్రాసినాడు: "మేష శృంగిత్వక్కాథాభిషుతో గుడప్రతీవాపః పిప్పలీ మరీచ సంభారస్త్రిఫలయుక్తోవా మైరేయః" (2-25). అనగా మేషశృంగి అను చెక్క కషాయమున్ను, బెల్లము, పిప్పలి, మిరియాలు, త్రిఫలము చేర్చి సిద్ధము చేసిన మద్యమును మైరేయమందురు. సుర మూడువిధాలదిగా గౌడీ, పైష్టీ, మాధ్వీ అను భేదములతో నుండెను. అనగా బెల్లము, గోధుమలు, తేనె అను వానితో సిద్ధము చేయుచుండిరి. (అయో. 91-21). సీత రావణుని ధిక్కరించుచు నీవు నా రాముని కే లేశమును సరిరావని యిట్లనెను:

"సురాగ్ర్య సౌవీరకయోర్య దంతరం వై తవ రాఘవస్యచ".

సురకును సౌవీరమునకును ఎంత అంతరాయమో నీకును నా రాఘవునికిని అంత భేదము అని సీతాదేవి పలికెను. దీనిని బట్టి సురాసౌవీరములలో చాలా భేదముండెనని స్పష్టము. ఇవెట్టి మద్యములు? సుర

చెడ్డదనియు, దానికి మరణమే ప్రాయశ్చిత్తమనియు మనువు శాసించెను. సురకు శుక్రాచార్యుని శాపముకూడ కలదు. సౌవీరము ఆ పేరు గల గుజరాతు దేశమందు సిద్ధమగునట్టి మద్యమని యొకరు వ్రాసిరి. కాని వైద్య గ్రంథాలలో యవలతోను లేక గోధుమలతోను సిద్ధమగు సారాయియే సౌవీరమన్నారు. సుర నిషిద్ధమద్యమనియు, సౌవీరము శిష్టులు త్రాగు సారాయి యనియు సీతాదేవి యభిప్రాయము. కాని సీతాదేవియే అరణ్యానికి వెళ్ళునప్పుడు "గంగమ్మా, మేము క్షేమముగా తిరిగివచ్చితిమా నీకు 'సురాఘట సహస్రమును' (అయో. 52-89) సమర్పించుకొందును"అని ప్రార్థించెను. సుర నింద్యమైనచో దానిని సీత యెట్లు నివేదించుకొనును! గంగ యెట్లు స్వీకరించును? ఇది స్పష్టమగుటలేదు.

భరద్వాజుడు భరతునికిని, అతని సైన్యమునకును మేకలు, పందులు, జింకలు, నెమళ్ళు, కోళ్ళు వీటియొక్క మాంసమును వండించి పెట్టెను. మద్యమాంసములు నింద్యములుగా నుండినచో భరద్వాజునంతటి మహర్షి తన యాశ్రమములో వివిధ జంతుమాంసములను వండించి ఆరగింపజేసియుండడు. భరతుడు వచ్చుటకుముందు చిత్రకూటమందు ఉన్నతశిఖరముపై సీతారాములు కూర్చునియుండిరి. అప్పుడు రాముడు సీతకు మాంసపు తునకలు నోటికందించి తినిపించుచుండెను. (అయో. 96-1).

ఇదం మేధ్యం, ఇదం స్వాదు, నిష్టప్తమిదమగ్నినా' (అయో. 96-2) 'ఇదిగో సీతా, ఈ మాంసఖండము పరిశుద్ధమైనది. ఈ తునక రుచికరమైనది. ఇదిగో ఈ చియ్య ముక్క అగ్నిలో బాగుగా కాలినది చూడు. ఇదొక్కటి తినుము' అని రాముడు ఆమెను బుజ్జగించుచు (ఛందయన్) మాంసము తినిపించుచు ఆమెకానందము కలిగించుచుండెను. రావణుడు సీతను అపహరించుటకై బ్రాహ్మణవేషముతో పంచవటికి వెళ్ళెను. అతడు నిజముగా బ్రాహ్మణుడేయని సీత తలచి అతనిని

దర్భాసనముపై కూర్చుండబెట్టి అతిథిసత్కారము బాగుగా చేయదలచి యిట్లనెను: "ఓ బ్రాహ్మణుడా! ఇక కొంతసేపాగుము నా భర్త జింకలను, ఉడుములను, అడవిపందులను, ఇంకా ఇతర జంతువులను వధించి తెచ్చును." అనగా వాటితో నీకు విందు చేయుదును అను అర్థము ద్యోతకమగుచున్నది. (ఆర. 47-22, 23). ఆ కాలములో బ్రాహ్మణులు ఉడుములను పందులను మున్నగు జంతువులను తినకుండిరేని సీతాదేవి ఆ బ్రాహ్మణవేషధారితో అనుచితమగు మాటలుచెప్పి అపచారము చేసియుండునా?

కబంధుడు రామునితో పంపాసరోవర విశేషములను తెలుపుచు "రాముడా, పంపాసరస్సులో హంసలు, నీరు కోళ్ళు, క్రౌంచములు, కురరములు ఉండును. వాటి మాంసములు పెద్ద వెన్నముద్దలవలె పుష్టికలవై రుచికరములై యుండును. మీరు వాటిని భక్షింపుడు" అని చెప్పెను. (ఆ. 73-13-14) హంసలంటే ఏ పక్షులు? బాతులే హంసలు. ఫిలాలజీలో హ, ఘగ మారును. హంస ఘంసయయ్యె. ఘ, గ అయ్యెను. 'గంస్' తుదకు ఇంగ్లీషులో 'గూస్' బాతు అయ్యెను.

పంపాసరస్సులోని మరి కొన్ని విశేషములను కబంధు డిట్లు తెలిపెను: "అచ్చట బలసినట్టి, ముండ్లు చాలా లేనట్టి గండుమీలు, చోరచేపలు, రొయ్యలు మున్నగు వివిధ మత్స్యములు లభించును. లక్ష్మణుడు వాటిని బాణములచే చంపి వాటి పొలసులు పోవునట్లు రాచి, ఇనుప సలాకులకు గ్రుచ్చి, నిప్పుపై పక్వముచేసి భక్తితో నీకు భోజనార్థము సమర్పించుకొనగలడు." (ఆర. 73-14, 15).

వాలిని రాముడు బాణముతో కొట్టి పడగొట్టగా మరణశయ్యపై నుండి వాలి యిట్లనెను: 'రామా, నా మాంసము, చర్మము, ఎముకలు ఏవియు నీకు పనికిరావుకదా! అయిదుగోళ్ళుగల అయిదుజంతువులు

అనగా ఏదుబంది, అడవిపంది, ఉడుము, కుందేలు, తాబేలు - వీటిని మాత్రమే బ్రాహ్మణ క్షత్రియులు భక్షింపవచ్చును.'

పంచపంచనఖా భక్ష్యా బ్రహ్మక్షత్రేణ రాఘవ,
శల్యక, శ్వావిధో, గోధా, శశః, కూర్మశ్చ పంచమః.
(కి. 17-37)

దీనినిబట్టి బ్రాహ్మణ క్షత్రియులు ఐదుగోళ్ల జంతువులలో పై ఐదింటిని మాత్రమే తినుచుండిరని తెలియవచ్చుచున్నది. రాముడు సీతావియోగ దుఃఖముచే బాధితుడై ఆనందదాయకములైన మద్యమాంసములను పరిత్యజించెను.

'న మాంసం రాఘవో భుంక్తే నచాపి మధు సేవతే.'
(సు. 36-41)

ఈ విధముగా రామాయణమందు సర్వవర్ణముల వారును మాంసమును పవిత్రమైనదిగా రుచ్యమైనదిగా భావించి భుజించుచుండిరి. పైన కనబరిచిన ప్రమాణములను బట్టి ఆ కాలములోని జనులు ఆవుల, ఎద్దుల, మేకల, అడవిపందుల, మనుబోతుల, దుప్పుల, నల్లచారల దుప్పులను, జింకలను, నెమళ్లను, కోళ్లను, ఉడుముల, హంసల, నీరుకోళ్ల, క్రౌంచముల, గండుమీల, చోరచేపల, రొయ్యల, ఏదుబందుల, కుందేళ్ల, తాబేళ్లను మరి యితరజంతువులను ఆసక్తితో తినుచుండిరని తెలియవచ్చుచున్నది.

పై జంతువుల మాంసాలు మాత్రమే తినుచుండిరనుటకాదు. ఇంకను ఇతర విధములగు మాంసముల తినియుందురు. మాంస మెక్కువగా లభించిన దానిని ఎండించి వరుగుచేసి వాడుకొనుచుండిరి. కూరలను కుండలలో భరద్వాజాశ్రమములోవలె ఉడికించుచుండిరి. లేదా తిత్తి ఒలిచి పేగులుతీసి కడిగి శుద్ధిచేసి లక్ష్మణుడు కుటీరమునకు

బలియిచ్చినపుడు చేసిన రీతిగా సలాకులపై గ్రుచ్చి సెగచూపి కాల్చి 'కబాబులను'గా చేసి ఆరగించుచుండిరి. మాంసమునకు తోడుగా మద్యమును సేవించుచుండిరి. ఆ మద్యము నానా విధములైనట్టిదిగా నుండెను.

ఇతర పాకములు

రామాయణ కాలమందు మాంసభోజనమునకే ప్రాధాన్యముండెనని తలపరాదు. ఆదికాలమునుండి త్రైవర్ణికులు మాంసభుక్కులు కారను చాలామందికికల విశ్వాసము తప్పని యెత్తిచూపనైనది. జనులు నానారుచ్య పదార్థముల నారగించుచుండిరి. "పాయసం కృసరం ఛాగం వృధానోఽశ్నాతు నిర్ఘృణః" అయో. 75-30 పాయసము, కృసరము, ఛాగమాంసము ఒంటిగా తినరాదన్నారు! కృసరమనిన నేమి? కొందరు 'కృశర' అనియు వ్రాసిరి. విల్సన్ అభిప్రాయములో కిచిడీయే కృసరము ఇది శబ్దశాస్త్ర ప్రకారము సరిపోవు తద్భవమే. శబ్ద కల్ప ద్రుమములో కృశర పదమువద్ద "కిచిడీ ఇతిభాషాయాం" అని అర్థము వ్రాసినారు. 'కృసరస్తు తిలౌదనమ్' అమరము.

అరణ్యకాండలో 56 సర్గ తర్వాత సీత కింద్రుడు ప్రత్యక్షమై పాయసము నిచ్చుటను వర్ణించు 26 శ్లోకాలు ప్రక్షిప్తభాగాలని నిశ్చయమైనది. అందు పాయస వృత్తాంతము కలదు భరద్వాజుని విందులో అయో. 91-73 "రసాలదధ్నము" చేరియుండెను. శుంఠి పిప్పలమిరియాలు లవంగాలు తక్కోలము శర్కర అల్లము జీలకర్ర పెరుగులో కలిపి చేసిన పచ్చడి రసాలదధ్న మని వ్యాఖ్యాత యొకడన్నాడు. కాని ఇది సరికాదేమో? రసాలమన తియ్యమామిడిపండు. మామిడిరసమును పెరుగు చక్కెర సుగంధ ద్రవ్యాలతో కలిపి చేయునట్టి "శిఖరిణి" అనునదే రసాలదధ్నమని తలతును.

ఇవికాక ఆహారములో "భక్ష్యం భోజ్యంచ పేయంచ లేహ్యంచ" (అయో. 50-3౹) అని నాల్గు విధములు ఆనాడే వ్యాప్తిలోనుండెను.

స్త్రీల స్థానము

రాముని కాలమందలి ఆర్యసమాజమందు (అనగా ఆర్యుల సంఘములో) స్త్రీల కెట్టి స్థానముండెనో నిర్ణయించుట కష్టము. శ్రీరాముని ఏకపత్నీవ్రతత్వమును సువ్యక్తముగా చూపదలచినారు. పాతివ్రత్య మాహాత్మ్యమును నిస్సందేహముగా నిరూపించినారు. ఆనాటి స్త్రీలకిట్టి లక్షణము సాధారణమని సూచించినారు. అయితే రాముని యనంతరము నా యభిప్రాయప్రకారము ఇంచుమించు 800 ఏండ్లతర్వాత సంభవించిన మహాభారతయుద్ధకాలములో స్త్రీలకు నియోగము, స్వేచ్ఛ, అనావృతత్వము, ద్వాదశౌరసపుత్రుల యంగీకారము ఇట్టివి చాలా కనబడుచున్నవి. మహాభారతకాలమునకు పూర్వమందలి స్థితినిగురించి పాండురాజు కుంతితో ఇట్లనెను:

> అనావృతాః కిల పురా స్త్రియ ఆసన్ వరాననే
> కామచారవిహారిణ్యః స్వతంత్రా చారుహాసిని.
>
> (ఆదిపర్వము. 122 అధ్యా-శ్లో. 4)

శ్వేతకేతుతల్లిని ఒక బ్రాహ్మణుడు పట్టపగలే చేయిబట్టి కామశాంతికై గోడచాటునకు, శ్వేతకేతువు అతనితండ్రియు చూచుచుండగనే లాగుకొనిపోగా తండ్రియగు ఉద్దాలకు డూరకనేయుండెను. కొడుకగు శ్వేతకేతునకు మాత్రము తన తల్లిచర్యపై కోపము వచ్చెను. అప్పుడు ఉద్దాలకు డిట్లన్నాడు:

> అనావృతాహి సర్వేషాం వర్ణనా మంగనా భువి
> యథా గావఃస్థితా స్తాత స్వే స్వే వర్ణా స్తథా ప్రజాః.
>
> (ఆది. 122-14)

'నాయనా, ఆవులవలె స్త్రీలు యథేచ్ఛగా సంచరింతురు.' 'అయం ధర్మస్సనాతనః' అన్నాడు పెద్దమనిషి ఉద్దాలకుడు. ఇదంతయు మహా భారత కాలమందును తత్పూర్వమందును వర్తించెనని వర్ణించియుండగా రామాయణకాలమందు ఎచ్చటను ఇట్టి స్త్రీల యనావృతత్వము గోపద్ధతి కానరాకుండుటకు కారణమేమి? రామాయణమును ఆదర్శకావ్యముగా చేయుటవలన మన కిట్టివి లభింపనేరవో లేక నిజముగా రామాయణ కాలమందు అంతయు ఉత్తమముగానుండి తర్వాతకాలము చెడిపోయి యుండునో నిర్ణయింపజాలము. లభ్యమగుచున్న సూచనలను మాత్రమిం చుదాహరించుచున్నాను.

రామునికాలములో భోగముస్త్రీ లుండిరి. ఋశ్యశృంగుని మోస గించి తీసుకొనిపోయినది వారే (బా. 10-5). అనారింపశ్యుడగు ఆ తిక్క వటుని మోసగించుట ఒక ఘనత కాదు. రాముని మొదటి యౌవరాజ్యాభి షేక సమయానికి వారకాంతలు సభను రంజింపజేయుటకు రానేవచ్చిరి. (అయో. 14) రాజులు అనేకభార్యలను వివాహమాడుచుండిది. దశరథు నికి ముగ్గురు పట్టపుభార్య లుండుటయేకాక 350 మంది పైభార్యలుండిరి. (అయో. 34-13). వీరు సవర్ణస్త్రీలే యనుటకు వీలులేదు. పుత్రకామేష్టి చేసినకాలములో దశరథుడు తనకు లభించిన దివ్య పాయసమును తన 350 మంది భార్యలకు పంచి పెట్టక 'అనురూప'లైన తన ముగ్గురుభార్యలకే పంచిపెట్టెను 'భార్యాణా మనురూపానాం' (బా. 16-20) అనుదానికి సజాతీయలైన క్షత్రియభార్యలని వ్యాఖ్యాత లభిప్రాయపడినారు. దశరథుని కూతురగు శాంతను ఋశ్యశృంగుడను బ్రాహ్మణున కిచ్చి పెండ్లి చేసిరి. అనగా అనులోమ వివాహములు జరుగుచుండెను.

కైకేయి

ఈమెను గూర్చి ప్రత్యేకము వ్రాయవలసియున్నది. దశరథుని పట్టపు భార్యలలో చేరినను ఈ కైకేయి సజాతీయ క్షత్రియ స్త్రీ యగునో

కాదో అనుమానముగానే యున్నది. ఆమె మహాసౌందర్యవతిగా నుండి యుండును. పైగా చిన్నభార్య యనగా ముద్దుల భార్య. అందుచేత ఆమెకును తక్కిన యిద్దరితో సమాన స్థానము లభించియుండును. ఆమె కట్టి యధికారము లభించునో లేదోయను అనుమానముచేతనే కాబోలు ఆమె తండ్రి దశరథుని యావద్రాజ్యమును ఓలిగా తీసుకొని ఆమె నిచ్చి పెండ్లి చేసెను. స్త్రీ శుల్కము ఆర్యధర్మములలో చేరినట్టిది కాదు. తన రాజ్యము నంతయు భార్యాశుల్కము క్రిందనే చెల్లింపినందున కైకేయి, కేకయరాజు దిక్కునుండి భరతునికి రాజ్య మిప్పించు ప్రయత్నములు జరుగునని దశరథునికి ఒక దిక్కు అనుమానముండనే యుండెను. అందుచేతనే రామునితో ఇట్లనెను:

విప్రోషితశ్చ భరతో యావదేవ పురాదితః
తావదేవాభిషేక స్తే ప్రాప్తకాలో మతో మమ. (అయో. 4-25)

భరతుడు ఇచ్చటికి వచ్చేలోపలనే నీ పట్టాభిషేకము కావలెను. భరతుడు మంచివాడే కాని కాల వైపరీత్యమువల్ల జనుల బుద్ధులు మారుచుండును (అయో. 4-26, 27) అనియు చెప్పెను. బహుశః భరతుని అతని మేనమామ యింటికి పంపివేసినదికూడా ఈ అనుమానము చేతనే యేమో? పై శ్లోకాలు చాలా ముఖ్యమైనవి. వాటినిబట్టి కైకేయి అంతటి కఠిన కాదనవలసియుండును. అరణ్యావాసప్రారంభమందే రాముడన్న శ్లోకాలున్నూ గమనింపదగినవి. అతడిట్లనెను:

"ఓయీ! లక్ష్మణా! ఈనాడు రాజు దుఃఖమందు మునిగినాడు. కైకేయీవశగుడై కామార్తుడై వృద్ధుడై మరేమి చేయగలడు? ధర్మార్థ కామములలో కామమే పైచేయికలదై పోయినదికదా! విద్యారహితుడైనను స్త్రీ కారణముగా అనుకూలుడగు కుమారుని త్యజించునా?" (అయో. 53-6 నుండి 10 వరకు). ఈ విషయాలను సమన్వయించిన దశరథుడు

వృద్ధుడు కాగా సుందరాంగియు దూరదేశపు రాజు కూతురును నగు కైకేయిని వివాహమాడి యామె ఓలికై తన రాజ్యమిచ్చుటొకటి, ఆమె కుమారునికే తన యనంతరము రాజ్యమిత్తుననుట రెండు—ఈ వరముల నిచ్చియుండును. కాని రాముని జననము తర్వాత అతనియందే లగ్నమానసుడై వివాహానంతరము భరతుని అతని తాత యింటికంపి తన మంత్రులను, ప్రజలను కట్టుకొని రాముడు మీకందరికినీ ప్రియుడేకదా, ఉత్తమోత్తముడేకదా, మీకు రాజుకావలసిన వాడేకదా అని బాగుగా నూరిపోసి వారిచే ఒప్పించుకొని సర్వసన్నాహాలు చేసియుండును. కైకేయి తన పెండ్లినాటి పై రెండు వరాలుకోరి సాధించి యుండును. తుదకు రాముడడవికి పోవుట దశరథుడు చనిపోవుట జరిగెను. భరతుడు వచ్చెను. వచ్చి జరిగినదంతయు వినెను. ప్రజల ప్రాతికూల్యము, తల్లికి నింద, తండ్రి మరణము, తనయన్నయందు తనకుగల భక్తిప్రేమలు, అన్నలు, వదినెయు జోగులై అడవిపాలగుట సహింపరానిదగుటయు, అతని మనస్సులో గొప్ప పరివర్తనము కలిగించి తనతల్లి హక్కులను తనకు సంక్రమించు రాచరికమును వదలుకొని యుండును. కథ యిట్లుండగా అకస్మాత్తుగా ఏనాటివో అనిర్దిష్టములగు రెండు వరములను గూనిది కైకేయికి జ్ఞాపకముచేసి పురియెక్కించి విషమపాకములోని కామెను దింపుట తర్వాతి కాలపు కల్పనయై యుండును. ఈ యూహ తప్పయగుగాక! అగుచో పై యుదాహృత శ్లోకత్రయము (అయో. 4-25, 26,27) ప్రక్షిప్తములనియైన ననవలెను.

కైకేయి తండ్రిదేశము గిరివ్రజము లేక రాజగృహము అనునట్టిది. అదెక్కడనుండెనో తెలియదు. కాని దానిజాడ కొంతవరకు గుర్తించ వచ్చును. భరతుడు ఏడుదినాలు రాత్రింబగళ్లు ప్రయాణముచేసిన తర్వాత రాజగృహమునుండి అయోధ్యకు రాగలిగెను. అయోధ్యకు పశ్చిమముగా రాజగృహముండెను. భరతుని పిలుచుకొనివచ్చుటకు వెళ్ళిన దూతలు అయోధ్యకు పశ్చిమముగా ప్రయాణముచేసి హస్తినాపురివద్ద గంగను

దాటి ప్రయాణము చేయుచూ చేయుచూ తుదకు బాహ్లికదేశము చేరిరి. దానికి ఇంకా పశ్చిమముగానున్న విపాశానదిని దాటి గిరివ్రజమును చేరిరి. (అయో. సర్గ 68). బాహ్లికదేశమే నేటి బలఖ్ (Balkh) మండలము. అది యిప్పుడు ఆఫ్ఘనిస్థానమున కుత్తరములో నున్నది. కాని ప్రాచీన కాలములో బలఖ్ ఈరాన్ (పర్షియా) దేశములో చేరియుండెను. అట్టి బలఖ్ దేశమునుండికూడా యింకా చాలాదూరము వెళ్ళినట్లు తెలిపినారు. కావున గిరివ్రజ మనునది ఈరాన్‌లోని మండలమని చెప్పవచ్చును. అట్టి గిరివ్రజమునుండి భరతుడు తన తాతవద్ద సెలవు తీసికొని అయోధ్యకు తిరిగి వచ్చునప్పుడు తాత మనుమనికి కొన్ని బహుమానా లిచ్చెను. అందు గాడిదలు చేరియుండెను. గాడిదలకును, కంచరిగాడిదలకును మన దేశములో ఆదరణ లేకపోయినను, ఆఫ్గనిస్థానములోను, ఈరానులోను మంచి గౌరవము కలదు. కేకయరాజుకు అశ్వపతి యను బిరుదముండెను. ఈరాన్ దేశము గుర్రాలకు ప్రసిద్ధినొందినట్టి దేశము. విజయనగర సామ్రాజ్య పతనానంతరమువరకును ఈరాన్‌నుండి మన దేశానికి నిరంతరము గుర్రములు దిగుమతి యగుచుండెను. కేకయ అను పేరు కూడా ఈరాను ప్రాచీన రాజులగు కైకోబాద్ రాజులపేరులను పోలియున్నది. కేకయుడు భరతునికిచ్చిన బహుమానాలలో కంబళ్ళు, జింక చర్మాలు, కుక్కలు కూడా చేరియుండెను. కుక్కలు ఆర్యుల దృష్టిలో అపవిత్రమైనవి. కంబళ్ళు చలిప్రదేశమువారికే పనికివచ్చును. మనదేశములో మనుమలకు గాని అల్లుండ్రకు కాని గాడిదలను, కుక్కలను, కంబళ్ళను బహుమాన మిచ్చేవారు పూర్వమందు కానీ, ఆధునికకాలమందు కానీ కానరాలేదు.

దశరథుని రాజ్యమును ఓలిగాగొన్న కేకయరాజు స్వార్థిగా కనబడుచున్నాడు. అతని బిడ్డకు ఆ గుణమే బాగా అబ్బెను. ఆమెను గురించి యితరులు నిందించుట అటుండ ఆమె కుమారుడగు భరతుడే ఇట్లన్నాడు:

ఆత్మకామా, సదాచండీ, క్రోధనా, ప్రాజ్ఞమానినీ.

(అయో. 70-10)

కైకేయితల్లి జాడకూడ క్రూరమైనట్టిదనిన్నీ, తనమాట చెల్లింపుకై తన మగనిచావును గూడ లెక్కపెట్టలేదనిన్నీ, దశరథుని మంత్రియగు సుమంత్రుడు కైకేయిని దూరెను (అయో. స. ౩౫). ఈ కారణాలచే కైకేయి ఈరాణ్ దేశపు ఈరానీ సుందరాంగియై యుండెనని ఊహించు చున్నాను. అయితే అయోధ్యనుండి ఈరాణ్ ప్రాంతానికి పోవుటకు ఏడుదినాలు మాత్రమే పట్టుచుండెనా అను సందేహ మొక్కటి బాధించు చున్నది. †

బహుభార్యాత్వము

దశరథునికి నూర్లకొలది భార్యలుండిరను విషయమును గురించి వ్రాయుచు మధ్యప్రసక్తిచే కైకేయిని గురించి వ్రాసినాము. దశరథుని బహుభార్యాత్వము సువ్యక్తమే కాని రామాది సోదరులకును పెక్కు భార్యలుండిరా లేదా అని విచారింతము. పారంపర్యముగా వచ్చు హిందువుల భావనలో శ్రీరాముడును అతని సోదరులును ఏకపత్నీవ్రతులై యుండిరి. అయితే రామాయణములో మూడుతావుల రామ భరతులకు బహుభార్య లుండినట్లు అనుమానము కలుగుచున్నది. వ్యాఖ్యాత లది కాదన్నారు. మంథర కైకేయికిట్లు బోధచేసెను: "రాముడు అభిషిక్తుడైనచో అతని యుత్తమస్త్రీలు ఆనందింతురు. నీ భరతునికి దుర్గతి కలుగును నీ కోడండ్రందరును ఆనందరహిత లగుదురు" (అయో. 8-12).

† రాధాకుముద ముఖర్జీగారు 'హిందూ సివిలిజేషన్' అను గ్రంథములో బాహ్లికను మద్రదేశమువద్దను మద్రకు పశ్చిమములో కేకయదేశమును చూపినారు. అనగా గాంధారదేశమునకు దక్షిణములో కేకయ దేశముండెను. ఇతర పరిశోధకులు బాహ్లికను బలఖ్‌గా నిర్ణయించినారు.

దీనినిబట్టి రామునికి సీతయేకాక ఇతర భార్యలును ఉండిరనియు, భరతునికి చాలామంది భార్యలుండిరనియు అర్థమగుచున్నది. సుందర కాండలో సీతాదేవి హనుమంతునితో రాముని కిట్లు సందేశ మంపెను.

> పితుర్నిదేశం సమయేన కృత్వా, వనాన్నివృత్తశ్చరితవ్రతశ్చ
> స్త్రీభిశ్చ మన్యే విపులేక్షణాభి, స్త్వంరంస్యసే వీతభయః
> కృతార్థః.

'నా గతి యేమో ఇట్లైనది. రామునికేమి కొదువ? అతడు వనవాస కాలానంతరము తన ఉత్తమస్త్రీలను పొంది రమించుచు సుఖముగా ఉండ గలడు' అని సీత యన్నది.

లంకకు దారికోరినవాడై సముద్రుని ప్రసన్నునిగా చేసికొనుటకై రాముడు దర్భశయ్యపై పరుండెను.

> భుజైః పరమనారీణా మభివృష్ట మనేకధా.

అప్పుడు తన దక్షిణ బాహువును తలగడగా చేసుకొని పరుండెను. ఆ బాహువు ఉత్తమ స్త్రీలచేత బహు విధాల అలింగనము చేయబడి యుండి నట్టిది అని కవి వర్ణించినాడు. ఈ మూడు వాక్యాలను వ్యాఖ్యాత లిట్లు సమ్వయించుచు, "ఉత్తమ స్త్రీలనగా పరిచారికలని అర్థము చేసుకొనుడు. లేదా భూలక్ష్ములని యైనా సరిపెట్టుకొనుడు" అని వ్రాసినారు. ఎట్లైతే నేమి పారంపర్యముగా వచ్చు జనాభిప్రాయప్రకారము రామసోదరులు ఏక పత్నీవ్రతు లనుటకే ఎక్కువ ప్రమాణము లున్నవనిన పై మూడు ప్రమాణాలు ప్రక్షిప్తములనవలెను.

అంతఃపుర వాసము

ఆ కాలమందు రాజస్త్రీలకు అంతఃపురవాస ముండెను. అయితే అట్లనుటచే వారు 'గోషా'లో ఇరికి అసూర్యంపశ్యలై మగపురుగునకు కనబడనివారై ఘోరస్థితియందుండ లేదు. వారి ఉత్తమస్థానమునకు,

గౌరవమునకు ఎంత అవసరమో అంతపాటి అంతఃపురవాసమునే పాటించుచుండిరి. అయితే సీత వనవాసమునకు వెళ్ళునాడు ప్రజలందరికిని కనబడినప్పుడు జనులిట్లు చెప్పుకొనిరి: "ఎవరినైతే యింతకు పూర్వము ఆకాశమున సంచరించు భూతములుకూడ చూడజాలకుండెనో అట్టి సీత ఈనాడు రాజమార్గమందు అందరికిని కనబడుచున్నది." (అయో. 33-8) ఇంత కఠినముగా రాణివాస ముండినట్లు కానరాదు. ఏలనగా రావణవధానంతరము సీతను పిలుచుకొని వచ్చుటకై రాముడు విభీషణునికి ఆజ్ఞ యిచ్చెను. అప్పుడు సీతను పర్దా లేకుండగనే అందరును చూచునట్లుగానే తీసికొని రావలెనని చెప్పుచు రాణివాసతత్త్వమును గురించి ఇట్లు చెప్పెను :

న గృహాణి న వస్త్రాణి న ప్రాకారా స్తిరస్క్రియాః
నేదృశా రాజసత్కారా వృత్త మావరణం స్త్రియః.

(యుద్ధ. 117-26)

స్త్రీకి ఇండ్లుకాని, వస్త్రాలు (ముసుగులు, పర్దాలు) కాని, ప్రాకారాలుకాని, రాజమర్యాదలుకాని ఆవరణములు కాజాలవు. స్త్రీకి తన సదాచారమే మంచి ఆవరణము. స్త్రీలను పరపురుషులు చూడకుండా మూసి పెట్టుటలో మంచి అర్థము కానరాదు. పరపురుషులు తమ స్త్రీలను కాంక్షింతురనియో, లేక తమస్త్రీలు స్వేచ్ఛగా సంచరింతురని భావించియేమో వారిని దాచియుంచుట. స్త్రీ పతివ్రతగా ఉండుటకై పర్దాలు గోషాలు ఏమియు సహాయపడజాలవనియు, స్త్రీకే మంచి పవిత్రమానసము ఉండవలెను కాని ఇతర నిరోధాలేమి అడ్డపడగలవని శ్రీరాముని అభిప్రాయముగా కనబడుచున్నది.

రాణివాసపు స్త్రీలకు ఎప్పు డంతఃపుర మవసరమో ఎప్పుడవసరములేదో శ్రీరాముడే యిట్లు వివరించియున్నాడు:

వ్యసనేషు న కృచ్ఛ్రేషు న యుద్ధేషు స్వయంవరే
స క్రతౌ న వివాహేచ దర్శనం దుష్యతి స్త్రియః.
(యుద్ధ. 117-27)

ఆపత్కాలములందు, వ్యసనము కలిగినప్పుడు, కష్టములు సంభవించినప్పుడు, యుద్ధభూములందు, స్వయంవరములందు, యజ్ఞములందు, వివాహకాలమందు స్త్రీలు పరపురుషులకు అగపడుట దోషముకాదు.

పైగా భర్త సమీప మందుండినపుడు అతని యనుమతి చొప్పున స్త్రీ యితరులకు కనబడవచ్చు ననియు రాముడు చెప్పెను.
(యుద్ధ. 117-28)

స్త్రీల వేదాధికారము

మన కాలములో స్త్రీలకు వేదాధికారము లేదు. ఈ విషయములో వారును శూద్రులును సమానులే కాని పూర్వకాలమందు స్త్రీలకు ఉపనయనాది సంస్కారములు జరుగుచుండెను.

'పురాకల్పేతు నారీణాం మౌంజీబంధన మిష్యతే.'

అని హారీతుడు వ్రాసియుండెను అది కల్పాంతర విషయమందు రేమో! కాని రామాయణముతో స్త్రీలకు వైదిక కర్మలలో పురుషులతో సమానముగా అధికారముండినట్లు సూచనలున్నవి. అశ్వమేధాది యజ్ఞములలో భార్యలు లేనిది పురుషులు ఆ కర్మలు చేయకుండిరికదా! కౌసల్యాదేవి రామునికి యౌవరాజ్యపట్టాభిషేక మగునని విని తన కుమారునికి మంగళాభివృద్ధి కలుగుటకై,

ప్రాణాయామేన పురుషం ధ్యాయమానా జనార్దనమ్.
(అయో. 4-33)

ప్రాణాయామపూర్వకముగా పురుషసూక్త ప్రతిపాదితుడైన విష్ణువును ధ్యానించెను. ప్రాణాయామము యోగపద్ధతి. పురుషసూక్తము ఋగ్వేదములోనిది. కావున ఆమె వైదిక సూక్తములను పఠించెను. మరియు,

అగ్నిం జుహోతిస్మ తదా మంత్రవ త్కృతమంగళా.

(అయో. 20-15)

ఆమె స్వయముగా వేదమంత్రములను పఠించుచు హోమము చేసెను. కౌసల్యయే హోమము చేసెనని ఇచ్చట స్పష్టముగానున్నను వ్యాఖ్యాతలు 'స్త్రీలకు వేదాధికారము లేనందున బ్రాహ్మణులచే హోమము చేయించెను' అని వ్రాసినారు. పై శ్లోకము తర్వాతనే యీ విధముగా చెప్పబడినది కౌసల్య హోమము ఇతరులచేతగూడా చేయించుచుండెను. దీనినిబట్టి కౌసల్య స్వయముగా హోమము చేసెననియు, వేదవిదులైన విప్రులచేతను చేయించెననియు స్పష్టమగుచున్నది.

సీతారామలక్ష్మణులు అరణ్యానికి బయలుదేరిన మొదటి దినము సాయంకాలమందు గంగాతీరమున-

వాగ్యతస్తే త్రయ స్సంధ్యాం సముపాసత సంహితాః.

(అయో. 87-18)

ముగ్గురును వాఙ్నియతితో ఏకాగ్రచిత్తులై సంధ్య నుపాసించిరి. సీతాదేవి గాయత్రిని జపించుట స్త్రీల వేదాధికారమునకు ప్రమాణము.

స్త్రీల యితర సమస్యలు

ఆర్యులలో పూర్వకాలమందు దేవర న్యాయపద్ధతి యుండెను. దీనికి నిదర్శనములు మహాభారతమందు చాలా కలవు. పరాశరుని కాలమువరకు దీనికి చెల్లుబడియుండెను. దేవర అను శబ్దమందే రెండవ

వరుడు అను నర్థమిమిడియున్నది నేటికిని మరదిని దేవరుడని యందురు. హిందీలో ఈ పదము బాగా వ్యాప్తిలో నున్నది. ఇప్పటి కాలమందును లంబాడీలు మరికొన్ని జాతులవారు దేవర న్యాయమును పాటించుచున్నారు. రామాయణములో ఆనాటి జనులలో దేవర న్యాయము వర్తించుచుండినట్లు నిదర్శనములు కానరావు. మహాభారతకాలమందుండిన యాచారము అందుకు 800 ఏండ్లకు ముందుండినకాలములో లేకుండెనా? అప్పుడును ఇది వర్తించియుండును. రామాయణమందు దీనికి ఒకే ఒక జాడ కనబడుచున్నది. రాముడు మాయామృగమును చంపినప్పుడు మారీచుడు 'హా లక్ష్మణా' అని యరచెను. దానిని సీత విని రాముని కేమో అపాయమయ్యెనని లక్ష్మణుని సహాయార్థము పొమ్మనెను. నిజ మెరిగిన లక్ష్మణుడు వెళ్ళుటకు నిరాకరించెను. అప్పుడు సీత అతనితో కఠినముగా ఇట్లు పలికెను:

ఇచ్ఛసి త్వం వినశ్యంతం రామం లక్ష్మణ! మత్కృతే,
లోభా త్త్వం మత్కృతే నూనం నానుగచ్ఛసి రాఘవమ్.
(అర. 45-6)

"లక్ష్మణా, నీవు రాముని చావు కోరినావు. అతడు చనిపోతే నన్ను పొందవలెనని దుర్బుద్ధి కలవాడవుగా కనిపించుచున్నావు." దేవర న్యాయము వర్తించకుండినచో పతివ్రతాశిరోమణియగు సీతనోట ఎంతటి దుఃఖములోనుండినను ఎంత యాగ్రహము కలిగినను ఇట్టిమాట రానేరదు. కావున రామాయణకాలములో దేవరన్యాయము వర్తించుచుండెనని యూహింప శక్యమగుచున్నది స్త్రీలను దత్తుగా ఇచ్చుచుండినట్లు చెప్పజాలము కాని దశరథుడు తన ఒకే ఒక కూతురును రోమపాదునకు దత్తుగా ఇచ్చెనని వ్రాసినారు. ఇది యాకాలమందలి యాచారమో లేక అపవాదమో తెలియరాదు.

ఈ కాలములో పెద్దనగరములలోని విహారారామములందు స్త్రీ పురుషులు సాయంకాలములందు వాహ్యాళి చేసి ఆనందించుచుందురు. రామునికాల మందును అయోధ్యానగరములోని స్త్రీలు సాయంకాలము లందు బాగా బంగారునగలతో అలంకరించుకొని గుంపులుగుంపులుగా ఉద్యానవనములందు సంచరించుచుండిరి.

"నారాజకే జనపదే ఉద్యానాని సమాగతాః
సాయాహ్నే క్రీడితుం యాంతి కుమార్యో హేమభూషితాః"
(అయో. 67-17)

మరియు యువకులు స్త్రీలతోసహ అరణ్యాలలో సంచరించుటకై వాహ్యాళి వెళ్ళి వచ్చుచుండిరి.

నరా నిర్యాంత్యరణ్యాని నారీభిస్సహ కామినః. (అయో. 67-17)

ఈ విషయాలన్నింటిని పరికించిచూచిన పైన రామాయణకాలములో స్త్రీలకు మంచి స్థానముండెను. ఏకపత్నీ వ్రతత్వమును శ్రీ రామాదుల ద్వారా బాగా సమర్థించినారు. పాతివ్రత్యమునకు సీతయు, అనసూయయు ముఖ్య పూజ్యస్థానములు.

నావలు

రామాయణ కాలమందలి జనుల విశ్వాసాలు నేడును చాలవరకు హిందువులలో వర్తించుచున్నట్లు కానవచ్చుచున్నది. నదులను దాటునప్పుడు నేటికిని వాటికి నమస్కారముచేసి రాగిడబ్బులు దక్షిణగా సమర్పించుకొనుచున్నారు. రాముడు గంగను దాటునప్పుడు నౌకారోహణ మంత్రమును జపించెను.

ఋ॥ సుత్రామాణం పృథివీద్యామనేహసం.........
ఋగ్వేద. 10-63-10

అను వేదమంత్రమును జపించెనని వ్యాఖ్యాతలు వ్రాసినారు. ఆ కాలమందు సముద్రప్రయాణము బాగుగా జరుగుచుండెనని పై మంత్రము సూచించుచున్నది. గంగ పైనుండు ఓడలు చిన్నస్టీమర్లవలె నుండెను. వాటికి స్వస్తికలని పేరుండెను. వాటిలో గదులు, కిటికీలు, అలంకారాలు, గంటలు మున్నగున వుండెను.

అన్యా స్స్వస్తికవిజ్ఞేయా మహాఘంటాధరా వరాః
శోభమానాః పతాకాభి ర్యుక్తవాతా స్సుసంహతాః
తత స్స్వస్తికవిజ్ఞేయాం పాండుకంబళ సంవృతాం
స నందిఘోషాం కల్యాణీం గుహో నావ ముపాహరత్.

అయో. 89-11,12.

ఇది పెద్ద ఓడలను గురించిన వర్ణన. అందొక్కొక్క ఓడలో 100 మంది ఓడను నడుపువా రుండుచుండిరి.

"నావాం శతానాం పంచనాం కైవర్తానాం శతం శతం"

(అయో. 84-8)

అను శ్లోకమువలన విశదమగుచున్నది. ఇవికాక చిన్న చిన్న పడవలుకూడా గంగపై నడిపింపబడుచుండెను. వాటిని ప్లవములు అని పిలుచుచుండిరి.

నావశ్చారురుహు శ్చాన్యే ప్లవై స్తేరు స్తథాऽపరే.

(అయో.89-20)

వృక్ష పూజ

సీతాదేవి గంగను, యమునను దాటునప్పుడు ఆ నదులకు మ్రొక్కులిడెను. గంగను దాటిన తర్వాత మఱ్ఱిచెట్టును గూడ సీతాదేవి పూజించెను.

వివృద్ధం బహుభి ర్వృక్షై శ్శ్యామం సిద్ధోపసేవితం
తస్మై సీతాంజలిం కృత్వా ప్రయుంజీతాశిష శ్శివాః.
(అయో. 55-7)

యమునానదివద్ద ఒక పెద్ద మఱ్ఱిచెట్టు కలదు. దానికి సీత మ్రొక్కి మంచి కోరికలు కోరుకొనగలదు అని భరద్వాజు డాదేశించెను. అదేవిధముగా ఆ చెట్టును సమీపించినప్పుడు సీత యిట్లని మ్రొక్కలిడెను.

నమస్తేస్తు మహావృక్ష పారయే న్మే పతి ర్వ్రతం
కౌసల్యాంచైవ పశ్యేయం సుమిత్రాంచ యశస్వినీమ్.
(అయో. 55-25)

హిందువులలో ఇప్పుడు మఱ్ఱిచెట్ల ప్రభావము తగ్గినట్లున్నది. వాటి పూజ కానరాదు. కాని అశ్వత్థపూజ దాని స్థాన మాక్రమించుకొన్నది. ఇది బౌద్ధమతవ్యాప్త్యనంతరము వచ్చిన యాచారమై యుండును. మొహంజదారో హరప్పాశిథిలాలలోని కుండపెంకులమీది చిత్రాలలో అశ్వత్థవృక్షాలు కలవు. వాటిపై దేవతా విగ్రహాలనుంచి ఆనాటి అనార్యులు పూజించిరని తెలియుచున్నది. అశ్వత్థనారాయణునికి వేపచెట్టులచ్చిని పెండ్లిచేయు వారున్నారు. మరియు శమీపూజ విజయదశమినాడు చేయుట సుప్రసిద్ధము. తులసీమాహాత్మ్యము రానురాను ఎక్కువయ్యెను. ఇట్టి వృక్షపూజ లన్నియు అవైదికములే.

ఇతర విశ్వాసాలు

రాజులు ప్రయాణము చేయునప్పుడు అందందు తాము చేసిన తాత్కాలికపు విడుదులను దహించి వెళ్ళుచుండిరని భరతుని సైన్యము చేసిన చర్యలనుబట్టి తెలియుచున్నది. లక్ష్మి వెనుక నిలిచిపోకుండా తమ వెంటనే వచ్చుటకై అట్లు చేయుచుండిరేమో? భరతుడు గంగను

దాటుటకు పూర్వము తాను చేసియుండిన విడిదిని కాల్పించెను. (అయో. 89-15) ఈ యాచారము హిందూ రాజులలో విజయనగరసామ్రాజ్యాంతము వరకు వర్తించుచుండెనేమో? ఆముక్తమాల్యద, రాయవాచకము మున్నగు విజయనగర చక్రవర్తులకాలపు వాఙ్మయములో రాజుల వెలిగుడారములను వర్ణించినారు. అచటినుండి చక్రవర్తులు ముందునకు సాగినపుడు వాటిని దహింపజేయుచుండిరని వర్ణించినారు.

రామాయణ కాలమందు వడ్డీవ్యాపారము జరుగుచుండెను. అందు బ్రాహ్మణులుకూడా చేరియుండిరి. వారి వ్యాపారానికి ప్రత్యేక సౌకర్య ముండెను. అది ఇతరవర్ణాలకు నిషిద్ధమై యుండెను. అప్పు తీసుకున్నవాడు దానిని చెల్లింపకుండిన అప్పిచ్చినబ్రాహ్మణుడు వాని యింటికడప కడ్డముగా తన ముఖమును కప్పుకొని భుజింపకుండా ప్రాయోపవేశముచేసి భూమిపై పండుకొనుచుండెను అప్పు చెల్లించువరకీ ప్రాయోపవేశము సాగుచుండెను. (అయో. 111-14)

మృత్యువాసన్నమైన వారికి బంగారుచెట్లు కనిపించునని జనులు విశ్వసించుచుండిరి. (ఆర. 47-37) స్త్రీలకు ఎడమ కన్నదిరితే మంచిదనియు, అదే పురుషులకు చెడ్డదనియు, పురుషులకు కుడికన్నదిరిన మంచిదనియు, అదే స్త్రీలకు చెడ్డదనియు నమ్ముచుండిరి. (కి. 5-32) ఈ విశ్వాసము హిందువులలో నేటికిని కలదు. క్రొత్తగా గృహప్రవేశము చేయుటలో మేలుగోరినట్లైన కుడికాలు మొదట కడపలోనికి పెట్టవలెను. ఎడమకాలు పెట్టగూడదు. హనుమంతుడు లంకాద్వారమందు ప్రవేశించినప్పుడు ఎడమకాలు ముందు పెట్టెను. లంకకు నాశనము కోరి అతడు బుద్ధిపూర్వకముగా అట్లు చేసెను. (సుం. 4-3) ఈ కుడి యెడమకాళ్ల విశ్వాసము ఇప్పటికినీ మనయందు కలదు. క్రొత్త యెద్దును కొన్న వ్యవసాయకులు ఎద్దు కుడికాలిని ప్రయత్నపూర్వకముగా కడపలోనికి పెట్టించి దాటింతురు. నూతన వధూవరులచే అత్తవారి యిండ్లలో

ఇదే ప్రకారము చేయింతురు. నూతన గృహప్రవేశమందును ఇట్లే చేయుదురు.

ఆ కాలమందు కఠశాఖాధ్యయనమున కెక్కువ ప్రాముఖ్యముండెను. (అయో. 32-18) ఆర్యులు చనిపోయినప్పుడు దహన సంస్కారములే చేయుచుండిరి. (అర. 3-20) దహనకర్మ ఆర్యుల విశిష్టాచారము. ఒక కాలమందు ఆర్యులుగానుండి తర్వాత భిన్నించినట్టి ఈరాన్‌దేశపు పార్సీ మతస్థులు (జరథుస్త్రానుయాయులు) శవాలను దహించకుండిరి. పూడ్వకుండిరి. వాటిని ఎత్తుప్రదేశాలపై వదలివచ్చుచుండిరి నేటికిని పార్సీలలో ఈ యాచారమున్నది మరి యితర మానవ సంఘాలవా రందరును శవాలను పూడ్చుచుండిరి. ఆర్యులలోను అతి ప్రాచీనకాలములో శవాలను బయలులో వదలివచ్చు ఈరానీ ఆచారము కూడా అందందు వర్తించుచుండెనేమో! పాండవులు ఆయుధములను శవాకారముగా కట్టి జమ్మిచెట్టుపై వ్రేలాడగట్టిన కథ గమనింపదగినది. వారట్లుచేసి పోవుచుండగా 'గొల్లలు మున్నగు క్షుద్రజనులు' చూచి అదేమని విచారించగా పాండవు లిట్లనిరి:

> "ఇది శతవృద్ధు, మా జనని, యిప్పుడు మృత్యువుబొందె నిట్లు సేయుదుము, కులప్రవృత్తమగుచున్న సనాతనధర్మ మిత్తెఱంగ, దహనకర్మ మొల్లమదిగా నిదిగా మును నిశ్చయించి మా మొదలిటివా రొనర్చు విధముం గొనియాడితి మేము నియ్యెడన్." (విరాట. 1-178)

శవాలను చెట్లకు కట్టుట వారి పూర్వికులు చేయుచుండిన ఆచారమట. అది వారి సనాతన ధర్మమట. వారు దహనకర్మ మొల్లరట. ఈ మాటలు నిజముగాకుండిన ఇట్టి యాచారము అందందు వ్యాప్తిలో నుండకుండిన 'గొల్లలు మున్నగు క్షుద్రజనులు' ఎంతటి తిక్కవారైనను

ఆ మాటల నూరకనే నమ్మి నోరుమూసుకొని వెళ్ళిపోదురా? అయితే ఈ యాచారము క్రమముగా భారతీయార్యులు వదలుకొని రనియు, ఈరానీ జరథుస్త్రానుయాయులు మాత్రము దానిని వదలుకొనలేదనియు దీనివలన ఊహించవచ్చును. రాక్షసులు శవాలను పూడ్చుచుండిరని రామాయణమందు తెలిపినారు.

భాద్రపదమాసము వేదాధ్యయనమునకు ఉత్తమకాలముగా పరిగణింపబడుచుండెను. (కి. 28-54) ప్రయాణములు చేయునప్పుడు సైనికులు ఏనుగులలద్దితో చలిమంటలు కాపుకొనుచుండిరి. (అయో. 99-7) బ్రాహ్మణులు బహుళముగా సంస్కృతమునే మాట్లాడుచుండిరని పలుతావులందు తెలుపబడినది. వాతాపిసోదరులు బ్రాహ్మణవేషముతో సంస్కృతములో మాట్లాడి జనులను మోసగించుచుండిరి (అర. 11-57) హనుమంతుడు సీతను మొదటిసారిగా చూచినప్పుడు తా నామెతో బ్రాహ్మణులవలె సంస్కృతములో మాట్లాడవలెనా యని తనలో వితర్కించుకొనెను. (సుం. 30-18) హనుమంతుడు గొప్పవిద్వాంసుడనియు వైయాకరణి యనియు, ఉత్తరకాండలో వర్ణించినారు.

అసౌ పునర్వ్యాకరణం గ్రహిష్యన్.........ఉత్తర. 36-45.
స సూత్రవృత్త్యర్థపదం మహార్థం ససంగ్రహం సాధ్యతి వై కపీంద్రః
నహ్యస్యకశ్చి త్సదృశో౽స్తిశాస్త్రే వైశారదే ఛందగతౌ తథైవ
సర్వాసు విద్యాసు తపోవిధానే ప్రస్పర్ధతే......
(ఉత్తర. 36-46-47)

ఈ శ్లోకాలనుబట్టి హనుమంతుడు వ్యాకరణ సూత్రాలలోను, వార్తికములలోను, ఛందస్సులోను, శాస్త్రములందును, సకల విద్యలందును ప్రవీణుడని వర్ణించినారు. ఇట్టి వర్ణనవలన హనుమంతుని పాండిత్యవిషయములో అనుమానము కలుగుచున్నది. వ్యాకరణసూత్రాలు

వార్తికాలు క్రీ. పూ. 5 వ శతాబ్దానంతరమే ఏర్పడెను. హనుమంతుని కాలములో అవి లేకుండెను. కావున ఈ ప్రక్షిప్తాలమూలాన సుందర కాండలో అతడు సీతతో సంస్కృతములో మాట్లాడ జూచినమాట నమ్మ రానిదగుచున్నది. సంస్కృతమును జనులలో ముఖ్యముగా బ్రాహ్మణులు మాట్లాడుచుండి రనుటయు విశ్వాసయోగ్యము కాదు.

ఇల్వలుడు బ్రాహ్మణునివలె సంస్కృతములో మాట్లాడెనని అందు చేత ఆ కాలమందు బ్రాహ్మణులే సంస్కృతమందు మాట్లాడుచుండిరని గ్రహింపవచ్చును. కాని పతంజలికి పూర్వము అనగా క్రీ. పూ. 300 కంటే ముందుకాలములో శూద్రులుకూడా సంస్కృతమును మాట్లాడు చుండురనియో లేదా మాట్లాడితే అర్థము చేసుకొనుచుండిరనియో చెప్పక తప్పదు. "ప్రత్యభివాదే శూద్రే" (8-2-83) అను పాణిని సూత్రములో శూద్రులుకాని వర్ణత్రయము వారిని సంబోధించునపుడు ప్లుతము నుపయో గించ వలెనన్నారు. అందుపై పతంజలి మహర్షిగారిట్లన్నారు: "కుశల్యసి తుషజక" తుషజక! (ఓరీ శూద్రా) నీవు కుశలివికదా అని తుషజకా! యనక హ్రస్వముగానే యుండవలెనని యుదాహరణ మిచ్చినారు. తుషజకునితో సంస్కృతముతో మాట్లాడితే వాడర్థముచేసుకొని సంస్కృ తములో ప్రత్యుత్తర మియ్యగల శూద్రుడే యనవలెను కదా! పతంజలికి పూర్వము శూద్రులకుకూడా సంస్కృతమువస్తే రామాయణ కాలములో అది వారి మాతృభాషయై యుండెనేమో? అట్లయినచో "ధారీయన్ బ్రాహ్మణం రూపమిల్వల సంస్కృతం వదన్" (అరణ్య. 11-58) అను శ్లోకభాగము ప్రక్షిప్త మనవలసివచ్చును ఇట్లనుటకు మరొక కారణము కూడా కలదు. పాణిన్యాచార్యులు తన సూత్రాలలో నంతటను వేదభాషను ఛందస్సు అనియు తదితరమగు గీర్వాణభాషను "భాష" యనియు వ్రాసినారు. అష్టాధ్యాయిలో "సంస్కృతము" అను పదమెందును కాన రాదు. తుదకు క్రీ. పూ. 300 ప్రాంతము నందుండిన పతంజలికూడా సంస్కృత శబ్దమును వాడినటుల కానరాదు. కాన సంస్కృతభాష అను

మాట పతంజలి యనంతరముదే యనవలెను. అట్లగుచో హనుమంతుడు సీతతో సంస్కృతముతో మాట్లాడుదునా వద్దా—

"యదివాచం ప్రదాస్యామి ద్విజాతిరివ సంస్కృతామ్" అని తర్కించుకొనుటలో "సంస్కృత" పదమును వాడుటచే నీ శ్లోకము క్రీ.పూ. 200 తర్వాతనే ఎవ్వరిచేతనో రచితమై రామాయణమందు చేర్చ బడిన దనవలెను.

క్రీస్తు శకారంభమునుండి సంస్కృతము బ్రాహ్మణుల విశిష్ట పఠనభాషగా నుండినట్లు పై ప్రమాణాలు నిరూపించుచున్నవి. నాటకము లలో స్త్రీ శూద్రులకు సంస్కృతము నిషిద్ధమగుటయు నీ విషయమును దృఢపరచుచున్నది.

చాతుర్వర్ణ్య ప్రాముఖ్యము ఆనాటికే సిద్ధమై యుండెను. (కిష్కి. 27-48) మణిశిలతో చేసిన తిలకమును నొసట జనులు ధరించు చుండినట్లు కానవచ్చుచున్నది (కి. 26-27) నగరాలలో జనులు జూద మాడుచుండిరి. (బా 5-16)

"చిత్రా మష్టాపదాకారం........."

అని వర్ణించినారు. ఇందు అష్టాపదం అంటే జూదమాడెడి పీట అని వ్యాఖ్యాతలు వ్రాసినారు. ఈ పీట యెట్టిదో ఇదెట్టి జూదమో తెలుప లేదు. ఇది చతురంగపు ఆట ఆడుపలక అని నే ననుకొంటాను. చతురంగపుపీటలో 64 ఇండ్లు, ఎనిమిది పంక్తులు, ఒక్కొక్క పంక్తిలో ఎనిమి దిండ్లు ఉండును. శబ్దకల్పద్రుమములో అష్టాపదం అను పదాని కిట్లర్థము వ్రాసినారు: "పంక్తౌ పంక్తౌ అష్టౌ పదాని యస్యేతివా." కావున ఇది చతురంగపు ఆట అని నేను భావించుచున్నాను. ఇది సరియగు ఊహ యగుచో చతురంగ ప్రాచీనత ఇందు స్పష్టమగుచున్నది.చతురంగమునకు భిన్నమై జూదముగా భావింపబడిన ఆటను అక్షము అనుచుండిరి. అది

నింద్యముగా భావింపబడుచుండెను. ఇదే రామాయణమందు భరతుడు కౌసల్యతో తాను రాముని అడవికి పంపుట కంగీకరించినచో మద్యపానము, పరస్త్రీ సంగమము, అక్షఖేలనము జూదము చేసిన పాపము పొందుదును గాక అని శపథము చేసెను. అయో. 75-41

ఎద్దులను రెండువిధములగు పనులకు ఉపయోగించుచుండిరి. వ్యవసాయము చేయు ఎద్దులను భద్రకము లనిరి. మూటలుమోయు ఎద్దులను శాలివాహములనిరి. బియ్యము మూటలనే ప్రధానముగా ఎద్దులపై తీసుకొని పోవుచుండిరనియు అయోధ్యాదేశవాసులకు బియ్యమే ముఖ్య భోజ్యధాన్యముగా నుండెననియు శాలివాహిపదచరిత్ర తెలుపుచున్నది. అయో. 32-20 ఈ కాలములో లంచాలు ఎట్లు స్థిరపడిపోయిన సంఘజాడ్యమైయున్నదో అదే విధముగా ఆ నాడును లంచాలను తిను వారుండిరి. మంత్రు లంతటివారు కూడా దీని రుచిమరగినవారుగా కనబడుచున్నారు. కుంభకర్ణుడు రావణునితో లంచాలుతినే మంత్రులను పరిహరింపవలెనని చెప్పెను. యుద్ధ. 63-18 అయితే ఇది రాక్షసాచారమేమో అని సందేహింపవచ్చును. కాని ఆర్యులలోను లంచముల తినువారుండిరి. రాముని భరతుడు అరణ్యములో దర్శించుకొన్నప్పుడు భరతునితో నత డిట్లనెను: "నీవు చక్కగా పరీక్షించి ఉత్తములైన మంత్రులను నియోగించినావు కదా?" అని ప్రశ్నించెను. అయో. 100-26

రామాయణకాలమందు ఆపత్సమయములందుగూడా లత్తుక, మద్యమాంసములు, లోహము, విషము అమ్మి జీవించుట నీచవృత్తులుగా పరిగణింపబడుచుండెను. (అయో. 75-38)

యామదుందుభులు జామునకొకమారు మ్రోగించుచుండిరి. యామ కాలములను తెలుపుటకు దుందుభులను (నగారాలను) రాచనగరులముందు మ్రోగించుచుండిరి.

'సువర్ణకోణాభిహతః ప్రాణద ద్ధ్యామదుందుభిః' (అయో. 81-2)

క్షత్రియులకు మృతాశౌచము 10 దినాలపాటు వర్తించుచుండెను. (అయో. 76-23). కుండలు, స్థాలీలు, దొప్పలు, కరంభ్యములు (వెడల్పు మూతలుగల పెద్ద పాత్రలు, కుంభ్యములు చిన్న కుండలు ఋష్యాశ్రమములలో వాడబడుచుండెను. అయోధ్య 91 సర్గ 67 నుండి 80 వరకు శ్లోకాలు ఈ కాలములో పై వర్ణములవారు మట్టి పాత్రలను హీనముగా జూతురు. వైదికాచారములకు మట్టి పాత్రలే పవిత్రమైనవి. ఇప్పటికి వివాహములలో, అంత్యక్రియలలో కుండలనే వాడుదురు. తెనాలి రామకృష్ణుని కాలములో బ్రాహ్మణుల యిండ్లలో కుండలు, అటకలు మున్నగునవి వాడినట్లు పాండురంగ మాహాత్మ్యములో వర్ణించి నాడు.

మిద్దెలనుండి వాననీరు పారుటకై దోనులను ప్రణాళి పెట్టుచుండిరి అంటే ఆ కాలమందలి యిండ్లకు మట్టిమిద్దెలుండెననియు వాటికి దోను లుండెననియు తెలియవచ్చుచున్నది. అయో. 62-10 ఈ కాలములో పాశ్చాత్యులు కనిపెట్టినామని చెప్పుకొను పరిపాలనతంత్రములో పురపాలక సంఘము లొకశాఖగా నున్నవి. అట్టి సంఘములందు వాడవాడకు కొందరు ప్రముఖులు ఎన్నుకొనబడినవారై సభ్యులుగా చేరి వాటిని పరిపాలింతురు. రామాయణ కాలమందు వృత్తులనుబట్టి నగరాలలో "శ్రేణులు" ఏర్పాటగుచుండెను. వాటిపక్షమున శ్రేణీముఖ్యులు ఎన్నుకొనబడుచుండిరి.

న త్వాం ప్రకృతయ స్సర్వా శ్శ్రేణీముఖ్యాశ్చ భూషితాః
అనువ్రజితు మిచ్ఛంతి పౌరజానపదా స్తథా అయో. 26-14

నాస్తికులు

ఆర్యమతములో విశిష్టత యేమనగా, అందు మతస్వాతంత్ర్యము సంపూర్ణముగా వర్తించుచుండెను. విమర్శలకు, భిన్నాభిప్రాయాలకు తావులుండెను. మతముతో భిన్నించినంతమాత్రాన వారిని తలగొట్టకుండిరి. తిత్తిఒలిచి చంపించకుండిరి. విశేషమైతే వారిని గర్హించుచుండిరి. ఈ కారణముచేత వైదిక మతములో రానురాను నానాశాఖలుద్భవించెను. అందు ప్రకృతివాదులు, లోకాయతులు, సాంఖ్యులు, కణవాదులు, నాస్తికులు, చార్వాకులు బయలుదేరిరి. సాధారణముగా మతసంధికాలములో నాస్తికత పొడసూపును. పూర్వమతమును ఖండించుచు నూతన మతము విజృంభించినప్పుడు జనులు అటు పూర్వమతమందు పట్టుతప్పి క్రొత్త మతమందు పట్టుదొరకక నాస్తికతలో బడుదురు. జైనబౌద్ధ మతాల విజృంభణకాలములో నాస్తికత ప్రబలెను. రామాయణ కాలమందట్టి మతసంధి కానరాదు కానరాకున్నను అందు నాస్తికులను గురించి చర్చించినారు. అయితే ఆచర్చలోనే 'తథాగతుడు' 'బుద్ధుడు' 'చోరుడు' 'నాస్తికుడు' అయినవాని మతబోధను గురించిన నిందకలదు. కావున రామాయణమందలి నాస్తికమత చర్చయంతయు బౌద్ధకాలము నాటిదే యనియు, అదంతయు ప్రక్షిప్తభాగమందు చేరి తర్వాతి కాలములో చేర్చబడినదనియు నేను విశ్వసించుచున్నాను.

రామాయణములో ముత్తెరంగులగు నాస్తికశాఖలు తెలుపబడినవి. లోకాయతులు, చార్వాకులు, బౌద్ధులు అనువారు నాస్తికులైయుండిరి. బౌద్ధమత దూషణమును శ్రీరాముని చే చేయించిన విషయమును ఇదివరలోనే చూపించియున్నాను. ఇక లోకాయతికులను గురించి అందిట్లున్నది. రాముడు భరతునిట్లు ప్రశ్నించుచున్నాడు:

"కచ్చిన్న లోకాయతికాన్ బ్రాహ్మణాం స్తాత సేవసే"

(అయో. 100-38)

'నాయనా! నీవు లోకాయతికులైన బ్రాహ్మణులను సేవింపవు కదా?' అని రాముడు ప్రశ్నించెను బ్రాహ్మణులలోనే ఈ నాస్తికవాదులు ఉండిరని పై వాక్యము స్పష్టము చేయుచున్నది. ఈ లోకాయత మెట్టిదో రాముడే యీ విధముగా విశదీకరించినాడు:

> అనర్థకుశలా హ్యేతే, బాలాః పండితమానినః
> ధర్మశాస్త్రేషు ముఖ్యేషు విద్యమానేషు దుర్బుధాః
> బుద్ధి మాన్వీక్షికీం ప్రాప్య నిరర్థం ప్రవదంతి తే.
>
> (అయో. 100-39)

ఈ లోకాయత మతమును ప్రచారముచేయు బ్రాహ్మణులు బాలుర వంటి అజ్ఞానులు. తమకేమో చాలా తెలియునని గర్వించుచుందురు. వీరు అనర్థాలకే దారితీసేవారు. పైగా దుర్బుద్ధులు. ముఖ్యమైన ధర్మశాస్త్రాలు ఉండనేఉన్నవికదా! వాటిని విడిచిపెట్టి కేవలము శుష్కతర్కాన్ని అవలంబించి నిష్ప్రయోజనముగా వాగుచుందురు అని రాముడనెను—అన్వీక్షకి యన న్యాయదర్శనము. "ప్రత్యక్షాగమాశ్రితం అనుమానం సా అన్వీక్షా" అని న్యాయభాష్యమన్నది. అన్వీక్షకీవిద్యను ప్రతిపాదించిన వాడు గోతముడు లేక గౌతముడు. ఇత డహల్యాపతి యని కొందరు భావించినారు. దానికి ప్రమాణములు లేవు. అక్షపాదుడను బిరుదముగల గౌతముడు వేరు. అతడు బుద్ధునికాలమువాడని విమర్శకుల యభిప్రాయము. లోకాయతికులకు అనగా నాస్తికులకు నైయాయికులకు అవినాభావసంబంధ మిందు నిరూపించుట గమనింపదగినది. రాముని కాలములో ముఖ్యమైన ధర్మశాస్త్రాలుండెనా? ఉన్నట్లుకానరాదు. ఇది కూడా ప్రక్షిప్త సూచనయే! లోకాయతికులను లౌకాయతికులకు లనియు పిలుచుచుండిరి.

సూ॥ వరం సాంశయికా న్నిష్కా దసాంశయికః
కార్షాపణ ఇతి లౌకాయితికాః

(వాత్స్యాయన కామసూత్రములు 1-2-3)

రేపేదో నిష్కం దొరకుతుందికదా అను నాశతో ఇప్పుడు దొరికే కార్షాపణమాత్ర ద్రవ్యమును లోకాయతులు వదలుకొనరట! అనగా లోకాయతికులు ప్రత్యక్ష వాదులు (Materialists), లోకే ఆయతంత ఇతి లోకాయతాః—జనులు కుయుక్తులచే భ్రమింపజేయువారు కాన వారు లోకాయతులని తార్కికులు నిర్ణయించిరి. ఇట్టి లోకాయతులలో జాబాలి యొకడు. అతడు శ్రాద్ధము లేల పెట్టవలెను అని రామునితో వాదించెను. ఇది చార్వాకులు చేసినట్టి వాదము. చార్వాకులకును లోకాయతికులకును భేదము లేదు.

ఏ క వే ణి

స్త్రీలకు పతివియోగము కాని మహదాపద కాని సంభవించి నప్పుడు ఏకవేణీధరలై యుండుచుండిరి. (సుం. 57-39) వ్యసనములో నుండినప్పుడు ఒంటి జడను వేసుకొనుచుండిరనుట చేత సంతోష కాలములందు రెండు జడలును (ఈరానీ నారీమణులవలె) వేసుకొనుచుండిరా? ఇది స్పష్టమగుట లేదు. ఆర్యజాతికి చెందిన ఈరానీ స్త్రీలు నేటికిని సాధారణముగా రెండుజడలను రెండుబుజాలపై వేసికొనుటను చూచుచున్నాము. ప్రాచీన భారతవర్షీయార్య స్త్రీలును విలాసకాలములందు అట్లే యాచరించు చుండిరేమొ?

వర్ణవ్యవస్థ

ఆనాటి వర్ణవ్యస్థను గురించి యిదివరకే కొంత సూచించి యున్నాను. పూర్వము ఇప్పటివలె కఠినమగు వర్ణ విభేదములు లేకుండెను. భోజన ప్రతిభోజనములన్ని వర్ణములలో వర్తించుచుండెనని ఇంతవరకు వ్రాసినదానిని బట్టి స్పష్టమే. గుహుడు నిషాదజాతివాడు. నిషాదులు ఆటవిక జాతివారు. అంటరానివారు. మహాభారత కాలమందు వారు నీచజాతివారుగాను అపవిత్రులుగాను చూడబడుచుండిరి.

ఉ॥ విప్రుడ నున్నవాఁడ, అపవిత్ర నిషాది మదీయ భార్య, కీ
ర్తిప్రియ, దీనిఁబెట్టి చనుదెంచుట ధర్మమె నాకు, నావుడున్
విప్రులఁబొంది యున్న యపవిత్రులు పూజ్యులుకారె, కావునన్
విప్రకులుండ! వెల్వడఁుము వేగమ, నీవును నీ నిషాదియున్.

(మహాభారతము ఆది. ద్వి. 61)

అట్టి అపవిత్రుడైన నిషాదరాజగు గుహుడు తెచ్చిన మాంస మత్స్యములను భరతుడు స్వీకరించెను. శ్రీరామచంద్రుడా నిషాదుని కౌగిలించుకొనెను శబరిపేరును బట్టియే శబరకన్యక, ఆటవిక స్త్రీ, అంటే అంటరాని అనార్య స్త్రీ— ఆమె యిచ్చిన యాతిథ్యమును శ్రీరాముడు స్వీకరించెను. వానరులు అనార్యులు. కావున అవర్ణులు. వారితో రామాదులు భుజించిరి. బ్రాహ్మణులు ఇతర వర్ణములవారి యిండ్లలో శ్రాద్ధాది కర్మలందు పాల్గొని మాంసయుక్త భోజనమును భుజించుచుండిరి. (చూడుఁడు, వాతాపికథ) వర్ణాంతర వివాహాలు జరుగు చుఁడెను. ఇట్లుండినను బ్రాహ్మణులకు కొన్ని విశిష్టతలు ప్రారంభ మయ్యెను. అప్పుల రాబట్టుకొనుటకై ప్రాయోపవేశము చేయు అధి కారము వారికేయుండెను. సంస్కృతమును వారు ప్రత్యేకముగా మాట్లాడుచుండిరి. బ్రాహ్మణులకు వివిధ దానాలు చేసిన పుణ్యము లభించునను భావన ఏర్పడెను. వారు మెల్లమెల్లగా మత్తువస్తువులను వదలుకొనిరి. బహిరంగముగా వీధులలో మద్యపానముచేయు బ్రాహ్మణుని తక్కువ చూపుతో చూచుచుండిరి.

'ధిక్కరిష్యంతి రథ్యాసు సురాపం బ్రాహ్మణం యథా' (అయో. 12-78)

యుద్ధ తంత్రము

రామాయణములోని యుద్ధపద్ధతులను గమనించిన కొన్ని విశేష ములు స్ఫురించును. ఆర్యులకన్న వానరులు, రాక్షసులు బలాఢ్యులై

యుండినట్లు కానవచ్చుచున్నది. వానర రాక్షసవీరులు కుస్తీపట్లలోను చెట్లను ఊడబెరికి వాటిని ఆయుధాలనుగా ఉపయోగించుటలోను, గదా యుద్ధములయందును, ప్రవీణులుగా కానవచ్చుచున్నారు. అట్టిది ఆర్యు లందు కానరాదు. కాని ఆర్యులలో మారణయంత్రా లెక్కువగా నుండుటచే వారు పశుబలముకల వానర రాక్షసులను లోబరచుకొనగలిగిరి. ప్రపంచ చరిత్రలో నేటివరకు కూడా ఈ రహస్యమే వర్తించుచు వచ్చినది. ఏ జాతికి మారణ యంత్రాలెక్కువగా నుండునో ఆ జాతి యితర జాతు లను లోబరచుకొనుచు వచ్చినది. ఏషియా ఆఫ్రికా ఆస్ట్రేలియా ఖండా లను యూరోపువారు గెలుచుటలో ఈ రహస్యము తప్ప మరి వేరు రహస్యము కానరాదు. రామాయణ యుద్ధాలలో అమ్ములు, బాణములు, గుండ్లు, చెట్లు, కత్తులు, గదలు, డాలులు, రథాలు, గుఱ్ఱములు, ఏనుగులు ఉపయోగింపబడెను.

ఆర్యులవద్ద శతఘ్నులు అను ఆయుధము లుండెను. (బాల. 5-11) అవి యినుప గుదియలని వ్యాఖ్యాత లభిప్రాయడినారు. అవి ఒక్కొక్క దెబ్బతో నూరుమందివరకు చంపగల్గు చుండెడివని పదము యొక్క యర్థము తెలుపుచున్నది. కౌటిల్యుని కాలములో స్థిరయంత్రము లనియు, చలయంత్రము లనియు రెండువిధాల యంత్రాలుండెను. అందు శతఘ్ని చలయంత్రాలలో చేరినట్టిది. దాని స్వరూపమును గురించి ఆర్. శ్యామశాస్త్రిగారు ప్రాచీన వ్యాఖ్యాధారమును బట్టి యిట్లు వ్రాసినారు:

'A big pillar with immense number of sharp points on its Surface and Situated on the top of a fort wall' అనగా ఒక పెద్ద స్తంభానికి మొనలుగల వస్తువులు చెక్కి దానిని కోట బురుజులపై ఉంచుచుండిరని తెలిపినారు. శబ్దకల్పద్రుమకారుడు శతఘ్నికిట్లు అర్థము వ్రాసినాడు: "శతం హంతీతి శతఘ్ని-అస్య లక్షణం;

అయఃకంటక సంఛన్నా శతఘ్నీ మహతీ శిలా—ఇతి విజయ రక్షితః............శతఘ్నీ లోహకంటక కీలితయష్టి విశేషా ఇతి మల్లినాథః." చాలామంది శతఘ్ని అంటే ఫిరంగి అని అర్థము చేసుకొను చున్నారు. అది కాదని చూపుట కింత విపులముగా వ్రాయవలసి వచ్చినది.

రాజులు సైన్యములతో బయలుదేరినప్పుడు విడిది చేయు స్థలము లలో డేరాలు ఎత్తించుచుండిరి. (అయో. 83-29) ఒక్కొక్క రాజు కొక్కొక్క విధమగు ధ్వజముండెడిది. ఇక్ష్వాకువంశము వారిది కోవిదార ధ్వజము (అయో. 84-3) డాలులు చర్మముతో చేయబడినట్టివై యుండెను. (అయో. 97-2) బాణములు వేగముగాను బలవత్తరముగాను పోవుటకై వాటికి నెమలియీకలను కట్టుచుండిరి (ఆర. 3-13) ఈ కాలములో ఉభయపక్షాల సైనికులు కనబడుటకు పూర్వము వారికి సారాయి, బ్రాందీ త్రాపి యుద్ధదుందుభులను (బ్యాండును) మ్రోగించి యుద్ధములోనికి వదలుదురు. రామాయణ కాలమందును భటులకు మద్యమును త్రాపి యుద్ధసన్నద్ధులనుగా జేయుచుండిరి. అట్టి మద్య పానమునకు "వీరపాణము" అని పేరుండెను. (కిష్కి. 11-38) వీరులు త్రాగునట్టి పానము కావున అది వీరపాణమయ్యెను.

శత్రు సైన్యమునకు నష్టము కలిగించుటకై బావులలో విషము కలుపుచుండిరి. ఫల వృక్షములను నాశనము చేయుచుండిరి. (ఇది ఈనాడు రష్యా కనిపెట్టిన భూదహన తంత్రము వంటిది—Scorched **earth policy**). శత్రు సేనలోనికి చారులను బంపి వారి బలాబలములను, వారి యుద్ధాలోచనలను, వారి ప్రయత్నాలను కనుగొనుచుండిరి. చెట్ల లోను గట్లలోను దాగియుండి కూడ యుద్ధాలు (గోరిల్లా యుద్ధాలు) చేయుచుండిరి. అయితే ఇవన్నియు రాక్షసుల చర్యలని తెలిపినారు. (యుద్ధ. 4-12,13)

సైన్యములో ఇప్పుడు పల్టన్, బ్రిగేడ్, డివిజన్ అను విభాగా లుండునట్లుగా రామాయణ కాలములో కొన్ని సంఖ్యాయుక్తమైన సైనిక విభాగాలుండెను. ఒక ఏనుగు, ఒక రథము, మూడు గుర్రాలు, అయిదు గురు పదాతులు కల సేనను "పత్తి" (Unit) అని వ్యవహరించిరి ఇది అన్నిటికన్న చిన్న సైనికవర్గము. మూడు పత్తులు సేనాముఖమనియు, మూడు సేనాముఖాలు ఒక గుల్మమనియు, మూడు గుల్మాలు ఒక గణమనియు, మూడు గణాలు ఒక వాహిని యనియు, మూడు వాహినులు ఒక పృతనయనియు, మూడు పృతనలను చమువు అనియు, లేక అనీక మనియు వ్యవహరించుచుండిరి. అయితే రామాయణములో సైనిక వర్గాల ముచ్చట కానరాదు. అందు మాట్లాడితే లక్షల, కోట్లు సంఖ్యలలోనున్న సైన్యములను పేర్కొన్నారు. అనీకముల శతసహస్రసంఖ్యలే అందు న్నవి.

ఆకాలమందొక విశేషము కనబడుచున్నది. ఆర్యులే ధనుర్విద్య యందు ప్రవీణులై యుండినట్లు తోచుచున్నది. ఆ విద్యను ఇంకను వానర, రాక్షసులు నేర్చుకొనలేదు. వారు గదలతోను, వృక్షాలతోను, గుండ్లతోను, కత్తులతోను యుద్ధము చేయుచుండిరి. పైగా కుస్తీలుపట్టుట, ముష్టియుద్ధము చేయుట వారి ప్రత్యేక యుద్ధకళగా కనిపించుచున్నది. వాలి సుగ్రీవులు కుస్తీపట్టిరి. రాముడు బాణముతో వాలిని చంపుదుననగా సుగ్రీవుడు దాని మాహాత్మ్యమును మొదట విశ్వసింపక రాముని ధనుర్విద్యాపరీక్షను తీసుకొని సప్తతాళవృక్షభేదనము చూచి పర్వాలేదులే అని తృప్తిపడెను. యుద్ధకాండలో సాధారణముగా వానర, రాక్షసు లందరును బాణములుతక్క తక్కినవాటితో యుద్ధము చేసినట్లు వర్ణించి నారు. కుంభకర్ణు నంతటివాడు ధనుర్విద్య నెరిగియుండలేదు. ఒక ఇంద్రజిత్తు, రావణుడుతప్ప తక్కినవారెవ్వరును ధనుర్విద్య నెరుగరు. వారిరువురు కూడా ఎరిగియుండిరో లేదో, అది కవివర్ణనమేనో యేమో?

అస్త్రములముచ్చట యందందు కలదు. మంత్రాలతో పనిచేయు బాణాలను మన కాలములో నమ్మజాలము. అదియు కవి కల్పితమేమో?

ఆర్యులలోనే ధనుర్విద్యాప్రాబల్య ముండెననుటకు రాము డొక్కడే ఖరుని 14000 రాక్షససైన్యాన్ని బాణములతోడనే హతమొనర్చిన దొక నిదర్శనము. వానరవీరు లెవ్వరును ఎందును ధనుస్సు నుపయోగించి నట్లు వ్రాయకుండుట మరొక విశేషము. ఆర్యులలో ధనుర్విద్యా పాటవము బహుకాలము వరకుండెను. తుదకు క్రీ. పూ. 6 వ శతాబ్ద మందు రాజ్యముచేసిన పర్షియాచక్రవర్తుల సైన్యాలలో ధనుర్ధరులైన హిందువులసేన యొకటి ప్రత్యేకముగా నుండెను. సుప్రసిద్ధమైన థర్మాపైలీ యుద్ధములలో పర్షియాచక్రవర్తి పక్షాన గ్రీకులతో హిందూ ధానుష్క సైన్యము యుద్ధము చేసెను. ఆ సైన్యము నూలుబట్టలను కట్టుకొనియుండె ననియు బెత్తపు అమ్ములను, ఇనుప మొనలుగల బాణములను ఉపయోగించెనని చరిత్రకారులు వర్ణించినారు †

ధనుర్విద్యను ప్రపంచమందు మొట్ట మొదట కనిపెట్టినది ఆర్యులే. వారు భార్గవార్యులు. ప్రపంచ గ్రంథాలలో నెల్ల అత్యంత ప్రాచీన గ్రంథరాజమగు ఋగ్వేదమందు ధనుర్విద్యను గురించిన చర్చ కలదు.

> ధన్వనా గా ధన్వనాజిం జయేమ, ధన్వనా తీవ్రాః సమదో జయేమ
> ధనుః శత్రోరపకామం కృణోతి, ధన్వనా సర్వాః ప్రదిశో జయేమ.
> (ఋగ్వేద మం. 6 సూ. 75 మంత్రం 2)

ధానుష్కులు తమ బలాబలముల పోటీ పరీక్షలు చేయుచుండిరని ఋగ్వేదమందు వర్ణించినారు. ఋగ్వేదమందలి మండలం 6 సూక్తము 75 లో ధనుస్సు, వర్మము, జ్యా, ఇషువులు, సారథి, రథము, అశ్వములు,

† **Ancient India, Vol. I, S K. Iyengar.**

యుద్ధభూమి, కవచాలు మున్నగునవి విపులముగా వర్ణింపబడినవి. ఇది ధనుర్విద్యా ప్రాచీనతకు ప్రబల నిదర్శనము. ప్రాచీన కాలములో ఆర్యుల తర్వాత శకులు (సిథియనులు) ధనుర్విద్యయందు పాండిత్యము కలిగియుండినట్లు వర్ణింపబడినారు. అదే విధముగా ఆర్యులకెట్లు గుర్రములు ప్రధాన యుద్ధాంగములై యుండెనో శకులకును గుర్రములే ప్రధాన వాహనములై యుండెను. ఋగ్వేదమందు గుర్రములను పలు తావుల్లో వర్ణించినారు.

ఏ జనులందు ఏ విద్య ప్రాముఖ్యము వహించి యుండునో దాని గురించిన చర్చయే వారిలో నెక్కువగా నుండును. నేటికిని భారతదేశ మందలి ఆటవికులలో వివాహకాలమందు పెండ్లికూతురు అమ్ము పై విడిచిన బాణమును పెండ్లికుమారుడు తేగలిగితే వాని కా బాలిక నిత్తురట! సీతా వివాహమునకు శివధనుస్సు నెక్కుబెట్టువాడే అర్హుడుగా నిర్ణయింపబడియుండెను. ద్రౌపదికి మత్స్యయంత్రమును పడగొట్టువాడే భర్తయగుటకు అర్హుడై యుండెను. రామునికి ధనుర్విద్యా గురువు విశ్వామిత్రుడు. రాముని వివాహముతో విశ్వామిత్రుడు రామాయణమునుండి అకస్మాత్తుగా మాయమైపోయెను. మరల యెచ్చటను అతనిజాడ కానరాదు. ఈ విచిత్రమునకు కారణమేమో దురూహ్యముగా నున్నది.

ధనుర్విద్యను గురించి రామాయణము మరికొన్ని విశేషములు తెలిపినది. రాముడు భరతుని నిట్లడిగెను:

> ఇష్వస్త్ర వరసంపన్న మర్థశాస్త్ర విశారదం
> సుధన్వాన ముపాధ్యాయం కచ్చిత్త్వం తాతమన్యసే
>
> (అయో. 100-14)

నాయనా! ధనుర్విద్యలో పారంగతుడును అర్థశాస్త్ర విశారదుడును నగు సుధన్వ గురుపాదులను మన్నించుచున్నావుకదా! అని శ్రీరాముడు

భరతునడిగెను. ఈ సుధన్వుడెవడు? రామాదులకు ధనుర్విద్యాగురువు విశ్వామిత్రుడొక్కడేయని తెలిపినారు కాని ఇంతకు పూర్వము కాని ఈ శ్లోకానికి పరమందుకాని ఈ సుధన్వుని జాడలేదు. ధనుర్విద్యలో మంచి నేర్పరియగువాడు సుధన్వుడని శబ్దార్థముండుటచేత అది నామవాచకము కాదని తలపవచ్చును. కాని అతడుపాధ్యాయుడనియు పేర్కొనుటలో అతడెవ్వడో తెలియవచ్చుటలేదు. కాని రామాదులు భార్గవ వంశము వాడగు విశ్వామిత్రునొద్దనే ధనుర్విద్యను నేర్చినటుల రామాయణమందు కలదు.

విశ్వామిత్రుని వెంట రామ లక్ష్మణులను పంపుటకు దశరథుడు నిరాకరింపగా విశ్వామిత్రుని కాగ్రహము కలుగునని వసిష్ఠుడు తలచుటయేకాక అతడే ధనుర్విద్యకు తగిన గురువని ఇట్లు దశరథునితో చెప్పెను. "ఈ విశ్వామిత్రుడు ముల్లోకములం దెవ్వరును నెరుగని వివిధాస్త్ర ప్రయోగముల నెరిగినవాడు. దేవాసుర యక్షకిన్నరాదు లెవ్వరును నింతటి విద్యనెరుగరు. పూర్వము కృశాశ్వుడను నతని పుత్రులు పరమధార్మికులుండిరి. వారు సర్వాస్త్రములను పూర్వమే కౌశికునికి (భార్గవవంశమువానికి) ఇచ్చియుండిరి. ఆ కృశాశ్వ పుత్రులు ప్రజాపతిసుతాసుతులు. వారు మహావీర్యులు. దీప్తిమంతులు. జయావహులు. దక్షకన్యలైన జయయు, సుప్రభయు అస్త్రశస్త్రముల నూరింటిని కనిపెట్టిరి.........ఆ శస్త్రములనుగూడ నీ కుశికాత్మజుడగు విశ్వామిత్రుడు నేర్చినాడు. ఇతడపూర్వములైన ధనుర్విద్యా విధానములను సృష్టించగలవాడు. ఇతడు స్వయంసమర్థుడు. కాని నీ పుత్రుల హితార్థమే వచ్చినాడు. కాన బాలకులను పంపుడు" (బాల. 11. సర్గ, శ్లోకాలు 11 నుండి 21 వరకు).

పై వాక్యాలవలన కొన్ని విషయములు మనకు స్ఫురించుతున్నవి. ధనుర్విద్యలో మొదట కృశాశ్వ వంశమువారు ప్రవీణులు. అశ్వాంత నామ వాచ్యులందరును ప్రాచీనమునుండియు ఈరానీ ప్రభువులు. కావున

ఈరానీ ఆర్యులలో నీ విద్య మొదట సృష్టియయ్యేననవచ్చును. తర్వాత వారినుండి భార్గవులావిద్యను గొప్పగా సాధించిరి. దక్షకన్యలుకూడా ధనుర్విద్యలో ప్రవీణులన్నదియు అందు క్రొత్త రీతులు కనిపెట్టిరన్న దియు ముఖ్యముగా గమనింపదగినది. ఆ కన్యకలకును కృశాశ్వ వంశ్యులకును నేమి సంబంధము కలదో తెలియదు. వారెక్కడివారో అదియు తెలియదు. ఆ విషయమేలనో అంత సూచనమాత్రముగా చెప్పి వదలివేసినారు. ఆ కన్నెల విద్దెలను గూడ విశ్వామిత్రుడు సాధించెను. అనగా ఎచ్చటెచ్చట ధనుర్విద్యాపాండితీ ప్రకర్ష కానవచ్చెనో అచ్చటంత టను విశ్వామిత్రుడు సాధన చేసెనన్నమాట.

ఈ చర్చనుబట్టి మొదట హింద్వార్యులలో ధనుర్విద్యా ప్రచారము బాగుగా చేసినవారు భార్గవ వంశ్యులనవచ్చును. భార్గవ రాముడు ధను ర్విద్యా గురుత్వ గర్వ దర్పితుడుగా నిరూపితుడు కదా!

అయితే యీ విద్యలో హింద్వార్యులు గురువులకు గురువులైరి. దరయస్ (దారాయువస్) అను పర్షియా చక్రవర్తి గ్రీసుపై దండయాత్ర చేసినప్పుడు తనసేనలో హిందూధానుష్కుల పటలమును (పల్టనును) చేర్చి తీసుకొని పోయియుండెనని చరిత్ర చెప్పుతున్నది.

ధనుర్విద్య క్షత్రవిద్యయని ప్రసిద్ధియేకాని సకల వర్ణములవారును దానిని సాధించినవారే. ఇప్పుడది ఆటవికుల విద్యగా నిలచినది. వారి లోను అది క్షీణించిపోతున్నది. ఈ శాస్త్రమునుగురించి వ్రాయుటకు హిందువులే అర్హులు. కాని అదేమి గ్రహచారమో దీనిని గురించిన శాస్త్రము లిప్పుడు కానరావు. అపరార్జునుడను ప్రఖ్యాతిగాంచిన అప్పారావుగారను నాంధ్రునిచేత నైనను ఎవ్వరును నీ శాస్త్రమును వ్రాయించినవారుకారు. అతడు 1950లో దిక్కులేని చావు చచ్చెను. మన ఆదరణ ఇట్టిదే!

ఆర్యుల సంస్కృతి

సంస్కృతి యనగా ఇంగ్లీషులో కల్చర్ అను పదమునకే సంపూర్ణార్థముకలదో ఆ యర్థమందే వాడుచున్నాను. ఆర్యుల నాగరికత, సంస్కృతి రామాయణకాలమునాటికే బాగా ప్రబలియుండెను. ఆర్యావర్త మందు అనగా గంగానదికి పశ్చిమోత్తరభాగములందు పట్టణములు, నగరములు, గ్రామములు సమృద్ధిగా ఏర్పడియుండెను. ఈ లక్షణము గంగకు దక్షిణమందును, జనస్థానమందును, దండకారణ్యమందును కానరాదు. అయోధ్యానగరము ఇంచుమించు ఈనాటి నగరాలవలె గొప్పదియై నాగరికత కలదియై యుండెను. వివిధవృత్తులవా రుండిరి. అయోధ్యానగరములో గుర్రాలు, ఏనుగులు, ఒంటెలు, ఆవులు, ఎద్దులు, గాడిదలు కూడా ఉండెను. (బా. 5-13). బాబిలోనియా జనులు క్రీ. పూ. 1700 ఏండ్లకుముందు గుర్రాలముఖమే చూచినవారు కారని తెలిపినాను. చూచిన తర్వాత వారు గుర్రమంటే "తూర్పునాటి గాడిద" అని వర్ణించిరి! అయోధ్యలో కూటాగారములు అనగా అంతస్థులుకల మేడలుండెను. (బా. 5-15). విమాన శిఖరా లుండెను. అనగా ఏడంతస్థుల మేడ లుండెను. (అయో. 32-3). అందు "కుథాస్తరణ తల్పము" లుండెను. (అయో. 30-14). అనగా అందు చిత్రకంబళములు, పరుపులు, పైకప్పులు, దుప్పట్లు ఉండెను. నగరాలలో నాటకములాడి వేషములు వేసుకొని ప్రజలకు వినోదాలు కలిగించుచుండిరి. (శైలూష ఇవ-అయో. 30-8). రాజులకు సహజముగా వేటలందాసక్తి యుండెను. ఏనుగులను విషదిగ్ధ బాణములతో కొట్టి వేటాడుచుండిరి. (అయో. 30-23)

ఆర్యుల విజ్ఞానముకూడా మంచి అభివృద్ధిదశలో నుండెను. జ్యోతిశ్శాస్త్రమందు వారికి మంచి ప్రవేశముండెను. వాల్మీకికి జ్యోతిశ్శాస్త్ర సంబంధోపమానములు చాలా యిష్టము. ఉదాహరింప శక్యముకానన్ని పర్యాయములు ఇట్టి యుపమానములను వాడియున్నాడు. అంగారకాది

గ్రహాలు రోహిణిని వీక్షించుట లోకానర్థకమన్నాడు. (అర. 46-5). బుధుడు రోహిణిని పొందితే జగత్పీడ కలుగు నన్నాడు. (యుద్ధ. 103-30). 'నా జన్మ నక్షత్రాన్ని సూర్యాంగారక రాహువు లాక్రమించి నవి' అని దశరథుడు విచారపడినాడు. (అయో. 4-18). శుభదిన శుభ నక్షత్రయోగమునుచూచి ప్రయాణముగాని ఉద్యమములను గాని సాగించు చుండిరి. (యుద్ధ. 4-3). ఇట్టివెన్నైనను కలవు ఈనాడు టెలిస్కోపు యంత్రాలద్వారా చూచి సూర్యునిలో మచ్చలు **(Sun Spots)** ఉన్నవని తేల్చినారు. ఇంతమాత్రము ఆనాడే వాల్మీకికి తెలియకపోలేదు.

"ఆదిత్యే విమలే నీలం లక్ష్మ లక్ష్మణ దృశ్యతే" (యుద్ధ 23-9)

"లక్ష్మణా! సూర్యునిలో నల్లనిమచ్చ కనబడుచున్నది సుమా!" అని రామునిచే వాల్మీకి చెప్పించినాడు.

ఆ కాలమందు శిల్పనిర్మాణకుశలు లుండిరి. మయులను జాతి శిల్పవేత్తల జాతిగా నుండెను. వారి శిల్ప మొక మాయవలె నుండెను.

"మాయే వ మయనిర్మితా" (యుద్ధ. 12-14)

ఈ మయు లెవ్వరు? వీరి సంతతి తర్వాత బహు పురాణాలలో కాని ప్రాచీన చరిత్రలందుకాని కానరాదు. మహాభారతమం దొక మయుడు వచ్చెను. అతడు నిర్మించిన "మయసభ" కౌరవయుద్ధాని కొక కారణ మయ్యెను. అతడు ఖాండవవనమందలి అనార్య నాగజాతిగా అందు నిరూపితుడైనాడు. ఈనాడు కొందరు విమర్శకులు మెక్సికో అమెరికా ఖండము లోని సుప్రసిద్ధమగు మయజాతివారే యీ మన మహాభారత మయునిజాతివా రని తేల్చుచున్నారు. "హిందూ అమెరికా" అను గ్రంథము వ్రాసిన చమన్‌లాల్‌గారు మెక్సికోకు హిందువులు అతి ప్రాచీనకాలములో వలసపోయి ఆ దేశమం దుండిపోయిరనియు, అందుచేత మయులు ఒక కాలమందలి భారతీయులనియు వాదించినారు. మయ బ్రహ్మ అను దేవజాతివా డొక డుండెననియు, అతడే ఇపుడు లభ్య

మానమగు 'మయవాస్తువు' అను శిల్పగ్రంథమును రచించెననియు మరి కొందరి విశ్వాసము. మొత్తానికి "మయుడు" అనార్యుడు, మహా శిల్పవేత్త.

అయోధ్యలో ఏడంతస్థుల వరకు సౌధరాజములను నిర్మించి యుండిరనిన గృహనిర్మాణ శిల్పమెంతయో అభివృద్ధిపొంది యుండ వలెను. రాముడు శిల్పశాస్త్రప్రకారము కుటీరము నిర్మించుకొనెను. అదే శాస్త్రమును అనుసరించియే వాస్తుశాంతికై జింకను బలి యిచ్చెను. బాటలు అనగా రోడ్లు నిర్మించు 'ఇంజనీయర్లు' ఉండిరి. వారముతో కొలత పట్టువారు, త్రవ్వువారు, కూలీలు కర్మాంతికులు, శిల్పుల పర్యవేక్షకులు మేస్త్రీలు, వారిని రామాయణమందు స్థపతులు అని యన్నారు, వడ్లవారు వార్ధకులు, బాటలు వేయువారు మార్గణులు, చెట్లను నరుకువారు వృక్షతక్షకులు, బావులను త్రవ్వువారు కూప కారులు, సున్నము గచ్చుపనిచేయువారు సుధాకారులు, మేదరవారు వంశకర్మకులు, గడ్డపారలతోను, రంపములతోను పనిచేయువారు - ఇట్టి వృత్తులవారు తండోపతండములుగా దేశమందు నిండియుండిరి. అయో. 80-1 నుండి 7 వరకు. నీలుడు ఒక గొప్ప నిర్మాణ శిల్పవేత్త ఇంజనీయర్. అతని యాదేశప్రకారమే లంకకు వారధి కట్టబడెను. నీలుని తండ్రి కూడా అట్టివాడే. (యుద్ధ. 22-45 సేతు నిర్మాణ విశేషాలకీ సర్గను చూడుడు) ఇదంతయు వాస్తుశాస్త్ర సంబంధ మగు చర్చ.

ఇక సాముద్రిక శాస్త్రమును గురించి చర్చింతము. జనులకు సాముద్రికమందు మంచి విశ్వాసముండెను. రామాయణ కాలమందు అనగా క్రీ. పూ. 2500 నాడు సాముద్రిక ముండెనా యని సంశయింప బనిలేదు. ఈ శాస్త్రము జ్యోతిషముతో లంకె వేసుకొని యున్నట్టిది. సాముద్రికమును మొట్ట మొదట హిందువులే కనిపెట్టిరి. రాను రాను

దానికి సంబంధించిన శాస్త్రము జీవనాధారముగా కల్పించుకొన్న కొందరి చేతులలో ఒక రహస్య గోప్యశాస్త్రమైపోయెను. కీరో (Cheiro) అను సుప్రసిద్ధ పాశ్చాత్య సాముద్రికవేత్త తన గ్రంథాలలో "నేనీ శాస్త్రమును హిందువులవద్ద నేర్చుకొంటిని" అని వ్రాసినాడు. వారీ శాస్త్రమునుగురించి యిట్లభిప్రాయ మిచ్చినారు.

"అతి ప్రాచీన కాలములో శబ్దసృష్టి ఆర్య జాతి మూలముననే కలిగినది......విషువత్తులు 25,600 ఏండ్ల కొకమారు కలుగునని సరిగా ప్రాచీన కాలమందే ఈ హిందువులు తెలిపిరి. ఇట్టి ప్రజ్ఞాబలముకల జాతియే సాముద్రికమును కనిపెట్టెను......... ఇప్పుడు మనము ఏ జాతులనైతే చాలా ప్రాచీనమైనవి అంటున్నామో అట్టి జాతులలో నాగరికత ఏర్పడుటకు ఎంతో కాలానికి ముందుగానే హిందువులీ శాస్త్రాలను సృష్టించిరి. అనగా పర్షియా, ఈజిప్టు దేశాల పేరులు కూడా తెలియరాని కాలానికంటే చాలా పూర్వమే యహూదీల పెద్ద తాత ఆబ్రహాం పుట్టకముందే, మూసా (మోసెస్) ప్రవక్తకు దశ నిబంధనలు (Ten Commandments) ప్రసాదితము కాక పూర్వమే యీ శాస్త్రాలు వ్రాయబడెను. హిందువులనుండి యీ సాముద్రికము చీనా, తిబ్బెట్, పర్షియా, ఈజిప్టు, గ్రీసు దేశాలలో వ్యాపించెను. క్రీ. పూ. 440 లో అనక్షగోరస్ అను గ్రీకు పండితుడు తన శిష్యులకీ శాస్త్రమును నేర్పుచుండెను."†

† In the far off dawn of Civilization, the first evidence of a word language belongs to the Aryan race. To their descendants, the Hindus, we owe the discovery of the precesion of the equinoxes which takes place every 25,600 years and we, with all the marvellous scientific instruments at our disposal, have only in recent years proved their calculations to be correct.

రాజరాజులు, చక్రవర్తులు, నియంతలు, మహాప్రధానులు, ప్రధానసేనానులు, జగద్విఖ్యాత పురుషులు వేలకొలదిగా ఈ కీరో పండితునిచేత తమ సాముద్రిక భవిష్యత్తును చెప్పించుకొని అతడు చెప్పినవన్నియు సత్యమని పూని చెప్పియున్నారు. అట్టి కీరో యీ శాస్త్ర ప్రాచీనతనుగురించి యే వాక్యములను సెలవిచ్చెనో వాటి విలువ అద్వితీయము. వారింకను చాలా సంగతులు హిందువులనుగురించి వ్రాసిరి. అవి యిచ్చట అప్రధాన మగుటచే ఉదాహరించలేదు ఈజిప్టు చరిత్ర క్రీ. పూ. 4000 ఏండ్లనుండి లభించుచున్నది. దాని పేరు, గురుతు, జాడ తెలియరానప్పుడే హిందువులు సాముద్రికమును కనిపెట్టి రనిన రామాయణకాలములో దీని చర్చ యుండుట ఏ మాత్రమున్నూ ఆశ్చర్యము కలిగించనేరదు.

సీతకు పెండ్లి కాకముందే జ్యోతిర్విదులగు బ్రాహ్మణులు ఆమె చేతి రేఖలను పరీక్షించి ఆమెకు వనవాస దుర్యోగమున్నదని చెప్పి

The intellectual power that was able to make such a discovery speaks for itself. It is this self same people that discovered the study of the Hand . ... The period of time when these studies were created by the Hindus, was long before the dawn of civilisation had reached nations we now call ancient, a period long before Persia or Egypt had been heard of; before Abraham, the Father of the Hebrews had been born, & before the 10 Commandments were given to Moses. From the Hindus the study of the Hand reached China, Tibet, Persia, Egypt & finally to Greece.... .... Anaxagoras taught this study to his pupils in 440 B C — Chiero's Secrets of the Hand, PP 17,18,19.

యుండిరి. అయో. 29-9. జ్యోతిర్వేత్తలగు బ్రాహ్మణులేకాక తాపస వేషములతో దేశసంచారముచేయు స్త్రీలుకూడా యీ శాస్త్రమందు ప్రావీణ్యము సంపాదించిరి. అయో. 29-13. వీ రెవ్వరు? వీరే జిప్సీల (Gipsy) పూర్వీకులై యుందురు. జిప్సీల భాషలోని పదాలు అధిక భాగము సంస్కృత సమములై యున్నవనియు, వారు తమ భాషను రోమనీ భాష యని యందురనియు అనగా రామ యజమాని అను పదమునుండి ఏర్పడినదనియు జార్జి బరోగారు వ్రాసినారు ‡ రామాయణ కాలమందు స్త్రీపురుష సాముద్రిక శాస్త్రములు వేరువేరుగా ఏర్పడినట్లు కానవచ్చుచున్నవి వాల్మీకి పురుష సాముద్రిక లక్షణాలను కొన్నింటిని వివరించినాడు. ఎంత సంగ్రహముగా ఈ చర్చలను చేయదలచినను విషయము పెరిగిపోవుచున్నందున ఈ లక్షణాలు ఉదాహరింప వీలులేక పోయినది అభిలాషులు సుందరకాండము సర్గ 35 లోని 17 నుండి 21 వరకుండు శ్లోకాలను వాటిపై వ్యాఖ్యాతలు వ్రాసిన విపుల వ్యాఖ్యానమును చూచుకొనగలరు. వాల్మీకి స్త్రీ సాముద్రిక లక్షణాలనుగూడా ప్రత్యేకముగా వ్రాసియున్నాడు. అభిలాషులు యుద్ధకాండ సర్గ 48 లో 1 నుండి 15 వరకుండు శ్లోకాలను వాటిపై వ్యాఖ్యాతల వివరణను చదువుకొనగలరు.

రామాయణ ప్రారంభమందే రాముని సాముద్రిక లక్షణముల నిట్లు వర్ణించినారు: "రాముడు విపులాంసుడు. మహాబాహువులు కలవాడు. కంబుగ్రీవుడు. మహాహనువు కలవాడు."

'మహోరస్కో మహేష్వాసో గూఢజత్రురరిందమః
అజానుబాహుః సుశిరాః సులలాటః సువిక్రమః
పీనవక్షా విశాలాక్షో లక్ష్మీవాన్ శుభలక్షణః.
(బాల. 1-9, 10, 11.)

‡ Romano Lavo-lil by George Borrow. PP 3 to 8.

ఈ శ్లోకాలకు వ్యాఖ్య వ్రాసినవారు ఇవి సాముద్రిక ప్రతిపాదిత లక్షణములనియు 'జగద్వల్లభ' అను పుస్తకములో సాముద్రిక శాస్త్ర మున్నదనియు తెలిపినారు. ఈ జగద్వల్లభ యెట్టిదో తెలియదు. అదే వ్యాఖ్యలో వరరుచికూడ ఒక సాముద్రిక శాస్త్రమును రచించినట్లు తెలిపినారు. ఈ రెండు గ్రంథము లిపుడు కానరానట్లే! సంస్కృతములో మూడు సాముద్రిక గ్రంథాలు ముద్రితమైనవి. అవి పనికిరాని గ్రంథాలే! మనదేశమందిప్పుడు నిజమైన సాముద్రిక శాస్త్రవేత్తలు కానరారు.

వాల్మీకికాలమునాటికే ఆర్యహిందువులలో వైద్యవిద్య మంచి పరిణతి పొందియుండెను. ఓషధీ ప్రభావమును మన పూర్వికులు బాగుగా గుర్తించిరి. చికిత్సలలో ఓషధులను వాడుటలో హిందువులే మొట్ట మొదటివా రని మరల చెప్పవలసియున్నది. హిమవత్పర్వత ప్రాంత మంతయు ఓషధులకు జన్మస్థానముగా మనవారు భావించియుండిరి. నేటికిని ఆ విశ్వాసమందు లోపమేమియు గలుగలేదు. విశల్యకరణి, సువర్ణకరణి, సంధానకరణి, సంజీవకరణి అను నాలుగు విధాల ఔషధ ములను మనవా రెరిగియుండిరి. (యుద్ధ. 102-22, 23) అయితే ఇందు సంజీవకరణినివా రెరిగియుండిరనుట సంశయాస్పదమే. హిందువులలో కొందరు అట్టి యౌషధమందు విశ్వాసము కలిగియుండిరి. క్రీ.శ. 648లో నారాయణస్వామి యను దాక్షిణాత్య హిందువును చీనాచక్రవర్తి పిలిపించి అతనిచే మృత్యుంజయ రసాయనమును చేయించెను. కాని ఆ చక్రవర్తి క్రీ.శ. 649 లోనే చనిపోయెను. తర్వాతి చక్రవర్తియగు కోత్సంగ్ అనువాడుకూడా ఈ విశ్వాసమునకులోనై నారాయణస్వామిచే సిద్ధౌషధ మును చేయించెను. ఈతడవ నారాయణస్వామియే చనిపోయెను. అక్కడి కిని చీనా చక్రవర్తికి సంజీవకరణియందు విశ్వాసము తగ్గలేదు. లోకా దిత్యుడు అను మరొక హిందువును పిలిపించెను. గరుడ పురాణములో

ఒక విధమగు పలాశమునుండి దీర్ఘాయువు నిచ్చు ఔషధమును సిద్ధము చేయు క్రియను వ్రాసియున్నారు.‡

రామసైన్యములో నలుడెట్లు మంచి శిల్పియో సుషేణు డట్లు మంచివైద్యుడు. (యుద్ధ. 92-20) అయితే చిత్ర మేమనగా సుషేణుడు, జాంబవంతుడు, నలుడు, హనుమంతుడు - వీరందరును అనార్యులే. అనార్యులలో కూడ ఓషధీ ప్రభావ మెక్కువగా నుండుటకు నేటి ఆటవికులగు గోండు, చెంచు, ముండా మున్నగువారిలో ఓషధీ వైద్యము విశేషముగా నుండునని ప్రతీతి. శస్త్రవైద్యమునుకూడా (సర్జరీ) ఆ కాలములో అభ్యాసము చేసియుండిరి.

'గర్భస్థజంతో రివ శల్యకృంతః' సుం. 28-6.

పిండము గర్భమందే మృతించిన దానిని తునకలుగా కత్తిరించి బయటకు తీయుచుండిరి. జాంబవంతుడు మంచి వైద్యవేత్త. హనుమంతునితో హిమవత్పర్వతమందు ఋషభ కైలాసగిరులమధ్య ఓషధీపర్వత మున్నదనియు, అందు నాలుగు ఓషధులు మృతసంజీవని, విశల్యకరణి, సౌవర్ణకరణి, సంధానకరణి అనునవి కలవనియు చెప్పి వాటిని తెమ్మనెను. (యుద్ధ. 74-33). హనుమంతుడు ఆకాశ గమనముతో హిమవంతమునకు పోవుట, ఓషధులు గల పర్వత భాగమునంతయు ఉత్పాటనముచేసి అరచేత పెట్టుకొని మరల ఆకాశమార్గమున వచ్చుటయు, పని తీరిన తర్వాత దానిని యథాస్థానమందు వేసివచ్చుటయు, ఇదంతయు కవి కపోల కల్పితముగా కనబడుచున్నది దగ్గరి గుట్టలలో ఓషధులను వెదకి తెచ్చిన తెచ్చియుండును. ఇది వైద్యమును గురించిన చర్చ.

ఇక గణితశాస్త్రమును గూర్చి విచారింతము. జ్యోతిషమునకు గణితమునకు దగ్గరి బాంధవ్యమున్నది. జ్యోతిషము తెలిసినవారికి

‡ ఓ.సీ. గంగూలీ వ్యాసము. మాడరన్ రివ్యూ, ఆగష్టు 1937 లో .

గణితములో పాండిత్యముండును. ప్రపంచానికి సరియగునట్టి గణితశాస్త్ర భిక్ష పెట్టినది హిందువులే. సున్నను మొట్ట మొదట కనిపెట్టినది హిందువులే. ఆ సున్నయే కనిపెట్టకుండిన ప్రపంచ విజ్ఞాన శాస్త్రము ఇంచుమించు సున్నగానే యుండి యుండును. తొమ్మిది అంకెల తర్వాత ఇతర జాతులవారు పదికొక అంకెను పదకొండు కొకటి యీ విధముగా ఒక్కొక్కరూపమును వ్రాయుచూ పోయిరి ఎంతవరకని అట్లు అంకెలను సృష్టించుచు పోగలరు? అందుచేత కొన్ని జాతులవారు 1000 వరకు వెళ్ళేవరకు అలసిపోయిరి. కొన్ని జాతులలో లక్షకు పేరు లేదు. నేటికిని పాశ్చాత్య జాతులలో పది లక్షలకు మిలియన్ అందురు. అటుపై వారికి కోటి, అర్బుదము శంఖము, వంటి సంఖ్యానామములు లేనేలేవు. బాబిలోనియావారు 12 నక్షత్ర రాసులను కనిపెట్టిరి. ఆ 12 సంఖ్యయే నేటికిని యూరోపు జాతులకు ప్రధానము. వారు లెక్కలను 12 వ ఎక్కముతో ఎక్కువగ గుణింతురు. డజన్ల మాటనే చెప్పుచుందురు. వారికి దశకము తెలియదు. (Decimal system) దశాంశ పద్ధతిని మొదలు కనిపెట్టినది హిందువులు. నేటికిని తురేనియన్ (Turanian race) జాతి డజన్లతోనే వ్యవహారాలు చేసుకొందురు. వాల్మీకి కాలములో ఏక సంఖ్య మొదలుకొని మహౌఘమువరకు సంఖ్యానామము లేర్పడియుండెను. ("కోట్యాపరార్ధైశ్చ" అయో. 15-46). అది వారు పొందిన గణితశాస్త్ర పరమావధి. మనవారు 4500 ఏండ్ల క్రిందటనే మిలియన్ (10 లక్షల) పేరుకంటె ఊహించజాలనట్టి అంకెల పేరులను కనిపెట్టి ముందునకు సాగిపోయిరన్న వారి ప్రజ్ఞాబలముయొక్క ఉచ్చస్థాయి కానవచ్చుచున్నది ఎట్లనగా నూరు లక్షలు కోటి, అటుపై శంఖము, మహాశంఖము, బృందము, మహా బృందము, పద్మము, మహా పద్మము, ఖర్వము, మహా ఖర్వము, సముద్రము, ఓఘము, మహౌఘము అను సంఖ్యలను పేర్కొనిరి. (యుద్ధ. 28-34 నుండి 39 వరకు) ఇట్టి గణిత విజ్ఞాన మూనాడే ఏర్పడినందున తర్వాతి కాలములో ఆర్యభటుడు, వరాహమిహి

రుడు, భాస్కరాచార్యుడు మున్నగు గణితాచార్య శేఖరులు హిందువులలో ఉత్పత్తియైరి. వారు వ్రాసిపెట్టి పోయిన గణిత రహస్యములను పాశ్చాత్యు లిప్పుడు క్రొత్తగా పై మహోపాధ్యాయులు గతించిపోయిన 1500-2000 ఏండ్ల తర్వాత కనిపెట్టుచున్నారు! కాని గ్రీకు పండితులైన ప్రాచీన యూక్లిడ్, ఆర్కిమిడీసు పేర్లను ఎల్లప్పుడును విసుగులేకుండా పొగిడే మన యింగ్లీషు ప్రభుజాతికి బానిసజాతిలోని వరాహమిహిర భాస్కరాచార్యాదులు ఎన్నడును కానరారు! శుల్బసూత్రాలను యెత్తుకొనరు! అయితే సున్నను ప్రాచీనమందు కనిపెట్టలేదు. క్రీ. శ. 300 తర్వాతనే సున్న హిందువులచే మొదటిసారి కనిపెట్టబడెనని చరిత్రకారులన్నారు. (చూ. **National History of Indian people Vol VI. P. 413**)

రామాయణములో చాతుర్వర్ణ్యముల వర్ణనము పలు తావులలో కలదు. "శూద్రాః స్వధర్మనిరతాః" (బా. 6-19) అని ఆదిలోనే కలదు. ఈ గ్రంథమందు రామకాలమని నిర్ణయించిన క్రీ. పూ. 2500 ప్రాంతమందు బుద్ధభగవానుని కాలమందు ఘనీభవించిన జన్మప్రాముఖ్యముకల నాలుగు వర్ణములుండెనా? అందు శూద్రజాతి యుండెనా? శూద్ర చర్చకల భాగాలు ప్రక్షిప్తమనవలెనా? అనునవి చర్చనీయములు. వేదములలో ఋగ్వేదమే సంపూర్ణ ప్రామాణిక గ్రంథము. తర్వాతివాటిలో అర్వాచీనత్వము, ఖిలత్వము, ప్రక్షిప్తము అను విషయాలు కలవని అనేకులు విమర్శించిరి. ఋగ్వేదమంతటను త్రైవర్ణికులే వర్ణితులు. వారికన్న తక్కువగా భావింపబడినవారు దస్యులు. వారార్యుల పొరుగుభూముల వారై శత్రువులై జితులై యుండినట్టివారు. అందుచేత దస్యశబ్దమునకు "దాస" (బానిస) అనియు, దొంగ అనియు అర్థమిచ్చిరి. అవి ద్వేషమువలన కల్పితమైన యర్థములు. పరాజితులను బానిసలుగా నేలుట సర్వ ప్రపంచ మందాచారముగనుండెను అట్లున్నను దస్యులతో త్రైవర్ణికులు బాంధవ్యము చేసిరి. కవష ఐలూషుడు దస్యుడేకాని ఋషియయ్యెను.

ఋగ్వేదమంత్ర ద్రష్ట యయ్యెను. దస్యులు అనువారే దహ్యులు. వారు హిందూకుష్ పర్వత పశ్చిమవాసులు. ఫార్సీలో సకారము హకార మగుటచేత దస్య-దహ్య శబ్దములు రెండునొక్కటే!

అయితే శూద్రశబ్దము ఋగ్వేదములో లేదాయనిన కలదు. ఒకే చోట కలదు అది పదవ మండలమున పురుషసూక్తమున కలదు. అంత పెద్ద ఋగ్వేదములో అందును తుదిలో, అందును ఒకేఒక్కమారే శూద్రశబ్దము కనబడుటయేల? అది తర్వాతచేర్చబడిన సూక్తమనవలెనా? నాలుగు వర్ణాలకు జన్మప్రాధాన్యము కలిగిన తర్వాత ఋగ్వేదములో ప్రవేశింపబడియుండునా? అను సందేహము విమర్శకులకు కలిగినది. ఏ. నందీగారు ఇండియన్ ఎత్నాలజీలో ఇట్లు వ్రాసినారు "పురుష సూక్తము తర్వాతికాలములో దూర్చబడినది" (interpolation).యూరోపు ఖండ వేదవిమర్శకు లందరును నీ విషయమున నేకాభిప్రాయులు. కారణ మేమనగా ఋగ్వేదములోని భాషతో నీ సూక్తభాష భిన్నించినది. "దీని స్వరూపములో, శబ్దజాలములో ఇది అర్వాచీనమైనది ఇందు పూర్తిగా యజ్ఞవిధాన వర్ణనమున్నది. ఇందు వేదాంత పారిభాషిక పదాలున్నవి. ఇందు వసంత గీష్మ శరదృతువులు ముందువరుసగా వర్ణితములు. నాలుగు వర్ణాల ముచ్చటకల దిదొక్కటే యొక్కటి. దీని యర్వాచీనత్వము దీని భాషయే పట్టించును. నిదాఘమును తెలుపు గ్రీష్మ పదము ఋగ్వేదమందెందును ప్రయుక్తము కాలేదు. వసంత పదము వేదకవుల కలవాటైన పదముకాదు. ఋగ్వేదములో అది మరొక్కమారే, అదియు పదవమండలములోనే (164-4) వచ్చినది" అని మోక్షమూలుడు నిర్ణయించెను.

గ్రేస్‌గారును ఇట్లేయన్నారు : "నాలుగు వర్ణముల మంత్రాలు చాలా ఇటీవలివే. ఈ మంత్రాలభాష అవైదికము. ఇవే పురాణములోనైన నుండిన నందివి బాగుగా అతికిపోయెడివి. మరియు సందర్భరహితముగా

ఈ మంత్రాలిరికినవి. ఎట్లన "బ్రాహ్మణోస్య ముఖమాసీత్ .... పద్భ్యాం శూద్రోఽజాయత" అనిన వెంటనే అదే ఊపులోనే ఇంద్రాగ్నులు విరాట్పురుషముఖమునుండి, భూమి పాదమునుండియు జనించెనన్నారు." (సెన్సస్ రిపోర్టు 1871 సం 1. పు. 2-30). రమేశచంద్ర దత్తుగారు పదవమండల మంతయు తర్వాతికాలమున అతికించినదే అని భావించినారు. వారనేక యుపపత్తులతో నిరూపించి మరల నిట్లన్నారు: "పదవ మండలములో బహు ఋక్కులకు కర్తలు దేవతలట! ఇదొక్కటే ప్రక్షిప్తకారుల దొంగతనమును పట్టించును. (ఏన్షంట్ ఇండియా పు. 36). కోల్బ్రూకు ఇట్లే నిర్ణయించెను. "ఇతర సూక్తాలు మోటుగాను ఈ సూక్తము శ్రావ్యముగాను రచించుట దీని అర్వాచీనత్వమును పట్టించును" అనియనెను. వెబర్, మ్యూర్, మరి యితరులందరును ఈ సూక్త మాధునికయనియే తేల్చిరి.

ఋగ్వేదమందుగూడ స్వార్థులు హస్తక్షేపము చేసిన యేది దిక్కు? కంచెయే చేనుమేసిన యెట్లు? ఈ చర్చయట్లుండనిండు. శూద్రపదమునకు చారిత్రకాధార మేమో కనుగొందము. శూద్రులు కాళ్లలో పుట్టినవారు కారు. ప్రాచీనకాలమందు ఆర్యులు సింధూదేశములోనికి ప్రవేశించిననాడు అచ్చట నుండిన ఆదిమనివాసులగు "శూద్రులు" అను జనులతో అతి ఘోరముగా పోరాడవలసి వచ్చెను. ఆ శూద్రవర్గము వారు మహావీరులు. కాని యార్యులవద్ద మేలైన యాయుధాలుండెను. తుదకు శూద్రులోడి బానిసలైరి. అందుచేతనే మనుస్మృత్యాదులలో శూద్రులకు హక్కు లేకుండుట. వారెల్లప్పటికి త్రైవర్ణికుల సేవచేయుట, వారు సంపాదించిన దంతయు బ్రాహ్మణాదులకు చెందుట, వారు పై వారితో సింహాసనమందు కూర్చునిన పిర్రలుకోయుట, "పద్యుహవాయ ఏతత్ శ్మశానో" శూద్రః అనుట, "శూద్రాయమతిం నదద్యాత్" అనుట, వేదముచ్చరించిన "జిహ్వాచ్ఛేదం కారయేత్" అనుట. వేదవాదము వినిన "త్రపుజతుభ్యాం కర్ణౌ పూరయేత్" అనుట, ఇవన్నియు సంపూర్ణముగా బానిసల

లక్షణాలే కాని ఏదోకొంతయైన స్వేచ్ఛగల జాతిలక్షణాలు కానేకావుకదా! అయితే శూద్రులు కైబరు కనుమలవద్ద నుండిరనుట కేమి ప్రమాణము? అలెగ్జాండరు దాడి చేసినపు డతనితో యుద్ధము చేసిన వీర జాతులలో "క్షుద్రక" అను వర్గమొకటి. దానినే గ్రీకులు (oxydrakai) ఆక్సిద్రకై అనిరి. మరికొందరు వారిని శద్రీ (Sadrae) అనిరి. మరికొందరు గ్రీకు చరిత్రకారులు వారిని హిద్రకీ (Hydrakes) అనిరి. జీలం, రావీ నదుల మధ్య నుండిన అలెగ్జాండరు కాలపు వీరజాతిపేరు గ్రీకులో మాల్లాయి (Malloi). రావీ సట్లెజ్ నదులమధ్య నుండిన వీరజాతిపేరు అక్షుద్రకీ (oxydrakai). ఈ రెండు జాతులును ఏకజాతులనియు, మహావీరు లనియు, అలెగ్జాండరు సైన్యాన్ని ప్రతిఘటించిన వీరజాతియనియు గ్రీకు చరిత్రకారులు వ్రాసిరి. అలెగ్జాండరు కన్న ముందు ఇంచుమించు అతనికి వేయియేండ్లకు ముంచు పై క్షుద్రక వీరజాతి ఆర్యులతో నిరం తరము తమయొక్కయు తమ యాదినివాసము యొక్కయు స్వాతంత్ర్య మునకై పోరాడి తుదకోడి యుందురు. అలెగ్జాండరు మల్లాయిలను క్షుద్రకులను ఓడించి వారినెట్లు వరుసబెట్టి చంపించెనో గెలిచిన ప్రాచీనార్యులును క్షుద్రకులను ఘోరముగా బాధించియుందురు. తుదకు వారిని బానిసలుగా చేసిరి. వారిని నాల్గవ వర్ణముగా తమ సేవకులనుగా నేర్పాటు చేసుకొనిరి. పర్షియా ప్రాంతపు ప్రాచీన దహ్యా (Dahae) (దస్యు) జాతినెట్లు గెలిచి బానిసలుగా చేసియుండిరో సింధునదీ ప్రాంతాల లోని క్షుద్రకులను తర్వాతికాలములో గెలిచి బానిసలుగా చేసికొనిరనిన సత్యదూరము కానేరదు. క్షుద్రకులే తర్వాతి శాస్త్రపురాణాలలోని శూద్రక, శూద్రజాతివారైరని తలతును. తర్వాత యార్యులు గంగా ప్రాంతము, వింధ్య ప్రాంతము, దక్షిణా పథము, వంగ ప్రాంతమును ఆక్రమించుకొనినప్పు డక్కడి కార్మికవర్గములను తమకు పసందుకాని వారిని, తమ్మెదిరించినవారిని, తమ యాచారములను స్వీకరింపనివారిని శూద్రజాతిలో చేర్చినట్లూహింతును. ఈ శూద్ర చర్చయంతయు నా యూహయే. తప్పో ఒప్పో తోచినది వ్రాయనైనది.

రామునికాలమందలి ఆశ్రమజీవనమును గురించి విపులముగా వ్రాయవలసిన అవసరము కానవచ్చుచున్నది. అయినను విషయవిస్త

రము ఇప్పటికే ఏర్పడిపోయినది. అందుచేత దానిని వదలినాను. అభిలాషులు అత్రి భరద్వాజాగస్త్య మహర్షుల సంబంధమగు భాగములను చదివిన విశదమగును.

ఆర్యావర్తమేది? అను విషయము చర్చనీయ మగుచున్నది. "వాల్మీకి భూగోళము" అను ప్రకరణమును వేరుగా వ్రాయుచున్నాను. అందుచర్చ చేయుదును. అతి ప్రాచీనకాలములో అనగా ఋగ్వేద కాలములో ఆర్యావర్తము ఇప్పటి భారతదేశ మనబడు భూభాగమందే లేకుండెనని నా కనుమానము కలుగుచున్నది రామాయణ కాలమువరకు అయోధ్యయే ఆర్యావర్తానికి తూర్పుహద్దనియు, గంగయే దక్షిణపు హద్దనియు నేనభిప్రాయపడు చున్నాను. ఈ విషయములో సనాతన పండితులు వివాదపడుదురని నే నెరుగుదును. అయినను నాకు తోచిన అభిప్రాయమును ముందు వెల్లడింతును. రాముని కాలములో ఆర్యులు తమ సంస్కృతిని గంగకు దక్షిణభాగమందు వ్యాపింపజేయు నుద్దేశముతో భరద్వాజుడు, అత్రి, అగస్త్యుడు మున్నగు ఋషులు దక్షిణభాగమందు అందందు ఆశ్రమములను స్థాపించుకొని ఆర్యమత సంస్కృతులను వ్యాపింపజేయు నభిమానము కలవారై యుండినట్లు కానవచ్చుచున్నది రాక్షసులచేత ఆవరింపబడిన జనస్థానములో ప్రాణములకు తెగించి అంతటి పట్టుదలతో అపాయస్థితిలో ఆశ్రమజీవనమును ఈ మునులు గడుపవలసిన వేరే అవసరము కానరాదు. ఆర్యుల వలసకు (Colonisation) వీరు నాందీభూతులై యుండిరి. దక్షిణా పథమందు ఆదేపనిగా దుష్టులను శిక్షించి నిర్మూలించుటకై అగస్త్యుడు వెళ్ళెనని రామాయణమందు స్పష్టముగా తెలిపినారు.

నిర్జితా జీవలోకస్య తపసా భావితాత్మనా
అగస్త్యేన దురాధర్షా మునినా దక్షిణేవ దిక్—(యుద్ధ 118-14)

ఈ విధముగా రామాయణ కాలమందు సాంఘికాద్యాచార వ్యవహారములు వర్తించుచుండెనని తెలుసుకొనగలుగుచున్నాము. ఇంతదూరము వ్రాసినను ఇదంతయు సంగ్రహ విషయమే అని చెప్పవలసియున్నది. సూక్ష్మముగా తరచుకొలది ఇంకను అనేకాంశములు పరిశోధకుల దృష్టికి వచ్చుచుండును.

7

రాజనీతి

రామాయణమందు రెండు విధములగు నీతులు గలవు. సాధారణ నీతి, రాజనీతి హితోపదేశము చేయునట్టి నీతియే కాక, రాజులు రాజ్యాంగము నడుపుటలో ప్రత్యేకముగా నడుచు కొనవలసిన పద్ధతియు ఇందు పలుతావుల తెలుపబడియున్నది. మొదట రాజనీతిని గురించి తెలిపి తర్వాత ధర్మ నీతులను గురించి కొంత సూచింతును.

పూర్వము నుండియు హిందువులలో రాజును గౌరవించు పద్ధతి యుండెను. రాజుకు విష్ణ్వంశ కలదని హిందువులు విశ్వసించిరి. అయితే అది అంధవిశ్వాసము కాదు. హిందూరాజనీతిలో రాజు నిరంకుశుడగుటకు వీలులేదు అతడు ప్రజాభిప్రాయమునకు వశవర్తుడై యుండవలెను. అతడు ధర్మమును సక్రమముగా పరిపాలించవలెను. అతడు దుష్టుడైనచో ప్రజలు అతనిని తొలగించుచుండిరి. బుద్ధుని కాలానికి పూర్వమందే భారతదేశములో వై రాజ్యములు (Republics) వెలసియుండెను. ఈ సంగతులను దష్టియందుంచుకొని రామాయణ కాలమందలి రాజనీతి యెట్టిదో కనుగొందము.

హిందూరాజులు తాము పాలించిన రాజ్యములోని జనులు నీతి పరులై యుండిరని చెప్పుకొనుటలో గర్వించుచుండిరి. దశరథుని పరిపాలనములో ప్రజలెట్లు సుఖులై నీతిపరులై యుండిరో వాల్మీకి ఈ క్రింది విధముగా వర్ణించినాడు.

తస్మిన్ పురవరే హృష్టా ధర్మాత్మానో బహుశ్రుతాః
నరాస్తుష్టా ధనైః స్వైః స్వై రలుబ్ధాః సత్యవాదినః

కామీ వా నకదర్యో వా నృశంసః పురుషః క్వచిత్
ద్రష్టుం శక్య మయోధ్యాయాం నా విద్వాన్ నచనాస్తికః
సర్వేనరాశ్చ నార్యశ్చ ధర్మశీలాః సుసంయుతాః
ఉదితాః శీలవృత్తాభ్యాం మహర్షయ ఇవామలాః

ఈ విషయములో వివరములకై బాలకాండ షష్ఠ సర్గమంతయు చదువవలెను.

అయితే ఇదంతా కవి కపోలకల్పితమని యనవచ్చును. ఇంచు మించు అదేకాలములో నుండిన అశ్వపతి కైకేయ వృత్తాంతమునుగూర్చి ఛాందోగ్యోపనిషత్తు (5-11-5) లో ఇట్లు వ్రాసియున్నారు : ప్రాచీన శాలాదులు ఉద్దాలక ఆరుణి పురస్సరులై వైశ్వానరమునుగూర్చి తెలుసు కొనుటకై అశ్వపతి కైకేయ అను రాజునొద్దకు వెళ్ళిరి. రాజు వారికి కానుకలర్పించుకొనగా వారంగీకరించుటకు నిరాకరించిరి. తనలో ఏదో లోపమున్నదని వారట్లు సంకోచించిరేమో యని సంశయించి అశ్వపతి వారితో ఇట్లు మనవిచేసుకొనెను

"న మే స్తేనో జనపదే న కదర్యో. న మద్యపో, నా నాహితాగ్నిః, నా విద్వాన్, నస్వైరీ, న స్వైరిణీ కుతో"

నా రాజ్యములో దొంగలు లేరు, పిసినిగొట్టులు లేరు, మద్య పాయులులేరు, అగ్నిహోత్రము చేయనివారులేరు, చదువురానివారులేదు, స్త్రీ పురుషులందు వ్యభిచారు లొక్కరునులేరు.

ఇది కట్టుకథయందురేమో? అట్లైతే క్రీ పూ. 300 ఏండ్ల ప్రాంత మందు గ్రీకులు, రోమనులు ఏమన్నారో వినుడు. స్ట్రాబో యిట్లనెను: "హిందువులు సత్యనిరతులు. వారి యిండ్లకు తాళాలు వేయరు. వారి వ్యవహారాలకు పత్రాలవసరము లేదు." అర్రియన్ ఇట్లన్నారు: "అబద్ధ

మాడు హిందువు కానరాలేదు." మెగస్తనీసు ఇట్లనెను: "హిందువులలో అబద్ధమాడువారు, తస్కరులు, వ్యభిచారులు లేరు." ఇదికూడా కల్ల యందురా? అటైతే మరల వినుడు. క్రీ.శ. 1200 ప్రాంతపు షంషొద్దీన్ అబూఅబ్దుల్లా అను అరబిట్లు వ్రాసెను: "హిందువులు హింస చేయరు. మోసము చేయరు. వారికి మృత్యుభయము లేదు". ఇదికూడా అబద్ధ మందురా? ఇక సర్వం కల్ల, సాగరంకల్ల అనువారితో మాకుప్రసక్తిలేదు.

ప్రజల కేది హితమో దానిని రాజులు ముఖ్యముగా ఆచరించ వలెనని బాలుడగు రామునికి విశ్వామిత్రుడు బోధించెను.

నృశంస మనృశంసంవా ప్రజారక్షణ కారణాత్
పాపనంవా సదోషంవా కర్తవ్యం రక్షతా సతా.

—బాల, 25-18.

'మంచిరాజు ప్రజల రక్షించు నిమిత్తమై క్రూరము కాని, అక్రూరముకాని, పాపముకాని, అపవాదము వచ్చునది కాని యేది ప్రజలకు హితమో దాని నవశ్యము చేయవలెను' అని బోధించెను.

విశ్వామిత్రుడు రాజుగా నుండగా వసిష్ఠుని చూడబోయెను. వసిష్ఠు డతని నిట్లు మొట్ట మొదటి ప్రశ్నగా విచారించెను:

"రాజా, నీకు క్షేమమా? ధర్మమార్గమున చరించి ప్రజల రంజించి ధార్మికుడవై రాజవృత్తముచే పరిపాలించుచున్నావు కదా?"

(బాల. 52-7)

రాజవృత్తమును గురించి పూర్వీకులిట్లు నిర్వచించినారు:

న్యాయే నార్జన మర్థస్య వర్ధనం పాలనం తథా,
సత్పాత్రే ప్రతిపత్తిశ్చ రాజవృత్తం చతుర్విధం.

న్యాయముగా ధనము సంపాదించుట, దానిని వృద్ధిపొందించుట, రక్షించుట, సత్పాత్రమున కొసంగుట, ఇవి రాజవృత్త మనబడును.

వసిష్ఠు డింకను విశ్వామిత్రు నిట్లు విచారించెను: "నీ భృత్యులను నీవు సరిగా పోషించుచున్నావా? వారు నీ ఆజ్ఞలను సరిగా పాలింతురా? నీ శత్రువుల నందరిని గెలిచినావుకదా? నీ సైన్యబలము మొక్కపోనిదిగా ఉన్నది కదా? నీ ధనకోశము లోపము లేనిదికదా? నీ మిత్రవర్గము బలీయముగా నున్నదికదా?" ఈ విధముగా ఆ కాలమందు రాజులను విచారించుట పరిపాటియై యుండెను.

దశరథుడు రామునికి యౌవరాజ్య పట్టాభిషేకము సేయ దల పెట్టెను. కాని ప్రజల అనుమతిని అతడు ముందుగా కోరెను. సామంత రాజులను నగర ప్రముఖులను పల్లె పెద్దలను అందరిని పిలిపించి వారి అనుమతిని అర్థించుచు (అయో. 1-51) వారితో నిట్లనెను:

"ఆర్యులారా, మా పెద్దలు ప్రజలను తమ కుమారులవలె చూచు కొనుచు పరిపాలించినది మీ రెరుగుదురు కదా! నేనును పూర్వుల జాడ లలో యథాశక్తి నడిచినాను. నేను వృద్ధుడనైనాను. రాముడు నాకన్న శ్రేష్ఠుడు. అతనిని యువ రాజుగా చేయదలచితిని.

యదిదం మేఽనురూపార్థం మయా సాధు సుమంత్రితం,
భవంతో మేఽనుమన్యంతాం కథం వా కరవాణ్యహం.
(అయో. 2-15)

నా ఆలోచన సరియైనదేనా? నే నేమి చేయవలెను? నాకు సెల వియ్యగలరా?" ఈ మాటలను విని ప్రజ లేక వాక్యముగా మాకు రామ పట్టాభిషేకము సమ్మతమే అని పలికిరి. దశరథుడు మరల ఇట్లనెను: "నేను బాగుగా పరిపాలించుచున్నా ననుకొందును. నాలో ఏ లోపము లున్నవని నన్ను కాదని ఇంకొకరిని రాజుగా చేసుకొనుచున్నారు?" అని ప్రజల నడిగెను. వారప్పుడు రాముని ఉత్తమోత్తమ గుణములను వర్ణించి చెప్పిరి.

రాముడు రాజు కాబోవుచున్నాడు; అతి వృద్ధుడైన దశరథుడు తన యనుభవమునుబట్టి రాముడు ఎట్లు రాజ్యము చేయవలెనో బోధించెను: "రామా, సప్తవ్యసనము లందెప్పుడును లగ్నుడవు కావలదు.

"అమాత్యప్రభృతీ స్సర్వాః ప్రకృతీ శ్చానురంజయ,"
అయో. 3-44

మంత్రులను మొదలుకొని సర్వప్రజలను సంతోషపెట్టుము
కోష్ఠాగారాయుధాగారైః కృత్వా సన్నిచయాన్ బహూన్
తుష్టానురక్తప్రకృతి ర్యః పాలయతి మేదినీం
తస్య నందంతి మిత్రాణి, లబ్ధ్వామృత మివామరాః
అయో. 3-45

కోశాలను, ఆయుధములను, కోశములను బాగుగా సమకూర్చుకొని ప్రజలను బాగుగా సంతోషపెట్టి యేరాజు పాలించునో అతని మిత్రులు అమృతము పొందిన దేవతలవలె ఆనందింతురు."

రాముడు వనవాసమునకు పోవలసివచ్చునని విని లక్ష్మణు డతనితో నిట్లనెను: "ఆర్యా, రాజు తమ ప్రజలను పుత్రులవలె కాపాడి పూర్వరాజర్షులవలె వృద్ధులైన తర్వాత వానప్రస్థాశ్రమములో చేరవలెను. తమ కుమారులకు రాజ్యమప్పగించి పోవలెను." రామాయణములో అడుగడుగునకు ప్రజలను పుత్రులవలె పాలించవలెనని తెలిపినారు. రాజావిధముగా ప్రజలను ప్రేమించకుండిన అతడు కటికవాడుగాను ప్రజలు పశువులుగాను ఉందురని (సౌనికే పశవో యథా—అయో. 48-28) రామాయణమే బోధించినది.

దశరథుడు చనిపోయినప్పుడు అతని నల్వురు కుమారులలో ఇద్దరు వనవాసమందును ఇద్దరు మాతామహ గృహమందును ఉండిరి. రాజు లేకుండిన దేశ మరాజక మగుననియు దానివలన నీ క్రింది నష్ట

ములు కలుగుననియు అయోధ్యలోని పెద్దరు పలికిరి: "రాజులేని రాజ్యము నాశనమగును. దొంగలు ఎక్కువగుదురు. వారి భయముచే రైతులు పంటలు పండించరు. శిక్షించువాడు లేనందున తండ్రిమాట కొడుకుగాని, మగనిమాట భార్యకాని వినరు. దేశములో ధనసంపద యుండదు. స్త్రీ పురుషులలో నీతివర్తన ముండదు. సత్యము పూర్తిగా దేశమందు మాయమగును. ప్రజలు తమ సభలను చేసికొనరు. ఉద్యానములు దేవాలయములు నిర్మించువారే యుండరు. యజ్ఞయాగాలెవ్వరును సేయరు. స్త్రీలకు దుర్మార్గులనుండి భయోత్పాతములు కలుగును. వర్తకులు బాటదొంగల భయముచే వ్యాపారాలు సేయరు. విజ్ఞానము వృద్ధి కాదు. ప్రజలు మత్స్యన్యాయముచే పరస్పరపీడకు లగుదురు. నాస్తికులు ప్రబలుదురు."

(అరాజకమగు దేశమందలి ప్రజల కష్టనష్టములను గురించి తెలుసుకొనుటకు అయోధ్యాకాండలోని 62 సర్గను సొంతముగా చదువవలెను).

రామాయణ కాలములో రాజులు ప్రజలనుండి వారి ఆదాయములో ఆరవభాగమును పన్నుగా గ్రహించుచుండిరి. (బలిషడ్భాగం:—అయో. 75-25). ఉత్తమ రాజనీతిని తెలుసుకొనగోరిన, పైన రాముడు అరణ్యమందుండినప్పుడు భరతుడు రాగా అతనికి బోధించిన విషయములను గమనింపవలెను. (ఈ సందర్భములో అయోధ్యాకాండ 100-వ సర్గ సొంతముగా చదువవలెను.) రాము డిట్లనుచున్నాడు: "శూరులును జితేంద్రియులును విద్వాంసులును కులీనులును ఇంగితజ్ఞులును నగు వారిని రాజు మంత్రులుగ నియోగించవలెను. మంత్రాలోచన ఇతరులకు తెలియకుండునట్లుగా చూచుకొనవలె. ఉత్తమభృత్యులను ఏర్పాటు చేసుకొనవలెను. ప్రజలను రాజు కఠినముగా శిక్షించగూడదు. ప్రజలు భరింపరాని పన్నులను విధింపగూడదు. శూరులను సమ్మానించి చేరదీయ

వలెను. భృత్యులకు సైనికులకు సకాలములో జీతముల నియ్యవలెను. చారులద్వారా 18 విధములగు అధికారవర్గమును అనగా పురోహితులు, సేనాపతి, కోశాధిపతి, నగరాధ్యక్షులు, దండపాలురు, దుర్గపాలురు, ధర్మాధికారులు, కర్మాంతికులు మున్నగువారు తమతమ కార్యములను చక్కగా నిర్వర్తించుచున్నారా లేదా యని విచారించుకొనుచుండవలెను. గ్రామములవృద్ధి, తటాకాది నిర్మాణములచే సస్యవృద్ధి, పశుసంపద, చోరభయరాహిత్యము కలుగునట్లుగా రాజు పాలింపవలెను. ప్రతిదినము ఉదయముననే రాజు ప్రజలకు దర్శన మియ్యవలెను. సైన్యమున కవసరమగు ఏనుగులను, గుఱ్ఱములను సమకూర్చుకొనవలెను. కోటలలో ధనధాన్యములను ఆయుధములను యంత్రములను ఉంచవలెను. ఆదాయము ఎక్కువగా నుండినను వ్యయము మాత్రము స్వల్పముగా చేయవలెను. న్యాయమును నిష్పక్షపాతముతో భాగ్యవంతులకును దరిద్రులకును ఒకేవిధముగా ప్రసాదించవలెను......................"

"ఏరాజు ప్రజలవద్ద ఆరవభాగము పన్ను తీసుకొని వారిని తన కుమారులవలె రక్షించడో అతడు అధికమైన అధర్మము చేసినవాడగును." (అర. 6-11) అని మునులు రామునికి బోధించిరి.

శూర్పణఖ రావణుని చెల్లెలు. స్వైరకామిని. తత్ఫలితముగా ముక్కు చెవులను బోగొట్టుకొనెను. స్వార్థముతోనైనను సరే, మరే కారణముతోనైనను సరే, శూర్పణఖ రావణుని నిందించెను. అతడు రాజధర్మము సరిగా నిర్వర్తించలేదని కఠినముగా పలికెను. ఆమె చెప్పిన రాజనీతి అది రాక్షసులదే యైనను ఉత్తమ రాజనీతియై యున్నది. ఆమె రావణునితో ఇట్లనెను: "నీవు గ్రామ్యస్వైర కామభోగము లందు ప్రమత్తుడవై నిరంకుశుడవై యున్నావు. ఇట్టి రాజును ప్రజలు శ్మశానమును చూచినట్లుగా చూచి దూరముగా తొలగిపోదురు. స్వయముగా

సకాలములో చేయవలసిన విధులను ఏ రాజు నెరవేర్పడో అతని రాజ్యము నాశనమగును. తగని కార్యముల చేయునట్టివాడును, ప్రజలకు దర్శన మియ్యనివాడును, పరవశుడైనవాడును అగు రాజును జూచి ప్రజలు దూరముగా తొలగిపోదురు... .... క్రూరుడును, లుబ్ధుడును, గర్వితుడును, శఠుడును, వ్యసనాసక్తుడును నగు రాజును ప్రజలు గౌరవింపరు."

—(ఆర. 33-3,4,5,6,15,16)

సుగ్రీవుడు తన వాగ్దానప్రకారము ఆచరించ లేదని లక్ష్మణుడు క్రుద్ధుడై అతనితో ఇట్లనెను: "బలవంతుడును, కులీనుడును, ఆర్తరక్షకుడును, జితేంద్రియుడును, కృతజ్ఞుడును, సత్యవాదియు నగు రాజు లోకమందు పూజ్యుడగును అధర్ముడును, అసత్యవాదియు, కృతఘ్నుడును అగు రాజుకన్న నీచుడు మరిలేడు."

—(కిష్కి. 34-7, 8)

సీత రావణునితో ఇట్లనెను: "తెలివిలేనివాడును, నీతిహీనుడును నగు రాజుయొక్క సమృద్ధమైన రాష్ట్రములు కూడ నశించును."

—(సుంద. 21-11)

రాక్షసులను వదలి వారి శత్రువులదగు రామవర్గమును ఆశ్రయించిన భీషణుని ఇంద్రజిత్తు నిందించు వాక్యములు చాలా ఉత్తమ రాజనీతితో కూడినట్టివి.

శోచ్య స్త్వ మసి దుర్బుద్ధే నిందనీయశ్చ సాధుభిః
య స్త్వం స్వజన ముత్సృజ్య పరభృత్యత్వ మాగతః
నైతచ్ఛిథిలయా బుద్ధ్యా త్వం వేత్సి మహదంతరం
క్వచ స్వజనసంవాసః క్వచ నీచపరాశ్రయః

గుణవాన్ వా పరజన స్స్వజనో నిర్గుణోపివా
నిర్గుణ స్స్వజన శ్శ్రేయాన్ యః పరః పరఏవ సః
య స్స్వపక్షం పరిత్యజ్య పరపక్షం నిషేవతే
స స్వపక్షే క్షయం ప్రాప్తే పశ్చాత్తై రేవ హన్యతే.
—యుద్ధ 87-13, 14, 15, 16.

"దుర్బుద్ధీ! నీవు స్వజనమును వదలి పరులకు భృత్యుడవైతివి. దీనిని పెద్దలు నిందింతురు. స్వజనులలో నివసించుట మంచిదా, లేక పరుల నాశ్రయించి నీచుడై బ్రదుకుట మంచిదా? పరులు గుణవంతులే యగుదురుగాక. స్వజనులు గుణహీను లగుదురుగాక. గుణహీనులైనను స్వజనులే శ్రేయస్కరులు, పరులు పరులేకాని తన వారెన్నటికిని కారు. ఎవడు తనవారిని పరిత్యజించి పరపక్షములో చేరి వారిని సేవించు చుండునో వాడు తన పక్షము నాశనమైన తర్వాత పరులచేత తానుగూడ నాశనము పొందును."

హిందూస్థాన చరిత్రలో గ్రీకుదండయాత్ర నాటినుండి నేటివరకు అడుగడుగునకు దేశద్రోహులే కానవచ్చుచున్నారు. మనకు పైశ్లోకాలు నిత్యమననార్హములు.

ఇంతకుముందు శూర్పణఖ యొక్కయు ఇంద్రజిత్తుయొక్కయు రాజనీతి పరిజ్ఞానమును వెల్లడించినాను. రాక్షసుల నీతికి ఆర్యుల నీతికి భేదములేదు వాల్మీకి అందరినోటను ఒకేవిధమగు రాజనీతిని ప్రకటించి నాడు. కుంభకర్ణుడుకూడ తన యన్నయగు రావణునికి అతని యవసాన దశలో మంచి రాజనీతిని ఈ విధముగా బోధించెను: "హితుల మాటలు వినకపోవుట దోషహేతువు. పాపకర్మములు నరకపాతము కలిగించును. ఏ రాజు ముందు చేయవలసిన కార్యములను వెనుక, వెనుక చేయవలసిన వాటిని ముందు చేయుచుండునో అతడు నయానయములను తెలియని

వాడు. దేశకాల విరుద్ధములగు కార్యములు నాశనము చెందును. ఏ రాజు మంత్రులతో బాగా ఆలోచించి ఉత్తమ మధ్యమాధమ కార్యముల లక్షణముల నెరిగి పురుష ద్రవ్యసంపత్తు, దేశకాల విభాగము, వినిపాత ప్రతీకారము, కార్యసిద్ధి కార్యారంభోపాయము అను అయిదువిధాల నెరిగియుండునో అతడు కార్యసిద్ధి పొందును. రాజు ధర్మార్థకామముల సద్వినియోగము నెరిగి యుండవలెను. పశువులవంటి బుద్ధిగలవారిని సభలో ఆలోచనకై చేర్చుకొనిన వారు వట్టి ప్రగల్భాలు ప్రకటించుచుందురు. అర్థశాస్త్రము తెలియని వారితో ఆలోచింపగూడదు. శత్రువుల వద్ద లంచములు గొన్నవారిని ఎరిగి రాజు అట్టివారిని పరిహరించవలెను."

(యుద్ధ. 93-3 నుండి 18 వరకు)

రామాయణకాలమందు రాజ్యస్థిరత్వమునకు, అభివృద్ధికి, శత్రువులనుండి బాగా రక్షణచేసికొనుటకు రాజులు మంచి వ్యవస్థను ఏర్పాటు చేసియుండిరి. ప్రజాపాలనమునకు గాను 18 విధములగు అధికార వర్గమును ఏర్పాటు చేసియుండిరి. వారిని "తీర్థములు" అని వ్యవహరించిరి.

కచ్చి దష్టాదశాన్యేషు స్వపక్షే దశపంచచ
త్రిభి స్త్రిభి రవిజ్ఞాతై ర్వేత్సి తీర్థాని చారకైః.

—అయో. 100.36

ఈ 18 తీర్థా లేవనగా: (1) మంత్రులు, (2) పురోహితులు, (3) యువరాజు, (4) సేనాపతి, (5) దౌవారికులు, (6) అంతర్వంశికులు, (7) కారాగారాధికారులు, (8) కోశాధ్యక్షులు, (9) కార్యనియోజకులు, (10) ప్రాడ్వివాకులు **(Judges)**, (11) సేనానాయకులు, (12) నగరాధ్యక్షులు **(City Prefect–Kotval)**, (13) కర్మాంతికులు, (14) సభాధ్యక్షులు, (15) ధర్మాధికారులు, (16) దండపాలురు **(Police)**, (17) దుర్గపాలురు, (18) రాష్ట్రాంతపాలకులు.

మొదటి మూడువర్గాలు తప్ప తక్కిన అధికారులపై చారులను పెట్టి వారు అన్యాయములుకాని, రాజ దేశద్రోహములుకాని చేయకుండు నట్లుగా రాజులు విచారించుకొనుచుండెడివారు.

కోటలను ఎల్లప్పుడును శత్రువులనుండి భయము లేకుండు నట్లుగా రక్షించు ఏర్పాట్లు చేయుచుండిరి. అందు ధనము, ధాన్యము, ఉదకము, యంత్రములు ఉంచుచుండిరి. యంత్రములను శత్రువులపై ప్రయోగించుటలో కుశలులగు శిల్పులను, బాణములను ప్రయోగించుటలో ప్రవీణులైన ధనుర్ధరులను అందు కాపుంచుచుండిరి.

(అయో. 100-53)

రాజు కుండవలసిన లక్షణములను రామాయణమందు చాలా తావులందు నిరూపించినారు. రాజు జితేంద్రియుడుగను, కామక్రోధాది వర్జితుడుగను, నిష్పాక్షికత కలవాడుగను, రాజ్యాంగవేత్తగను, ధైర్య స్థైర్యాది వీరగుణయుక్తుడుగను ఉండవలెనని తెలిపినారు.

దశపంచ చతుర్వర్గాన్ సప్తవర్గం చ తత్త్వతః
అష్టవర్గం త్రివర్గంచ విద్యా స్తిస్రశ్చ రాఘవ
ఇంద్రియాణాం జయం బుద్ధ్వా షాడ్గుణ్యం దైవమానుషం
కృత్యం వింశతివర్గంచ తథా ప్రకృతిమండలం
యాత్రాదండవిధానం చ ద్వియోనీ సంధివిగ్రహౌ
కచ్చిదేతాన్ మహాప్రాజ్ఞ యథావ దనుమన్యసే.

(అయో. 100-68, 69, 70)

ఈ శ్లోకాలలో కొన్ని సాంకేతికములు తెలిపినారు. రాజనీతి బోధించనప్పుడు పురాణాలలో అందందు ఇట్టి సాంకేతికములను వాడుట పరిపాటి. మహాభారతములో విదుర నీతిలో-

"ఒకటి గొని రెంటి నిశ్చలయుక్తి చేర్చి" అనునట్టి దిట్టిదే.

పది, అయిదు, నాలుగు వర్గాలలో పది అంటే వేట, జూదము, కామము, మదము మున్నగు వ్యసనాలని కొందరు, అసత్యాలుబ్ధత్వాది దుర్గుణములని కొందరు చెప్పుదురు. పంచవర్గము లనగా అయిదు విధాల దుర్గములనియు, పంచవిధ వైరములనియు చెప్పుదురు. నాల్గువర్గాలనగా సామ దానాదులు, లేక చతుర్విధమిత్రులు అని చెప్పుదురు. సప్త వర్గములనగా రాజు, మంత్రులు, రాష్ట్రము, కోశము, సేన, మిత్రులు అనియు లేదా ఏడు విధములగు మిత్రులనియు చెప్పుదురు. అష్టవర్గ మనగా కృషి వాణిజ్య దుర్గములు, సేతు బంధములు **(P. W. D)**, ఏనుగులను కూర్చుట, గనులను త్రవ్వుట, పన్నులు తీసికొనుట, క్రొత్త గ్రామాలను స్థాపించుట అనియు, లేదా పైశున్య సాహస ద్రోహాది దుర్గుణాలనియు చెప్పుదురు. త్రివర్గమనగా ధర్మార్థకామములనియు, ఉత్సాహ ప్రభుమంత్ర శక్తులనియు, లేక శత్రువుల క్షయ స్థానవృద్ధు లనియు చెప్పుదురు. "విద్యాత్రిసములు" అనగా త్రయీవార్తా దండ నీతులని చెప్పుదురు. షాడ్గుణ్యం అనగా సంధి విగ్రహాది షడ్గుణములు. వింశతి వర్గమనగా బాలుడు, వృద్ధుడు, దీర్ఘరోగి, బంధు పరిత్యక్తుడు, భీరువు, లుబ్ధుడు, కామి, దేవబ్రాహ్మణ నిందకుడు, సత్యధర్మరహితుడు మున్నగు 20 విధాలవారనియు, లేదా రాజద్రోహి, వనితాపహారి, పరస్వత్వాపహారి, ధర్మదేవమిత్రాదివిరోధి, క్రూరుడు మున్నగు దుర్మార్గులనియు చెప్పుదురు."

ఈ శ్లోకాలలోని రాజనీతి అస్పష్టముగా నున్నది. వ్యాఖ్యాతలు ఎవరికి తోచినట్లు వారు వ్యాఖ్యానించినారు. (వివరణకై పై శ్లోకాలపై వ్రాయబడిన గోవిందరాజాది వ్యాఖ్యాతల అభిప్రాయములను చూడ గలరు.) రామాయణమందలి రాజనీతి ఇంకను విపులముగా కలదు. ముఖ్యవిషయాలను మాత్రమే చూపించి వదలివేయుచున్నాను.

ఇక హితోపదేశ తుల్యమగు నైతికబోధ రామాయణ మందెట్లు నిరూపింపబడినదో సంగ్రహముగా తెలిసికొందము.

జటాయువు ఆటవికుడు. రామునకు భృత్యుడు. రావణుడు సీత నెత్తుకొని దొంగయై పోవుచుండగా అతని కెదురై అనేకనీతులు బోధించెను. "పరదారలను తాకుట నీచమైన పని. ఇతరులు గర్హించు కార్యములను బుద్ధిమంతుడు చేయరాదు. (ఆర. 50-7)

యథాత్మన స్తథాన్యేషాం దారా రక్ష్యా విమర్శనాత్.

(ఆర. 50-8)

తన భార్యను పరపురుషులు అభిమర్శనము చేయకుండా ఎట్లు రక్షించుకొనవలెనో పరభార్యలను అట్లే రక్షించవలెను.

రాజా ధర్మస్య కామస్య ద్రవ్యాణాం చోత్తమో నిధిః.

(అర. 50-9)

రాజు ధర్మార్థ కామములకు మూలము. రాజు పాపమాచరించిన జనులును అదేపని చేయుదురు. ఈ విధముగా బహునీతులను బోధించెను. (వివరములకై ఆరణ్య 50 అధ్యాయము పూర్తిగా చూడుడు) తుదకు తన స్వామిసేవలో జటాయువు రావణునితో యథాశక్తి పోరాడి ప్రాణము లర్పించెను. ఆటవికులలో ఇట్టి విశ్వాసపాత్రమగు సేవ రామాయణమందు పలుతావుల నిరూపింపబడినది.

లక్ష్మణుడు దశరథునిపై కోపించుకొని ఇట్లనుచున్నాడు:

గురో రప్యవలిప్తస్య కార్యాకార్య మజానతః
ఉత్పథం ప్రతిపన్నస్య కార్యం భవతి శాసనం. అయో. 21-13

తండ్రియైనను యుక్తాయుక్త కార్యవిచక్షణ లేనివాడగుచో అతనిని కుమారులు దండింపవలెను. ఇదే నీతి శ్లోకము భారతమున నున్నదని లోకమాన్య తిలకుగారు తమ గీతారహస్యమందు తెలిపియున్నారు.

సగర చక్రవర్తియొక్క ధార్మికపాలనమును గురించి యొక యంశము రామాయణమందు ఒకే శ్లోకమందు సూచింపబడినది. సగరుని పెద్దకుమారుడు, అతని యనంతరము చక్రవర్తి కావలసినవాడు, యౌవనమందు పిల్లవాండ్రను సరయూనదిలోవేసి ముంచి వారి బాధల కానందించుచుండెను. ఈ వార్త సగరునికి తెలియగా తన పుత్రుని తన రాజ్యమునుండి నిర్వాసితునిగా జేసెను.

రామాయణమందు నీతివాక్యములుగా జ్ఞాపక ముంచుకొనదగిన వాక్యములు చాలా కలవు. కొన్నిటిని మాత్రమే యిందు ఉదాహరించు చున్నాను.

'అనిషిద్ధసుఖత్యాగీ పశురేవ న సంశయః' (బాల.4) శాస్త్ర నిషిద్ధములుకాని సుఖములను వదలుకొనువాడు పశువే.

పరప్రవాసే హి వదంత్యనుత్తమం
తపోధనా స్సత్యవచో హితం నృణాం. (అయో. 11-29)

సత్యమే మనుష్యులకు స్వర్గలోకప్రాప్తి హేతువని ఋషులు చెప్పినారు.

"యదాయదాహి కౌసల్యా దాసీవచ్చ సఖీవచ
భార్యావ ద్భగినీవచ్చ మాతృవచ్చోపతిష్ఠతి"

దశరథుడు కౌసల్యా ప్రాశస్త్యము నిట్లు నిరూపించెను:

'ఆమె నాకు దాసివలె, సఖివలె, భార్యవలె, చెల్లెలివలె, తల్లివలె వర్తించుకొనుచున్నది.' అయో. (12-68)

"సత్యం హి పరమం ధర్మం" (అయో. 14-3)
"సత్య మేకపదం బ్రహ్మ సత్యే ధర్మః ప్రతిష్ఠితః
సత్యమేవాక్షయావేదా సత్యే నైవాప్యతే పరం." (అయో. 14-7)
"మృదుర్హి పరిభూయతే" (అయో. 21-11)

మెత్తనగువానినే లోకులు అవమానము చేయుచుందురు.(మెత్త నగుచోటనే గుద్దలి వాడియౌకదా-చేమకూర-సారంగధర.)

"ధర్మోహి పరమో లోకే ధర్మే సత్యం ప్రతిష్ఠితం"

(అయో. 21-40)

"విక్లబో వీర్యహీనో య స్సదైవ మనువర్తతే
వీరా స్సంభావితాత్మానో న దైవం పర్యుపాసతే"

(అయో. 23-16)

ఇది లక్ష్మణుని నీతి. అతడు హిందువుల కవసరమగు నీతిని బోధించుచున్నాడు. ఈ సర్గలో దైవము బలీయమా, పురుషకారము బలీయమా అను చర్చచేసినాడు. "చేతకానివారు నా కర్మ మిట్లుంది అని ఏడ్తురు. బుద్ధిమంతులైన వీరులు దైవమును లెక్కపెట్టక పురుష ప్రయత్నము తప్పక చేసితీరుదురు" అని వాదించినాడు. (ఈ చర్చకై అయోధ్యకాండ 22, 23 సర్గలను పూర్తిగా చదువవలెను.)

"బుద్ధియుక్తాహి పురుషా న సహంతే పరస్తవం"

(అయో. 26-25)

బుద్ధిమంతులు ఇతరులు తమ్ము స్తుతించిన సహింపరు.

"నహి నింబాత్ స్రవేత్ క్షౌద్రం" వేపనుండి తేనె కారదు.

(అయో. 35-15)

"పితౄన్ సమనుజాయంతే నరాః మాతర మంగనాః"

(అయో. 35-26) తండ్రి పోలిక కొడుకులకు, తల్లి పోలిక బిడ్డలకు.

"ఆత్మాహి దారా స్సర్వేషాం దారసంగ్రహ వర్తినాం"

(అయో 37-24)

గృహస్థులకు భార్య మగనియొక్క ఆత్మయే.

"నహి తావ దతిక్రాంతా సుకరా కాచన క్రియా"

(అయో. 50-97)

ఏ కార్యమైనా చెడినపిమ్మట సవరింప నలవికాదు.

"న పరేణాఽశితం భక్ష్యం వ్యాఘ్రః ఖాదితు మిచ్ఛతి"

అయో. 61-16

ఇతర జంతువులు తిన్న మాంసమును వ్యాఘ్రము ముట్టదు.

"గతి రేకా పతి ర్నార్యా ద్వితీయాగతి రాత్మజః
తృతీయా జ్ఞాతయో రాజం శ్చతుర్థీ నేహ విద్యతే"

(అయో. 61-24)

ఇది ''పితా రక్షతి కౌమారే'' వంటిది.

''శోకో నాశయతే ధైర్యం, శోకో నాశయతే శ్రుతం
శోకో నాశయతే సర్వం, నాస్తి శోకసమో రిపుః''

(అయో. 62-15)

"పూర్వాపకారిణాం త్యాగే న హ్యధర్మో విధీయతే"

(అయో. 96-24)

ముందుగా అపకారము చేసినవారిని శిక్షించుటలో అధర్మము లేదు. ఇది లక్ష్మణుని నీతి.

సత్యముయొక్క ప్రాముఖ్యమును తెలుసుకొనుటకై అయోధ్యా కాండ 109 సర్గలో 10 నుండి 22 శ్లోకములను చదువవలెను.

"యద్వృత్తా స్సంతి రాజాన స్తద్వృత్తా స్సంతిహి ప్రజాః"

(అయో. 109-9)

ఇది యథా రాజా తథా ప్రజా వంటిది.

"పూజనీయశ్చ మాన్యశ్చ రాజా దండధరో గురుః" (అర. 1-18)

"ధర్మా దర్థః ప్రభవతే, ధర్మాత్ ప్రభవతే సుఖం
ధర్మేణ లభతే సర్వం, ధర్మసార మిదం జగత్." (ఆర. 9-30)

"పరేతకల్పాహి గతాయుషో నరా
హితం న గృహ్ణంతి సుహృద్భి రీరితం." (ఆర. 41-21)

స్నేహితుల హితమును గ్రహించనివారు చెడినవారు. ప్రేత సమానులు.

"ఉత్సాహవంతోహి నరా న లోకే,
సీదంతి కర్మ స్వతిదుష్క రేషు." (ఆర. 63-19)

ఉత్సాహవంతులైనవారు అతిదుష్కరమగు కార్యములందుకూడా పరాజయము పొందరు.

"ఉత్సాహవంతః పురుషా నావసీదంతి కర్మసు."

(ఉత్సాహ వర్ణనమును గురించి కిష్కి. 1-122 నుండి 125 వరకు చూడుడు.)

"శోచతో వ్యవసీదంతి సర్వార్థాః" (కిష్కి. 27-34)

వ్యసనమందు లగ్నుడగు వానికి అనర్థములు కలుగును.

"నహి ధర్మార్థసిద్ధ్యర్థం పాన మేవం ప్రశస్యతే
పానా దర్థశ్చ ధర్మశ్చ కామశ్చ పరిహీయతే" (కిష్కి. 33-46)

మద్యపానమువలన ధర్మార్థకామములు నాశనమగును. ఇది మితపాన సంఘ (**Temperance**) ప్రచారానికి పనికివచ్చు నీతి.

"మనోహి హేతు స్సర్వేషా మింద్రియాణాం ప్రవర్తనే"
(సుంద. 11-41)

మనస్సే సర్వేంద్రియ ప్రవర్తనకు హేతువు. ఇది "మన ఏవ మనుష్యాణాం కారణం బంధమోక్షయోః" అను ఉపనిషద్వాక్యమును బోలియున్నది.

"అకామాం కామయానస్య శరీర ముపతప్యతే" (సుంద. 22-42)

కోపము ఉండకూడదు. దానివలన నష్టములను గురించి సుందర కాండ 55 సర్గలో 4, 5, 6, 7 శ్లోకాలలో బాగా ఉపన్యసించినారు.

భృత్య లక్షణములను గురించి యుద్ధకాండ 1 వ సర్గలో 7, 8, 9, 10 శ్లోకాలలో బాగా నిరూపించినారు.

"సర్వే చండస్య బిభ్యతి" (యు. 2-21)

అందరును చండునికి భయపడుదురు. ఇదివరలో చూపిన 'మృదుర్హి పరిభూయతే' అను లక్ష్మణ నీతి కిది అనుబంధము. దాయాదుల మత్సరమును గురించి యుద్ధకాండ సర్గ 16 లో 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 శ్లోకాలలో చక్కగా వర్ణించినారు. మరియు సర్గ 18 లో 10, 14 శ్లోకాలను చూడుడు.

"సులభాః పురుషా రాజన్ సతతం ప్రియవాదినః
అప్రియస్య చ పథ్యస్య వక్తా శ్రోతాచ దుర్లభః."
(యుద్ధ. 16-20, 21)

ప్రియముగా మాట్లాడేవారు చాలామంది. అప్రియమైన హితవు చెప్పువారును వినువారును మాత్రమే దుర్లభులు.

పిఱికితనముయొక్క నష్టములను గురించి హిందువులు బాగా అర్థము చేసుకొనవలెను అంగదుడు చెప్పిన నీతులలో ఇవి చాలా శ్రేష్ఠమైనట్టివి. చూడుడు:

యుద్ధకాండ. సర్గ. 66 శ్లోకాలు 19 నుండి 27 వరకు.

"న కత్థనాత్ సత్పురుషా భవంతి" (యుద్ధ. 71-58)

ఆత్మశ్లాఘనచే సత్పురుషులు కానేరరు.

"పౌరుషేణతు యో యుక్తః సతు శూర ఇతి స్మృతః"
(యు. 71-59)

పౌరుషము కలవాడే శూరుడు.

"యస్యార్థ స్తస్య మిత్రాణి, యస్యార్థ స్తస్య బాంధవాః
యస్యార్థా స్స పుమాంల్లోకే, యస్యార్థా స్సచ పండితః"
(యు. 83-35)

ఈ శ్లోకాన్ని హితోపదేశములో ఉదాహరించినారు.

"మరణాంతాని వైరాణి" (యు. 112-26)

ఈ విధముగా రామాయణము నీతులకు నిధియై యుండుటచేత కూడ పూజ్యస్థానమును పొందియున్నది.

౨

కవిత - గుణవిశేషణము

ష్లెజల్ అను జర్మన్ ప్రాచ్య విద్యాపండితుడు "రామాయణము ప్రపంచ పురాణములన్నింటిలో గంభీరమైనది (**Ramayana is the noblest of epics**)" అని అభిప్రాయమిచ్చెను.

మోనియర్ విలియమ్స్ అను ఇంగ్లీషు పరిశోధకుడిట్లు వ్రాసెను: "రామాయణము సంస్కృత వాఙ్మయములోని మహానిధులలో ఒకటై యున్నది. మొత్తము సంస్కృత సాహిత్యమందు రామాయణముకంటె మనోహరతరమైన కవిత మరి లేదు. ఉత్తమ సాంప్రదాయక పవిత్రత, స్పష్టత, స్వాభావికత దాని శైలిలో కలవు. కవితా సన్నివేశము అతి మనోహర భావములతో కూడినట్టిది. దానిలో శౌర్య సంఘటనల ఉదార వర్ణనలు, ప్రకృతిలోని సుందరతమమైన రంగముల ప్రదర్శనము, మానవహృదయము నందలి గంభీరోద్రేకములు, వాటి పరస్పర సంఘర్షణముల గాఢపరిచయము —ఇవన్నియు ఈ రామాయణమునకు సర్వకాలములందును సర్వదేశములందును అతి సుందరమైన రచనలని ప్రఖ్యాతిగాంచిన కావ్యములలో అగ్రస్థాన మిచ్చుచున్నవి."‡

‡ *Monier Williams says :-* **Ramayana is undoubtedly one of the greatest treasuries in Sanskrit Literature. There is not in the whole range of Sanskrit Literature a more charming poem than the Ramayana.** The classical purity, clearness, and simplicity of its style, the exquisite touches of true poetic feeling, with which

ఇతర పాశ్చాత్య పండితులును ఇట్టి అభిప్రాయములనే యిచ్చి యున్నారు. ఇక భారతదేశమందలి హిందువులు రామాయణమును గురించి సదభిప్రాయమే కలవారై యున్నారనుటలో ఏ సందేహమును లేదు. రామాయణము హిందువులందరికినీ ఒక పవిత్ర గ్రంథము. దానిలోని ఉత్తమ కవితను గురించి హిందూ పండితు లందరును అతి ప్రాచీన కాలమునుండి, అనగా కనిష్ఠము 2000 ఏండ్లనుండి అత్యుత్తమ మని అభిప్రాయమిచ్చుచూ వచ్చుటయే గాక నిన్న మొన్నటివరకు సంస్కృతము నభ్యసించిన ప్రతి పండితుడును ఇతర కావ్యాలను ప్రారంభించుటకు ముందు రామాయణములో కొన్ని భాగములను మొదట చదువుకొనుచుండెను. ఎంతటి మహా కవి యైనను సరే, అతడే భాష యందైనను సరే కవిత్వము వ్రాసినను, మొట్ట మొదట వాల్మీకి మహర్షికి నమస్కారము చేయనిది ముందునకు సాగకుండెడువాడు. తుదకు రామాయణమును చదువని హిందువు కవియే కానేరడు అని చెప్పిన అతిశయోక్తి కాదు.

రామాయణములోని కవితా ప్రాశస్త్యమును గూర్చి మహా విద్వాంసులు నూర్లకొలదిగా ప్రాచీనము నుండియు నేటివరకు బహు విధముల తెలిపియున్నారు. అట్టి దానిని గురించి నేను మరల వ్రాయుట కాల హరణ హేతువున్నూ, పునరుక్తి దోషమున్నూ, తుదకు తలవని తలంపుగా భావ చౌర్యమున్నూ కావచ్చును. అలంకారికులు రామాయణ మహా భారతాదుల రచనానంతరము, తుదకు కాళిదాసుని యనంతరమే

it bounds, its graphic descriptions of heroic incidents, nature's grandest scenes, the deep acquaintance it displays with the conflicting workings and the most refined emotions of the human heart, all entitle it to rank among the most beautiful compositions that have appecred at any period or and country. P. 191.

బయలుదేరి కొన్ని కవితా నిబంధనలను ఏర్పాటు చేసినారు. ఆ కొలత బద్ధతో నేను వాల్మీకిని కొలుచుటకు పూనుకొనను. సూటిగా నాకెట్లు భావ స్ఫురణము కలిగినదో దానిని మాత్రమే నివేదించుకొందును.

కవితా ప్రయోజనము ఆనందము, లేక విజ్ఞాన ప్రదానము, లేక బోధ - రామాయణములో ఈ మూడున్నూ సంపూర్ణముగా కలవు. "ఏకో రసః కరుణ ఏవ" అని కొందరు ఆలంకారికులు తెలిపియున్నారు. రామాయణమం దీ రసము సమగ్రముగా ఉన్నది. ఒక విధముగా రామాయణము కరుణ రస పూరిత కావ్యము. దశరథునికి సంతానము లేదను చింత, కలిగిన కొన్ని యేండ్లకే పుత్రుల వియోగము. తర్వాత సీతారామలక్ష్మణుల అరణ్యావాసము, దశరథుని మరణము, భరతుని సంతాపము, అరణ్యమందు రామాదుల కష్టములు, శూర్పణఖా పరాభవము, కబంధుని మరణము, శరభంగుని మృతి, ఖరాదుల వధ, సీతాపహరణము, రాముని పరితాపము, జటాయువుయొక్క ఆత్మార్పణము, వాలి వధ, లంకాదహనము, రాక్షసుల వినాశము, లక్ష్మణుని మూర్ఛ, రాముని వ్యసనము, సీతాపరీక్ష, ఈ విధముగా అడుగడుగునకునూ శోకమే పాఠకుల నెదుర్కొనుచున్నది. సాంప్రదాయకముగా రామాయణమందు సుందరకాండ శ్రేష్ఠమైన దందురు. నాకు అయోధ్యా కాండయే శ్రేష్ఠతమ మైనది. ఏ భాగము చదువకున్నను ఒక్క అయోధ్యాకాండను మాత్రము చదివితే అనేకోత్తమ కావ్యాలు చదివినట్లు అని భావింతును.

రామాయణములో కథయొక్క యైక్యత కలదు. ఇతర పురాణాలలో అది కానరాదు. మహాభారతములో ఉపాఖ్యానాలు కొల్లలుగా ఉన్నవి. మూలకథకు సంబంధము లేని శాంత్యానుశాసనికాది పర్వాలు బహు దీర్ఘమైనవి కలవు. రామాయణ మందును కొన్ని యుపాఖ్యానాలు కలవు. ఋశ్యశృంగోపాఖ్యానము, కుశనాభకోపాఖ్యానము, భగీరథో

పాఖ్యానము, అహల్యాకథ, విశ్వామిత్ర చరిత్ర, ఋషికుమార వధాఖ్యానము, ఇట్టివి. మరికొన్ని కలవు. కాని యవి మూలకథకు సంబంధించినవై యున్నవి. పైగా ఇవి చిన్నవగుటచేత ప్రధాన విషయమునకు భంగము కలిగింపవు. కథావస్తువుయొక్క యైక్యత **(Unity of plot)** కావ్యానికి జీవము వంటిది.

బహు సంస్కృతాంధ్ర కావ్యాలో అష్టాదశ వర్ణనలు కలవు. ఇవన్నియు వాల్మీకిలో లేవు. అయినను రామాయణము ఇటీవల ఆలంకారికుల నిబంధనల ప్రకారము మహాకావ్యము కాజాలదని చెప్ప సాహసించువారు కానరారు. మరి కావ్యాలలోని వర్ణలనుకూడా ఒకేవిధమైనట్లివి. పలుమారు పాఠకులను విసిగించును. ఉత్ప్రేక్షాతిశయోక్తుల కవి పుట్టినిండ్లు. కాని వాల్మీకి సహజకవి, ప్రకృతి కుమారుడు, ఉపమానములకు ఆది పురుషుడు, రమ్యమగు వర్ణనలకు నిధి.

రామాయణములో అయోధ్యావర్ణన (బాల. సర్గ 5) రాజవర్ణన (బాల. 6) అమాత్య వర్ణన (బా. 7) అరాజక దురవస్థావర్ణన (అయో. 67) చిత్రకూట వర్ణన (అయో. 94) వసంతము (అయో. 56) మందాకినీ వర్ణన (అయో. 95) హేమంతము (అర. 16) రామపరితాపము (అర. 60) రామవిలాపము (అర. 62) ప్రావృట్కాలము (కి. 28) శరత్కాలము (కి. 30) పుష్పక వర్ణనము (సు. 8) మధువన క్రీడలు (సు. 61, 62) అను వర్ణనలు ముఖ్యమైనవి. అరణ్య వర్ణన పలుతావులలో సుందరముగా కావింపబడినది. (అర. 11, కి. 1; కి. 27) పై వర్ణనలలో కొన్ని యుదాహరణార్థము ఈ క్రింద ఎత్తి చూపింపబడుచున్నవి.

"ఈ చిత్రకూటపర్వతము సెలయేరుల చేతను, ఊటల చేతను, మదపు ఏనుగువలె ప్రకాశించుచున్నది. (అయో. 94-13)

నాట్యము చేయుచు విలాసముగా పూలను చల్లు నటకునివలె ఈ చిత్రకూటములోని వృక్షములు గాలిచే పూలను మందాకినిపై విడుచు చున్నవి. (అయో. 95-8)

చలికాలమందు సూర్యుడు దక్షిణగామి యగుటచేత ఉత్తరదిశ తిలకములేని స్త్రీవలె కాంతి హీనయై యున్నది. (ఆర. 16-8)

చలికాలములో పున్నమనాడుకూడా చంద్రునివెన్నెల తుషార మలినమై ఆతపశ్యామయైన సీతవలె ప్రకాశము తగ్గియున్నది. (అర. 16-14)

శూరులు కానివారు యుద్ధములో జొరబడుటకు వెనుకముందాడి నట్లు ఈ పక్షులు శీతజలములను తాకుటకు భయపడుచున్నవి. (అర. 16-22)

వసంతర్తువునందు అంతటను నిప్పంటుకొన్నదా అన్నట్లు మోదుగుపూలు వికసించియున్నవి. (అయో. 56-6)

వానకాలమందు పర్వతములు మేఘములచే గప్పబడి జలధారలు కల సెలయేరులతో నొప్పి గుహలందు గాలిచొచ్చి ధ్వనించుచుండుట వలన కృష్ణాజినములు తాల్చి జందెములను ధరించి వేదాధ్యయనము చేయుచు (ఋషివలె) ఒప్పుచున్నది, (కి. 28-10)

నల్లని మేఘాలలో చలించుచున్న మెఱుపు, రావణుని తొడపై విడిపించుకొనుటకై పెనఁగులాడుచున్న శోచనీయయగు సీతవలె నున్నది. (కి. 28-12)

పచ్చని బయళ్లలో చిన్నయారుద్ర పురుగులు నిండియున్నవి. చిలుకవన్నె వంటి చీరపై లక్క చిత్తరువులు వ్రాసిన చీరను కట్టిన స్త్రీవలె ఆ బయలు ఒప్పుచున్నది. (కి. 28-24)

నవసంగమసంవ్రీడలగు స్త్రీల జఘనములవలె శరత్కాలమందు నీరింకుటచేత నదులు పులినములను ప్రదర్శించుచున్నవి. (కి. 30-28)

తర్వాతికాలపు కవులందరును రామాయణములోని ఋతువర్ణనలతో తులదూగు వర్ణనలు రచింపజాలిన వారుకారు. ఋతుసంహారమును రచించిన కవి (కాళిదాసైనను సరే, మరెవ్వరైనను సరే) రామాయణము నుండియే భావములను, తుదకు శైలినిగూడా అనుకరించెను.

వాల్మీకికి ఉపమానాలు చాలా యిష్టము. తర్వాతి కాలములో కాళిదాసు ఈ పద్ధతిని బాగా అనుకరించెను. రామాయణమందేవర్ణననైనను చదివినచో ఉపమానములందు కనబడును. కావున ప్రత్యేకముగా వాటి నుదాహరించుట అనవసరము.

రామాయణ కవితను తర్వాతి కవులు చాలామంది విశేషముగా అనుకరించుచు వచ్చిరి. కొందరు కవులు అందలి భావములను స్పష్టముగా గ్రహించిరి. మహాభారతమందు కొన్ని రామాయణ శ్లోకాలు కనబడుచున్నవి. మరికొన్ని భావాల అనుకరణముకూడా కనబడుచున్నది. ఎట్లనగా—

"అనార్యజుష్ట మస్వర్గ్యం కుర్యాం పాప మహం యది"

(అయో. 82-14)

"అనార్యజుష్ట మస్వర్గ్యం మకీర్తికర మర్జున" భగవద్గీత.

"యద్ద్రవ్యం బాంధవానాం వా మిత్రాణాం వా క్షయే భవేత్
నాహం తత్ప్రతిగృహ్ణీయాం భక్షా న్విషకృతానివ."

(అయో. 97-4)

''కులక్షయకృతం దోషం మిత్రద్రోహేచ పాతకం'' భగవద్గీత.

''నహిచ్ఛేయ మధర్మేణ శక్రత్వ మపి లక్ష్మణ''

అయో. 97-7

ఇదే భావము ఉద్యోగపర్వమందును ధర్మరాజును గురించి చెప్పబడినది.

"మనోహి హేతు స్సర్వేషా మింద్రియాణాం ప్రవర్తనే."
సు. 11-41

మన ఏవ మనుష్యాణాం కారణం బంధమోక్షయోః"
ఉపనిషద్వాక్యము

వేపతే స్మాధికం సీతా విశంతీ వాంగమాత్మనః
వనే యూథపరిభ్రష్టా మృగీ కోకై రివార్దితా. సు. 25-5

ప్రావేపత భయోద్విగ్నం సింహం దృష్ట్వేవ గోగణః
మహాభారతం భీష్మ. అ. 13 శ్లో. 10

ఇక్కడ సింహమును చూచిన ఆవులు వణకినట్లుగా భీష్మమరణ కాలమందు కౌరవ సైన్యము కంపించెనని వర్ణించినారు. కాని తిక్కన సోమయాజి పూర్తిగా రామాయణ మందలి పై శ్లోకమునే అనుకరించెను.

అంగద నాథు ప్రింగిన వృకావలి తన్ వెసజుట్టుకొన్న స
ర్వాంగములం జలించి వెగ డందుచు, దిక్కులు సూచుచున్న సా
రంగియపోలె నుండె కురురాజ! భవత్సుతుసేన భీష్మ నా
జిం గబళించి పాండవులు జృంభితవిక్రమలీలఁ బొల్చుటన్.

అసంశయం హరిశ్రేష్ఠ! క్షిప్రం మా ప్రాప్స్యతే పతిః
అంతరాత్మా హి మే శుద్ధ స్తస్మింశ్చ బహవో గుణాః
సు. 37-12

ఈ భావమును సంపూర్ణముగా కాళిదాసు సంగ్రహించుకొనెను.

అసంశయం క్షత్రపరిగ్రహక్షమా, యదార్య మస్యా మభిలాషి
మే మనః

సతాం హి సందేహపదేషు వస్తుషు, ప్రమాణ మంతః కరణ
ప్రవృత్తయః.

అభిజ్ఞాన శాకుంతలం. అంకం 1, శ్లోకం 13

"ఇదం శ్రేష్ఠ మభిజ్ఞాన బ్రూయా స్త్వంతు మమప్రియం."

సుం. 38-12

"నివేదయిత్వాఽభిజ్ఞానం ప్రవృత్తించని వేద్యచ" బాల. 1-74

"అభిజ్ఞాన ప్రదానంచ రావణస్యచ దర్శనం" బాల. 3-30

కాళిదాసునికి అభిజ్ఞాన శాకుంతలమేకాక రఘువంశ కుమార సంభవ నామములు సహితము వాల్మీకి సూచితమైయుండునేమో!

"కుమారసంభవశ్చైవ ధన్యః పుణ్యస్తథైవచ" బాల. 37-32

"రఘువంశస్య చరితం చ కార భగవాన్నృషిః" బాల. 3-9

అను శ్లోకాలనుబట్టి యిట్లూహించితిని.

సీతాపహరణా నంతరము రాము డాక్రోశించి చెట్లను గట్లను నా సీతను చూచితిరాయని విచారించుటను కాళిదాసు తన విక్రమోర్వశీయములో పురూరవుడు ఊర్వశి జాడను విచారించు ఘట్టమున పూర్తిగా వినియోగించుకొనెను.

రామునికి జ్ఞాపకము చేయుటకై కాకాసురుని కథ ఒక గుర్తు అని సీత హనుమంతునితో చెప్పెను. ఈ శ్లోకములోని "అభిజ్ఞానం" కాళిదాసునకు అభిజ్ఞాన శాకుంతలము యొక్క భావము నిచ్చినట్లు కనబడుచున్నది.

యస్యార్థా స్తస్య మిత్రాణి యస్యార్థా స్తస్య బాంధవాః
యస్యార్థా స్స పుమాన్ లోకే యస్యార్థా స్సచ పండితః

యుద్ధ. 83-35

ఈ శ్లోకము ఉన్నదున్నట్లుగా హితోపదేశమందు ఉదాహరింపబడినది.

ఋక్షేణ గీత శ్లోకో మే తన్నిబోధ ప్లవంగమ. యుద్ధ. 116-42

ఇది సుప్రసిద్ధమైన "ససేమిరా"—భల్లూకము కథ.

దీనిని రామాయణమందు పెంచకుండా ఒకే శ్లోకములో సూచించి వదలినారు. అదేవిధముగా అష్టావక్రుని కథను ఒకే శ్లోకములో సూచించి వదలినారు.

నైనం సూర్యః ప్రతపతి పార్శ్వే వాతిన మారుతః
చలోర్మిమాలీ తంద్రృష్ట్వా సముద్రోపి నకంపతే. బాల. 15-10

రావణునిపై సూర్యుడు ఎండగాయడు, గాలి వీచుటకు భయపడును, సముద్రుడు చలింపడు అను భావమును పోతన హిరణ్యకశిపునిచే నిట్లు చెప్పించినాడు—

సీ॥ అస్మదీయంబగు నాదేశమునగాని మిక్కిలి రవిమింట మెరయ వెరచు
అన్నికాలములందు ననుకూలుడై కాని, విద్వేషియై గాలి వీవవెరచు
మత్పత్రిలాపానలమందీకృతార్చియై విచ్చలవిడి నగ్ని వెలుగవెరచు
అతిశాతయైన నా యాజ్ఞ నుల్లంఘించి శమనుండు ప్రాణులజంప వెరచు

ఇంద్రుడాదల నా మ్రోల నెత్త వెఱచు
అమరకిన్నర గంధర్వయక్ష విహగ
నాగవిద్యాధరావలి నాకు వెరచు
ఏలవెరవవు పలువ నీకేది దిక్కు?

భాగవతము సప్తమస్కంధము 257

అష్టావక్రేణ ధర్మాత్మా తారితో బ్రాహ్మణో యథా.
యుద్ధ. 122-17

సంస్కృత సాహిత్యమందు మంచి ప్రవేశముగల వారి కిట్టివింకెన్నియో కనబడకమానవు.

గుణపోషణము

ఇంతవరకు కవితా విశేషములను గురించి యథామతి సంక్షిప్తముగా తెలుపబడినది. రామాయణము కవితయందెంతటి ప్రాముఖ్యము వహించినదో అందలి పాత్రల గుణపోషణమందును అంతటి ప్రాముఖ్యము వహించినది.

రామాయణమందలి ప్రతివ్యక్తికిని ఒక ప్రత్యేకత కలదు. ఆ వ్యక్తిత్వము అంతటను ఏకవిధముగా నిరూపింపబడినది ఆంగ్లదేశమందు 400 ఏండ్ల క్రిందట జగత్ప్రసిద్ధిగాంచిన షేక్స్పియర్ మహాకవి తన నాటకములలో ఎంతటి చిన్నపాత్రయైనను సరే దానికొక విశిష్టగుణపోషణమును (Characterisation) చేయుటలో అద్వితీయుడని పేరు పొందినాడు. రామాయణమందును అదే లక్షణము సమగ్రముగా కనబడుచున్నది. వాల్మీకి షేక్స్పియరులలో భేద మేమనిన ఒకడు ఇంచుమించు 4000 ఏండ్ల క్రిందటివాడు. ఇంకొకడు 400 ఏండ్లక్రిందటివాడు! ఇంతే!!

రామాయణమందలి పాత్రలన్నింటి గుణపోషణమును గురించి చర్చించినచో విషయవిస్తర మగును. కావున వాల్మీకి చిత్రించిన కొందరిని గురించిమాత్రమే, అదియును సంగ్రహముగానే, యిందు సూచింపబడుచున్నది

శ్రీ రాముడు

ఇతడు కథానాయకుడు. ప్రధానపాత్ర. ప్రపంచ మహానాయకులలో అగ్రగణ్యుడు. ఏమాత్రము కూడ కళంకములేని అవతారపురుషుడని హిందువుల విశ్వాసము. అందుచేతనే దేవుడై వెలసినాడు. ఇచ్చట అతనిని మానవోత్తమునిగానే గ్రహించి విచారింతును. యౌవరాజ్య పట్టాభిషేక కాలములో రాముని ఉత్తమోత్తమ గుణములు వ్యక్త

మయ్యెను. గొప్ప సామ్రాజ్యమునకు పట్టాభిషేకము చేయుటకై తండ్రి, మంత్రులు, పురోహితులు, నగరవాసులు, పల్లెజనులు, తమ్ములు, తల్లులు అందరునూ హర్షించిరి. కాని కైకేయికి మంథర దుర్బోధలు చేయుటచేత బుద్ధిమారెను. దశరథుడు ఆమెకు రెండువరాలు ఇచ్చియుండెను. వాటిని పాలించవలసివచ్చెను. పట్టాభిషేకము కొన్ని గడియలలో జరుగవలసి యుండెను అప్పుడు రాముడు కైకేయీ దశరథుల సన్నిధికి పిలువ బడెను. తండ్రికి అమంగళము పలుకుటకు నోట తడిలేదు. మూర్ఛావస్థలో నున్నాడు. గట్టి గుండెగల కైకేయి బండుగా రామునితో రాజ్య త్యాగము, వనవాసము చేయవలెనని చెప్పను. పిడుగువంటివార్త. దానిని వినిన ఇతరులందరును గట్టిగా రోదనము చేయుచుండిరి. మరి రాముడో? అభిషేక మప్పుడు ఆనందమును ప్రకటింపలేదు. ఇప్పుడు కూలబడి వాపోవలేదు.

> ఇతీవ తస్యాం పరుషం వదంత్యాం, నచైవ రామః ప్రవివేశ శోకం
> ప్రవిధ్యతే చాపి మహానుభావో, రాజాతు పుత్రవ్యసనాభితప్తః
> (అయో. 19-41)

పైగా వెంటనే యిట్లనెను.

> ఏవ మస్తు, గమిష్యామి వనం వస్తు మహం త్వితః
> జటాజినధరో రాజ్ఞః ప్రతిజ్ఞా మనుపాలయన్.

ఇంతేనా. ఇదిగో ఇప్పుడే అడవికి వెళ్ళుచున్నాను. జడలు దాల్చి రాజునాజ్ఞను పాలించుచున్నాను అని అన్నాడు. మరియు ఇట్లన్నాడు. "ఇంత మాత్రపు కోరికను నాకు తెలిపి యుండరాదా? దీనికై వరములు కోరవలెనా? వనమునకు పోవుటకు సిద్ధముగా నున్నాను కదా!" అనియు నిశ్చింతతో పలికెను.

జనులతనిపై ఏ వ్యసనచిహ్నములు కూడా చూడజాలక పోయిరి. పైగా అతడు ప్రసన్నుడుగా కాంతియుక్తుడుగా నుండెను. అయితే రామునిలో అంతయు నిగ్రహమే కాని కష్టకాలమందు వ్యసనపడు మానవ సహజ గుణమే లేదా అనిన అదియును కలదు. అతడెవ్వరి యెదుట నిగ్రహము, ప్రసన్నత, గాంభీర్యము చూపింపవలెనో బాగా ఎరుగును. తనతల్లి వద్దకూడా అట్లే చాలాసేపు ఆచరించుకొనెను. కాని ఎంతసేపు? ఆమె దుఃఖపరంపరలకు లోబడి-

"తాం తథా రుదతీం రామో రుదన్ వచన మబ్రవీత్.

(అయో. 42-20)

తల్లి దుఃఖాన్ని చూచి తుదకు పట్టలేక రోదనము చేసెను. ఇదే వ్యసనముతో అతడు సీతను చూడబోయెను. ఆ యమాయకురాలి కింకను తారుమారైన యీ వ్యవస్థ తెలియనే తెలియదు. ఆమె చింతావ్యాకులుడైన రాముని చూచి భయపడెను. మరి రాముడున్నూ ఆమెను చూచిన వెంటనే దుఃఖము నాపుకొనలేక రోదనము చేసెను ఇది తన అంతరంగికుల యెదుట. మరల సీతాలక్ష్మణులతో తుదిమారు తండ్రి సెలవు తీసుకొను నప్పుడు నిగ్రహమును, ప్రశాంతతను, గాంభీర్యమును ప్రకటించెను. ప్రజ లందరు ఏడ్చిరి కాని ఆతడేమియు సంచలించలేదు. లక్ష్మణు డేడ్చెను. రౌద్రమూర్తియయ్యెను. కాని రాముడతని నోదార్చి, శాంతునిగా జేసెను. అరణ్యా వాసమందును ఎన్నడును తండ్రిని కినియలేదు. మహా వ్యసనము ముంచుకొనివచ్చిననాడు మాత్రమే రెండుమూడు మారులు ఇక కైకేయి సంతోషపడుగాక అని జారవిడిచెను. భరతుడు తనను అడవిలో కలిసెను. అప్పుడతనితో తనతల్లి నేమాత్రమున్నూ కష్టపెట్టవద్దని ఆజ్ఞాపించెను. ఇంకొకరైయుండిన ప్రజలు, పురోహితులు, మంత్రులు, భరతశత్రుఘ్నులు, కైకేయీదేవితో కూడవచ్చి రాజ్యము చేయుటకై మరలిరమ్మని ప్రార్థించియుండిన ఒప్పుకొని యుందురు. రాముడట్లు చేయలేదు.

రామునికి హనుమంతుడు నమ్మినబంటుగా లభించెను. సుగ్రీవుడు మంచి మిత్రుడుగా దొరకెను. అయితే వాలివధ మాత్రము అంతగా సమర్థనీయము కాజాలదు. వాలిని చంపుటకు ముందు అతనికి రాయబార మంపవలసియుండెను. అతని నుండి ఏమి సమాధానము వచ్చెడిదో తెలిసికొనవలసి యుండెను. అటుపై యుద్ధయు ప్రకాశముగా చేయవలసి యుండెను. తెలియకుండా దాగియుండి కుస్తీపట్టుచున్న వాలిని బాణముతో వధించుట ఏల? వాలి మరణశయ్యపై సూటిగా పోటుమాటలతో రాముని అధిక్షేపించెను. "నేను నీకపకారము చేయలేదుకదా! యుద్ధము చేయదల చిన ఈలాటి పనియేల? నీ సీతను తెచ్చుటకు సుగ్రీవుడు సాయపడునని చేసితివా? నన్ను అడిగియుండిన అవలీలగా ఆ పనిని సాధించియుందునే? నన్ను అడవిమృగ మని వేటాడితివా? అయితే కోతులను తినువారి నెందును చూడలేదే! మాంసాపేక్షలేని వేట యెందులకు?" ఈ విధముగా ప్రశ్నపరంపరలను రామునిపై కురిపించెను. రాముడన్నింటికిని సమాధానమిచ్చెను. అవన్నియు తృప్తికరముగా లేవు. వ్యాఖ్యాతలందేవో పరమ రహస్యపు జాడలను తీసినారు. అవన్నియు బలవంతపు బ్రాహ్మణార్థమువలె కనిపించుచున్నవి వాల్మీకి అట్టి ద్వంద్వార్థాలు వ్రాయునట్టి మాయాకవి కాడు! ఈ భావమును నేనొక్కడనే ప్రకటించిన అపచారము చేసిన వాడ నగుదునేమో!

భవభూతి తన మహావీర చరితములో చేసిన మార్పును గమనించవలెను. చెట్టుచాటునుండి తన కపచార మేమియు చేయని వాలిని బాణముతో కొట్టుట తన కథానాయకుని శౌర్యమునకు లోటని భవభూతి వాలికిని శ్రీరామునికిని ద్వంద్వయుద్ధమును కల్పించెను. అదేవిధముగా ఉదాత్త రాఘవమును రచించిన మాయురాజకవియు తన నాటకమందు వాలి రాముల ద్వంద్వయుద్ధమును కల్పించెను. ఈ విధముగా ప్రాచీన ప్రామాణిక పండిత కవులును వాలివధా ఘట్టములో న్యూనతను గమనించియున్నారు—హనుమన్నాటక మను సంస్కృత నాటకములో

రాముడు వాలిని చంపుట తప్పని వాలితో నొప్పుకొన్నట్లును, అతని నన్యాయముగా జంపినందులకు ప్రాయశ్చిత్తముగా సీతావియోగమును మరొకమారు పొందుననియు చెప్పినట్లును కవి నిరూపించినాడు. (ఉత్తర కాండలోని సీతావియోగ సూచన యీ రెండవ వియోగము),

రామునికి సీత అంటే రెండవప్రాణము. కాని ఆయన లక్ష్మణుని ఎంతగాఢముగా ప్రేమించెనో ఆ ముచ్చట తుదివరకునూ వ్యక్తపరుప లేదు యుద్ధకాండలో లక్ష్మణుడు మూర్ఛనొందినప్పుడు రాముడు నాకు రాజ్యమేల, సీతయేల ? నా కెవ్వరునూ లక్ష్మణుడు లేనిది కాబట్టరు అని విలపించెను. లక్ష్మణుడు ఇంద్రజిత్తును చంపి వచ్చినప్పుడు అతనిని గాఢముగా కౌగలించుకొని చిన్నపిల్లవానిని వలె తన తొడపై కూర్చుండ బెట్టుకొని లాలించెను.

రావణుడు తనకు చేసినంత యపకారము మరెవ్వరును చేయ లేదుకదా! మొదటిసారి ఇరువురును పోరాడినప్పుడు రావణుని రథమును ధనుస్సును ఆయుధాలను అన్నింటిని రాముడు ధ్వంసము చేసెను. అప్పు డీతనిని చంపి యుండవచ్చును కదా! చంపలేదు. "నీవు నిరా యుధుడవు; నీ నగరములోనికి వెళ్ళి మరల క్రొత్తరథమెక్కి ఆయుధా లతో రమ్మ" అని పంపివేసెను. రావణుడు చనిపోయిన వెంటనే రాము డిట్లనెను.

మరణాంతాని వైరాణి నివృత్తం నః ప్రయోజనం

యుద్ధ. 112-26

ఇతని చావుతో నా వైరముకూడా ముగిసినది. ఇతని యుత్తర మలను లోపము లేకుండా చేయవలెను అని ఆజ్ఞాపించెను

రామునికి సీతయొక్క పాతివ్రత్యము, ఆమె లోకోత్తర పవి ...యును తెలియును. కాని రావణునియింట ఒక ఏడు ఉండిన

సీతకు, ప్రపంచము నింద లొడిగట్టుననియు రామునికి తెలియును. సీతచే అగ్నిపరీక్ష చేయించినప్పటి అతని నిగ్రహము అద్వితీయమైనది.

రాముడు మహావీరుడు. అతనికి సాటివారు లేకుండిరి. సత్యసంధుడు. జితేంద్రియుడు. ఈ కారణాలచేత అతడు దేవసముడయ్యెను.

ల క్ష్మ ణు డు

ఇతడు ప్రీతిపాత్రుడు. రామునంతటి నిగ్రహుడుకాడు. ధర్మాగ్రహుడు. ఉత్తగా కోపించుకొనడు. మంచిదెల్లను అతనికి సన్నికర్షము. దుష్టమెల్లను అతని కసహ్యము. కోపము వచ్చెనా దానిని శాంతింపజేయువాడు రాముడొక్కడే. రామునిలోని ఉత్తమత్వము అతనికి చాలా ప్రియమైనట్టిది. అందుచేత అతనికి స్వయంసేవకు డయ్యెను. రాముని యౌవరాజ్య పట్టాభిషేకము భగ్నమైనప్పుడు, రాముని త్యాగమును మొదటిసారి చూచినప్పుడు అతడు కన్నీరు కార్చినాడు. ఎట్లో కోపము బిగబట్టినాడు. రామునివెంట నోరుమూసుకొని తిరిగినాడు. తుదకు రాముడున్నూ తల్లివద్ద ఏడ్చినప్పుడు లక్ష్మణుని క్రోధము బయట పడినది. కాలరుద్రుడైనాడు. చిన్న భార్యచే మోహితుడై పెద్దకొడుకును అడవికి పంపే తండ్రి తండ్రికాడని అన్నాడు. ఎవ్వరడ్డము వత్తురో చూచెదనుకాక, నేనొక్కడనే ధనుర్ధరుడనై ప్రపంచాన్ని ఎదిరించి రామునికి పట్టము కట్టుతానని హుంకరించినాడు. రాముడు ఆగుమాగుము,శాంతించుము అని బోధించినాడు.మదపుటేనుగునకు ఆ మాటలు సంకెళ్లైనవి. "మృదుర్హి పరిభూయతే" "మెత్తనగుచోటనే గుద్దలి వాడియౌకదా"! అని రాముని మెత్తదనాన్ని గర్హించినాడు. కర్మము ననుభవించవలెనందురా? దైవవిధి అనుల్లంఘనీయ మందురా?

"వీరా స్సంభావితాత్మానో నదైవం పర్యుపాసతే"

(అయో. 23-16)

పరాక్రమశాలురకు దైవము అడ్డము రాజాలదు అని గట్టిగా పలికినాడు.

భరతుడు తల్లివంటి గుణాలుకలవాడై యుండునని మొదలను కొన్నాడు. దూరమందు భరతుడు అరణ్యానికి వచ్చుట చూచినాడు, అతడు దురుద్దేశముతో వచ్చినాడు. ఇదిగో ఇప్పుడే అతని పని పట్టించు తాను చూడు అని అన్నతో పలికినాడు. భరతుడు చాలా మంచివాడే అని తెలిన తర్వాత అట్టి తల్లి కిట్టి కొడుకు పుట్టినాడే అని ఆశ్చర్య పడినాడు.

రామునందే కాక సీతయందును లక్ష్మణునికి పరమభక్తి. సీతా రాములకు ఏమాత్రమున్నూ ఆయాసము, శ్రమ, కష్టము కలుగకుండా సేవించిన బంటు రాత్రులందు వారికి పహరాయిచ్చి కావలికాచినాడు. వారి ఆజ్ఞలను పాలించినాడు. కాని తన ధర్మాగ్రహమును ప్రకటించక మానలేదు. సీత కిష్కింధలో పారవేసిన ఆభరణాలను లక్ష్మణునికి చూపించినారు. అందేదియు అతడు గుర్తించ జాలినవాడుకాడు. ఒక్క నూపురమును మాత్రము వెంటనేగుర్తించినాడు.

> "నాహం జానామి కేయూరే నాహం జానామి కుండలే
> నూపురే త్వభిజానామి నిత్యం పాదాభివందనాత్." (కి. 9-22)

ఇది సుందరమైన భావము. అతని అకల్మషత్వమును వెల్ల డించును. సీతను తల్లికంటె ఎక్కువగా పూజించినదిందు ధ్వనింప బడినది. అయితే గంగను దాటేకాలములో రామునాజ్ఞచేత లక్ష్మణుడు సీతను చేతులతో ఎత్తి పడవలోని కెక్కించెను. ఆవిధముగా ఆమెను తాకుటలో ఆ నిష్కలంకునికి దోషములేదు. నూపురములను మాత్రమే గుర్తింతును అనుటలో అతడు సీతను పరికించి యెన్నడును చూడ లేదని భావము. ఆమె తన దృష్టిలో అంత పవిత్ర.

శౌర్యములో లక్ష్మణుడు రాముని కేమాత్రమును తీసిపోనివాడు. రామునైనను ఇతరులు తేరిపార జూడగలరేమో, లక్ష్మణునికి కోపము వచ్చెనా అతని నెదిరించుట కష్టము.

భ ర తు డు

అతనికి తన తల్లి లక్షణాలు బాగా తెలియును.

"ఆత్మ కామా, సదా చండీ, క్రోధనా ప్రాజ్ఞమానినీ"

(అయో. 69-10)

అని మొదలే అన్నాడు. అయోధ్యకు వచ్చి సంగతులు కనుగొన్నాడు. తల్లిపై మండిపడినాడు. "నిన్ను చంపివేయవలెను. కాని రాముడు కోపపడునని ఊరకున్నాను". అని అన్నాడు. ప్రజలకు మొదలతనిపై మంచి భావము లేకుండెను. కాని అతని యుద్దేశములు విన్నతర్వాత వారతనిని గౌరవించిరి. అరణ్యమందలి ఋషులును అతనిని మెచ్చుకొనిరి. రాము డీతనిని ప్రథమసమాగమములోనే కౌగిలించుకొని తొడపై కూర్చుండబెట్టుకొని గాఢముగా ప్రేమను ప్రకటించెను. రాముడు తిరిగివచ్చుటకై అతడు చేయవలసినన్ని ప్రయత్నాలు చేసెను. కడప కడ్డము పండుకొనెను. లాభము లేకపోయెను. తుదకు రాముని పాదుకలు తలపై ధరించి మహావ్యసనముతో వెళ్ళెను. 14 ఏండ్లు అయోధ్యను ప్రవేశించక పోయెను. తానును తాపసియై నందిగ్రామములో రాముని పాదుకలవద్ద కూర్చుండి ధర్మపరిపాలనము చేసెను.

శ త్రు ఘ్ను డు

అప్రసిద్ధుడు. మంచివాడే కాని వీరుడుకాడు. వ్యపదిష్టుడుకాడు. ఎటులో మంథరపై కోపమువచ్చి ఆమెను బాధించి చంపుటకై లేచెను. అటుతర్వాత అతని ముచ్చట మనకు ఏమియు తెలియదు. యథాజ్ఞాపయతి రాజా (జో హుకుం సర్కార్) అనునట్టి వ్యక్తిగా కానవచ్చుచున్నాడు.

కైకేయి

మొదట మొదట స్వార్థము లేనట్టిది. కాని మంథర ఆమెకు దుర్బోధలు బాగానూరిపోయగా పోయగా ఆమెలో పూర్తిగామార్పుకలిగెను. అటు తర్వాతఎవరేమనినాసరే ఆమె అచంచల యయ్యెను. రాజ్యమంతయును తిట్టిపోసెను. దశరథుడు చావనేచచ్చెను. అప్పటికినీ ఆమెకు మనస్తాపము కలుగలేదు. ప్రాయశ్చిత్తమన్న మాటలేదు. ఆమె పారసీక దేశపు స్త్రీయని తెలిపినాను. ఆమె చెలికత్తె మంథరకూడా అక్కడిదిగానే కనబడుచున్నది. అందుచేతనే దాని నిట్లు వర్ణించినారు.

"జ్ఞాతిదాసీ యతోజాతా, కైకేయ్యాస్తు సహోషితా"

(అయో. 7-1)

పుట్టింటివారిచే అరణముగా నియ్యబడినట్టిది; ఎక్కడనో పుట్టినట్టిది; కైకేయివెంట పంపబడి ఆమెదగ్గరనే సదా ఉండునట్టిది అని వర్ణించుటచే కైకేయియొక్కయు మంథరయొక్కయు వైదేశికత మరింత స్పష్టమగుచున్నది. పైగా మథర "కుబ్జ". పర్షియాలోకూడ పూర్వకాలమందు రాజులు తమ అంతఃపురాలవద్ద నపుంసకులను, గూని స్త్రీలను కాపలాగా ఉంచుచుండినట్లు ప్రతీతి.

కైకేయి తల్లిదండ్రులున్నూ కఠినులని తెలిపినారు. వారిజాడయే బిడ్డకును పట్టువడినది. అయినను భరతుని కన్నందున ఆమెను రాక్షసిగా లోకము తలపజాలకపోయినది.

సీత

మహాపతివ్రత. ఆమెపేరు భారతీయస్త్రీలకు ఉత్తమోత్తమ మంత్రరాజము. హిందూస్త్రీలకు రామునకంటే సీత యెక్కువ ప్రీతిపాత్ర. పతిభక్తి ఆమెలో అచంచలము. రావణుని సామ్రాజ్యము, 5000 దాసీ జనుల సమర్పణము, రావణుడే స్వయముగా దాసుడై యుండుమాట,

సకల భూలోక వైభవములు, ఆమెకు రాముని పాదధూళితో సమానము. ఘోరహింసలు ఆమెను ఆవంతయు చలింపజేయలేదు. జగద్విద్రావణు డగు రావణుడు ఆమెకు గడ్డిపుల్లతో సాటి. అతనితో మాట్లాడినప్పుడు గరికపుల్ల నడ్డముగా పెట్టి మాట్లాడినది. "నీ విలువయంతే" అని చెప్ప కయే చెప్పినది. హనుమంతుడామెను తన వీపుపై ఎక్కించుకొని తీసు కొని పోదుననెను. ఆమె నీతిజ్ఞ. అట్లు చేసిన తన కపవాదము, పర పురుషనిస్పర్శ, రాముని శౌర్యమునకు భంగము, రావణునికి శిక్ష తప్పుట, ఇవన్నియు సంభవించునని నిరాకరించెను.

ఆమె ధైర్యము, కష్టములనోర్చు సహనము చాలా ప్రశంసనీయ ములు. అడవికి పోవుటకై సిద్ధమైననాడు ఆమెకు తాపసు లెట్టివారో తెలి యదు. అందుచేత కైకేయి ఆమె చేతికి నారచీర లియ్యగా కంట నీరు పెట్టుకొని, రామా !

"కథన్ను బధ్నంతి మునయో వనవాసినః
ఇతి హ్యాకుశలా సీతా సా ముమోహ ముహు ర్ముహుః
అయో. 37-12

వనవాసినులు నారచీరలెట్లు కట్టుకొంటారు? అని సభలో అందరి యెదుట అడిగెను. ఆమె యమాయకత్వాని కందరును విలపించిరి. రాముడామెకు సభలోనే చీరపై చీరకట్టు విధమును తనకు వచ్చినట్టుగా చూపించెను సీత రామునికి సేవకురాలుగానే యుండలేదు. అవసరమని తోచినప్పుడు మంత్రివలె తనకు తోచిన అభిప్రాయముల నిచ్చుచుండెను. ఋషులు రాముని రాక్షసులను సంహరించుటకు ప్రేరేపించినప్పుడు చక్కని హితమును చెప్పి తుద కిట్లనెను: "రామా! స్త్రీచాపలముచే నేనిట్లు చెప్పితిని నీకు ధర్మోపదేశము చేయ సమర్థుడెవడు? నీ తమ్మునితోగూడా ఆలోచించి మీ కేది యుచితమని తోచునో దాని నాచరించుడు."

హనుమంతుడు

ఒకటి చెప్పితే రెండు చేసుకొనివచ్చు రాముని నమ్మిన బంటు. మహాసమర్థుడు. కాని నిగర్వి. మహాప్రజ్ఞా ధురీణుడు. కాని వినయ సంపన్నుడు. సంస్కృతములో మహా పండితుడు బహుభాషల నెరిగిన వాడు. విశ్వాసపాత్రుడు.

రావణుడు

మహాబలాఢ్యుడు. అనేక దేశాలను జయించినవాడు. శత్రు భయంకరుడు. విషయాసక్తుడు. 1000 మంది భార్యలు కలవాడు. సీతను కామించి ప్రపంచమందు శాశ్వతమగు అపకీర్తిని పొందినవాడు. ఈ సందర్భములో రావణునికి దుర్యోధనునికిని కల తారతమ్య మెరుగ వలెను. రావణుని చెల్లెలగు శూర్పణఖయొక్క ముక్కుచెవులు కోయించిన వాడు రాముడు. ఖరదూషణాదుల 14000 మందిని సంహరించినది రాముడు. దానికి ప్రతీకారము చేయదలచినది రావణుడు. రాముడు ఆర్యుడు. రావణుడు రాక్షసుడు. ఇద్దరును సంపూర్ణముగా భిన్నజాతు లకు చేరినవారు. దుర్యోధనుడును ధర్మరాజును అన్నదమ్ముల కుమారులు. జ్ఞాతులు. ద్రౌపది దుర్యోధనునికి వదినెవరుస. ఆమెను జూదములో దుర్యోధనుడు గెలిచినాడు. ఆమెను తన తమ్మునిచే సభకు సిగబట్టి లాగించినాడు. నిండుసభలో ఆమెను దిగంబరనుగా చేయించి నాడు. నా తొడపై కూర్చుండరమ్మ అని ద్రౌపదిని పిలిచినాడు. రావణుడు ఒల్లని సీతను బలాత్కార కామమునకు గురిచేయలేదు. రాక్షస వివాహాలలో ఒల్లని స్త్రీలకు ఒక సంవత్సరము గడువిచ్చుచుండిరి. సీతకు అదే గడువిచ్చినాడు. రావణుని జాతి నరమాంసమును తినునట్టిదని వర్ణింపబడెను. తన బలమంతయు, తన కుమారులు, బంధువులు, తమ్ములు నాశనమైనప్పుడు కూడా సీతను చంపలేదు. అయినను ఆర్యులలో బలాత్కామమును గర్హించినట్లు మరి దేనిని గూడా గర్హింపకుండిరి. దుర్యోధనునికిని, రావణునికిని ప్రాయశ్చిత్తము తప్పదయ్యెను.

రావణుడు బంధుప్రీతి కలవాడు. తన తమ్ముడు చనిపోయినప్పుడు చాలా వ్యసనపడెను. ఇంద్రజిత్తు చనిపోయినప్పుడు అతని దుర్భరదుఃఖమును వాల్మీకి బాగా వర్ణించినాడు. రావణుడు కన్నీరు జొటజొట కార్చెను. అవి కాలుచున్న నూనెబొట్లవలె నుండెను. అతనికి క్రోధముకూడా నిండియుండెను. అందరును స్తబ్ధులైరి. ఎవరికిని అతనితో మాట్లాడే ధైర్యములేకుండెను. అతని పట్టపురాణి మండోదరి. అప్పుడప్పుడామెను సలహా అడుగుచుండెను. తుదికాలములో కూడా అడిగెను. ఆమె చక్కని నీతియుక్తమగు బోధకావించెను. కాని అతని పాపము పండినందున దానిని విను బుద్ధి అతనికి పుట్టలేదు.

విభీషణుడు

దేశద్రోహి, బంధుద్రోహి అని రాక్షసులచేత గర్హింపబడినాడు. తన యన్న నీతిబాహ్యుడైనందున రాముని ఆశ్రయింపవలసి వచ్చెను. అతడు రాక్షసులలో తప్పబుట్టినాడు. శాంతపురుషుడు. ధార్మికుడు. నీతిజ్ఞుడు. రామునికి గొప్ప సహాయము చేసినవాడు. అందుచేత కీర్తనీయుడైనాడు.

దశరథుడు

బహుకాలము బహుభార్యలతో భోగాలనుభవించెను. ముసలి ముప్పునకు కైకేయిని పెండ్లాడెను. లేక లేక నల్గురుకుమారులు కల్గిరి. అందు రామునిపై పంచప్రాణా లప్పజెప్పుచుండెను. తాను చూచుచుండగనే అతనిని రాజుగా చేసి ఆ వైభవమును చూడగోరెను. కైకేయి భగ్నపరచెను. అతడు కరుణామయమూర్తి. సత్యవాక్యపరిపాలకుడు. లోకానుభవము సంపూర్ణముగా కలిగినవాడు. కైకేయిని పరిపరివిధముల ప్రార్థించిన ఘట్టము ప్రపంచవాఙ్మయమున సాటిలేనట్టిది. శ్రోతలు కంట తడిబెట్టకమానరు. అయోధ్యాకాండమంతయు మహాపరిలాపముతో

చిత్రింపబడిన భాగము దశరథుని ఉత్తమగుణములు చాలా సుందరముగా ఇందు వర్ణింపబడినవి.

వసిష్ఠుడు

ఇతని ప్రతిభను గురించి చాలా వినుచుందుము. విశ్వామిత్రుని తన కామధేనువుయొక్క దివ్యశక్తిచే పరిపరి విధముల పరిభవించి ఓడించిన వాడట! అట్టి వసిష్ఠుడు రామాయణములో పనికిరాని ఒక పంచాంగ పురోహితునివలె కనబడుచున్నాడు. దశరథునికి కలిగిన చిక్కును తీర్చడు. కైకేయిని గర్హింపడు దశరథుడు చనిపోయిన తర్వాత నలుగురు పెద్దమనుష్యులలో తానును ఒకనివలె కనిపించును కాని అతని ప్రాధాన్యము కానరాదు. భరతునివెంట నలుగురితోపాటు వెళ్లును. ఇది సరి, ఇది తప్పు అని యేమియు నిర్ణయింపడు. భరద్వాజుని ఆశ్రమములో ఇతని ఖ్యాతికి తగిన మన్నన కానరాదు. భరతుడు పాదుకలతో వెళ్ళి పోయినప్పటినుండి మరల రామాయణములో వసిష్ఠుడు కానరాడు.

విశ్వామిత్రుడు

వసిష్ఠునివలెనే రామాయణములో పనికిరానివానివలె కానవచ్చును. అతని గొప్పతనాన్ని బాలరామ లక్ష్మణులకు ఇతర మునులెవ్వరో చెప్పుదురు. కాని ఆ గొప్పతనానికి తగిన చర్యలు రామాయణములో కానరావు. రామునికి బాణవిద్యను నేర్పువాడతని సహాయమునే పొందును. కొంత కాలములోనే శ్రీరాముని మిథిలకు పిలుచుకొనిపోవును. అక్కడ సీతను రామునికిచ్చునట్లు ఏర్పాటుచేయును. అంతటితో అతనిపని ముగిసినది. ఇక రామాయణములో ఎచ్చటను కానరాడు. ఏమైపోయినట్లు?

విశ్వామిత్ర వసిష్ఠులను గురించి ఒక అంశమును గమనింపవలెను. పురాణకర్తలు, వీరు ఓకేవ్యక్తి అనుకొని పొరపాటుపడినారు. వసిష్ఠవంశములో పలువురా పేరుతో వెలసిరి. అదేవిధముగా విశ్వామిత్ర

వంశములో చాలామంది విశ్వామిత్ర నామధేయులుండిరి. ఒక్కొక్కరు కొన్ని ఘనకార్యములను చేసిపోయిరి. అవన్నియు ఒకే వ్యక్తికి తర్వాతి పౌరాణికు లంటగట్టినారు.

పర్గిటర్‌గారిట్లు వ్రాసినారు: "విశ్వామిత్రులు ఇద్దరుండిరి. ఒకరు శునశ్శేఫుని రక్షించినవారు. ఇంకొకరు పాంచాల రాజైన సుదాసుని పురోహితులు. వీరిద్దరిని ఒకటిగా భావించి ఇద్దరి చర్యలను కలగలిపినారు. గాధికుమారుడైన వాడు మొదటి విశ్వామిత్రుడు. రామాయణములో విశ్వామిత్రుడు రెండవవాడు. వసిష్ఠునిచేత పరాభవము పొందినవాడు మొదటి విశ్వామిత్రుడేకాని రాముని కాలములో నుండిన రెండవ విశ్వామిత్రుడు కాడు. అదేవిధముగా అనేక వసిష్ఠులుండిరి. వీరందరును ఒకే వసిష్ఠునిగా పౌరాణికులు భావించిరి. అదేవిధముగా మార్కండేయులును బృహస్పతులును పలువురుండిరని ఎరుగవలెను." †పర్గిటర్ ఇంకను ఇట్లు వ్రాసినారు:

"జనకులును అనేకు లుండిరి. సీరధ్వజ జనక, ధర్మ ధ్వజ జనక, దైవరాతి జనక, ఖాండిక్య జనక అనువారెందరో యుండిరి. హరిశ్చంద్ర, సగర, కల్మాషపాద, దశరథ రాజుల సంబంధములో పేర్కొనబడిన వసిష్ఠులు, వేర్వేరు వారని ఎరుగవలెను.‡" "పూర్వములో ఎనిమిది సుప్రసిద్ధ బ్రాహ్మణ మూలకుటుంబము లుండెను. భృగు, అంగిరస, మరీచి, అత్రి, వసిష్ఠ, పులస్త్య, పులహ, క్రతువంశములు. మొదటి అయిదు బ్రాహ్మణ వంశములుగానే నిలచెను. తక్కిన మూడింటిలోని పులస్త్యవంశములో రాక్షస, వానర, కిన్నర, యక్షులు పుట్టిరి. పులహవంశములో పిశాచాదులును క్రతువునకును వాలఖిల్యాదులును పుట్టిరి. రామాయణములోని వసిష్ఠుడు తన వంశములో ఆరవవాడు. రామాయణములో విశ్వామిత్రుడు ఉండినది అనుమానమే."*

† Pergiter-Ancient Indian Historical tradition P 64
‡ ,, ,, P 138
* ,, ,, P 236

ఈ సందర్భమును గమనించినచో రామాయణములో వసిష్ఠ విశ్వామిత్రులు మనము వినిన మానవాతీతశక్తులగు వారు కారనియు, వారి వంశములోని వారనియు, వారు రామాయణములో ముఖ్యస్థానములో నుండినవారు కారనియు విశదమగును.

ఈ విధముగా రామాయణములో ప్రతి పాత్రకును ఒక వ్యక్తిత్వ మున్నది ముఖ్యమగు వ్యక్తుల గుణపోషణమును లోపము లేనట్లుగా వాల్మీకి పోషించినాడు. ఇట్టి పవిత్ర గ్రంథము, చదివినకొలది ఆనంద మతిశయించుచుండును. రామాయణమందలి సహజ వర్ణనలు, సుందర భావములు, ఉత్తమ నీతివర్తనము, కేవలము హిందువులకే కాక ప్రపంచ మందలి ధార్మికాభిలాషు లందరికిని ఆదర్శప్రాయములు. ఇట్టి కావ్యము సంస్కృతమందే కాదు, ప్రపంచమందే భాషయందును నేటివరకునూ సృష్టికాలేదు. హిందువుల సంస్కృతిని, నాగరికతను, భావౌన్నత్యమును, ధార్మికోదాత్తతను, కవితాప్రాగల్భ్యమును, ప్రతిభాశక్తిని ఈ వాల్మీకి రామాయణమే సర్వకాలములందు, సర్వదేశములందును చాటుచు వచ్చినది. ఇకముందును చాటుచుండగలదు.

వాల్మీకి భూగోళము

పురాణములను పరిశోధించువారు రెండుమూడు విషయములను గమనించియుండవలెను ఈ కాలములో పట్టపరీక్షలకు సెలెక్షన్సు ఎటులో, నూరు సంవత్సరాలక్రిందట బాలశిక్ష తెనుగుబాలురకెటులో, అటుల ప్రాచీనకాలమందు పురాణములు చదువను వ్రాయను నేర్చిన వారికి పనికివచ్చుచుండెను. వాటిలో రాజుల చరిత్ర, దేశాలచరిత్ర, కన్నంత విన్నంత ప్రపంచ భూగోళము అనగా ఏషియాఖండ భూగోళము, నీతిమతవిద్యలు (Ethics & religion), రాజశాస్త్రము (Politics), లలితకళలు (Fine arts), జ్యోతిషము, ధర్మశాస్త్రము చేరి యుండెను. అవి విజ్ఞానకోశములుగా సిద్ధమయ్యెను. కాలము మారేకొలది పురాణాలనుకూడా పెంచుతూవచ్చిరి. ఆ పెంచుటలో తర్వాతివారికి పూర్వుల భూగోళజ్ఞానము లేకపోయెను. సముద్రయాన మాగిపోయెను. హిందువులు ఇంటిపట్టు (insular) వారైరి. ఇతర దేశముల యొక్కయు, అందలి స్థలముల యొక్కయు, జనులయొక్కయు విశేషములను అర్థము చేసుకొనలేక శబ్దసామ్యముచేత కల్లలు కథలుపెంచి అడ్డాదిడ్డిగా వ్రాసిరి. శబ్దసామ్యమువలన నేర్పడిన కల్పనలను ఈ ప్రకరణములో కొన్నింటిని చూపించినాను. రెండవ దేమనగా కులాలు బిగిసిపొయ్యేకొద్ది ఉచ్చనీచ తలను పురాణాలద్వారా ప్రచారము చేసిరి. పరమతములను దూషించిరి. ఈ విధముగా పురాణాలను దుర్వినియోగము చేసిరి.

మరొక్క విషయమును గమనించవలెను. పురాణాలలోని నానా జాతులను యక్షరాక్షసకిన్నర గంధర్వాది జాతులను గురించి చదివి

నప్పుడు వారు ఊర్ధ్వలోకాలలోనో అధోలోకాలలోనో యుండినవారని తలపరాదు. వారు భూలోకములోనివారనియే గమనించియుండవలెను. మరియు పైవారేకాక శక, పహ్లవ, హూణ, బర్బరాది జాతులను గురించి చదివినప్పుడు వారు హిందూస్థానములోనే యుండినారని తలపరాదు. వారికై ఏషియాఖండమందును, తూర్పు దీవులందును, ఆఫ్రికాలోని ఈజిప్టునందును, అబిసీనియాయందును, గ్రీకు దేశమందును వెదకవలెను. అనగా మన ప్రాచీనుల భూగోళ జ్ఞానము ఏషియాఖండమంతయును, ఆఫ్రికాలో ఈజిప్టు, అబిసీనియా దేశాలును, యూరోపులో గ్రీసు దేశమును మాత్రమే. అంతకుమించి వారికి తెలియదనవచ్చును. పాతాళ లోకము అమెరికా అనియు, మయ అను మెక్సికో జాతివారు మయసభ నిర్మాతలగు మయ జాతివారేయనియు ఒక వాదమున్నది. అదింకను స్థిరపడలేదు.

ఈ దృష్టితో పురాణాలను చదువుటవలన మనము చాలా చిక్కులను విడదీయగలమని తలతును. ఈ దృష్టితోనే నేనీచర్చను చేయుచున్నాను.

మన పురాణాలన్నింటిలో కొన్ని సామాన్యధర్మములు కానవచ్చుచున్నవి. అన్ని పురాణాలలోను వంశావళులు, నీతులు, ధర్మములు, సృష్టిక్రమమును వర్ణించియున్నారు. ఈ సృష్టిక్రమములోనే భూగోళ పరిజ్ఞానము చేరియున్నది. ప్రాచీన కాలములో పురాణకర్తలు తమకు తెలిసిన దేశాలను వర్ణించుటయేకాక తాము ఇతరులవలన విన్నసంగతులను గూడ చేర్చినారు. దధిక్షీరాది సప్తవిధ సముద్రాలుండినట్లు, చిత్రవిచిత్రజాతులు, అనగా యక్షరాక్షసగంధర్వాదులుండినట్లును వ్రాసినారు. ఇందు చాలావరకు సత్యమే యిమిడియున్నది. ఇప్పటి కాలమందును ఒక్కొక్క దేశానికి అనేక నామములున్నవి. ఆ కాలమందును విదేశములకు మన పూర్వికులు తమకుతోచిన పేరులను పెట్టి వ్యవహరించిరి టైగ్రిస్ అనెడు నది ఖాల్డియాలోనిది. అది

బాణమువలె మహావేగముతో ప్రవహించును. అందుచేత ఆ భాషలో టైగ్రిస్ అనగా బాణము. మన పూర్వికులు శరావతి అను ఒక నదిని పేర్కొనిరి. అది యీ టైగ్రిస్ నదియేయైయుండును. యూఫ్రటీస్ అనెడు నది "యూ-భరతస్" అనున దనియు, భరతునిపేర దానికా పేరు మనవారు పెట్టియుండిరనియు ఒక చరిత్రకారుడు వ్రాసినాడు. ఆక్సస్ నదిని ఇక్షునది అనినట్లున్నది. రెడ్‌సీ అను ఇంగ్లీషు పదమునే మన పూర్వికులు లోహిత సముద్రము అని రామాయణములో వాడినారు. ఆ సముద్రములోని ఎర్రని ఛాయవలన ఈ పేరు వచ్చుటచే మనవారి వలెనే ఇంగ్లీషువారును దానికి "రెడ్‌సీ" (ఎఱ్ఱ సముద్రము) అని పేరు పెట్టి యుందురు. ఇదేవిధముగా యక్ష, రాక్షస, కిన్నర, నాగ, వానరాది జాతులు మనుష్యులు కానట్టి భూతములు, జంతువులు అని మన పౌరాణికులు పొరపాటుపడిరి. ఆదిపౌరాణికుల కాభ్రమ లేకుండెను. తర్వాత పురాణాలను పెంచినవారికి ఆదికాలపువారికుండు భౌగోళిక జ్ఞానము లేనందున వారిట్టి పొరపాటులు చేసినవారైరి. యక్షాది జాతుల వారందరునూ మనుష్యులే. వీరందరునూ అనార్యులైయుండిరి. ఈ చర్చ "వానర రాక్షసతత్త్వము" అను ముందు ప్రకరణములో చేయుదును. ఇక రామాయణములో వాల్మీకికి తెలిసియుండిన ప్రపంచభూగోళ మెట్టిదో విచారింతము.

రామాయణములో నాలుగు లావులలో సందర్భానుసారముగా భూగోళ పరిస్థితులు కొన్ని తెలుపబడినవి.

1. శ్రీరాముడు విశ్వామిత్రునితో ఆశ్రమమునుండి జనకరాజు రాజధానివరకు ప్రయాణము చేయుట.

2. భరతుడు తనతాత నగరములోనుండగా అతనిని పిలుచుకొని వచ్చుటకు వెళ్ళినవారి మార్గము, మరియు భరతుడు తన తాతయింట నుండి అయోధ్యకు వచ్చినమార్గము.

3. రాముడు వనవాసార్థమై చేసిన ప్రయాణములు.

4. సీతాన్వేషణమునకై సుగ్రీవుడు ప్రపంచము యొక్క నాలుగు దిక్కులకు తన వానర సైన్యములను పంపునప్పుడు వర్ణించిన భూభాగములు.

ఈ నాలుగున్నూ వాల్మీకియొక్క భూగోళపరిజ్ఞాన మెంతటిదో మనకు తెలుప గలుగుచున్నవి. అందుచేత ఈ నాల్గింటిని వరుసగా విచారింతును.

1. విశ్వామిత్రునితో రామలక్ష్మణులు ప్రయాణమైనప్పుడు అయోధ్యను వదలి సరయూనదిని దాటిరి. తర్వాత సరయువు గంగతో సంగమించు తావును చేరిరి. అదే అంగదేశమని విశ్వామిత్రుడు తెలిపెను. ఆ సంగమ స్థానమున గంగను దాటిన వెంటనే "అప్రహతమును" "ఘోరసంకాశమును" అయిన అరణ్యమును వారు ప్రవేశించిరి. (బాల 24-12). ఇచ్చట గమనింపవలసిన దేమనగా సరయూ సంగమమగు గంగకు దక్షిణతీరమునుండి అరణ్యము ప్రారంభమగుచుండెను. రాముని కాలములో ఆర్యావర్తమున కదొక హద్దుగా కనబడుచున్నది. ఈ విషయము నింతలో చర్చింతును. ఈ యడవిలోనే మలద, కరూశ దేశము లుండెను. వీటిని తాటకియు, ఆమె కొడుకగు మారీచుడును పాలించి జనులను పీడించుచుండిరి. ఈ దేశములను తాటకావనమనియు అనుచుండిరి. దీనిని దాటినతర్వాత సిద్ధాశ్రమమను పేరుగలది యుండెను. ఆ ప్రాంతమందే పూర్వము బలిచక్రవర్తి రాజ్యము చేసి యుండెనట. ఆ సిద్ధాశ్రమమందే విశ్వామిత్రుడుండెడివాడు. ఇది మొదటి ఘట్టము. విశ్వామిత్రుడు కొంతకాలము తర్వాత రామలక్ష్మణులను మిథిలలోని జనకుని ఆస్థానమునకు పిలుచుకొనిపోవు మార్గమును ఇక విచారింతము.

మిథిల హిమవత్పర్వత సమీపమందుండెనని తెలిపినారు. సిద్ధాశ్రమమునుండి వారు మొదట శోణనదిని చేరిరి. అచ్చట అయిదు పర్వతములుండెను. అందుచేత ఆ ప్రాంతమును గిరివ్రజ మనుచుండిరి. అది మగధ దేశమునకు రాజధాని. దాని కుత్తరమున గంగానదిని దాటి విశాలనగరిని చేరిరి. దాని కుత్తరమున గౌతమాశ్రమ ముండెను. అచ్చటనే అహల్య యుండెను. అటు తర్వాత వారు మిథిలకు వెళ్ళిరి.

2. భరతుని పిలుచుకొనివచ్చుటకు దూతలు పోవుమార్గమును గురించి యిదివరలో కొంత వ్రాసినాను. దానినే యిచ్చట వివరించు చున్నాను. దూతలమార్గ మిట్లుండెను: అయోధ్యకు పడమరగా వారు ప్రయాణముచేయుచు వెళ్ళిరి. మొదట అపరతాల పర్వతము, దానికి దక్షిణోత్తరమున ప్రలంబపర్వతము, తరువాత మాలినీనది, హస్తినాపురము, కురుజాంగల దేశములమధ్యన పాంచాలదేశము. అటుతర్వాత శరదండానది, తర్వాత కుళింగాపురము, ఇక్షుమతీనదిని దాటిరి. తర్వాత బాహ్లిక సుదామ పర్వతములకు మధ్యనుండి దారిబట్టిరి. అచ్చట విపాశానదిని దాటిరి. అచ్చటికి బహుదూరముననున్న గిరివ్రజమను కేకయ రాజధానిని చేరిరి. ఇంతకుముందొక గిరివ్రజము వచ్చెను. అది మిథిలకు సమీపమందలిది. ఈ గిరివ్రజము ఈరాణ్దేశము సమీపమందుండినట్టిది. ఇదేవిధముగా భరతుడువచ్చు మార్గమునుకూడా వాల్మీకి వర్ణించి యున్నాడు.

—(అభిలాషులు అయో. 71 స. చూడగలరు.)

ఈ సందర్భములో ఒక్క విషయమును విచారించవలెను. భరతుడు తాత యింటినుండి తిరిగివచ్చునప్పుడు ఐరావతములను బహుమానములుగా గొనివచ్చెనని వ్రాసినారు. ఐరావతములనిన ఏనుగులని అర్థమని అందరెరిగినదే. దానిపై వ్యాఖ్యాతలు ఇరాపర్వతములలో పుట్టినవి కాన ఐరావతములని పేరువచ్చెనని వ్రాసినారు. ఈ ఇరాపర్వతమెక్కడ

నున్నదో? మన మెరిగినంతవరకు ఏనుగులు బర్మా దేశములో సమృద్ధిగా నున్నవి. అచ్చట ఐరావతీనది ప్రవహించుచున్నది. అందుచేత ఏనుగుల కీ పేరువచ్చియుండరాదా? అయితే ఇరాపర్వత మెక్కడనైనా ఉన్నదా అనిన దానిజాడ కానరాదు "ఐరావతవర్షము" అను దేశము ఆర్కిటిక్ మహాసముద్రతీర ప్రాంతమున నుండెననియు, దాని కాపేరు మన ప్రాచీను లిచ్చియుండిరనియు రాయచౌధరీగారు (**Geographical knowledge of the Hindus**) అను గ్రంథములో వ్రాసినారని మరొక చారిత్రకుడు ఉదాహరించియున్నాడు. కాని అట్టి ఆర్కిటిక్ ప్రాంతపు ఐరావతవర్షములో ఏనుగులు లేనేలేవు. సింధునదీ ప్రాంతాలలో ఏనుగులు విశేషముగా నుండెను. అందుచేతనే పురుషోత్తముడు అలెగ్జాండరుతో యుద్ధము చేసినప్పుడు ఏనుగులబలముతో ఎదిరించియుండెను. సింధునదికి ఐరావతినది ఒక ఉపనదిగా నున్నది. అదే యిందు సూచితమై యుండును.

3. శ్రీరాముడు సీతాలక్ష్మణులతో వనవాసార్థము అయోధ్యను వదలి గంగను దాటెను ఆ రెంటికినీ మధ్య ఈ క్రింది ప్రదేశములుండెను: అయోధ్యవద్ద సరయూనది, దానికి దక్షిణములో ఉత్తరకోసల, వేదశ్రుతీ నది, గోమతీనది, స్యందికానది శృంగిబేరము, అచ్చట గంగను దాటెను. గంగను దాటిన వెంటనే అరణ్యము మొదలయ్యెను. (అయో 52-95). ఈ విధముగా చెప్పుట ఇది రెండవమారు.

గంగ దక్షిణమున వత్సదేశముండెను. గంగాభాగీరథీ సంగమ స్థానమందు ప్రయాగ. దానికి 10 కోసులదూరములో చిత్రకూట పర్వత ముండెను. (అయో. 54-28). దీనినిబట్టి ఇప్పుడు హంపీవద్ద ఒక చిత్ర కూటమున్నదని చెప్పుచున్నారు. అది వేరనియు, రాముడు నివసించిన చిత్రకూటము ప్రయాగవద్దదే యనియు గ్రహింపవలెను. చిత్రకూటము వద్దనే తమస. అదే వాల్మీకిస్థానము

చిత్రకూటమునుండి రామాదులు యమున, కాళిందీ నదులు దాటిరి. చిత్రకూటమువద్దనే మాల్యవతీనదియు కలదు. రాముడు ప్రయాణముచేసిన లెక్కనుబట్టి అయోధ్యకు చిత్రకూటము ఇంచుమించు 5 దినాల ప్రయాణము దూరముండునట్టిది. అటుపై రాముడు దండ కారణ్యమును ప్రవేశించి అందలి "జనస్థానము" అను దేశమందు సంచ రించుచు గోదావరీనది సమీపమందుండు పంచవటిని చేరెను. అచ్చటనే పర్ణశాలను నిర్మించుకొని కొంతకాల ముండెను.

పంచవటి యెచ్చటిది ?

వాల్మీకి రామాయణములో పంచవటి గోదావరికి సమీపములో ఉన్నదని తెలిపినారు.

గోదావర్యా స్సమీపే చ మైథిలీ తత్ర రంస్యతే. (అర. 13-21)

అట్లుండగా నాసిక్ ప్రాంతములో ఒక పంచవటి యున్నదని మహారాష్ట్రు లందురు. కాని అది రామాయణ మందుదాహృతమైనది కానేరదు. రాముడు వెళ్ళిన బాటను బట్టి యిప్పుడు భద్రాచలమునకు 20 మైళ్ళ దూరములో పంచవటి యను ప్రసిద్ధినొందిన స్థలమే సరి యైనదిగా కనబడుచున్నది. ఇందూరులోని ప్రసిద్ధులగు యం. వీ. కిబే గారు తాము ఇంగ్లీషుపత్రికలలో వ్రాసిన మూడు రామాయణ వ్యాసముల ప్రతులను నాకంపినారు. అందు ఒకదానిలో వారొక పటమువ్రాసి అందిట్లు చూపించినారు: "శోణనదికి దక్షిణములో ఇప్పుడు కైమూర్ అనబడు పర్వతము గట్టులున్నవి. వాటికి దక్షిణములో అగస్త్యాశ్రమ మున్నది దానికి తూర్పున పంచవటి కలదు. దాని దక్షిణములో క్రౌంచ పర్వతము, దీనికి దక్షిణములో పంప, కిష్కింధలు కలవు. అచ్చటికి సమీపమందే అమరకంటక పర్వతములు కలవు. ఆ పర్వతములందే లంక యుండెను. అమరకంటక పర్వతాలలో ఇప్పుడు గోండుజాతివారు

న్నారు. వారే ప్రాచీన రాక్షసులు. ఈ లంక నర్మదానది పుట్టుతావున కలదు." దీనినిబట్టి ఈ క్రింది అంశములు తెలియవచ్చును: నర్మద అమరకంటక పర్వతాలలో పుట్టినది. ఆ పర్వతాల కుత్తరమున క్రౌంచము, దాని కుత్తరమున పంచవటియు కలవు. అట్లైతే రామాయణములో పంచవటి గోదావరికి సమీపమందున్నదని వ్రాసినది తెలిపియున్నానుగదా! ఆ విషయ మబద్ధమగునా? కానేరదు. శ్రీ కీబేగారి నిర్ణయము తప్పగు చున్నది.

సీతాపహరణమైన తర్వాత రామలక్ష్మణులు సీత నన్వేషించుచు పంచవటిని వదలి దక్షిణమార్గముగా వెడలి క్రౌంచారణ్యమును దాటి పోయిరి. ఈ క్రౌంచారణ్యము దండకారణ్యమునకు దక్షిణభాగము. ఇచ్చటనే "జనస్థానము" అను దేశముండెను. ఈ జనస్థానములో రాక్షస సంచారము డెను పంచవటి కుత్తరమునుండి జనస్థాన మారంభమగునని తలచవచ్చును. అచ్చటినుండి మరికొన్ని అరణ్యములను దాటుచూ వెళ్ళినతర్వాత పంపాసరస్సు వచ్చెను. అచ్చటనే ఋశ్యమూక పర్వత ముండెను. అచ్చటినుండి ఒక దినప్రయాణములో మహేంద్రగిరి. ఇది రాముని వనవాస భూగోళము.

4. సుగ్రీవుడు సీత నన్వేషించుటకై తన వానరులకు నాలుగు దిక్కులలోని దేశములను గురించి వివరించి చెప్పెను. ఈ భాగమే ముఖ్య మైనట్టిది. అయోధ్యను ముఖ్యకేంద్ర స్థానముగా చేసికొని వాల్మీకి తన కప్పుడు తెలిసినంతవరకు ప్రపంచ భూగోళమునంతయు ఒక్కమారు మనకు సింహావలోకనముచేసి చూపించినాడు దానినిట్లు నిరూపించెను:

తూర్పుదిక్కు

గంగానది, సరయూ, కౌశికీ, యమునా, కాళిందీ, సరస్వతీ, శోణనదులు. శైలకానన శోభితమైన కాలక(వన)ము, బ్రహ్మమాల

దేశము, విదేహ, మాళవ, కాశి, కోసల, మగధ, పుండ్ర, వంగ, కోశకారుల పట్టణము. అటుతర్వాత సముద్రము, మందర పర్వతము, దానికి తూర్పులో ద్వీపములున్నవి. అందలి జనులు "వికారచిత్రరూపులును, పురుషాదులును" (అనగా మనుష్యులను తినువారును) నై యుండిరి. ఆ ద్వీపములలో ముఖ్యమైన వేవనగా, రత్నములకు ప్రసిద్ధికల యవ ద్వీపము, బంగారుగనులుకల సువర్ణరూప్యమను ద్వీపము. ఆ ప్రాంత మందే శిశిరము అను పర్వతమున్నది. ఆ ద్వీపముల కింకను తూర్పున ప్లక్షద్వీపము కలదు. అటు తర్వాత శాల్మలీ ద్వీపమున్నది. ఆ ప్రాంతములోనే రక్తజలము ఇక్షుసముద్రము క్షీరసముద్రమును కలవు. కట్టకడపట ఉదయ పర్వతమున్నది.

దక్షిణదిక్కు—

వింధ్యపర్వతము, నర్మదానది, గోదావరి, కృష్ణ, వరదానది, మేఖలానది, ఉత్కలానది. దశార్ణదేశము, అశ్వవంత నగరము, అవంతీ దేశము, విదర్భ ఋషికదేశము, మాహిషకదేశము, వంగ, కళింగ, కౌశిక, దండకారణ్యము, ఆంధ్రదేశము, పుండ్రదేశము, చోళ, పాండ్య, కేరళ, సహ్యాద్రి, కావేరి, మలయపర్వతము, తామ్రపర్ణి, దానికి దక్షిణములో మహేంద్రపర్వతము, దానికి 100 యోజనముల దూరములో లంక కలదు. లంకకు దక్షిణమున 100 యోజనముల సముద్రము దాటిన తర్వాత పుష్పితకమను పర్వతము. తర్వాత సూర్యవంత పర్వతము, వైద్యుత పర్వతము, భోగవతీ నగరము, ఋషభ పర్వతము, తర్వాత పితృలోకము.

పడమటిదిక్కు—

సురాష్ట్రదేశము, బాహ్లీకము, తర్వాత కొన్ని ఎడారులు, మరచీ పట్టణము, జటీపురము, అవంతి, అంగలోపము, సింధుసాగర సంగమము,

దానివద్దనున్న హేమగిరి, అటు తర్వాత సముద్రముపై వెళ్ళవలెను. వెళ్ళినచో 100 యోజనముల పొడవుగల పారియాత్ర పర్వతము కలదు. అటు తర్వాత వజ్రమను మహాపర్వతము, చక్రవంత పర్వతము, వరాహపర్వతము, అచ్చటనే ప్రాగ్జ్యోతిషమను నగరమున్నది. తర్వాత మేఘవంతము, మేరుపర్వతము, అస్తగిరి.

ఉత్తర దిక్కు

మ్లేచ్ఛదేశము, పులింద, శూరసేన, ప్రస్థల, భరత దేశము, దక్షిణకురుదేశము, మద్ర, కాంభోజ, యవన, శక, ఆరట్టక, బాహ్లీక, ఋషిక, పౌరవ, టంకణ, చీనా, పరమ చీనా, విహార, దరద, హిమాలయము, కాళపర్వతము, సుదర్శనపర్వతము, దేవసఖ పర్వతము కలవు. దేవసఖపర్వతమును దాటితే అక్కడ 100 యోజనముల విస్తీర్ణము కల "శూన్య" ప్రదేశము కలదు. అందు నదులు, వృక్షాలు లేవు. ఏ జంతువున్నా అచ్చట నివసించదు. దానిని దాటితే కైలాస పర్వతము వచ్చును. తర్వాత క్రౌంచపర్వతము, కామ్యపర్వతము, మానస పర్వతము, మైనాకము, వైఖానస సరస్సు. ఆ ప్రాంతములను సూర్య చంద్రుల సంచారము లేదు అచ్చట నివసించు తపస్విద్ధుల స్వయం ప్రభలు వెలుగుచు సూర్యకాంతివలె ప్రకాశించుచుండును.

గభస్తిభి రివార్కస్య సతు దేశః ప్రకాశతే
విశ్రామ్యద్భి స్తపస్సిద్ధై ర్దేవకల్పై స్స్వయంప్రభైః.

(కిష్కి. 43-38)

దానితర్వాత ఉత్తర కురు దేశమున్నది. దానితర్వాత ఉత్తర సముద్రము. అందు సోమగిరి కలదు.

విమర్శ

వాల్మీకికి తెలియవచ్చిన ప్రపంచపు నాలుగు దిక్కులలోని దేశ పర్వతనదుల వివరమీ విధముగా నున్నది. అయితే అదంతయు సరిగా ఉన్నదని చెప్పుటకు వీలులేదు. క్రీ. పూ. 350 ప్రాంతాలలో గ్రీకులకు సింధునదికి తూర్పున ఇక ప్రపంచమే లేదను భావనయుండెను అందు చేత అంతకన్న చాల ప్రాచీనుడైన వాల్మీకికి ఇతర దేశముల సంగతులును బాగుగా తెలియకుండిన అది తప్పుకాదు నేను మొదలే తెలిపినట్లుగా ఇప్పుడు ప్రాచీన దేశాదినామములు మారిపోయినవి. అయినను కొన్నిమాత్ర మింకను గుర్తించి యూహించవచ్చును. వాల్మీకి చూపించిన వాటిలో కొన్ని అస్తవ్యస్తమైనవి. కొన్ని రెండుమూడు దిక్కులలో ఉండినట్లు తెలిపినాడు. తూర్పున పుండ్ర, వంగదేశంబు లున్నవన్నాడు. మరల అవే పుండ్ర, వంగ దేశములు దక్షిణములోను ఉన్నవన్నాడు. బాలకాండములో తెలిపిన అంగదేశమిచ్చటలేదు. దక్షిణములోని పుండ్ర దేశము ఓఢ్రదేశమై యుండవచ్చును. ఎందుకనగా దాని వెంటనే ఆంధ్ర దేశము పేరుచెప్పినాడు. అవంతిని దక్షిణములోను, పడమటను ఉండినట్లు తెలిపినాడు. బాహ్లీక, ఋక్షదేశములు రెండు దిక్కులలోను ఉదాహరింపబడినవి.

ఇక మనకు ఇప్పుడు అర్థముకాని దేశసముద్ర ద్వీపాదులను గురించి ఆలోచింతము. మన ప్రాచీనులు, వ్యాపారము చేయుటకై సముద్రముమీద ఇతర దేశములకువెళ్ళి అచ్చటి విశేషములను కథలుగా పెంచి మనదేశము వారికి వర్ణించియుందురు. మరియు ఇతర విదేశముల పేరులను మనవారికి తెలుపగా వాటికి సమానధ్వనిగల సంస్కృత నామములను మనవారు వాడియుందురు. ఇక్షుక్షీర ఘృతదధి సముద్రాలిట్టివే. ఈనాటివరకు మన పల్లెలలో మళయాళమును ఆడు మండల రాజ్య మని ఎన్నియో కథలు, కల్లలు అల్లి వర్ణించుటను మనము విను

చున్నాముకదా! అటులే మన ప్రాచీనులు విదేశములను గురించి తాము విన్న విషయములను పెంచి ఊహించి వ్రాసిరి. తర్వాత పురాణాలను పెంచువారు ఆదికర్తలు వాడినపదములకు అర్థమున్నదని తలచి ఇక్షుక్షీరాది శబ్దముల నాధారముగాచేసికొని మరికొన్నికథలు తమ బుద్ధికుశలత కొలది అల్లి మనకర్పించి పోయినారు. తుదకు మన పురాణాలు మన వారికే అబద్ధాల పంచాంగము వంటివై పోయినవి.

తూర్పు దిక్కునను్డు ద్వీపములలో కొన్నింటిని మనము గుర్తింపవచ్చును. వాల్మీకి తూర్పు దీవులలో మనుష్యులను తినువారున్నారని వ్రాసెను. నేటికిని మనకు తూర్పుననుండు పాసిఫిక్ (శాంతి) మహాసముద్రములోని ద్వీపములందు కొన్నిట నివసించు ఆదిమనివాసులు మనుష్యులను తినువారని (Cannibals) పాశ్చాత్యులిప్పటికి వర్ణించి తెలుపుచున్నారు. వాల్మీకిచూపించిన యవద్వీపము. ఇప్పటి జవద్వీపము (Java) సువర్ణరూప్యక ద్వీపమే సుమిత్రా (Sumatra) ద్వీపము. దానికి తూర్పులో ప్లక్షద్వీపము, శాల్మలీద్వీపము, ఇక్షుక్షీరసముద్రములు కలవనినాడు. ఇవి ఇప్పటికి కలవుకాని తూర్పులో లేవు. ఇవి మనకు పడమట నున్నవి.

కిష్కింధకు తూర్పున బ్రహ్మమాలదేశ మున్నదనినాడు. ఇప్పుడు ఒరిస్సాలో కాబోలు బారామహల్ అను జిల్లా కలదు. ఇది ఉర్దూపదముగా కనిపించుచున్నది. ప్రాచీన బ్రహ్మమాలయే యీ రూపమును పొందెనేమో అని ఒక ఊహను తెలుపుకొనుచున్నాను.

లంకకు చాలా దక్షిణములో భోగవతీనగర మున్నదని వ్రాసినారు. అది యవద్వీపములో కలదు. పడమటిదిశలో ఎడారులున్నవని తెలిపినారు. బహుశా అవి రాజపుత్రస్థానపు ఎడారియగు థార్ ఎడారి సూచనగా ఉండును. మధ్య ఏషియాలో గోబీ అను ఎడారి కలదు. దానిని

మన పూర్వులు వాలుకార్ణవము అనినట్లున్నది. కాని అది ఉత్తరదిక్కున నున్నది. అందుచేత అది యిచ్చట సూచింపబడలేదు. ప్రాగ్జ్యోతిషము పడమటిదని రామాయణమందున్నది అది అస్సాం ప్రాంతములోనిదని చరిత్రకారుల అభిప్రాయము. మేరుపర్వతము పామీరుపర్వతాలే అని నే ననుకొనుచున్నాను. ఈరాను కుత్తరమున సుమేరు అనునది కలదు. అది హిందూకుష్ పర్వతాలలోనిది. అచ్చటనే మేరోస్ (Meros) అను పర్వత మున్నదని ఆరియన్ అను ప్రాచీన చారిత్రకుడు వ్రాసెను.‡ పామీరు పర్వతమే మేరువని నేనీ కారణముచే అనుచున్నాను. పామీర్ అనునదే పాయెమేర్ అను శబ్దము. దానికి పార్సీభాషలో మేరువుయొక్క పాదు అని అర్థము. దానితో తూర్పువరకు వ్యాపించిన పర్వతాన్ని మనము హిమాలయ మనుచున్నాము. అట్టి హిమాలయములోని ఒక దేశము కాశ్మీరము. కాశ్మీరపదముకూడా మేరుశబ్దమును పట్టించి యిచ్చుచున్నది. మేరువు సకాశములో ఉండు దేశము కావున, కాశమేర అయియుండును. క్రమ ముగా అది కాశ్మేరఅయి, తుదకు కాశ్మీర అయియుండును.

ఇక వాల్మీకి చూపించిన ఉత్తర దిక్కులోని దేశ పర్వతాలగూర్చి ఆలోచింతము. మొదటిది మ్లేచ్ఛదేశము. ఇదే చర్చలో 5 వ ప్రకరణ ములో ఫనికియా దేశమువారు మోలచ్ అను దేవునికి నరబలులు ఇచ్చు చుండిరనియు అట్టి మోలచ్ దేవపూజకులు కావున, వారు మ్లేచ్ఛులుగా పరిగణింపబడి యుందురనియు నే ననుకొని వ్రాసినాను. మాక్సుమూలర్ పండితుడిట్లు అభిప్రాయ మిచ్చియున్నాడు: "హిందూస్థానమునకు పశ్చిమములోనున్న బెలూచీజాతియే† మ్లేచ్ఛజాతి." మాక్సుముల్లరు అభి ప్రాయముకూడ సరిగాదను కొందును పతంజలి కాలమువరకు ఆర్యులు

‡ రసాతలం by నందలాల్ దేవ్. పుట. 12.

† Max Muller's Science of Language Vol. I P. 93.

సింధునదినుండి బిహార్ వరకును వింధ్యపర్వత ప్రాంతమువరకును వ్యాపించి యుండిరి. ఇప్పటి పశ్చిమోత్తర సరిహద్దు సూబా (N. W. F. province) లో హజారా అను జిల్లా కలదు. దానిలో మలచ్ అను తాలూకా స్థానము కలదు. అది పతంజలి కాలమందు ప్రసిద్ధమైయుండును. మలచ్ మండలమువారిని మ్లేచ్ఛులని, ప్రాచీనులని యుందురు. అది హిమాలయ పర్వతాలలోనిది. అచ్చటి కొండజాతులు నేడును అనాగరికులైన ఆఫ్రిడీ మహ్మండ్, వజీరీ జాతులవారు. వారందరును మన ప్రాచీనులకు మ్లేచ్ఛులే. వారి భాష మోటుగను అస్తవ్యస్తముగను నుండుటచేత వ్యాకరణాధ్యయనము చేయనివారు అపభ్రంశ వాక్కుకలవారై మ్లేచ్ఛ తుల్యులగుదురని పతంజలి వ్రాసెను. నా యభిప్రాయములో పై సరి హద్దులోని మలచ్‌గల హజారా జిల్లాయే ప్రాచీన మ్లేచ్ఛమండలము. భరతదేశమొకటి పశ్చిమములో నున్నదని వాల్మీకి వ్రాసినాడు. ఇప్పుడు మనము హిందూస్థానమునంతను భరతదేశ మనుచున్నాము. కాని వాల్మీకి కాలములో మద్రదక్షిణ కురుదేశముల మధ్యభాగమునే భరతదేశ మని నట్లున్నది. అది ఈరాన్ దేశమునకు సమీప దేశమగుటచేత నేను ఈ ప్రకరణాదిలో తెలిపినట్టి యూఫ్రటీస్ "యూ-భరతన్" నదికిని సంబంధించియుండును. యవన పదము ప్రాచీన హీబ్రూలో జవన్, యవన్ అను వానికి సంబంధించినదిగా తెలిపియున్నారు. సాధారణ ముగా యవన అనునది అయోనియా (గ్రీసు) ద్వీపాలకు వర్తించు నందురు. ఇక్కడ అంతదూరపు ముచ్చటలేదు. కాన జవన్ అను రాజు పేర బరగిన ఏషియమైనరులోని భూభాగమునకు ఇది వర్తించియుండును. బాహ్లికను గురించి యిదివరకే తెలిపినాను.* చీనాదేశమును గురించి యిందు తెలుపబడినది. క్రీస్తునకు పూర్వము యించుమించు 221

---

* భారతములో బల్హిక అనియు బాహ్లిక అనియు రెండు పేరులు వచ్చును. ఇది ఇప్పటి పశ్చిమోత్తర సీమలోని భాగమే. పర్షియాలోనుండు బలఖ్ అనునదే బల్హికా అని కొందరు. అదివేరు ఇదివేరు.

సంవత్సరముల కాలమునాడు చీ్ అను చక్రవర్తి రాజ్యము చేసిననాటి నుండియే చీనాదేశమునకు ఆ పేరు కలిగెను. అందుచేత చీనాదేశము పేరు మన వాఙ్మయములో ఎందు కానవచ్చినను అది క్రీ. పూ. 220 తర్వాత ముచ్చటగా నుండును. ఈ దృష్టితో చూచిన ఈ చీనా పద సంబంధమగు శ్లోకము రామాయణమందు ప్రక్షిప్తమనవలెను. దరద అనునది కాశ్మీరములోని "దరద్దేశము" అను మండలమని నేననుకొను చున్నాను. ఈ పేరు కాశ్మీరములోని మండలమున కుండెనని కల్హణుడు తన రాజతరంగిణిలో పలుమారులు వర్ణించియున్నాడు. హిమాలయము దాటి ఇతర పర్వతాలను, దేశాలనుకూడదాటివెళ్లిన ఒక గొప్ప "శూన్య" దేశము వచ్చునని వాల్మీకి వ్రాసెను. ఆ శూన్యప్రదేశములో వృక్షములు లేవనియు ఏ ప్రాణియు జీవించదనియు వర్ణించినాడు.

అట్టి ప్రతీతికలది మృతసముద్రము, డెడ్‌సీ (Dead Sea) అను నట్టిదని మనమెరుగుదుము. అయితే యిదొక్కటే కాదు. ఇంకను అట్టి రెండు సముద్రములు డెడ్‌సీని మించినవియు దానికంటె చాలా పెద్దవియు నగునవి కలవు.

కకేషన్ పర్వతాలకు దక్షిణభాగములో రెండు పెద్ద సరస్సు లున్నవి. ఒకటి వాన్ సరస్సు. అది సముద్రముకంటె 5000 అడుగుల తక్కువ లోతులో నున్నది. రెండవది ఉరుమియా సరస్సు. అది సముద్రముకంటె 4000 అడుగుల తక్కువలోతులో ఉన్నది. అందే ప్రాణులును జీవించవు. డెడ్‌సీ అనునది సముద్రముకంటె 1300 అడుగుల తక్కువ లోతులో ఉన్నది. బహుశా రామాయణములో పేర్కొనబడిన శూన్యప్రదేశము వాన్, ఉరుమియా సరస్సులను సూచించును. పూర్తిగా ఉత్తరములో ఉత్తరసముద్ర మున్నదనినారు. అనగా అది ఇప్పటి ఆర్కిటిక్ మహాసముద్రము; దాని సమీపములోనే వైఖానసులను తేజోమూర్తులు నివసించుచున్నారనియు, ఆ ప్రాంత

ములో సూర్యచంద్రుల సంచారము లేనందున దేశమంతయు అంధకార మయమనియు, అచ్చట మునులతేజస్సు "స్వయంప్రభ"తో కూడినట్టి దనియు, ఆ స్వయంప్రభ మూలాన ఆ దేశమందు పెద్ద వెలుతురు ఏర్పడుచున్నదనియు రామాయణమందు వర్ణించినారు. (కిష్కి. 43-38). ఇదేమి చిత్రము ? ఆర్కిటికు సముద్రప్రాంతములో రష్యా ఉత్తర భాగమున్నది. అచ్చట ఆరునెలలు పగలు ఆరునెలలు చీకటియని ఇప్పటి భూగోళశాస్త్రము ద్వారా మనమెరుగుదుము. ఆరునెలల చీకటి కాలములో అచ్చటి నివాసులకు ప్రకృతి సహాయపడుచున్నది. అచ్చట అప్పుడప్పుడు గొప్ప వెన్నెలవంటి ఒక జ్యోతి ఆకాశములో వెలుగు చుండును. దానినే ఇంగ్లీషులో ఆరోరా బోరియాలిస్ (**Aurora Borialis**) అని యందురు. దానినే మన వాల్మీకి "స్వయంప్రభ" అని అన్నాడని నేనూహించుచున్నాను. వైఖానసులు అడవిలో ఉండేవారని భావము. ఆరోరా వెలుగునట్టి ఆర్కిటికు ప్రాంతమందే సైబీరియా దేశమున్నది. అది యీనాటివరకును మహారణ్యమయ ప్రదేశమైయున్నది. ఇంతవరకు నాకు స్ఫురించిన భావములను తెలుపుకొన్నాను. ఇంకను కొన్ని విషయము లను గురించి తెలుపవలసియున్నది అవంతి యనునది ఇప్పటి అహమదు నగరు ప్రాంతములోనిదని కొందరు చరిత్రకారు లనినారు. మాళవయే యవంతియని నందలాల్‌దేవ్‌గారు వ్రాసిరి. అది ఇప్పటి మట్టా అనున దనియు ఉజ్జయినియొక్క రాజధానిగా నుండెననియు మిత్రా అనువారు వ్రాసినారు‡. 'కళింగము' సుప్రసిద్ధమే. మహానదీ గోదావరీ మధ్యప్రదే శము. తూర్పు తీరభూమి. విదర్భ యిప్పటి బీరారు మండలము. అయితే ఈవిదర్భ సుగ్రీవునియొక్క కిష్కింధకు దక్షిణములో నుండలేదు. వాల్మీకి యొక్క అయోధ్యకును, తమసానదికిని దక్షిణములో నుండినది. ఉత్తర దిశలో టంకణ అను దేశముండెనని వాల్మీకి వ్రాసినాడు. అదెక్కడిదో

‡ Pre-historic India by Panchanan Mitra.

తెలియదు. వెంకణదేశమొకటి యుండెను. అది కావేరీప్రాంతమది. ఈ పదములోని అర్థముకూడా అది దక్షిణములోనిదనియే తెలుపుచున్నది. (తెం లేక టెం అనిన దక్షిణము. కణ లేక కద అనగా దిక్కు). పుండ్ర దేశము అంగ వంగ దేశములవద్ద నుండెను. దానివద్దనే మగధదేశము, సహ్యాద్రి అనునది ఇప్పటి పడమటి పర్వతములు (ఘాటులు) మహేంద్ర పర్వతము, ఇప్పటి ఒరిస్సా దక్షిణభాగములో తూర్పు సముద్రతీరమున నుండు తూర్పుపర్వతములు (ఘాటులు); కాని రామాయణములో ఇది దక్షిణదిశలోనున్నట్లు వ్రాసినారు. అంటే అయోధ్యకు దక్షిణమందే కాని కిష్కింధకు మాత్రము తూర్పుననే అని సరిపెట్టుకొనవలెను. ఇదేవిధముగ గంగా, యమునా, సరయూ, శోణాది నదులన్నియు కిష్కింధకు ఉత్తరముగ నున్నవి. కాని అవి అయోధ్యకు తూర్పుగా పారుచున్నవి. సుగ్రీవునిచేత కిష్కింధా నగరమునుండి భూగోళ శాస్త్రము చెప్పించినప్పుడు వాల్మీకి అయోధ్యను దృష్టిలో నుంచుకొనకుండ వ్రాయ లేకపోయెను.

ఇప్పటి తూర్పుఇండియా దీవులగు జావా సుమిత్రాల తర్వాత శాల్మలీద్వీపము కలదనియు, ఆ ప్రాంతములోనే ఇక్షుక్షీరాది సముద్రము లున్నవనియు వాల్మీకి తెలిపినాడు. కాని యివి మన హిందూస్థానమునకు పడమటనున్నవి. తూర్పుసముద్రములలో రక్తజలము కలిగిన లోహిత సాగరమున్నదని వాల్మీకి తెలిపినాడు.

"తతో రక్తజలం భీమం లోహితం నామ సాగరం" (కి. 40-37) అర్థమునుబట్టి లోహితసాగర మనగా ఎర్ర సముద్రము. అనగా ఇది ఇంగ్లీషులో రెడ్‌సీ అగును. అయితే బ్రహ్మపుత్రానది పారునట్టి అస్సాం (కామరూప) ప్రాంతములో లౌహిత్య అను పేరుగల ఒక లోయ (valley) కలదని సు. మ. శాస్త్రిగారు కనింగ్‌హాం గ్రంథ టీకలో ఒకచోట వ్రాసినారు. అదే వాల్మీకి సూచించిన "సాగరము" అనగా నదీప్రాంతము అవి

యర్థము చేసిన చేయవచ్చును. శాల్మలీ ద్వీపమే ఖాల్డియా దేశము. నందలాల్ దే అనువారు ఇట్లు వ్రాసినారు: "మహాభారత భీష్మపర్వ 11 వ అధ్యాయములో శకద్వీపముచుట్టును క్షీరసాగర మున్నదని వర్ణించినారు. కాస్పియన్ సముద్రమును షిర్వాన్ సముద్రమని యందురు."[1] ఖాల్డియా దేశమే శాల్మలము. దానివద్దనే ఘృత సముద్రమున్నది. "దానినే ఇరిత్రియా (Erythria) అని యిప్పుడు పాశ్చాత్యు లుచ్చరించు చున్నారు."[2] "ఇక్షుసముద్రమునే ఇప్పుడు ఇంగ్లీషులో ఆక్సస్ (Oxus) నదియని పిలుతురు."[3]

ఈ నది మధ్యఏషియాలోని అరల్ (Sea of Aral) అను సముద్రములోనికి పారుచున్నది. ప్రాచీనార్యులు సముద్రమునకు, నదులకు, సరస్సులకును, సముద్రమనియే వాడినట్లున్నది. చిత్రవిచిత్ర ములుగా తర్వాతి పౌరాణికులు ఊహించి వర్ణించిన సప్త సముద్రముల యథార్థ్యమును నందలాల్ దే గారిట్లు నిరూపించినారు:

"షిర్వాన్ (కాస్పియన్ సముద్రము) క్షీరసముద్రమయ్యెను. సరైన్ (Sarain) అనునది సురసముద్రమయ్యెను. ఇరిత్రాన్ అనునదే ఘృతసముద్రము. దహి అనునదే దధిసముద్రము."[4] ఆక్సస్‌నది ఇక్షు సముద్రమయ్యెను. "చాదున్ (Tcha - dun) అనునదే స్వాదుజల మయ్యెను."[5]

1. Rasatala by Nandalal Dey P. 63.
   షిర్వాన్ అనునది ఫార్సీ పదము షీర్ అనగా క్షీరము.
2. రసాతల. పుట. 134
3. ,, ,, 135
4. దహి అనునది దధి అను పదమే. ఇప్పటికి ఉర్దూలో దధిని దహి అని యందురు.
5. రసాతల-పుట. 143.

ప్రాచీన హిందువులు ప్రపంచాన్ని సప్త ద్వీపములుగా విభజించిరి. అవెట్టివో నందలాల్‌గారిట్లు తెలుపుచున్నారు: "ద్వీపమనగా (ద్వి + ఆప) రెండుదిక్కుల నీరుండు ప్రదేశము. ఆ నీరు సముద్రము కానక్కరలేదు, నదికూడ కావచ్చును. కావున ద్వీపమనగా నీటిమేరకల ఒక భూభాగమను నర్థములో ప్రాచీనులు వాడిరి. ఏడుద్వీపము లేవనగా (1) జంబు, (2) శక, (3) శాల్మల, (4) పుష్కర, (5) కుశ, (6) క్రౌంచ, (7) ప్లక్ష.*" ప్లక్షద్వీపమునే కొన్ని పురాణాలలో గోమేద లేక శ్వేతదీపమనియు చెప్పినారు. ఇప్పటి భూగోళపరిభాషలో పైద్వీపము లీవిధముగానున్నవని యెరుగవలెను. (1) జంబూ ద్వీపమనగా హిందూ స్థానము. ప్రాచీనార్యులకు సింధునదీ ప్రాంతభూములే మొదట పరిచయమయ్యెను. ఆ పరిచయములోని మొదటి పరిచయము ఇప్పటి కాశ్మీరు రాజు పరిపాలనలోని జమ్మూ ఒకటి. ఆ జమ్మూ పదమే జంబూ పదమై యుండును. ఆ పేరునే హిందూస్థానమున కంతయు ప్రాచీనార్యులిచ్చి యుందురు. తర్వాతికాలములో సింధులే హిందూనామమును మొత్తము దేశానికి ఈరానీలు, గ్రీకులు ఇయ్యలేదా? కావున నా అభిప్రాయములో జమ్మూ మండలమునుండియే జంబూద్వీపనామ మేర్పడియుండును. (2) శకద్వీపము అనగా సితియా (కాస్పియన్‌సముద్రదక్షిణభాగము). ఈ కాస్పియన్ సముద్రానికి షిర్వాన్ అని మరొక పేరు. ఈ శకద్వీపమునే పూర్వము సగ్దియా అని అవటివారనిరి. (సగ్దియా (**Sogdia**) అనగా సగ్ + దియా. సగ్ = శక, దియా = ద్వీపము) (3) శాల్మలీద్వీపమే ఖాల్దియా (4) పుష్కరద్వీపమును ట్రాన్సు ఆక్సేనియా (**Trans-Oxania**) అని యందురు. అనగా ఆక్సునది కవతలనుండు భాగము.

* నా అభిప్రాయములో అట్లుకాదు. హూణుల ప్రాముఖ్యము క్రీ పూ. 5 వ శతాబ్దమునకన్న ముందునకుపోదు. క్రీ పూ 10 వ శతాబ్దమందే ఖాల్దియాకు ఉత్తరములో కాషి లేక కస్సి అను జాతివారుండిరి. వారినే ఇంగ్లీషులో కస్సైట్ అని యందురు. కస్సీలుండు భాగమే కుశద్వీపమైయుండును

దీనినే ఇప్పుడు బుఖారా (Bukhara) అని యందురు. ఈ శబ్దము పుష్కరశబ్ద సారూప్యము కలది. (5) కుశద్వీపమువద్ద సురసముద్ర ముండెనన్నారు. కాస్పియన్ సముద్రానికి సరైన్ (Sea of Sarain) అను మరొక పేరున్నది. అదే సురసముద్రము. సరైన్ అనునది షీర్వాన్ అనుదాని అపభ్రంశమైయుండును. కుషానులు అను హూణ జాతి వారినుండి కుశ అను పేరు వచ్చియుండును. లేదా కకేసస్ పర్వతమునుండియైన ఈ కుశ అను పేరు వచ్చియుండును. ఎందుకనగా కకేసస్ అనుదానిని కోహ్ కుస్ అని అన్నారు. దానినే పురాణాలలో కుశేశయ పర్వతమని అనినారు. (6) క్రౌంచద్వీపము వద్దనే దధి సముద్రము. అనగా అరల్ సముద్రము (Sea of Aral) దహియ అను శకజాతియుండెను. ఆ జాతిపేరుతో ఈ దధిసముద్ర మేర్పడియుండును.† తూర్పు తుర్కిస్థానములో కుచర్ అను మండలమున్నది. అది ప్రాచీన మందు బౌద్ధమత ప్రచార స్థానముగా ఉండెను. అదే ఈ క్రౌంచముగా నుండును. (7) ప్లక్షద్వీపమే శ్వేతద్వీపము స్వాత్ (Swat) అనునది పారునట్టి దేశమే శ్వేతద్వీపము.

ఇది ఆల్టాయి పర్వతప్రాంతాలలో నున్నది. దీనివద్ద స్వాదుజల సముద్రమున్నది. అనగా ఆల్టాయి ప్రాంతమందలి మంగోలియాలో "ఛాదూన్" (Tcha-dun) పారుప్రదేశము. శ్వేతద్వీపమందే ఉత్తర కురు ద్వీపమున్నది. అనగా కొరియా (Kor-ia) దేశము."* కాని నా యభి ప్రాయములో ఇది ఉత్తరకురుదేశము (ఆఫ్గనిస్థాన్ ప్రాంతముది).

† ఇప్పటికినీ భూగోళపటములో దహి (Dahae) దేశము అనుదానిని చూపించుచున్నారు—సు.ప్ర.

* రసాతల-పుటః: 132 నుండి 140 వరకు.

పై ద్వీపాలలో శకద్వీపమును పూర్వము శక సేన దేశమనిరి.[1] కస్సి లేక కుష్ అను జాతివారినుండియే హిందూకుష్ పర్వతనామ మేర్పడినది.[2] మ్లేచ్ఛులు ప్రచేతసరాజు సంతతివారని పురాణాలలో తెలిపినారు.

సుగ్రీవునిచే వర్ణింపజేయబడిన భూమండల భాగములలోని విశేష భాగమును ఇప్పటి భూగోళ శాస్త్రమునుబట్టి తెలుసుకొనినాము. ఇక మూడు విషయాలను గురించి ఆలోచించి యీ చర్చను ముగింతును. ఆ మూడేవనగా (1) కిష్కింధ ఎక్కడనున్నది? (2) లంక ఎక్కడ నున్నది? (3) ఆర్యావర్తమేది ?

కిష్కింధ ఎచ్చట నున్నది?

ఇంతదూరము చర్చించినను కిష్కింధ ఎచ్చట నున్నదో విచారించలేదు. కిష్కింధ ఇప్పటి హంపీ ప్రాంతములోనిదని అందరునూ అంటున్నారు. యం. వీ. కీబేగారు మాత్రము అది నర్మద పుట్టినట్టి ప్రాంతములో దీని కుత్తర భాగమున నున్నదని చూపించినారు. అచ్చటనే పంపా సరస్సుకూడా కలదని వారు తెలిపినారు. పంచానన మిత్రగారిట్లు వ్రాసినారు. "బళ్లారినుండి ధార్వాడుకు వెళ్ల మార్గములో ఒక పెద్ద మిట్ట కలదు. అచ్చటిజనులు దానిని హిడింబ సమాధి అని యందురు. ఇదే రామాయణములో చెప్పబడిన కిష్కింధ.[3] వాల్మీకి వ్రాసిన ప్రకారము రాముడు గోదావరీ తీరమందలి పంచవటినుండి సీత నన్వేషించుచు దక్షిణముగా కదలివచ్చెను. అచ్చట అరణ్యములో విరాధుని చంపెను. అక్కడినుండి యింకను దక్షిణముగా ప్రయాణమై ఋశ్య

1. అసీరియా-జద్. ఏ. రగోజా
2. ,, ,,
3. Prehistoric India by Panchanan Mitra.

మూక పర్వతమునకు వచ్చెను. ఇప్పుడు హంపీ అనబడు బళ్లారిజిల్లా లోని స్థలము చుట్టుముట్టియుండు ప్రదేశములలో పంప, ఋశ్యమూకము మున్నగు ప్రదేశము లుండెనని స్థానికులందురు.

లాంగ్‌హర్స్టుగారు ఇట్లు వ్రాసినారు: "రామాయణములో వర్ణింప బడిన కిష్కింధ హంపీ ప్రాంతములోని దనుటలో సందేహము లేదు."

అందువల్ల వర్ణింపబడిన స్థలములు హంపీ చుట్టుపట్టుల కలవు. పంపాతీర్థమే పంపాసరస్సు. అది ఆనెగొందివద్ద కలదు. తుంగభద్రకే ప్రాచీనకాలమందు పంపానది యని పేరుండెనని చెప్పుదురు. ఋష్య మూకపర్వతము నిజాము రాజ్యము సరిహద్దులో కలదు. మతంగ పర్వతము హంపివద్దనే కలదు. హంపీయాత్రికులకు స్థానికాభిమానులు రామాయణ ఘట్టములను, వాలివధ జరిగిన స్థలము మున్నగువాటిని చూపింతురు.*

లంక యెచ్చట?

ఇదే గడ్డుప్రశ్న: అదెక్కడ ఉన్నదో నాకు తెలియరాదని ముందే తెలుపుకొనుచున్నాను. రామాయణ మీ విషయములో మన కేమియు సహాయము చేయదు పైగా చిక్కులు తెచ్చిపెట్టి యున్నది. అందరునూ ఇప్పటి సింహళద్వీపమే లంకయనియు, అచ్చటనున్న సేతువే రాముడు కట్టిన వారధియనియు, అది రామేశ్వరమువద్ద నున్నదనియు, అందు చేతనే అది ముఖ్యతీర్థస్థల మైనదనియు అందురు. కాని ఈ అభిప్రాయ మునకు తగిన ఆధారములు కానరావు. యం. వి కిబేగారిట్లన్నారు: "నర్మదానది పుట్టుస్థానము అమరకంటక పర్వతము అను కొండలు. ఈ అమరకంటక పర్వతములు నేటి రీవా సంస్థానములో నున్నవి.

* Hampi ruins by A. H Longhurst P. P 7, 8

అచ్చటనే నేడు పుష్పరాజ్‌గఢ్ అను అడవి కలదు † అందు గోండు లుందురు.

అట్టి అమరకంటక దక్షిణ భాగములోనే లంకయున్నది.* ఈ సిద్ధాంతములో ఒక్క లోపమున్నది. నర్మదకు దక్షిణములో గోదావరి కలదు. అచ్చట పంచవటి యుండెను దానికి చాలాదూరమున దక్షిణ మందు కిష్కింధయుండెననియు, దానికి చాలాదూరమందు దక్షిణము లోను సముద్రమును 100 యోజనముల దూరము దాటినతర్వాత లంక యుండెననియు రామాయణములోనున్నది. అందుచేత కీబేగారి వాదము సరిగానున్నట్లు కానరాదు.

ఇక రామాయణములో ఏమన్నారో చూతము. హనుమంతుని యాజమాన్యములో సీతాన్వేషణమునకై కొందరు వానరులు కిష్కింధకు దక్షిణముగా ప్రయాణము చేసిరి. అట వింధ్యపర్వతములోని గుహలను వెదకిరి అని వ్రాసినారు. వింధ్యపర్వతము కిష్కింధకు చాలా ఉత్తరములో నున్నది. ఇదెట్లు సరిపోవును? వింధ్యపర్వతమన మధ్యహిందూదేశము లోని పర్వతమొకటేకాదు దక్షిణ హిందూస్థానములోను కొన్ని పర్వత భాగాలుగూడ పౌరాణికులు పొరపడియో, లేక తెలియకనో వింధ్యనామ ముతో పేర్కొనిరని కొందరు చారిత్రకు లనుచున్నారు.

అటులే సరిపెట్టుకొని ముందుకుసాగుదము. బహుకాలము హనుమ దాదులు సీతాన్వేషణముచేసి తుదకు సంపాతిచే ప్రబోధితులై లంక

† పుష్పితక పర్వతము దక్షిణమం దున్నదని (అనగా అయోధ్యకు దక్షిణ మందని) వాల్మీకి చెప్పెను. ఈ పుష్పరాజగఢ్ అదే అయి యుండును.
—సు ప్ర.

* **Mr M. V. Kibe's Cultural descendants of Ravana in Studies in Indology. P. 264.**

యుండెడి దిక్కునెరిగి మహేంద్ర పర్వతమునకు బోయిరి. ఆ మహేంద్ర గిరి సముద్రతీరమందున్నది. కాని అది కిష్కింధకు దక్షిణమునగాక తూర్పుననున్నది ఇప్పటి ఒరిస్సారాష్ట్రములో అదియున్నది. తూర్పుగట్లు అను పేరుగల యీస్టర్న్ ఘాట్లకు అది మకుటాయమాన మహీధరము. మహేంద్రగిరి అయోధ్యకు దక్షిణమున నున్నదని సరిపెట్టుకొని ముందుకు సాగుదము. అక్కడినుండి 100 యోజనముల దూరములో దక్షిణపుదిక్కుగా లంక కలదని రామాయణములో వర్ణించినారు. ఒరిస్సాలోని మహేంద్రగిరి నుండి యిప్పటి సింహళము ఇంచుమించు 100 యోజనములు అనగా 800 మైళ్ళుండును. కాని రామేశ్వరమువద్ద దీనిని చేరుటకు వీలైయుండగా 100 యోజనములు ఒకే దుముకుతో ఆకాశములో ఎగిరి హనుమంతునికి పోవలసివచ్చిన శ్రమ యెందుకు కలిగెను? మహేంద్ర గిరికిని లంకకును మధ్య భూభాగమే లేనట్లును ఒకే అగాధమగు సముద్ర మున్నట్లును వర్ణించినారుకదా! ఆ లెక్కచొప్పున దక్షిణమునకు మారుగా మహేంద్రగిరికి తూర్పుదిక్కుననే చాలా దూరమువరకు సముద్ర మున్నది. అట్లు వెళ్ళినచో మహేంద్రగిరినుండి ఇంచుమించు 600 మైళ్ల దూరమున అండమాన్ దీవులును, నికోబార్ దీవులును ఉన్నవి.

ఆ దీవులలో మనుష్యులను తినువారును క్రూరులును అనాగరికులును ఆటవికులును అగు నివాసులున్నారు. నిజమేకాని ఆ దీవులలో రావణాదుల రాజ్యముండినట్లుకాని, వాటికి లంకలు అను పేరు లుండినట్లు కాని, నాగరికత చెందినవిగా నుండినట్లుకాని కానరాదు.

శ్రీరాముడు సుగ్రీవ హనుమత్సమేతముగా వానర సైన్యముతో లంకపై దండెత్తి నప్పుడు కిష్కింధనుండి మహేంద్రగిరికి ఒక్కదినములో ప్రయాణము చేసెనని రామాయణములో వర్ణించినారు. ఒక్కదిన ప్రయాణము పొసగదు. పొసగునని యనుకొందముగాక, ఒక్కదిన ప్రయాణము దూరములోనున్న మహేంద్రగిరికి 100 యోజనముల దూరమున

నున్న లంకను, దాని నేలు ప్రబలుడైన రావణుని సుగ్రీవు డెరుగలేక పోయెనా? అంతమాత్రము పనికై కోట్ల కొలది వానరమూకను నేల నాలుగు చెఱగులు శోధించుటకై మాసకాలావధితో పంపించనేల? మూడు మాసాలకు మించిన కాలమువరకు హనుమదాదులు వెదుకనేల? వెదకిరిపో, సైన్యముతో రాముడు కిష్కింధనుండి మహేంద్రగిరికి ఒకే దినములో ప్రయాణమెట్లుచేసెను? వానరులు ఆకాశములో పోయినట్లుకాని, రామ లక్ష్మణులనుగూడ ఆకాశములో తీసుకొని పోయినట్లుకాని తెలుపక పాద చారులై వెళ్ళినట్లే వర్ణించినారు. కొందరు సనాతన పండితులు లంక ఎన్నడో మునిగిపోయిన దందురు. ఏమి నిదర్శనము? వారి పదవాక్య ప్రమాణమే! అదిచాలదు. ఒప్పుకొనుటకు వీలులేదు. మరి లంక యెక్కడ నున్నట్లు? ఈ సందర్భములో నాకు తోచిన యూహలను వెల్లడింతును. హిందూస్థానపటమును చూచిన దక్షిణములో తిరువాన్కూరుకు పశ్చిమ భాగములో "లక్కా దీవ్స" (Lakadives) అను చిన్న చిన్న ద్వీపాలు కలవు. దీవ్స అంటే దీవులు. కావున ఆ పదము లక్కాదీవులు అగును. లంకాదీవులు అను ధ్వనికి దగ్గరగానున్నది. ఈ దీవులే లంకా ద్వీపమై యుండునా అని పలుమారు అనుమానించినాను. కాని ఆ దీవులలో జనులు నరభక్షకులు (Cannibals) అగుదురో కాదో, వారాటవికులో కారో, తెలియరాలేదు. వాల్మీకి రామాయణములో వానరసైన్యము మహేంద్రగిరికి నడిచెనన్నప్పుడు లక్కాదీవులకు వెళ్ళువారు తూర్పునకు వెళ్ళుటకు వీలుండదు. వారు పశ్చిమమునకే వెళ్ళియుందురు. వాల్మీకి దిశలను నిరూపించుటలో పలుమారు పొరపాటు చేసినందున వానరసైన్యము పశ్చిమమునకే వెళ్ళెననియు సహ్యాద్రి పర్వతా లను పేర్కొనుటకు మారుగా మహేంద్రగిరిని పేర్కొనెననియు సరిపెట్టుకొనవలసి వచ్చును. లక్కాదీవులను సమర్థించుకొనుటకై ఈ విధముగా అన్నియు సరిపెట్టుకొనుట తగదు. అందుచేత భవిష్య త్పరిశోధకుల కొరకు సూచనచేసి ఈ యూహను పరిహరించి మరొక

యూహను తెలుపుకొందును. నాకు బహుకాలమునుండి మరొక సందేహము కలుగుచుండెను. లంక అను పదము గీర్వాణ పదము కాదు. అది తెనుగు దేశపు ఆదిమ నివాసుల పదమేయైయుండును. గోదావరి, కృష్ణా డెల్టాభూములను లంకలు అని నేటికిని అందురు. అట్టి లంకయె యేదోయొక గోదావరిలంకయె రావణుని లంకయై యుండును. గోదావరీ నదినిదాటి రాముడు లంకను ముట్టడించి యుండును. ముండాలు అను జాతివారు చాలా ప్రాచీనులు. దక్షిణాపథమందలి ఆదిమనివాసులు వారిని మహాభారతమందును పేర్కొనియున్నారు. అట్టి ముండాజాతిలోని ఒక శాఖకు "ఉరోవన్" అను పేరుకలదు. నేటికిని తమిళ భాషలో రేఫకుముందు ఇకారమునుచ్చరింతురు. వ్రాయుదురు. ఉరోవన్ అనునది రోవన్ అగును. అనగా రావణ అను శబ్దమునకు సమీపమన్నమాట. ఈ ఉరోవన్ జాతివారు నేటికిని ఆటవిక స్థితిలోనున్నారు. విశేషమేమనగా తాము రావణసంతతి వారమని చెప్పుకొనుచున్నారు. అనగా రావణ శబ్దము జాతిబిరుదమేకాని ఒక వ్యక్తి నామము కాదు. రావణుడు ఉరోవన్ జాతిలోనివాడనియు వారి రాజనియు ఊహించిన రావణుని లంకయు ముండాజాతి వారుండు ప్రదేశమందే యుండియుండును. రావణుని సేనానులగు ఖరాదుల జనస్థానములోని పరిపాలకులు. "జన స్థానము" అనుపదము సవరుల జైతాన్ పదమే యైయుండును. కావున ముండాలు సవరులు ఉండు ప్రదేశాలలోనే లంకను వెదుకవలెనని నేను నేను సూచిస్తున్నాను. బాలకాండలో (3-28) "లంకామలయదర్శనం" అని లంకయు మలయమును రెండును కలిపి చెప్పినారు. మలయ శబ్దమునకు పర్వతమని యర్థము (మలయః పర్వతాంతరే, పర్వతాంశే, ప్రియోధ్యానే—అని రత్నమాల) మలయ శబ్దము ద్రావిడశబ్దమేమో? నల్లమల, ఎర్రమలలు దక్షిణాపథములోనివి. మలయజము చందనము దక్షిణముదే. మలయానిలము దక్షిణవాయువే! మలై యని తమిళమందు మలయమని తెనుగునందు కలవు. మలయమువలెనే లంకయు దాక్షిణాత్య

పదమైయుండును. తూర్పు మలలలోని (Eastern ghats) లంక కావున "లంకామలయ" మన్నారని యూహింపవచ్చును.

సీతాన్వేషణ సమయములో సుగ్రీవుడు చూపి చెప్పిన స్థలము లెచ్చటెచ్చటివో చాలవరకు నిరూపించినాను. అందింకను కొన్ని స్థలము లనుగురించి తెలుసుకొందము. ఈ క్రింది వాటిని గురించి నందలాల్ దేవ్ తన ప్రాచీన హిందూ భూగోళములో నిట్లు తెలిపినారు.

కరుశ అనునది బీహారులో షాహాబాదుజిల్లా తూర్పు భాగము. ఇక్షుమతీనది రోహిల్ ఖండులోని కాలీనది. దశార్ణము ఇప్పటి ఛత్తీస్ ఘడ్ జిల్లా. ఆరట్టకము పంజాబుదేశము. మందరగిరి భాగల్పూరు జిల్లా లోనిది.

ఆర్యావర్తమేది ?

ఇది మరొక గడ్డుప్రశ్న. దీనిపై పెద్ద పెద్ద గ్రంథాలు వ్రాసినారు. ఆర్యులు మధ్యఏషియానుండి హిందూస్థానములోనికి వచ్చిరనియు, ఉత్తరధ్రువ ప్రాంతమునుండి క్రమముగా క్రిందికి దిగుచూ దిగుచూ సింధునదీ ప్రాంతములోనికి వచ్చిరనియు కొందరు వ్రాసిరి. అదంతా తప్పు, ఆర్యులీ దేశము వారే అని మరికొందరు వ్రాసిరి.

నా అభిప్రాయములో రామాయణ కాలముకంటె చాల పూర్వ మందు ఆర్యావర్తమన్నిన, కాస్పియన్ సముద్రము నుండి హిందూకుష్ హిమాలయములవరకు ఉత్తరసీమగాను, కాస్పియన్ సముద్రమునకు, పెర్షియన్ గల్ఫునకు మధ్యనున్న అసీరియా బాబిలోనియాలు పశ్చిమ సీమగాను, సింధునది తూర్పుసీమగాను, అరేబియన్ సముద్రము దక్షిణ సీమగాను కలిగియుండిన ఆ మధ్యప్రదేశమంతము ఆర్యావర్తముగా పరిగణింపబడుచుండెను. రామాయణ కాలమునాటికే ఆ సీమ పశ్చిమ

ములో తగ్గిపోయెను. అప్పటికే మీడ్ జాతి, మీడియా దేశమువారు (అజామిళుని సంతతివారు) మరియు ఈరాన్ వారు (పర్షావారు) ఆర్యులనుండి భిన్నించిరి. తర్వాత పతంజలి కాలమునాటికి ఆర్యావర్తపు సీమాంతములు (సరిహద్దులు) ఈ విధముగా నుండెను. పతంజలి పాణినీయ 6-3-109 సూత్రమగు "పృషోదరాదీని యథోపదిష్టం" అను దానిపై వ్యాఖ్య వ్రాయుచూ ఇట్లు చర్చించినాడు:

"కః పున రార్యావర్తః?"

"ప్రాగాదర్శాత్ ప్రత్యక్ కాలకవనాత్, దక్షిణేన హిమవంతం ఉత్తరేణ పారియాత్రం ఏతస్మిన్ ఆర్యావర్తే నివాస, యే బ్రాహ్మణాః కుంభీధాన్యా అలోలుపా అగృహ్యమాణకారణాః కించి దంతరేణ కస్యాశ్చి ద్విద్యాయాః పారంగతాః తత్రభవంతః శిష్టాః."

అనగా ఆర్యావర్తమునకు పశ్చిమమున ఆదర్శపర్వతములును, పూర్వున కాలకవనమున్నూ, ఉత్తరమున హిమాలయమున్నూ, దక్షిణ మున పారియాత్రమున్నూ సీమాంతములుగా ఏర్పడియున్నవి. పతంజలి క్రీ. పూర్వము 200 నుండి 300 ఏండ్ల ప్రాంతమందుండినాడని చెప్పు దురు. కావున నేటికి 2200 ఏండ్లక్రిందట ఆర్యావర్తమునకు ఒక నిర్ణయ మగు భౌగోళికస్వరూప మేర్పడెనని చెప్పవచ్చును. అయితే ఈ ప్రదేశా లేవో మనము నిరూపింపగలమా అనునదే ప్రశ్న. మనుస్మృత్యాదుల లోను, కొన్ని పురాణాలలోను ఆర్యావర్తమును గురించి వర్ణించి యున్నారు. పురాణాలు క్రీ. శ. 10వ శతాబ్దమువరకు పెరుగుచూ వచ్చినందున మన్వాదిధర్మశాస్త్రిలు పరస్పర భిన్నమైనవిగాను మధ్య మధ్య స్వార్థుల హస్తలాఘవముచే అందందు తారుమారైనవిగాను ఉండుటచేతను, పతంజలి భాష్యానికట్టి అవస్థ పట్టుటకు వీలులేనందునను నేను పతంజలినే ఉదాహరించినాను. ఇక పతంజలి నిరూపించిన సీమ లేవో నిర్ణయింప ప్రయత్నింతము

నాలుగు హద్దులలో హిమవంతము అను దానిని మాత్రము మనము తటాలున గుర్తింపగలుగు చున్నాము. అది ఇప్పటి హిమాలయ పర్వతము. అయితే హిమవంతమను పర్వతమింకొకటికూడా ఉండి నట్లున్నది. మావర్ అను ఇంగ్లీషు గ్రంథకర్త క్రీ.శ. 1812 లో తాను ప్రకటించిన గ్రంథములో ఇట్లు వ్రాసెను: "సితియనులు (శకులు) ఇమౌస్ (Imaus) పర్వతమువద్ద నివసించుచుండిరి".* అయితే సుప్రసిద్ధమగు మన హిమవత్పర్వతము మనకు తెలిసిన దుండగా ఎక్కడనో శక దేశములో కకేసస్ పర్వతప్రాంతాలవరకు వెళ్ళి అప్రసిద్ధమును అస్పష్టమును అగు ఇమయుస్ లేక ఇమౌస్ అను పర్వతమును ఉదాహరించుట ఏల? ఒక కాలములో అంతవరకును ఆర్యావర్తము వ్యాపించి యుండుటచేత దానిని సూచించుచు భావి పరిశోధకుల కదియు దృష్టిలో నుండవలెనని వ్రాసినాను. కాని మన పతంజలి చెప్పినది హిమవత్పర్వత రాజమే అని నేను విశ్వసించుచున్నాను. ఇక తూర్పున కాలకవనము ఉన్నదని వ్రాసినారు. అదెచ్చటిది? సుగ్రీవుడు వానరులకు తూర్పు భూభాగమును సీతాన్వేషణకై వర్ణించునప్పుడు ఇట్లన్నాడు:

"సరస్వతీంచ సింధుంచ శోణం మణినిభోదకం,
మహీం, కాలమహీం చైవ శైలకాననశోభితాం"—కిష్కి.40-21.

ఇచ్చట నాలుగు పేరులు తెలిపినాడు. సరస్వతీనది, శోణనది, మహీయనుదేశము, శైలకాననములతో కూడిన కాలమహీప్రదేశము. ఇందు సరస్వతీనదిమాత్రము సింధూనదివద్ద నుండునట్టిది. అయోధ్యకు చాలా పడమట నున్నది. శోణనది పాటలీపుత్రమువద్ద అయోధ్యకు తూర్పుదిక్కున గంగతో కలియుచున్నది. కావున పాటలీపుత్ర ప్రాంత

* Universal History by Mavor (1812)

మందే మహీదేశమున్నూ, కాలమహియున్నూ ఉండి యుండును. "కాలమహి" శైలములతోను అడవులతోను శోభించునట్టిదని వర్ణించినారు. ఈ కాలమహియే పతంజలిచెప్పిన కాలకవనమని నే ననుకొనుచున్నాను. కావున ఆర్యావర్తమునకు పతంజలి కాలమునాడు పాటలీపుత్ర ప్రాంత మందలి కాలకవనము తూర్పు హద్దైయుండెను. రెండు హద్దులను నిర్ణ యించినాము. ఇక దక్షిణపు హద్దేదియో కనుగొందము. ఆర్యావర్తము నకు దక్షిణమున పారియాత్రమున్నదని పతంజలి చెప్పెను. అదెక్కడ నున్నది? రాధాకుముదముఖర్జీగారు తమ హిందూ సివిలిజేషన్ అను గ్రంథములో ప్రకటించిన పటములో "పారిపాత్ర పర్వతములు" అని వ్రాసినారు. పారియాత్రకే పారిపాత్రమనుపేరు పలుతావుల కనబడు చున్నది. ఆ పర్వతమును వారు వింధ్య కుత్తరముగాను, ఆభీర, నిషధ దేశములమధ్య నుండునదిగాను, సాళ్వదేశమునుండి నిలువుగా నిషధ వరకు వ్యాపించినదిగాను చూపించినారు. పారియాత్రము లేక పారి పాత్రము వింధ్యపర్వతాల కుత్తరముననుండు పర్వతము పేరని ఇతర భూగోళ శాస్త్రజ్ఞు లంగీకరించియున్నారు. నందలాల్‌దేవ్ గారిట్లన్నారు: "నర్మదానది నుండి కాంబే అఖాతమువరకు వ్యాపించిన వింధ్యపర్వతాల యొక్క పశ్చిమభాగమే పారియాత్రము." ఇప్పటికి మూడు హద్దు లయ్యెను. ఇక మిగిలినది పశ్చిమపుహద్దు. అదియే నాకు తెలియ రానట్టిది. కావున తుదిలో చర్చించుటకై ఆగితిని. దానినిగూడ ఊహతో నైనను ఏదోఒకటిగా నిర్ణయించి వేయుదము. హిందూస్థాన పశ్చిమ భాగములో అనగా బెలుచిస్థాన సరిహద్దులోగాని కాశ్మీరులోగాని ఆదర్శ పర్వతము లెచ్చటనున్నవో పరిశోధకులెవ్వరును తెలుపలేదు. ఆదర్శ మనునది పర్వతమని "ఆదర్శాదయః పర్వతవిశేషాః" అని టీకలో వ్రాసినారు. అట్టి పర్వతమేదో నాకు కానరాలేదు. పర్షియ (లేక ఈరాన్) దేశములో సీస్థాన్ అను మండలమున్నది. అందు హామూన్ జిర్రా (ఝరీ) సరస్సు ఉన్నది. దానిలోనికి హెల్మరూడ్ అను నది పాఱును.

దాని ఉపనది పేరు అద్రస్కుండ్ అనునది కలదు. అనగా ఆదర్శకుండ నది. ఈ విషయమును గురించి "గజెటియర్ ఆఫ్ ది వరల్డు" అను గ్రంథములో ఇంచుమించు 120 ఏండ్ల క్రిందట వ్రాసినారు.* పర్షియా సంబంధమగు ఇతర గ్రంథాలలో ఈ ముచ్చట కానరాదు. ఇదే సరియగునదైనచో ఆర్యావర్తముయొక్క పశ్చిమహద్దు ఈరాన్‌లోని తూర్పు మండలమును ఆక్రమించుకొనుచున్నది. అది ఆశ్చర్యజనకము కాదు. కన్నింగ్‌హాం వ్రాసిన ఇండియా ప్రాచీన భూగోళము అను నాంగ్ల గ్రంథమునకు విపులమగు పీఠిక వ్రాసిన సురేంద్రనాథ మజుందార్ శాస్త్రిగారు కాలకవనమును గురించి, "ఆదర్శ" మును గూర్చియు ఇట్లు వ్రాసినారు.

"వసిష్ఠబౌధాయన సూత్రాలలో ఆర్యావర్తము సరస్వతీనదికి తూర్పునను, కాలకవనమునకు పశ్చిమమునను, పారిపాత్ర కుత్తరమునను, హిమాలయమునకు దక్షిణమునను ఉండినట్లు వ్రాసినారు. ఇందుల చిత్రమేమన ఋగ్వేదార్యుల నివాస భూమియగు బహుభూభాగమును ఈ స్మృతికారులు ఆర్యావర్తమునుండి వదలివేసినారు. ఆదర్శ అనిన ఏమి? బుహ్లర్‌గారు అదర్శన లేక వినశన అనగా సరస్వతి కావున అదే ఆదర్శయై యుండవచ్చును అని ఊహించినారు. ఇది సరిగా కానరాదు...............ప్రయాగయే కాలకవనమని నే ననుకొందును ....ఆర్యావర్తమునకు పడమటి హద్దు అయిన ఆదర్శము ఎచ్చటనున్నదో ఏ పరిశోధకుడునూ దానిని నిరూపించలేదు. బృహత్సం

* Adraskand-Adruskand a rivar in Seistan which rises to the N. W. of Ghore and flowing S.S.W. past Subzawlve is continued in the Hen Rud river which flows in lake Hamoon Zerrah—Gazeteer of the World. Vol. I.

హితలో (14-25) యమున, త్రిగర్త మున్నగువాటితోకూడ ఆదర్శను చెప్పినందున ప్రాచీన త్రుష్మ దేశమునకు, త్రిగర్త దేశమునకును (కాంగడాకు) సమీపములో నుండునని ఊహింపవచ్చును."

ఇక నేను చూపించిన ఆదర్శమన్నట్టిది ఒక నది. అది హామూన్ జ్రిరాలోనికి పారును జ్రిరా అనిన సరస్సు. పై శాస్త్రిగారు దాని విషయమై యిట్లన్నారు: "సరస్వతిని 'హరహ్వాతి' అని యందురు. అది పర్షియాలోని ఒక నది. సరస్సు కలది కావున సరస్వతి. అది హామూన్ సరస్సులోనికి పారును." అదే సరస్సులోనికి నేను తెలిపిన ఆదర్శ హెల్మండనది పారును. ఇది పతంజలినాటిమాట. అశోకుడు అఫ్ఘనిస్థానమును పర్షియాలోని కొంతభాగమును జయించియుండెను గదా! అందుచేత ఇందు అసంగతము కానరాదు.

రామాయణకాలముకంటె పూర్వకాలములో ఆర్యజాతి ఒక ప్రసిద్ధ జాతియై యుండెను. కేవలము వైదికార్యులేకాక ఈరాన్‌లోని పారసీకులు అనగా జరథుస్త్రమతానుయాయులుగా నుండిన ఈరానీలు, మీడులు (మీడియావారు) కాషి, కస్సి, కుష్ అను పేరులుగల జాతి, వీరందరునూ ఆర్యులమని చెప్పుకొనిరి. ఈ విషయమును గురించి మాక్సుమూలర్ (మోక్షమూల) పండితుడిట్లు వ్రాసెను: "ఆర్యశబ్దము √ అర్ అను ధాతువునుండి ఉత్పన్నమైనది. దానికి వ్యవసాయము చేయుట అని అర్థము. తుర్వసులు (గుఱ్ఱములమీద వేగముగా ఎల్లప్పుడు సంచారము చేయు తురాన్ జాతివారు) తమకు భిన్నులని సూచించుటకు ఆర్యులీ పదమును తమకు ప్రయోగించుకొనిరి. ఆర్య అను పదము జాతి వాచకము (a national name). మనుస్మృతిలో ఆర్యభూమి, ఆర్య దేశము అని ఆర్యావర్త పర్యాయపదములుగా వాడబడినవి. జెందు భాషలో ఐర్య (airya) అనగా పూజ్యుడు అని యర్థము. సింధూనది, పర్షియాఖాతము (gulf), హిందూ కుష్ పర్వతము, కాస్పియా సము

ద్రము - ఈ నాల్గింటిమధ్యనున్న దేశమును స్ట్రాబో (అను ప్రాచీన చరిత్రకారుడు) ఆర్యాణ (Ariana) దేశమనిచెప్పెను అట్టి ఆర్యాణమునకు బాక్ట్రియా (Bactria) తిలకాయమానమగు మండలమనియు చెప్పెను. (క్రీస్తునకుపూర్వము చాలా శతాబ్దములకు ముందుండిన) హేరొడోటస్ కంటె ఇంకనూ పూర్వికుడైన హెల్లామియస్ అనునతడు ఇప్పటి పర్షాను ఆర్యదేశము (Aria) అని పేర్కొనెను. ఎలమైస్ (Elymais) అను పదము ఐలమ (ailama) నుండియు, అదియు ఐర్యాణనుండియు ఏర్పడెను."[1] ఇంకను మాక్సుమూలర్ గారిట్లు వ్రాసిరి: "పారశీకులు, బాక్ట్రియావారు, మీడులు, సగ్దియావారు స్ట్రాబో కాలమువరకు ఒకే భాషను మాట్లాడు చుండిరి. తురాన్ జాతికి వీరు భిన్నులై తామందరును ఒకేజాతి వారమని చెప్పికొనిరి. దరయస్ (దారా) పర్షా చక్రవర్తి తన శాసనములలో తాను ఆర్యజాతివాడనని వ్రాయించుకొనెను. కకేసస్ కనుమలలో ఒసెట్టి (Ossetti) అను జాతి ఆర్యభాషను మాట్లాడుచున్నది. వారు తమను ఐరను (Iron) జాతిగా చెప్పుకొనుచున్నారు".[2] మరల పై పండితు డిట్లు వ్రాసినాడు-"కకేసస్ పర్వతాలపొడవునను ఆక్సస్, జక్సార్టీస్, నదులుపారు ప్రాంతాలలోను ఆర్య, అనార్యజాతులు రెండును కలగలుపు అగుచూవచ్చెను. తుర్వసుడును, అతని సంతతి వారును తురానులైరి. ఆక్సస్ నదికి (పశ్చిమముగా) బహుదూరము వరకును ఆర్యులుండిరి. హిర్కేనియా ప్రాంతములో అరికీ అనుజాతియు, అంతర్యాని అను నదియు కలవు. జర్క్సీస్ కాలములోని ఒక రాజు అరిపితస్ (ఆర్యపతి) అని వ్యవహరింపబడెను. థ్రేస్ దేశము ఆర్య (Aria) అని పిలువబడు చుండెను. విశ్చులా నదివద్ద ఒక జర్మను జాతి అరియై (Arii) అని పిలువబడుచుండెను.[3] పంచానన మిత్రగారిట్లు వ్రాసినారు: "జంద

1. Maxmuller - Science of Language, Vol I, P 2
2. ,, ,, P 296.
3. M. Muller—Science of Language, Vol I. P 297

వెస్టా (చంధోఽఅవస్థా) గ్రంథములో ఆర్యదేశము చెప్పబడినది. నేటి పర్షియాలోని హీరట్ నగరము చుట్టునుండు మండల మంతయు ఆర్యాణ మనియు అదే ఆర్యభాషల కేంద్రమనియు ప్రాచీనులు చెప్పుకొనిరి."[1] రగోజిన్ గ్రంథములో ఇట్లున్నది: "ప్రాచీనములో బాక్ట్రియాను ఆర్యాణము (Ariana) అని పిలుచుచుండిరి. అదే ఏరాన్ (Eran) తుదకు ఈరాన్ (Iran) అయ్యెను. వీరిలో మొట్టమొదట ప్రసిద్ధినొందినవారు మీడులు. వారినే బైబిల్‌లో మాదాయ (Madai) జాతి అని వ్యవహరించిరి."[2] ఆర్మీనియా యనునది ఆర్యదేశమే. అందు జంద్ ఆర్యులుండిరి. ఇప్పటి త్రేస్ దేశాన్ని పూర్వము ఆర్య (Aria) దేశమని పిలిచిరి. ప్రాచీన ఐరిష్ భాషలో ఐరీ (Aire) అనిన రాజపురుషుడు. ఐర్-లెండ్-ఐర్ దేశము అనగా ఆర్య దేశము. గ్రీకుభాషలో ఆర్యన్ అనిన ఉత్తమత్వము. మండాలు (Mandas) అను జాతి తామార్యులమని చెప్పుకొని పశ్చిమపర్షియాలో క్రీ.పూ. 2500 ప్రాంతములో నివసించిరి.

ప్రాచీనార్యుల యాదిస్థానమునుగూర్చి పాశ్చాత్య పరిశోధకులు మధ్యఏషియాయనియు, ఈరాననియు, కాస్పియన్ ప్రాంతమనియు, రష్యా మధ్య దక్షిణభాగాలనియు, ఆల్టాయి పర్వతోత్తర భాగాలనియు, బహుముఖముల తర్కించినారుకాని ఆర్యులు మొదట హిందూస్థానమువారు కారని యందరును అంగీకరించినారు. యూరోపులోని బ్రెస్లో (Breslau) వాసులగు "ప్రొఫెసర్ స్క్రేడర్ (Schrader) అనువారిదిప్పుడు తుది నిర్ణయము (latest theory). అదేమన ఆర్యులు వాల్గానదీ ముఖప్రాంతమందును కాస్పియన్ సముద్రోత్తర తీరములందును మొట్టమొదట నుండినట్టివారు."[3]

1. Prehistoric India by P. Mitra
2. Z A. Ragozin's Assyria
3. Taraporewala — Elements of the Science of language P. 582.

మరొక విశేషమును గమనింపవలెను. ఏషియాఖండ పటమును చూచినట్లైన అందు ఫ్రిజియా అను దేశము కట్టకడపటి పశ్చిమ దేశముగాను, మధ్యధరాసముద్ర తూర్పు తీరములో నున్నదిగాను తెలియును. అనగా హిందూస్థానమునకు పశ్చిమముగా ఈరాన్, అసీరియా, సిరియా, ఈరాఖ్ దాటిన నల్ల సముద్రమునకు దక్షిణములో ఫ్రిజియా కలదు. ఫ్రిజియావారు ఆర్యశాఖవారు. వారు ఫ్రిజియాకు ఇంకనూ పశ్చిమోత్తరముగానున్న థ్రేస్‌లోకూడా నివాసము చేసిరి. వారు బహుకాలమువరకు తాము 'భృగులము' (Bhryges) అని చెప్పుకొనిరి. ఈ మాటల రగోజిన్ అనువారు వ్రాసిరి.[1] ఈ భృగువంశమువారిలో కొందరు నైరీపీఠభూములలోనికి బోయిరి. అచ్చటి ఆర్మినియా జాతులకు మూలపురుషులైరి.[2] ఈ విషయమునే బైబిలులోని జెనిసిస్ (సృష్టి ప్రకరణము) లోని 10 వ అధ్యాయము జాఫెటిక్ వంశచర్యలో తెలిపియున్నారు.[3] పై విషయాలను బట్టి ఆర్యశాఖలు గ్రీసు దేశమువరకు కూడ వెళ్ళియుండెనని తెలియును. మరియు అతి ప్రాచీన కాలములో ఆర్యుల కేంద్రము ఈరాన్‌లో నుండినట్లు కానవచ్చుచున్నది.

భృగువంశము వారిని గురించి మరొక్కమాట. హీవిట్ ఇట్లనెను: "భృగులు ఫ్రిజియాలో నివసించిరి. అచ్చట వారు అగ్నిపూజను ప్రచారము చేసిరి.[4]" నేను మొదటి ప్రకరణములో భృగువు జరథుస్త్రుదే యని తెలిపినాను. జరథుస్త్రుని మతములో అగ్నిపూజకే ప్రాధాన్యముండెను. ఈ విషయము కూడ ఆర్యుల వ్యాప్తి ఫ్రిజియా వరకు సాగియుండెనని నిరూపించుచున్నది

1. Z A Ragozin s Assyria
2. ,, ,,
8. Z A. Ragozin's Assyria.
4. Hewitt's Primitive Traditional History

ఆర్యావర్తమనగ "ఆర్యా ఆవర్తంతే అత్ర"—ఆర్యులుండు ప్రదేశమని అర్థము. ఈరానులో కకేసను ప్రాంతములో ఆర్య, ఆర్యాణ దేశములుండగా మరొక ఆర్యావర్త మెందుకేర్పడెను? భార్గవార్యులతో ఈరాన్ ఆర్యులతో వైదికార్యులు వేరుపడి ఇప్పడి హిందూస్థానములోనికి వచ్చినతర్వాత ఇచ్చట వారికి భిన్నించిన జాతులతో సంఘర్షణ జరిగెను. వారిని గెలిచి మొదట సింధూనది హిమాలయ పర్వత పశ్చిమ భాగపు ప్రాంతాలను ఆక్రమించుకొని క్రమముగా వింధ్యవరకును పాటలీపుత్రము వరకునూ వ్యాపించిరి. మరికొంత కాలానికి తూర్పు, పశ్చిమ సముద్రాలకును వింధ్య హిమాలయములకును మధ్య దేశమునంతయు ఆక్రమించుకొని ఇప్పుడు మనము ఉత్తర హిందూస్థానమను భాగములో వారు నిండుకొనిరి. ఈ భావములనే అమరసింహుడును, మనువును, వసిష్ఠ బోధాయనులు తమతమ కాలములలోని ఆర్యావర్తపు హద్దులను వివిధముగా వర్ణించిరి. అయితే ఒక విషయమును మనము దృష్టిలో నుంచుకొనవలెను. భారతవర్ష మననేమి? భరతఖండమననేమి? ఆర్యావర్త మననేమి? ప్రాచ్య ఉదీచ్య మధ్యదేశము లననేమి? ఈ విషయాలను మనము స్పష్టముగా తెలుసుకొనవలెను.

భారతవర్షము ఏషియా ఖండమంతటి భాగము. దానిలో భరత ఖండ ముండెను. కాని మనము చర్చించు కాలమునాడు భారతవర్షమే యుండెను. భరతఖండము అను పేరు లేకుండెను. భారత వర్షములో హిందూస్థానమే కాక ఇతర దేశాలు చాలా చేరియుండెను. అందుచేత భారత వర్షమును చెప్పుచు మనవారు ఆర్యావర్తమును అందలి ఒక చిన్న భాగముగ చూపించియున్నారు. సు. మ. శాస్త్రిగారిట్లు వ్రాసినారు.

"పూర్వము భారతవర్షములో నవ ద్వీపములుండెను. పురాణాలలో ఇట్లు వ్రాసినారు "భారతస్యాస్య వర్షస్య నవభేదాన్ నిబోధమే." అవి ఇంద్రద్వీపము, కశేరు, తామ్రపర్ణిగభస్తిమాన్, నాగద్వీపము,

సౌమ్యము, గాంధర్వద్వీపము, వారణము, కుమారీద్వీపము, కుమారీ ద్వీపమే మన హిందూస్థానము. కావ్యమీమాంసలో దానినిట్లు వర్ణించినారు: వింధ్య పరిపాత్ర ఋక్షశుక్తిమాఞ—మహేంద్రసహ్యాది మలయపర్వతాలుకల దేశమే కుమారీద్వీపము. ఇక తక్కిన ద్వీపము లేవనగా ఇంద్ర ద్వీపమే బర్మాదేశము. తామ్రపర్ణము సింహళద్వీపము, కశేరుమద్ద్వీపము మలయా పెనిన్సులా. గాంధర్వము పశ్చిమోత్తర పరగణాలలోని గాంధారదేశమే. తక్కిన నాలుగేవో తెలియదు" (పుట 751 నుండి). పై విషయమును దృష్టిలోనుంచుకొని అమరసింహడు తన నామలింగాను శాసనములో ఏ మన్నాడో తెలిసికొందము-

> "లోకోయం భారతం వర్షం శరావత్యాస్తు యోఽవధేః
> దేశః ప్రాగ్దక్షిణః ప్రాచ్య, ఉదీచ్యః పశ్చిమోత్తరః
> ప్రత్యంతో మ్లేచ్ఛదేశ స్స్యా న్మధ్యదేశస్తు మధ్యమః
> ఆర్యావర్తః పుణ్యభూమి ర్మధ్యం వింధ్యహిమాగయోః"
>
> (ద్వి.కాం.)

ఈ శ్లోకాలకెట్లర్థము చెప్పవలెను? చెప్పి యెట్లు సమన్వయించవలెనో తెలియదు. నాకు వచ్చినట్లు తెలుపుకొనుచున్నాను. "ఇది భారత వర్షము. శరావతీ అనునది కలదు. దానికి ప్రాగ్దక్షిణభూభాగము ప్రాచ్య మనబడును. దానికి పశ్చిమోత్తర భాగము ఉదీచ్యమనబడును. అటు తర్వాతది మ్లేచ్ఛదేశము. మధ్యనుండునది మధ్యదేశము. ఆర్యావర్తము వింధ్య హిమాలయములకు మధ్యనున్నది." భారతవర్షము వేఱు అనియు తక్కినదంతయు అందులోని అంతర్భాగమగు హిందూస్థానములోని దనియు మనము గమనింపవలెను. ఎందుకనగా, భారతవర్షములో నవ ద్వీపాలున్నవనియు, అందు కుమారీద్వీపము మన హిందూస్థానమనియు తెలిపినాను. ప్రాచ్య, ఉదీచ్య, మధ్యదేశములను ఆర్యావర్తమును ఉత్తర హిందూస్థానములోని భాగములని ఇతరాధారముల వలన మనకు తెలియ

వచ్చుచున్నది. కావ్య మీమాంసలో యీ వాక్యములను సు. మ. శాస్త్రి గారుదాహరించినారు :—

"తత్ర వారణావత్యాః పరతః పూర్వదేశః, మాహిష్మత్యాః పరతః దక్షిణాపథః, దేవసభాయాః పరతః పశ్చాద్దేశః పృథూదకాత్ పరతః ఉత్తరాపథః వినశన ప్రయాగయోః గంగాయమున యోశ్చ అంతం అంతర్వేదీ."

ఇందు పృథూదకము ఇప్పటి పెహోవా అనుస్థలము. థానేశ్వరము నకు 14 మైళ్ళ పశ్చిమములోనున్నది. సరస్వతీ నదీతీరములోనున్నది. దేవసభాప్రాంతములో సురాష్ట్ర, భరుకచ్ఛ (ఇప్పటి బ్రోచ్) మున్నగు దేశాలు చేరినవి. మాహిష్మతి నర్మదాతీరములో మాంధాత అను స్థలము; అంతర్వేది యనగా మధ్యదేశము. కావున ఈ భాగమంతయును వింధ్య హిమాలయ మధ్యప్రదేశమే. అమరుడు చూపిన ప్రాచ్యదేశమే గ్రీకులు తెలిపిన ప్రాసీ (**Prasii**) అయి యుండును. లేదా మగధదేశమై యుండు నని కన్నింగ్హాంగారు వ్రాసిరి. (పుట. 520). అంతయు బాగున్నది కాని శరావతి ఎక్కడనున్నదో అంతపెద్ద గ్రంథము వ్రాసి కన్నిగ్హాం తన (**Ancient Geography of India**) భూగోళములో ఎచ్చటను తెలుప లేదు సింధు గంగానదుల యుపనదుల నన్నింటిని పలువురు తెలిపి నారు. అందెందును శరావతిలేదు. సు. మ. శాస్త్రిగారు కన్నింగ్హాంగారి గ్రంథమునకు పీఠికను వ్రాయుచు ఇట్లు వ్రాసినారు: బౌద్ధులు మధ్య దేశపు హద్దులను దివ్యావదానమను గ్రంథములో వ్రాసినారు మధ్య దేశమునకు ప్రాగ్దక్షిణములో శలలావతి కలదు. అదే శరావతియేమో?" అని సూచించినారు. కాని ఇంతకు మించి మనకేమిన్ని తెలియదు. అమరసింహుడు "వారి వర్గము"లో ఇట్లు వ్రాసినాడు:

"శరావతీ వేత్రవతీ చంద్రభాగా సరస్వతీ" హిందూ స్థాన మండలి నదుల పట్టికలో వీనిని తెలిపినాడు శబ్దకల్పద్రుమ నిఘంటువులో నిట్లున్నది :

"శరాః తృణవిశేషాః సంతి అస్యా మితి నదీవిశేషః"

మహాభారతే 9, 6, 20 "శరావతీం పయోష్ణీంచ వేణాం భీమరథీమపి"

రఘువంశే "శరావత్యాం, సతాం సక్తైః జనితాశ్రులవం లవః" (15-97)

భారతములో ఒక నదిగాను, రఘువంశములో రాముని కుమారుడైన లవుడు రాజ్యము చేసిన నగరముగాను శరావతి తెలుపబడినది. ఇట్లు వ్రాసినను మనకు ఏమియు బోధయగుట లేదు. ఇదిట్లుండనీ. మధ్యదేశ మేదియో తెలిసికొందము. మనువు ఇట్లన్నాడు :

"హిమవద్వింధ్యయో ర్మధ్యం యత్ ప్రాగ్వినశనా దపి
ప్రత్యగేవ ప్రయోగాచ్చ మధ్యదేశః ప్రకీర్తితః" (2-20)

ఉత్తరమున హిమాలయము, దక్షిణమున వింధ్య, తూర్పులో ప్రయాగ, పశ్చిమములో వినశన అనగా సరస్వతీనది. ఈ విధముగా హద్దులుకలది మధ్యదేశము. ఇంతవరకు స్పష్టమైనట్లేకదా! ఇకనైనా మనకు శరావతి యెచ్చటిదో తెలియవచ్చుచున్నదా? లేదు. సరస్వతికి పశ్చిమములోనైనను, ప్రయాగకు తూర్పులోనైనను ఈ శరావతి యుండవలెను. బౌద్ధజాతకసూచనయే సరియైన, శరావతి ప్రయాగకు తూర్పుదిక్కులో నుండవలెను. ప్రాచ్యదేశము మగధయై యుండునని కన్నింగ్‌హాం అన్నాడు. అందుచేత శరావతి మగధకును ప్రయాగకును మధ్యన నుండియుండవలెను. అట్లైనచో అది గంగానదికుపనదిగా నుండియుండును. భరతుడు తాతయింటినుండి వచ్చినపుడు శరదండానదిని

దాటెనని రామాయణములోనే కలదు అయితే అది చాల పడమరగా నున్నది, తుదకీ శరావతి యెచ్చటనున్నదో నిర్ణయము కాలేదు.

ఇక నేను నా సొంతముగా ఒక ఊహ నిత్తును. అది ఎవ్వరునూ ఒప్పుకొననట్టిదిగా నుండును. ఇట్టి అజ్ఞాత విషయములలో మంచివో చెడ్డవో ఊహలు చేసిన భావి పరిశోధకులు తుది నిర్ణయమునకు రాగలరు. శరావతి భారతవర్షము లోనిదిగా నుండియుండును. కాని హిందూస్థానము హద్దులలో కాక యితర దేశములలోనిదై యుండును. జడ్. ఏ రగోజిన్ రచితమైన ఖాల్డియా అను గ్రంథములో ఒక వాక్య మిట్లున్నది: **"Tigris was named in the ancient Languages as "the arrow" from the swiftness of the current "** టైగ్రీసునది ప్రచండవేగముతో ప్రవహించుట చేత దానిని శరము (బాణము) అని యనిరి. అది పర్షియా ఖాతములోనికి ప్రవహించును. అదియే శరావతీనదియై యుండును. (శరశబ్దము పుల్లింగముకాన శరవతికాక శరావతి యెట్లగునని పాణినీయులు తగవున కెగబడుదురు. శబ్దసామ్య చర్చలో అది యప్రధానము.) శరావతి అను చిన్ననది మైసూరు సంస్థానములో కలదని తెలియవచ్చినది. దాని నుండియే జోగ్ జలపాతము (water fall) కలదు అచ్చట జల విద్యుత్తును మైసూరు ప్రభుత్వమువారు నిర్మించినారు. అదొక చిన్న ఉపనదికదా! ఏ మాత్రమున్నూ భూగోళ ప్రఖ్యాతిలేని నదిని అమరుడు ఒక ఖండముయొక్క హద్దుగా నిర్మించికొని యుండునా ?

కాళిదాసుని రఘువంశమందలి రామాయణ కథలో 15వ సర్గములో రాముడు తన నిర్యాణసమయములో కుశునికి కుశావతిని, లవునికి శరావతిని ఇచ్చిపోయెనని కలదు దానిపై నందార్గికర్ పండితుడు ఇట్లు వ్యాఖ్యానించెను: "ఉత్తరకోసలలోని శ్రావస్తియే శరావతి యందురు. మత్స్య పురాణములో 'గండ' అను జిల్లాలోని నేటి 'గండ' యే శరావతియందురు. అయోధ్యకుత్తరముననున్న నేటి సాహేత్ మాహేత్

అనునదే శరావతియని కన్నింగ్‌హాం అన్నాడు. రాముని పూర్వజులలో నొకడగు శ్రావస్త అనువాడు నిర్మించినది శ్రావస్తియని విష్ణుపురాణ మంటున్నది. శరావతి యెక్కడిదో తృప్తికరమగు నిర్ణయముకాలేదు."

నందాలాల్‌దేవ్‌గారు ప్రాచీన హిందూస్థాన భూగోళము (1899)లో ఇట్లు వ్రాసినారు: "శరావతి (1) గుజరాతులోని సబర్మతీనది. (2) ఔధు లోని ఫైజాబాదు. (3) శ్రావస్తియొక్క అపభ్రంశము శరావతి యైనట్లు న్నది. శ్రావస్తినిప్పుడు సాహేత్ మాహేత్ అందురు." అట్లైనచో ఆర్యావర్తమందు చేరునా? చేరునని నేను చెప్పను. ఒక కాలములో శరావతి ఆర్యాణము అని గ్రీకులలో వర్ణింపబడిన ఆర్యులనివాసమునకు పశ్చిమసీమయైయుండెను. దానికి ఉత్తరపశ్చిమ భూములలోను ఆర్యు లుండిరి. అదే ఉదీచ్యమనవచ్చును. దానికి తూర్పుదక్షిణము ప్రాచ్యము. అటైతే టైగ్రిసునదికి పడమటిభాగమందలి దక్షిణభాగమేమై యుండును? అది ఆర్యభూమికాదు. మ్లేచ్ఛభూమి. అందే అసిరియా, బాబిలోనియా, ఫినికియా, అరేబియా, సిరియా, ఈరాఖు దేశములున్నవి. అవి అనార్యజాతుల దేశములు. అమరసింహుడు స్పష్టముగా వ్రాయక ఇంతకథకు కారకుడయ్యెను.

ఇక మనువేమన్నాడో విచారింతము:

"ఆసముద్రాత్తువై పూర్వాత్ ఆసముద్రాత్తు పశ్చిమాత్
తయోరేవాంతరం గిర్యో రార్యావర్తం విదుర్బుధాః." (2-22)

తూర్పు పడమర సముద్రాలకును వింధ్యహిమాచలములకును మధ్యన ఉండుదేశము (అనగా ఇప్పటి ఉత్తర హిందూస్థానము) ఆర్యా వర్తము. ఈ శ్లోకము మనువు సొంతముగా వ్రాసెనో ప్రక్షిప్తమో తెలియదు. ఎట్లైనను ఈ శ్లోకము పతంజలికి చాలా తర్వాతిది. ఆర్యులు తూర్పునకు, దక్షిణమునకు ఎక్కువగా వచ్చినట్లు తెలుపు భాగము

లన్నియు పతంజలికి చాలా తర్వాతివనుట స్పష్టమే. సారాంశమేమన ఆర్యులు మొదట కకేసస్ పర్వతాలనుండి సింధువరకుండిరి. తర్వాత మీడులతో, అక్కాడులతో (Accadians), ఫ్రిజియావారితో, ఈరానీలతో వేరుపడి హిందూస్థానమందే నివసించిరి.

శ్రీరాముని కాలములో ప్రయాగ, మరియు దానికి 10 కోసుల దూరములోనుండిన చిత్రకూటము, తర్వాత అనార్యదేశము ప్రారంభ మగుచుండెను. చిత్రకూటమునుండి దండకారణ్యము, జనస్థానము, యక్షులు అనగా అనార్యులగు జక్కులవారు నివసించు తాటకావనము, ఇంకనూ దక్షిణములోను, తూర్పులోను అనగా ఇప్పటి ఒరిస్సా రాష్ట్రములో నుండు ముండాజాతి పూర్వీకులగు వానరులు, రాక్షసులు అనబడు అనార్య జాతివారును, ఇంకను దక్షిణములో శబరికులము వారగు సవర జాతివారును, కిష్కింధలో బానర లేక "హరి" జాతివారగు ఆటవికు లును, వారికి దక్షిణములో ఇప్పటి తమిళనాడులో రావణవర్గమువారగు రాక్షసులు నివసించినట్లు నే నూహించుచున్నాను. అనార్యులను సంస్క రించి, ఆర్యుల వలసలకు దేశమును యోగ్యముగాచేయుటకు నేటి క్రైస్తవ మిషనరీలవలె అత్రి, అగస్త్యుడు మున్నగు మునులు జనస్థానములో ఆశ్రమములను ఏర్పాటుచేసుకొని యుండిరి.

గుఱ్ఱము లేదేశములనుండి అయోధ్యకు వచ్చెడివో యిట్లు తెలిపి నారు:

> "కాంభోజ విషయే జాతై ర్బాహ్లికైశ్చ హయోత్తమైః
> వనాయుజై ర్నదీజైశ్చ పూర్ణాహరి హయోత్తమైః" (బాల. 6-22)

కాంభోజ, బాహ్లిక, వనాయు, సింధుదేశాలనుండి ఉత్తమాశ్వములు అయోధ్యకు దిగుమతి యగుచుండెనని తెలిపినారు. కాంభోజము ఇప్పటి ఆఫ్గనిస్థానమనియు, బాహ్లికమిప్పటి ఈరాన్‌లోని బలఖ్ అనియు తెలిపి నాను. వనాయువనగా అరేబియా దేశమని నందలాలన్నాడు. కాని

"వనాయుః పారసీకః" అని రత్నకోశమన్నది. నదీజములనగా సింధూనదీ ప్రాంతోద్భవములు. "వింధ్య, హిమవంతము, ఐరావతము, అంజనాద్రి అను ప్రదేశాలనుండి ఏనుగులు దిగుమతి యయ్యేను" (బాల. 6-23, 24) అని తెలిపినారు ఐరావతమనిన ఇంద్రుని ఏనుగుయొక్క కులము అని వ్యాఖ్యాతలు వ్రాసిరి. అది తప్పు. ఇరానదీ ప్రాంతమందలి భద్రగజమునే పౌరాణికులు ఇంద్రునికి వాహనముగా జేసిరి. ఇరానది నిప్పుడు రావి యందురు. అది సింధూనది కుపనది.

దశరథుని పుత్రకామేష్టికి మిథిల, కాశి, కేకయ, అంగ, సింధు, సౌవీర, సౌరాష్ట్ర రాజులును, ప్రాచ్యదాక్షిణాత్య రాజులును ఆహూతులైరి (బాల. 13-25) ప్రాచ్యదాక్షిణాత్యులెవరో వాల్మీకికే తెలియదు. సౌరాష్ట్రము గుజరాతు, సౌవీరముకూడ గుజరాతుభాగమే. కేకయ— బియాస్, సట్లెజ్ నదుల మధ్యదేశమని నందలాల్ దేవన్నాడు. అంగ ఇప్పటి భాగల్పూరు మండలము.

ఈ ప్రకరణమును ముగించుటకు పూర్వము మరొక్క విషయమును స్పృశించి వదలివేయుచున్నాను. రామాయణములో సీతాన్వేషణ నిమిత్తముచే భూగోళపరిజ్ఞానము వెల్లడించినట్లే మహాభారతమందు సభాపర్వములో ధర్మరాజు యొక్క అశ్వమేధయజ్ఞార్థమై, నలుగురు తమ్ములును నాలుగు దిక్కుల దిగ్విజయముచేయు సందర్భములో, వ్యాసుడు తన కాలమునాటి భూగోళ జ్ఞానమును వెల్లడించుకొనినాడు. ఈ రెంటిని పోల్చిచూచిన మరికొన్ని విషయములు స్పష్టపడును. అట్టి తారతమ్య పరీక్షచేయు నభిలాషులకై యీ సూచనను చేసినాను.

రామాయణమందలి ఉత్తరకాండలో చాలా కొత్త దేశాల పేరులు వచ్చును. అశ్మదేశము, వరుణపురము, బలి ఆలయము, రసాతలము మున్నగు ప్రదేశము లందు కలవు. ఉత్తరకాండ చర్చ ప్రత్యేకము చేయదగినది. అందుచేత దాని నిందు తీసుకొనలేదు.

వానర రాక్షస తత్త్వము

మన పురాణాలలో సాధారణముగా అన్నింటను రాక్షసులు కాన వచ్చుచున్నారు. రామాయణములో రాక్షసులతోపాటు వానరులు కాన వచ్చుచున్నారు. ఒక ఎలుగుబంటి, మూడు పక్షులు (గరుడ జటాయు సంపాతులు), తాటకవంటి యక్షిణి కానవచ్చుచున్నారు. పురాణాలలో పైవారేకాక కిన్నర, గంధర్వ, అప్సర, నాగ మున్నగు విచిత్రజాతులు వర్ణింపబడినవి. ఈ వర్గములవారు మనుష్యులకు భిన్నించిన వారును, మనుష్యాతీతశక్తి కలవారును, మాయారూపులును, ఆకాశగాములునై యున్నారని తెలిపినారు. హిందువులలో బహుళ సంఖ్యాకులు వీటిని నమ్ముచున్నారు. ఈ పేరులు గల జాతు లుండెనని నేను విశ్వసింతును. కాని, వారు మనవంటి మనుష్యులే యనియు, వారికిని మనకును ఏమియు భేదము లేకుండెననియు తలతును. ఆది పౌరాణికులకు వీరి నిజతత్త్వము తెలిసి యుండెను. ఆర్యులకు మధ్య ఏషియాలోను ఏషియా మైనరు లోను, హిందూస్థానమందలి దక్షిణాపథమందును, తూర్పున బర్మా మలయాలోను, జవా బోర్నియో బలి సుమిత్రా ద్వీపాలలో తమతో భిన్నించిన ఆచార వ్యవహార విశ్వాసములు కల జాతులు కనిపించినారు. పలుమారు వీరితో ఆర్యులకు సంఘర్షణలుకూడా జరిగెను. అందుచేత తమ కనుకూలురైన వారిని నిందించక మంచివారని వర్ణించిరి. తమకు ప్రతికూలురైన వారికి ఘోర రూపములనిచ్చి వారిని దూషించిరి. తర్వాత పౌరాణికులకిది తెలియక తమ యూహాబలము కొలది వీరిని వర్ణించిరి. వీరికి రెండుచేతులకు మారుగా అనేక హస్తములను ప్రసా దించిరి. ఒక తలకు మారుగా మూడు తలలు, పది తలలు పెట్టిరి.

ఒక్కొక్కమారు (కబంధునికివలె) తలనే తీసివేసిరి. మరొకమారు గుఱ్ఱము తలల నతికించిరి. అంతటితో తృప్తినొందక వారికి శిరశ్ఛేద శిక్ష నియ్యక తక్కిన శరీరమునంతయు పాముగానో చేపగానో గుఱ్ఱము గానో చేసివేసిరి.

ఇదంతయు వారు పై వర్గములవారి నిజతత్త్వము తెలియక చేసిన యపరాధ మనవలెను. వానరరాక్షసాదు లెవరై యుండిరో చర్చించుటకు ముందు వారికి సంబంధించిన పర్యాయపదము లేవో అమరసింహుని నిఘంటువునుండి ఎత్తి వ్రాయుచున్నాను.

"విద్యాధరో, ప్సరో, యక్ష, రక్షో, గంధర్వ, కిన్నరాః, పిశాచో, గుహ్యక, స్సిద్ధోభూతోఽమీ దేవయోనయః. అసురా, దైత్య, దైతేయ, దనుజేంద్రారిదానవాః శుక్రశిష్యా, దితిసుతాః, పూర్వదేవా, స్సురద్విషః. రాక్షసః, కోణపః, క్రవ్యాత్, క్రవ్యాదోఽస్రప, ఆశరః, రాత్రించరో, రాత్రిచరః, కర్బురో, నికషాత్మజః, యాతుధానః పుణ్యజనో, నైరృతో, యాతు, రక్షసీ."

ఈ పదములేకాక ఇంకను 'కిర్మీర' అను పదము కూడ రాక్షసులకు వాడినారు. ఆ పదము మేదినీనిఘంటువులో కలదు. రాక్షసాదులను గురించి విచారించుటకు ముందు వానరులను గురించి తెలుసుకొందము.

వానరులెవరు ?

ఈ ప్రశ్న ఇంచుమించు నూరేండ్లనుండి బయలుదేరినది. వానరులు కోతులని అందరికినీ తెలియునుకాని రామాయణములోని వానరులు కోతులేనా అని పండితులు సందేహించినారు. వారు అడపి

మనుష్యులని, బెత్తెడు పొడవుగల చిన్నతోకలను కలిగియుండిన ఆటవికులనియు, కాదు నిజముగా వారు కోతులేయనియు, అదికాదు తోకలవలె గోచులను పెట్టి కౌపీనములు కట్టిన యాటవికులనియు, ఎవరికి తోచినట్లు వారు వ్రాసినారు. ఈ చర్చ ఇంకను ముగియలేదు. రామాయణ వానరులు కోతులు కారనియు, వారు దక్షిణాపథ మందుండిన ఆటవికులనియు నా అభిప్రాయము. దీనినిగురించి పరిశోధకులిచ్చిన అభిప్రాయములను కొన్నింటిని తెలుపుదును. శ్రీయుత గో. రామదాసు, బి ఎ. గారు క్రోధన, ఫాల్గుణమందలి భారతి మాసపత్రికలోను, అక్షయ చైత్ర భారతిలోను 'రామాయణమునందు వానరులెవరు?' అని వ్రాసిన వ్యాసములు అత్యుత్తమములైనవి. వారి వాద సారాంశమిది: "వానరులకు రాక్షసులకును సామీప్యత కలదు. వారిరువురును సవర మూండా జాతులవారు. వారి నామములు సవరభాషలోనే అర్థవంతములుగా ఉన్నవి. లంకా పదము సవరభాషలో పెద్దమిట్ట అని యర్థమిచ్చును. జైలాన్ అనగా దిగువ లేక బయటిభూమి. అదే జనస్థానము. జటాయువు సవరజాతివాడు. దాన్‌డాన్ అనిన జలము కలది. అదే దండక. ఋశ్యమూకము ఏనుగులకొండ. ఆనెమల అన్నామలె అయి యుండును. సవరలలో అసురులు అను జాతివారు కలరు. వారిని లంబోలంజియా అని యందురు. కౌపీనము కట్టి తోకవలె క్రిందికి బట్టను వదలుదురు. రామాయణములో మగకోతులకే తోకలున్నట్లు వర్ణించినారు. స్త్రీలకావర్ణనలేదు." అభిలాషులు రామదాసుగారి వ్యాసములను పూర్తిగా చదువవలెను.

శరచ్చంద్రరాయ్ (Mundas and their Country) ముండా జాతిని గురించి ఒక గ్రంథమును వ్రాసినారు. అందలి కొన్ని విషయముల నిందుదాహరించుచున్నాను:

"ముందాలుండు ప్రాంతములోని గట్టులను మందరపహాడ్ అందురు. రావణుకు వానరసైన్యమును చూచినప్పుడు అందు మందర పర్వతము

నుండి వచ్చిన "హరి" జాతివారున్నారని వినెను. ముందాజాతిలో "హరో" అని ఒక జాతి కలదు. హరో అనగా మనుష్యుడు అని వారి భాషలో అర్థమిచ్చును. (సంస్కృతములో వారి అనిన కోతి అనియొక అర్థము). ముందాలలో "ఉరోవన్" (Uroans) అను శాఖ కలదు. తాము రావణసంతతి వారమని వీరిప్పటికినీ చెప్పుకొనుచున్నారు. ఉరోవనులకును ముందాలకును పూర్వము యుద్ధములు జరిగెనని చెప్పుకొందురు." కాల్డ్వెల్ తన ద్రావిడభాషాశాస్త్రములో ఇట్లు వ్రాసినాడు: "ఇంగ్లీషులోని కోరమాండల్ తీరము అనునది తెనుగువారు చోళమండలమునకు ఇచ్చిన పేరునకు ఏర్పడిన పదము. (హిందూస్థానములోని దక్షిణమునసుండు) తూర్పుతీరమును తెనుగువారు ఖరమండలము అనిరి. అనగా ఉష్ణ ప్రదేశమను నర్థములో ప్రయోగించిరి."

కాని ప్రాచీనమందు రావణునితమ్ముడగు ఖరుడు రాజ్యముచేసిన దేశమగుటచేత ఖరదేశమని ఆదికాలమందు ప్రఖ్యాతియై యుండెనో యేమో?

తిరుచునాపల్లిని పూర్వము త్రిశిరప్పల్లి అనిరి. అనగా త్రిశిరుని పట్టణము. త్రిశిరునిపేర కట్టిన గ్రామమగుటచేత రావణుని వర్గమువారా ప్రాంతములో పాలించిరని ఒకరనిరి. కాని యది విశ్వసనీయ మన వీలులేదు..

బ్రహ్మాండ పురాణమున నిట్లున్నది.—

"ఆంధ్రవాకా ముద్గరకా అంతర్గిరి బహిర్గిరాః
తతః ప్లవంగ వోజ్ఞయో మలదామలవర్తికాః
....
మల్లామగధ గోనర్దాః ప్రాచ్యాం జనపదాః స్మృతాః."

ఇచ్చట నానాజాతులతోపాటు ప్లవంగజాతి యొకటి పేర్కొనబడినది. తక్కినవన్నీ మనుష్యజాతులైతే ప్లవంగజాతియు మనుష్యజాతియే. ఆంధ్రాది ప్రాచ్యజాతులలో నిదొకటియన్నారు. కావున రామాయణకాలములోని ప్లవగజాతియు అనార్యజాతియే. తర్వాతి ప్రక్షిప్తకారులు ప్లవగశబ్దమునకు కోతియను నర్థముండుటచే వారు కోతులని భావించి పేరువ్రాసినారో యేమో?

వనచర శబ్దమునకు వానర (కోతి) అని అర్థము కలదు. అడవి మనిషి (వనేచరః) అని యర్థముకూడా కలదు. రామాయణమును పెంచిన వారు అడవిమనుష్యులకు మారుగా కోతులనే అర్థమునే స్వీకరించి యుందురు.

యస్. యస్. ప్రధాన్‌గారు (**Chronology of ancient India** లో) ఇట్లు వ్రాసినారు: "మహాభారతము, 13 వ పర్వం, 53-21 లో మందపాలుడను బ్రాహ్మణుడు శార్ఙ్గి అను శూద్రి యందు నలుగురు కుమారులను కనెను. అనార్యులలోని ఇంటిపేరులలో శార్ఙ్గి అనునదొకటి. అనార్యులలో అజ, మర్కట, సర్ప, నాగ, మృగ, మత్స్య అను పేరులు కల జాతులుండెను."

ఈ విధముగా వానరులు అనార్యజాతి వారని వివిధ పండితుల అభిప్రాయము ఇక రామాయణమే ఏమి తెలుపుచున్నదో కనుగొందము. రావణునికి వానర ముఖ్యుల వర్ణించి చెప్పునప్పుడు వారు నర్మదానది, వింధ్య, పారియాత్ర, సహ్య, సుదర్శన, కృష్ణగిరి, సాల్వేయ పర్వతాల నుండి వచ్చినట్లు తెలిపెను. ఒకరిద్దరు హిమాలయ, మేరు ప్రాంతాల నుండి వచ్చినట్లు తెలిపెనను ఎక్కువ వానరపేరులు దక్షిణాపథము వారే అని విశదమైనది. కృష్ణగిరి నల్లమల యేయో తెలియదు. నీలగిరి కూడా కానవచ్చును. సుదర్శన, సాల్వేయ గిరు లెచ్చటివో తెలియదు.

వానరులకొక భాష యుండెను. వారిలో ముఖ్యులైన వారికి సంస్కృతముకూడ వచ్చి యుండెను. హనుమంతుని మొట్టమొదట రాముడు కలసినప్పు డతనిగూర్చి యిట్లనెను: "ఇతడు మూడు వేదాల నెరిగిన వాడుగా కనబడుచున్నాడు" (కి. 3-28). పైగా వ్యాకరణ జ్ఞాన మున్నది. (కి. 3-29). హనుమంతుడు సీతను జూచినప్పుడు ఆమెతో సంస్కృతములో మాట్లాడుదునా లేక నా భాషలో మాట్లాడుదునా అని వితర్కించుకొనెను. (సు. 30-7). ఇందతిశయోక్తి యున్నను వానరులకొక భాష యుండెననియు వారార్యులతో మాట్లాడగలవారై యుండిరనియు ఊహించుకొనవచ్చును వానరులలో వివాహాచారములలో ఒక విశిష్టత యుండెను. అన్నదమ్ములలో ఎవరైనను గతించిన అతనిభార్యను మిగిలిన తమ్ముడు పొందుచుండెను. వాలి తన తమ్ముడగు సుగ్రీవుడు బ్రతికి యుండగా తమ్ముని భార్య యగు రుమను పొందెను. ఇది పాప కార్యమని రాముడిట్లు వాలిని దూషించెను:

"అస్య త్వం ధరమాణస్య సుగ్రీవస్య మహాత్మనః
రుమాయాం వర్తసే కామాత్ స్నుషాయాం పాపకర్మకృత్."
(కి. 18-19)

వాలి చనిపోయినప్పుడు అతని శవమునకు రాముడు దహన సంస్కారము చేయించెను. వానరులలో దహనకర్మ లేకుండెనేమో. కాని ఆర్యాచారములను రాముడు వానరులందును, రాక్షసులందును ప్రచారము చేయువాడుగా కనిపించుచున్నాడు. అందుచేతనే కబంధాది రాక్షసులను వారి కోర్కెచేత పూడ్చినవాడైనను రావణునికి దహనసంస్కారమే చేయించెను.

వానరులకు ధనుర్విద్య తెలియదు. రాక్షసులకును ఆ విద్య రాకుండెను వాలి సుగ్రీవులు కుస్తీ పట్టిరి. రాముడు తనబాణముతో వాలిని చంపుదు నన్నప్పుడు సుగ్రీవునికి దాని శక్తి తెలియనందున

పరీక్ష తీసుకొని తృప్తిపడెను. సుగ్రీవునికి పట్టాభిషేకము చేసినప్పుడు అతనికి అడవిపంది తోలుతో చేసిన చెప్పులను దొడిగించిరి. ఆర్యరాజులకు జరుగు పద్ధతిగానే పట్టాభిషేకము చేసిరి. బ్రాహ్మణులు వేదమంత్రములతో నతనికి పట్టము కట్టిరి. కిష్కింధలో బ్రాహ్మణు లెక్కడినుండి వచ్చిరి? అప్పటికే ఆర్యులు కొందరు అచ్చట నివసించియుండి రనవలెను. కోతులకు ఇండ్ల యవసరము లేదు కదా! కిష్కింధానగరము మంచి నాగరికత పొందినట్టిది. అందు తెల్లని మేడలుండెను (కి. 33-12). వారికి ఇనుము, బంగారు మున్నగు లోహముల ఉపయోగము తెలిసియుండెను (కి. 33-16,17). వెండినికూడా వారుపయోగించుచుండిరి. (కి. 33-19). వారు వీణావాద్యసంగీతము లెరిగియుండిరి (కి. 33-21). కోతియందము మనకు తెలిసినదే! మరి కిష్కింధా వానరస్త్రీలు 'రూప యౌవనగర్వితలు.' సుగ్రీవుని సేవకులు ఉత్తమ వస్త్రములను కట్టుకొని యుండిరి (కి. 33-23). వానర స్త్రీలు నూపురములు, మొలనూళ్ళు మున్నగు ఆభరణములు ధరించియుండిరి (కి. 33-24). సుగ్రీవుడును, తారయు బాగా మద్యపానముచేసి మత్తులై యుండిరి (కి. 33-37,45). సీతజాడను కనుగొనివచ్చిన వానరులు సుగ్రీవుని మధువనమంతయు ధ్వంసముచేసి చెడత్రాగిరి.

వానరులకు రాక్షసులకును అంతగా భేదము లేనట్లున్నది. రావణుడు సుగ్రీవునికిట్లు చెప్పిపంపెను:

న కశ్చి దర్థ స్తవ నా స్త్యనర్థ స్తథాహి మే భ్రాతృసమో హరీశ!

—యు. 20-11.

"సుగ్రీవా! నీవు సత్కుల ప్రసూతుడవు. ఋక్షరజసుని కుమారుడవైనందున నీవు నాకు తమ్మునితో సమానుడవు." వానరులు వింధ్యకు దక్షిణముననుండిన అనార్యులనియే నా విశ్వాసము. వారు కోతులు కారు. కళింగములో లాంగుల్యా అను నది కలదు. అచ్చటనే

సవర, కోదుజాతులవారున్నారు. కావున లాంగుల్యా నదీప్రాంతజనులను లాంగూలము కలవారనియు, వారు కోతులనియు తర్వాత రామాయణ మును పెంచినవారు భావించియుందురు. శబరి యుండు ప్రాంతమందే సవరులున్నారు. సవరలకు సజాతీయులైన లాంగుల్యానదీ ప్రాంత వాసులగు ఆదిమాటవిక నివాసులు వానరులై యుందురు (లాంగుల్యానది నిప్పుడు నాగావళియందురు).

హనుమంతుని పెండ్లి

సాధారణముగా హనుమంతుడు నిత్యబ్రహ్మచారి యని అందరును భావింతురు. వాల్మీకి రామాయణములో హనుమంతుని పెండ్లి లేదా భార్యముచ్చట లేదని తలచి యీ ప్రవాదము కలిగినదేమో? అట్లైతే, నీలుడు మొదలగు బహువానరవీరుల భార్యలసంగతికూడా తెలుపలేదు. వారందరును నిత్యబ్రహ్మచారులా? హనుమంతుడు బ్రహ్మచారికాడు. అతడు వివాహితుడు. పైగా బహుభార్యలు కలిగియుండినట్టివాడు. ఏమి ప్రమాణ మందురా? వాల్మీకి రామాయణమే ప్రమాణము. రాముడు అయోధ్యకు వచ్చుచున్నాడని హనుమంతుడు ముందుగాపోయి భరతునితో తెలుపగా అతడు అధికానంద భరితుడై యిట్లనెను:

"ప్రియాఖ్యానస్య తే సౌమ్య దదామి బ్రువతః ప్రియం, సుకుం డలా శ్శుభాచారా భార్యాః కన్యాశ్చ షోడశ, హేమవర్ణా స్సునాసోరూ శశిసౌమ్యాననాః స్త్రియః, సర్వాభరణ సంపన్నాః కులజాతిభిః" (యుద్ధ. 128-42,44)

"ఓయీ,హనుమంతుడా! ప్రియమైనవార్తను నాకు తెలిపినందులకు నీకు మంచి కుండలములు కలవారును, మంచి ఆచారములు కలవారును, అందమైనవారును, చక్కని ముక్కు, చక్కని తొడలు కల వారును, చందమామవంటి ముఖములు కలవారును, సమస్త భూషణ భూషితలైన

వారును, మంచి కులములో పుట్టినవారును, కన్యకలును (పెండ్లికాని వారును) అయిన 16 మంది స్త్రీలను భార్యలనుగా ఇచ్చుచున్నాను" అని భరతుడు చెప్పెను. ఈ మాటలకు హనుమంతుడు 'నాకెందుకయ్యా! నేను నిత్యబ్రహ్మచారిని' అని అనలేదు. పాంచరాత్రములో హనుమంతుని భార్యపేరు సువర్చల యని యందురు. అతనికొక కొడుకుండెనందురు. హనుమంతునికి వివాహమయ్యెనో లేదో కాని దీనినిబట్టి యొకసంగతి స్పష్టమగుచున్నది. ఎంత పెద్దకోతియైనను భరతుడు అతనిని చూచిన వెంటనే మంచిజాతిలో పుట్టిన సుందర స్త్రీలను భార్యలనుగా ఇత్తునని చెప్పునా? హనుమంతుడు యౌవనుడుగను, చూడదగిన మనుష్యుడుగను, ఉండిననేకదా 16 సుందరాంగులైన కన్యలను భార్యలుగా బహూకృతు డగుటకు అర్హుడయ్యెను? ఈ విషయాలన్నింటినిబట్టి వానరులు నాగరికత పొందిన అనార్యజాతివారనియు, వారు కోతులు కారనియు స్పష్ట మగుచున్నది. వీరు సవర, ముందాజాతులకు, సంబంధించిన వారై యుందురు. హనుమంతుడు నిత్యబ్రహ్మచారియె యనువారికి రెండాధార ములు కానవస్తున్నవి.

(1) "అన్యత్ర భీష్మాద్గాంగేయా దన్యత్ర చ హనూమతః
హరిణీఖురమాత్రేణ చర్మణా మోహితం జగత్."

ప్రపంచములో స్త్రీలచే మోహితులు కానివారిద్దరే యిద్దరట! భీష్మ హనుమంతులట!

(2) హనుమంతునికొక భక్తుడు షోడశనామములిచ్చి స్తుతించెను. అందు బ్రహ్మచారియను బిరుదొకటి.

"అచలోద్ధారకో భీమో బ్రహ్మచారీ మహాబలః."

ఈ రెంటినెవరు ప్రమాణీకరించిరో తెలియదు. వాల్మీకి రామాయణ ములో నెచ్చటను హనుమంతుడు నిత్యబ్రహ్మచారియని వర్ణింపలేదు.

స్పష్టముగా హనుమంతునికి పెండ్లియైనట్లును నిదర్శనములులేవు. కాని పైని కనబరచిన కన్యాదానపుముచ్చట మాత్రము కలదు!

జాంబవంతుడు ఎలుగుబంటి కాడు. అతడును అనార్య (వానర) మనుష్యుడే. అందుచేతనే అతడు వానరసేనలో నుండెను. జటాయువు అనార్యుడైన ఆటవికుడు. నమ్మకమైన బంటుగా పంచవటిలో సీతా రాముల సేవ చేసెను. ఇట్టి వానరజాతిలో సేతువులు నిర్మించు మంచి నేర్పరులుండిరి. చికిత్సలుచేయు వైద్యులుండిరి. సకలధర్మము లెరిగిన పెద్దలుండిరి. వీరివంటి అనార్యజాతివారే అయిన రాక్షసులు మనుష్యుల వంటివారే. అయినప్పుడు వీరు మాత్రము కోతులగుదురా! కావున సర్వ విధముల వీరు ఆటవికులైన మనుష్యులే. అనార్యులలో ఉత్తములైనవారే. కోతులలో ఎలుగుబంట్లను, †గద్దలను గూడా చేర్చి యుండుటకు తగిన కారణ ముండవలెను. వానరులు కోతులు కారు. వారు వనేచరులు అనగా ఆటవికులని నిర్ణయించినాను. ఋక్షులు ఎలుగుబంట్లు కారు. వారును అడవి మనుష్యులే. వారు ఋక్షవత పర్వతాలలో నివాసము చేసినట్టివారు.

అన్యేఋక్షవతః ప్రస్థాన వతస్థు స్సహస్రశః
అనే నానావిధాన్ శైలాన్ భేజిరే కాననానిచ.

—బాల. సర్గ. 13 శ్లో. 30.

కొందరు వనచరులు ఋక్షవతపర్వతాలలో ఉండిపోయిరి. తక్కినవారు వివిధ శైలాలలో (అనగా ఋక్షవతమునకు దక్షిణమున నుండు భాగాలలో నుండనోవు) ఉండిపోయిరి అని వర్ణించినారు.

ఋక్షవతము అను శబ్దమునుబట్టి ఋక్షులు (ఎలుగులు) ఉండు తావు అని యర్థము వచ్చును. ఆ పదము యొక్క అర్థము నాశ్రయించి

† విశాఖ, శ్రీకాకుళం జిల్లాలలో జటాపులను కోందులున్నారు.

రామాయణమును పెంచినవారు ఋక్షవతములోని ఆటవిక మనుష్యులను ఎలుగులనుగా చేసివేసిరి.

ఋక్షవత పర్వత మెక్కడున్నది? ఋక్ష పర్వతము అనునది వింధ్య యొక్క తూర్పు కొసలో నుండు భాగమునకు పేరనియు ఆ పర్వతము గోండ్వనములోనిదనియు నందలాల్ డేగారు (The Geographical Dictionry లో) వ్రాసినారు. దీనినిబట్టి ఋక్షులు గోండ్వనములోనివారని తెలుసుకొనగలిగితిమి. గోండులుండు వనమునకు గోండ్వనమనుట సరియగు వాఖ్య. కావున ఋక్షులే గోండులు అని యూహించిన తప్పేమియు నుండదు. నిర్ణయమైనదేమనగా రాముడు ఋక్షపర్వతములోను, గోండ్వనములోను నివసించిన గోండులను, గోదావరీ కృష్ణా మధ్య ప్రాంతాలలోన నుండు వానరులను (వనేచరులను) తన సైనముగా నేర్పాటు చేసుకొని తూర్పు తీరమందు గోదావరి సముద్రముతో కలియు ప్రాంతాలలో నుండు అనార్యులను రాక్షస వాచ్యులతో యుద్ధము చేసెనని యూహించిన తప్పుండదని తలతును.

మరి గద్దలెవ్వరు? రామాయణములో ఒక కాకి రెండు గద్దలు వచ్చినవి. కాకి కథను గద్దల కథలను పిట్టమ్మ కాకమ్మ కథలన వలెనా? కాకాసురుని కథ మాత్రమట్టిదిగానే కానవస్తున్నది. కాదందురా దానిని గద్దలలోనే చేర్చి చర్చింతము. ఇక గద్దలననేమి? జటాయువు సంపాతియు సోదరులట. జటాయువు భద్రాచల ప్రాంతమందలి పంచ వటివద్ద నుండినవాడు. సంపాతి తూర్పు సముద్రప్రాంతమున మహేంద్రగిరికి సమీపాన నున్నవాడు. ఒకరి సంగతి యొకరికి తెలియ జాలనంత దూరాననుండిరి, అనగా గద్దజాతి యొకటి భద్రాచలము నుండి తూర్పు సముద్రతీరము వరకుండె ననవలెను. గద్దజాతివారు మనుష్యులా లేక గద్దపక్షులా యనునది చర్చనీయము. రామాయణ వానరులు కోతులు కారని, ఋక్షులు ఎలుగుబంట్లు కారని, రాక్షసాది

పిశాచగణాలు మనుష్యాతీతులు కారని, వీరందరునూ ఆటవికులే యని నిర్ణయించువారికి రామాయణము గద్దలున్నా మనుష్యులే యని తోచును. వారును ఆటవికులై యుందురు. క్రీస్తుశకము ఏడవశతాబ్ద మందు "గుద్దవాడి" విషయమనున దుండెను. కొమర్రాజు వెంకట లక్ష్మణ రావుగారు ప్రకటించిన విష్ణుకుండి మూడవ మాధవవర్మశాసనములో (భారతి. సం॥ 7-సం9 లో) గుద్దవాడి విషయము వచ్చినది. కొమర్రాజు వారును మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారును అది యిప్పటి గోదావరి జిల్లాలోని రామచంద్రపురము తాలూకాయని నిర్ణయించిరి. దానినే పూర్వము గుద్రహారము (గుద్రవాడి) అనియు పిలిచి రన్నారు. గుద్ర శబ్దాన్ని సంస్కృతములో గృధ్రగామార్చి గద్దలనుగా తర్వాత రామాయ ణాన్ని పెంచినవారు కల్పించినట్లూహింపవలెను. (వీరు నేటి జటాపు లనబడే గిరిజనులు కావలెను).

రాక్షసు లెవరు ?

ఇక రాక్షసు లెవ్వరో కనుగొందము. మొదట రామాయణములో వర్ణింపబడిన రాక్షసులనుగురించి తెలుసుకొందము. రామునికాలములో చిత్రకూటమునుండియే అనార్యులు వ్యాపించుకొనియుండిరి. దానికి దక్షిణమందే తాటకావనముండెను. తాటక రాక్షసికాదట! ఆమె యక్షిణి. ఆమెకు పుట్టిన మారీచుడైతే రాక్షసుడట! మరల యక్షుల మాట యెక్కడ కూడా కానరాదు. అమరుడు యక్షరక్షోజనులను చేర్చి చెప్పినాడు. మన తెనుగుదేశములో జక్కులవారు అని యిప్పటికినీ కలరు. వారే యక్షులు. యక్షజాతితో రాక్షసులు భిన్నించినవారుగా కనబడుచున్నారు. వారు వింధ్యకు దక్షిణముననే యుండియుందురు.

"తయో ర్మధ్యే ప్రవృత్తోఽభూత్ యజ్ఞస్సపురుషోత్తమ,
స్థి దేశో నరవ్యాఘ్ర ప్రశస్తో యజ్ఞ కర్మణి". (బా. 39-5)

వింధ్యహిమాచలముల మధ్యప్రదేశము యజ్ఞములకు ప్రశస్తమైన దనియు, సగరుడందే యజ్ఞము చేసెననియు (బాల. 59 సర్గలో) తెలిపినారు.

ఇది తర్వాతికాలపు ప్రక్షిప్తశ్లోకముగా కానవచ్చుచున్నది. రామునికాలములో ఆర్యావర్తముయొక్క హద్దులు వింధ్యవరకు వ్యాపించి యుండలేదని పై తాటకావన వృత్తాంతమే నిరూపించుచున్నది.

వింధ్యనుండి దక్షిణాపథమందంతయు నుండిన అనార్యులలోని ఒక తెగయె రాక్షసుల తెగ. వారు మనుష్యులే కాని కోరలుకలిగి ఆకాశములో ఎగిరి ఇష్టము వచ్చినన్ని మాయారూపములను ధరించు విచిత్ర శక్తిమంతులు కారు. వారును ఆర్యులవంటివారే. వాతాపియు, ఇల్వలుడును బ్రాహ్మణవేషములను వేసుకొని సంస్కృతము మాట్లాడి ఆర్యులను మోసగించుచుండిరి. (వాతాపి ఉండిన ప్రదేశమే ఇప్పటి 'బాదామి' అను ప్రదేశము. 'వాతాపి గణపతి' అను ప్రసిద్ధ గణపతి క్షేత్రమును చారిత్రక స్థలమును అయినదీస్థలమే). రావణుడు కూడా చక్కని బ్రాహ్మణుని వేషముతో వచ్చినప్పుడు సీత అతదేవర్ణమువాడని విచారింపకయే బ్రాహ్మణుడని గుర్తింపగలిగెను. లంకలో బ్రాహ్మణులుండినట్లు వర్ణింపబడినది. వారికిని దేవాలయములు, చైత్యములుండెను. శైవమతము రాక్షసులలో ఎక్కువగా వ్యాపించినట్లు కానవచ్చుచున్నది అనేక రాక్షసులు శివునిగూర్చి తపస్సుచేసి వరములను పొందినట్లు పురాణాలలో వర్ణించినారు. శైవమతము ఆర్యుల వైదికమతముకన్న చాలా ప్రాచీనమైనదిగను శివుడు, శక్తి, నానారూపములతో దక్షిణాపథమందేకాక హిందూస్థానమునకు పశ్చిమమందున్న అనార్యదేశములందును పూజింపబడుచున్నట్లు కానవచ్చుచున్నది.

రాక్షసులు మంచి నాగరికతను పొందినవారుగా వర్ణింపబడి యున్నారు. వారు వాస్తుశాస్త్రముప్రకారము సుందరమైనట్టి చక్కని యిండ్లను లంకలో నిర్మించుకొనియుండిరి.

"సితాభ్రసదృశై శ్చిత్రైః పద్మస్వస్తికసంస్థితైః
వర్ధమానగృహై శ్చాపి సర్వత స్సువిభూషితా." -సుం. 4-4

రాక్షసుల సౌధములు పద్మము, స్వస్తిక, వర్ధమానము అను పేరులుగల స్వరూపములతో కట్టబడియుండెను. ఈ విధమగు గృహము లెట్టివో వ్యాఖ్యాత లిట్లు తెలిపియున్నారు:

"చతుశ్శాలా చతుర్ద్వారా సర్వతోభద్రసంజ్ఞితా, పశ్చిమద్వార రహితా మధ్యావర్తా హయాననా, దక్షిణద్వారరహితా వర్ధమానా ధన ప్రదా, ప్రాగ్ద్వారరహితా స్వస్తికాఖ్యా పుత్రధనప్రదా."

'చతుశ్శాలాభవంతి' అని యిప్పటికిని మన దేశములో కొన్ని యిండ్లను సర్వతోభద్రమని యందురు. అవే రామాయణమందు పైన తెలుపబడిన పద్మము అను గృహములు. తెనుగుదేశములో నిన్న మొన్నటివరకు చతుశ్శాలా భవంతులే ఎక్కువగా కట్టబడుచుండెను. దక్షిణద్వారము లేనిది వర్ధమానగృహము. తూర్పుదిక్కు ద్వారములేని యిండ్లను స్వస్తికములని యనుచుండిరి.

పూర్వము విమానా లుండెనా ?

లంకలో విమానము లుండెనని వర్ణించినారు. అవి ఆకాశములో పోవునట్టివి కావు. వారు ఆర్యులు కనిపెట్టనట్టి ఆకాశవిమానముల కనిపెట్టి యుండిరని భ్రమింపరాదు. రావణుడు సీత నెత్తుకొనిపోవుటకు వెళ్ళి నప్పుడు గాడిదలతో లాగబడిన రథముపై వెళ్లెనని వర్ణించిరి. హను మంతుడు లంకలో ఒక పుష్పకవిమానమును మాత్రమే చూడలేదు.

"రథై ర్యానై ర్విమానైశ్చ తథాహయగజై శ్శుభైః." సు. 4-27

రథములను, యానములను, విమానములను, హయగజములను చూచెను. రావణుని సైన్యమును వర్ణించుచోట ఈ మాటలున్నవి. విమానములు రథభేదములు. యానములెట్లో అట్లే విమానములును ఒక విధమైన రథములు. దక్షిణదేశములో వాస్తుశాస్త్రపరిభాషలో దేవాలయములపై నిర్మింపబడు గోపురములను విమానము లందురు. యానములపై అట్టి గోపురరూపమగు కప్పులుండినట్టివి విమానములై యుండును. అంతేకాని ఆ కాలములో ఆకాశయానము లుండెనని తలచుటకు వీలులేదు. ఆకాశములో విమానములో పోయినవాడు రావణుడొక్కడే. రావణునికి పది తలలు, లోకాతీత శక్తి మున్నగు విషయాలెన్నో వర్ణించినప్పుడు అతనికి ఆకాశయానమునుకూడ కల్పించుటలో కవిసృష్టిసామర్థ్యము కానవచ్చుచున్నది. దేవాలయగోపురములు సాధారణముగా ఏడంతస్తులు కలవిగా నుండును. హనుమంతుడు "స నికామం విమానేషు విషణ్ణః కామరూపధృత్, విచచార" (సు. 6-1). విమానాలలో సీతను వెదకెను అని చెప్పుటలో ఏడంతస్తుల మేడలలో వెదకెను అని అర్థముకదా. సాధారణముగా రావణుడు పుష్పకవిమానమునెక్కి సంచరించుచుండెనని చెప్పుదురు. రావణుడు సీతను బలవంతముగా అపహరించుకొని వెళ్ళునప్పుడు సీతతో నిట్లు చెప్పెను:

"యస్య తత్పుష్పకం నామ విమానం కామగం శుభం"

—అర. 48-6.

"నేను కుబేరుని లంకను జయించి అతని పుష్పకవిమానమును లాగుకొంటిని. అది ఆకాశములో సంచరించును" అని చెప్పెను. రామాయణాంతమందును రాముడు అదే పుష్పక విమానములో ఆకాశమార్గములో అయోధ్యకు వెళ్ళెనని వర్ణించినారు. పుష్పక మనునది ఆకాశయానమగు విమానము కాదు. అది తొమ్మిదంతస్తుల మేడయైన

విమానము. అది రావణుని సొంత సౌధము. అది మహారాజుది కావున చాలా గొప్ప మేడ. హనుమంతుడు చూచిన దామేడనే. అది యర్థ యోజనము వెడల్పు, ఒక యోజనము పొడవును కలదై యుండెను.

"పుష్పాహ్వయం నామ విరాజమానం, రత్నప్రభాభిశ్చ
వివర్ధమానం,
వేశ్మోత్తమానామపి చోచ్చ్రమానం మహాకపి స్తత్ర
మహావిమానమ్."—యు. 7-11

పుష్పకమను పేరుగల చాలా గొప్ప మేడను చూచెను. ఆ బంగ్లాలో విశాలమైన గదులుండెను. చుట్టును మైదానములు, తోటలు, నానావిధ పుష్పవృక్షములుండెను. అట్టి పెద్ద బంగ్లానే తర్వాత రామాయణమును పెంచి వ్రాసినవారు. ఆకాశములో సంచరించు విమానముగా చేసి దానికి రెక్కలు పెట్టి అందలి చెట్లను చిత్రరువులుగా చేసి వేసినారు. వాల్మీకి రామాయణములోనే ఆది భాగమందిట్లున్నది:

"సర్వరత్న సమాకీర్ణాం విమాన గృహాశోభితాం"
—బాల. స. 5, శ్లో. 16.

అయోధ్యా నగరము నానా రత్నములతో కూడినదియు "విమాన గృహముల" చేత నిండినదియునై యుండెను అని వర్ణించినారు. విమాన గృహమనగా రాజుల మేడలు అని యర్థము. "విమానోస్త్రీ దేవయానే సార్వభౌమిక సద్మని" (భాస్కర నిఘంటు) అని వ్యాఖ్యాతలందే నిరూపించినారు. విమానమనిన ఆకాశమును కొలుచునది అను నర్థము కూడా ఇచ్చుటచేత తర్వాతికాలమందు రామాయణమును పెంచినవారు విమానమునకు ఆకాశయానమని అర్థముచేసి వర్ణించిరి కాని పుష్పక విమానము అనునది రావణుని యుద్యాన భవనమను వర్ణనలను, రావణుడు గాడిదలతో లాగబడిన రథముపై సీతాపహరణార్థము వెళ్ళెనను వర్ణన

లను సమన్వయించుటో లేక వాటిని తుడిచివేయుటమో ఆలోచింపక పోయిరి.

"జనౌఘోద్ఘుష్ట సన్నాదో విమానం కంపయన్నివ"
—అయో. 1-18.

సభ్యులు చేసిన ధ్వని రాజభవనమగు విమానమును కదలించి నట్లుండెను అని వర్ణించినదియు గమనింపదగినది.

మద్రాసు లా జర్నల్ ప్రెస్సువారు ముద్రించిన నాగరిలిపి రామాయణములో విమానమునకు మారుగా 'మేదినీం' అని యున్నది.

శబ్దకల్పద్రుమనిఘంటులో నిట్లు వ్రాసినారు: "విమానః— సార్వభౌమగృహం - తత్తుస ప్తభూమిగృహం." విమానమనిన సార్వభౌమ భవనమనుటకు రామాయణము నుండియే మరి రెండుదాహరణముల జూడుడు.

"తదద్రికూటాచలమేఘసన్నిభం
మహావిమానోత్తమవేశ్మ సంఘవత్." (అయో. 15-49)
విమానవేశ్మము అనుమాట గమనింపదగినది.

"ప్రాసాదశృంగై ర్వివిధైః కైలాసశిఖరోపమైః
అవారయద్భిర్గగనం విమానైరివ పాండరైః
వర్ధమాన గృహైశ్చాపి రత్నజాల పరిష్కృతైః"
(అయో. 17-108)

ఇక్కడ విమానములతోపాటు వర్ధమాన గృహములనుగూడ వర్ణించినారు శబ్దకల్పద్రుమ మిట్లన్నది: "వర్ధమానః—ధనినాం గృహవిశేషః — యథాహలాయుధః — స్వస్తికోవర్ధమానశ్చ నంద్యావర్తాదయోపిచ— యథాబృహ త్సంహితాయాం—ద్వారాలిందోంతగతః- ప్రదక్షిణోన్యః శుభ స్తతశ్చాన్యః - తద్వచ్చ వర్ధమానే ద్వారాస్తున దక్షిణం కుర్యాత్."

ఈ చర్చనుబట్టి వాస్తుశాస్త్ర విద్యాప్రకారము పూర్వము స్వస్తిక వరమాన నంద్యావర్త విమానాది భేదములుగల సౌధము లుండెనసుట స్పష్టము. ఆకాశయానముల ఏరోప్లేనులీకాలములోనే కాని మరేకాలము లోను లేకుండెనని నా భావము.

రాక్షసుల నాగరికతా ప్రసక్తిలో విమానచర్చ వచ్చుటచే ఇంత దూరము వ్రాసినాను. రాక్షసస్త్రీలు చాలా అందమైనవారుగాను, వస్త్ర భూషణభూషితలుగాను, చూడదగినవారుగాను వర్ణింపబడినారు. వారికి కోరలు, భయంకర వికారరూపములు కానరావు. వారిలో సంగీతకళ చాలా వృద్ధిపొందియుండెను. అంగహారాది నృత్తశాస్త్రపరిపాటి నెరిగిన స్త్రీ లెందరో అందుండిరి. (యు. 10-36). ఆ స్త్రీలు వీణ వాయించు నేర్పరులు. రాక్షసులు గుమ్మెట, పటహము, పిల్లనగ్రోవి, విపంచి, మృదంగము, పణవము, డిండిమము, ఆడంబరము మున్నగునవి యెరిగి యుండిరి. (యు. సర్గ 10).

రావణుడు

రావణునికి సాధారణముగా 10 తలలు 20 చేతులు ఉండినట్లు రామాయణములో అందందు వర్ణించినది నిజమే. కాని అది కల్పన. అతనికి అందరికివలెనే ఒక తల రెండుబాహువులు ఉండెను. హనుమంతుడు మొట్టమొదటిమారు నిద్రించుచున్న రావణుని చూచు నప్పుడు అతనికి ఒకతల (సు. 10-24) రెండు చేతులే యుండెను. (సు. 10-15 నుండి 22 వరకు). ఈ శ్లోకాలతో చేతులకు ద్వివచనము ముఖమునకు ఏకవచనమును వాల్మీకి ప్రయోగించెను. అతడు నల్లని వాడు. తెల్లని పాన్పుపై మాషరాశివలె (మినుప కుప్పవలె) నుండెను. (సు. 10-28). రత్నాలతో పొదిగిన పోగులు కలిగియుండెను. తెల్లని పట్టుబట్టలను కట్టియుండెను. నానావిధహారములను ధరించియుండెను.

అతడు మహాకాయుడు. అధిక బలాఢ్యుడు. 1000 మంది భార్యలు కలవాడు. రావణునికి నడుములో నల్లని మొలనూలు (శ్రోణిసూత్రము) ఉండెను.

రావణునికి సంస్కృతము బాగా తెలిసియుండెను. హనుమంతుడు సీతతో మాట్లాడుటకు ముం దిట్లనుకొనెను: "నేను సంస్కృతముతో మాట్లాడితే సీతాదేవి నన్ను రావణుడని భ్రమించును" (సు 30-18). అంతేకాదు. రావణుడు మన కింకా దగ్గఱకు వచ్చుచున్నాడు. అతడు ద్రావిడభాషలకు ముఖ్యవ్యాకర్తగా వర్ణించినారు. ఆంధ్రవిజ్ఞానసర్వస్వములో ఇట్లు వ్రాసినారు : "అథర్వణకారికలలో ప్రాచీనాంధ్రలక్షణవేత్తలుగా బృహస్పతి, కణ్వుడు, హేమచంద్రుడు, పుష్పదంతుడు, రావణుడు, గౌతముడు, ధర్మరాజు పేర్కొనబడినారు. 'అథ పౌలస్త్య రావణః' అని 4 వ కాండములో పేర్కొన్నారు. 'అనుక్తం సర్వశాస్త్రంతు రావణీయే విలోకయేత్' అని 8 వ కాండములో కలదు. ఈ విషయము లిప్పటి ముద్రిత వావిళ్ళప్రతిలో లేవు అందుచేత ఆం. వి. సర్వస్వమును ఉదాహరించినాను. దాని ప్రకారము రావణుడు ఆంధ్రుడగుచున్నాడు. "రావణుడు అను పదము బహుశః పేరు కాదేమో! తమిళములో ఇరైవాన్ అనగా దేవుడు, రాజు అని అర్థము. దానినే సంస్కృతీకరించి యుందురు."† రో లేక రై అనిన మన తెనుగులో ధనము అని యర్థము. రైవాన్ అనిన ధనవంతుడు లేక రాజు అని యర్థమగును. కావున రైవాన్‌నుండి రావణపదము వచ్చియుండరాదా? తెనుగు తమిళములకు రావణుని కాలములో భేదము లేకుండెనని ఎట్లు నిర్ణయించినను బాధకము లేదు. ఇరైవాన్ నుండి రావణ యేర్పడెనన్న ఊహ సతర్క్యముగా కానవచ్చుచున్నది. పౌలస్త్య అనిన అర్థమగును కాని రావణ అనిన అర్థము కాదు. అందుచేత కష్టపడి దాని కొక అర్థము

† **Pergiter Ancient Ind. Hist. Tradition.**

చెప్పినారు. ఈ పదమునుండి రావణుడు తెనుగువాడో తమిళుడో అని తెలియవచ్చుచున్నది. ప్రాచీనాంధ్రవ్యాకర్తలలో నితడొకడని ప్రతీతి యుండుటచేత ఆంధ్రుడే యైయుండుననుటకు కొంత యాధార మెక్కువగా నున్నది.

రామాయణములో వర్ణింపబడిన రాక్షసులను గురించి మన మీ విధముగా తెలుసుకొనగలుగుచున్నాము. తద్విరుద్ధముగా వారితో ఆర్యులు పోరాడినప్పుడు వారు నరభక్షకులనియు, కోరలు గలవారనియు, మాయావులనియు, నానావిధములుగా వారిపై మనకు అసహ్యము కలుగు నట్లుగా వర్ణించినారు. శత్రువులను ఎన్నియో విధములుగా దూషించుట లోకాచారమే.

రాక్షస వర్గములు

ఇక రాక్షసు లెవ్వరో వారి నిజతత్త్వమెద్దియో విచారింతము. ప్రాచీనార్యులకు వివిధజాతులవారైన అనార్యులతో సంఘర్షణ లుండెను. హిందూస్థానమునకు పశ్చిమోత్తర ప్రదేశములందు ఈరానీలతో తగవు లాడిరి. వారికి పశ్చిమములోనున్న అసీరియా, బాబిలోనియా, ఖాల్డియా, ఫినికియా వారితో తగవులో వ్యాపారమో ఏదో యొకటి యుండెను. అటు హిమాలయోత్తరమున హూణులతో 1000 సంవత్సరములవరకు యుద్ధాలు చేసిరి. కాకేసస్ పర్వత ప్రాంతాలలో నున్న శక (సితియన్) జాతితో తగవులాడిరి. హిందూస్థానములో సింధూనదికి తూర్పున మొదట మొదట భిల్లులవంటివారును ఇంకనూ దక్షిణములో యక్షులును, వింధ్యకు దక్షిణములో రాక్షసులును, ఆర్యులతో యుద్ధములు చేయుచుండిరి కావున ఆర్యులు తమకు భిన్నించినవారిని తమతో వైరమూనినవారిని రాక్షస వర్గములోను అసుర పిశాచవర్గములోను కట్టివేసిరి. తమతో వైరమూనిన జాతుల పేరుల నన్నింటిని తర్వాతి పౌరాణికులు కలగలిపి అసుర రాక్షస పర్యాయశబ్దములుగా నిర్వచించిరి. అందుచేతనే నేను మొదతే

అమరసింహుడిచ్చిన ఆ శబ్దములపట్టిక నుదాహరించినాను. అమరసింహు డిచ్చిన ఆ శబ్దములపట్టికలో శుక్రశిష్య, రాత్రించర, సురారి, పూర్వదేవ వంటి గుణవాచకములను వదలివేయగా మిగిలినజాతులివి: 1. విద్యాధర, 2. అప్సర, 3. యక్ష, 4. రాక్షస, 5. కిన్నర, 6. పిశాచ, 7. గుహ్యక, 8. సిద్ధ, 9. భూత, 10. అసుర, 11. దనుజ, 12. కర్బుర, 13. యాతు, 14. పుణ్యజన, 15. నైరృత.

ఈ విధముగా మనకు ఇంచుమించు 15 విధములైన అనార్య జాతులవారు కనిపించుచున్నారు. అయితే వీరితో పాటు మనము ఇంకా కొందరిని చేర్చవలెను. వారు (1) నాగులు (2) కిర్మీరులు. ఈ లెక్క చొప్పున 17 జాతులవారు ఏర్పడుచున్నారు. అమరసింహుడు చూపిన పర్యాయపదాలలో దైత్య, దైతేయ, దితిసుత అనునవి దానవులకు వర్తించును. దానవ, దనుజ రెండును ఒకటే. అందుచేత ఇవన్నింటికిని దనుజ అను పదమొక్కటే గ్రహించినాను. పూర్వదేవ, సురద్విష అనునవి అసురశబ్దవాచ్యములే. కోణపక్రవ్యాత్, క్రవ్యాద, అస్రప అనునవి వారి మాంసభుక్తిని సూచించును. పచ్చిమాంసము తినేవారని అట్లు నిర్దేశించియుందురు. శుక్ర శిష్యులని అసురులు ప్రఖ్యాతులు. ఇక ఈ 17 జాతులను గురించి విచారింతము. వీరిలో విద్యాధరులు, అప్సరలు, యక్షులు, పిశాచులు, గుహ్యకసిద్ధులు, భూతములు మన చర్చకు సంబంధించినవారు కారు. వారు హిందూస్థానములో నుండిన ఆదిమ నివాసులే. విద్యాధర గంధర్వులు గాంధారదేశమువారు. పిశాచులు పైశాచీ ప్రాకృతమును మాట్లాడుచుండిన యీ దేశవాసులు. సిద్ధులును భూతములును వారి భేదముగానే కానవచ్చుచున్నారు. భూతములు తిబ్బెట్ (త్రివిష్టప) దేశములోనివారై యుందురు. దాని సరిహద్దులో హిందూస్థానోత్తరభాగము భూతాన్ దేశము కలదు. భూతాన్ వారినిభోటులనిరి. వారినే భూతములని పౌరాణికులు భావించియుందురు. యక్షులు జక్కుల వారని తెలిపినాను.

అయితే యీ జక్కు అను పదమైనను ఎట్లేర్పడెను? తెనుగు వాఙ్మయములో జక్కులవారిని కొందరుకవులు వర్ణించినారు. దాన్నిబట్టి జక్కులు శక్తిని. శివుని పూజించువారని యర్థమగును. శివునికి 'జక్షుల రేడు' అని పేరుకూడ కలదు. జక్కులపూర్వచరిత్ర మన కేమియు తెలియుటలేదు. అనార్యసంఘములగు అసుర, పిశాచవర్గాలలో నుదాహృతులగుటచేత జక్కులు లేక యక్షులు అనార్యజాతివారనుటలో సందేహములేదు. అయితే వీరు హిందూస్థానమున నుండిన అనార్యులా లేక ఈరాన్, చీనా ప్రాంతాలలో నుండిన అనార్యులా అనునది విచారింపవలసియుండును. అసుర, పిశాచ, గాంధర్వ, దైత్య, దానవ, కిన్నరాది వర్గాలన్నియు హిందూస్థానములో కాక దాని కుత్తరపశ్చిమ దేశాలలో నుండిన అనార్య జాతులగుటచేత వాటితో సహా పఠింపబడిన యక్షులు కూడా బయటివారేయని తలచిన పొరపాటుగా నుండనేరదు. ఇట్టిజాతి యొకటుండుటచేత మన పురాణాలలో వర్ణితమైనది. కాని యద్కోడి జాతియో పురాణాలను అడ్డాదిడ్డిగా పెంచిన వారికిమాత్రము తెలియదు. అందుచేత వారిని 'దేవయోనుల'లో జమకట్టిరి.

పూర్వము యక్షులను ప్రత్యేక మానవజాతి యొకటుండెను. 'దేవయోనుల' పుట్టుపూర్వోత్తరాలకై మనము టిబెట్టు, చీనా, ఈరాన్, అసీరియా, ఫణికియా, ఫ్రిజియా, తాతరీ, బాబిలోనియా, హట్టి(హిట్టైట్), ఖశ (కస్సైట్), ఆర్మీనియా, మీడియా, దేశాలలో వెదకినచో అవన్నియు సులభముగా వెల్లడికాగలవు.

క్రీస్తుశకమునకు పూర్వము నాలుగైదునూర్ల యేండ్ల నుండి తచ్ఛకారంభమువరకు యచీ (yuchi) అను జాతి హూణజాతితో సమానముగా ప్రబలమైన జాతిగా నుండెను. అది చీనాదేశచరిత్రలో పై కాలమందు ముఖ్యపాత్ర వహించెను. ఈ యచీజాతి హూణులవలె మధ్యఏషియాలోని తాతరీజాతివారు. హూణులతో యుద్ధాలు చేసినవారు. వీరు క్రీ.పూ. 165

ప్రాంతములో ఈరానులో యార్ఖండ్, కషఘర్, మండలాల నాక్ర మించుకొని యచట స్థిరపడిరి. ఆ సమయములోని చీనా చక్రవర్తి యఛీ జాతితో సంధిచేసుకొని హూణుల నెదిరించెను క్రీస్తు శకారంభమున యఛీలు హిందూస్థానములో ప్రవేశించి కాశ్మీరు, పంజాబుదేశాలలో నిలచి పోయిరి. వారు క్రమముగా గూర్జర ప్రాంతానికిని వ్యాపించిరి. వారిలోని వాడే కనిష్క చక్రవర్తియని చారిత్రికులు తేల్చినారు. గూర్జరమునుండి కొందరు క్రీస్తుశకాదినుండి పదవ శతాబ్దమువరకు తెనుగుదేశములోనికి వచ్చియుండిన ఆశ్చర్యము కాదు. కావున ఈ యఛీ జాతివారే యక్షులని యనుకొందును. మన ప్రాచీనశైవము కాశ్మీర శైవమనియు, ద్రావిడ శైవ మనియు రెండు విధాలుగా నుండెను. కాశ్మీరము తురకాణముగా మారు వరకు కాశ్మీరులు పరమవీరశైవులు. యఛీ లచటనే శైవమును పుచ్చుకొన్నవారై యుందురు. అందుచేతనే జక్కులవారున్నూ శివశక్తుల పూజకులై యున్నారు.

యూరోపుఖండములోని బ్లాక్‌సీ (Black sea) అను సముద్రానికి ప్రాచీనకాలమందు యుక్సైన్ సముద్రమని (Euxine sea) పేరుండెను. యుక్సైన్ ప్రాంతమందుండిన జనులను యక్షులనిరేమో అనియు నొక యూహను తెలుపుకొంటున్నారు. అక్షస్ (Oxus) నదీప్రాంతము వారైనా అయియుందురు. అక్షస్ పదాన్ని బట్టి యక్షస్ యేర్పడియుండును. ఈ మూడింటి నేదైనా ఒకటి మూలమైయుండును.

ఇక కిన్నరు లెవరో తెలుసుకొందము. ప్రాచీన గ్రీకు చరిత్ర కారులు (Kanarii) 'కనారియై' అను జాతియొక్కటి ఏషియా మైనరులో నుండినట్లు వ్రాసినారు. ఆ జాతి ఏషియా మైనరులో సిరియా మున్నగు దేశాలలో నుండిన ఒక శక (Sematic) జాతియై యుండును.

మన తెనుగు కిన్నర లేక కిన్నెర అనిన ఏకతంత్రీ సమాయుక్త మగు తంబురావంటి యొక వాద్య విశేషము. అయితే చిత్ర మేమన గ్రీకు

భాషలోకూడ కిన్నెర (Lyre) అనిన మన తెనుగుకిన్నెరవంటిదే. కిన్నెరనుగూర్చి అడోనిస్ (Adonis) అను గ్రంథములో (Thinker's library) జే. జీ. ఫ్రేజర్ ఇట్లు వ్రాసెను: "సిరియా సముద్రతీర ప్రాంతమును పూర్వము శకరాజగు కినిరాస్ (Cinyras) ఏలెను. అతడు తంతీవాద్యమందు నిపుణుడు. కినిరాస్ పదమునకు స్పష్టముగా గ్రీకు కినిరాతో సంబంధము కలదు కినిరా అన తంత్రీవాద్యము (Lyre). ఆ పదము గ్రీకుభాషలోనికి శకభాషలోని కిన్నర్ (Kinnor) అను పదమునుండి యేర్పడినది. పూర్వకాలమందు జరుసలెంలో తంత్రీవాద్యము దేవుని సేవలో ప్రధానమైనదిగా కానవస్తున్నది. వాద్యగీతముల ద్వారా దేవుని ప్రసన్నునిగా జేసుకొనుచుండిరి. ఈ వాద్యములందే అచ్చటి పూజారులకు ఒళ్ళు నిండుచుండెను." (పుట. 38).

పై విషయాలనుబట్టి కిన్నరులనుజాతి శకజాతివారనియు, వారు గానవాద్యములందు ముఖ్యముగా కిన్నెరవాద్యమందు ప్రవీణులనియు వారు సిరియాప్రాంతమందుండిన వారనియు గ్రహింపవచ్చును. మన పౌరాణికులును కిన్నరులును, గాంధర్వులును (గాంధార దేశమువారు) గీతవాద్యములందు ప్రవీణులని వర్ణించిరి.

గ్రీకు పురాణములలో కెంతౌరులు (Centaurs) అను వారుండిరి. వారు సగము గుఱ్ఱము సగము మనిషి ఆకారము కలవారు. వారు లాపితులు (Lapiths) అను మానవజాతితో వైరము కలిగి వారి స్త్రీలను బలాత్కరింప తలపెట్టుచుండెడి వారగుటచే ఉభయవర్గాలకును నిరంతరయుద్ధములు జరుగుచుండినట్లును, గ్రీకుల సంగీతాధిదేవతయగు అపోలో లాపితుల పక్షము వహించి సాయపడినట్లును గ్రీకు పురాణాలు వర్ణించెను కెంతౌరు పదమే కిన్నర పదమని స్పష్టమగుచున్నది. గ్రీకుల సృష్టిని హిందువులు గ్రహించిరో యేమో?

టిబెటు హిందూస్థానము సరిహద్దుతో కలియుచోట నొకజాతి కలదు. దానిని నేటికిని కిన్నరజాతి యందురు. ఆ జాతివారు సంగీతమునకు ప్రసిద్ధులు.

యక్షజాతియొక్క పుట్టుపూర్వోత్తరాలన్నీ సందేహాలతో నిండియుండగా వాటికి మరొక సందేహమునుగూడ జతజేయవలసియున్నది. ఏ. నంది అనువారు "ఇండియన్ ఎత్నాలజీ" అను గ్రంథములో నిట్లు వ్రాసిరి:

"విష్ణుపురాణములో దక్షుని కూతురగు ఖశ అనునది కశ్యపుని భార్యయయ్యెననియు ఆమెకు యక్షులు రాక్షసులు పుట్టిరనియు వ్రాసినారు. ప్రాచీన సంస్కృత రచయితలకు యక్షులుఖశజాతివారనియే తెలిసియుండెను. ప్లినీ అను ప్రాచీన గ్రీకుచరిత్రకారుడు యక్షులు నేటి కుమవాన్ (Kumaon) మరియు నేపాలు దేశాలకు పశ్చిమమునుండి నట్టివారని వ్రాసెను."

కాశ్మీరమందు ఇంచుమించు 1000 ఏండ్ల క్రిందట వ్రాసిన పౌరాణిక గాథయగు నీలమతపురాణమందు నికుంభుని నాయకత్వమున కొందరు పిశాచులు హిమాలయోత్తరమునుండి వాలుకార్ణవములో ఆరు యోజనముల పొడవుగల నొక ద్వీపమునకు (దేశమునకు) వెళ్ళిరని వ్రాసినారు. గ్రీర్సన్ పండితుడు దరదులే పిశాచులని అభిప్రాయపడినాడు. హిమాలయోత్తరమందలి వాలుకార్ణవము (ఎడారి) గోబీ యనునది. అది మంగోలియాలో కలదు. కాశ్మీరులోని భాగమును దరద్దేశమని కల్హణుడు వర్ణించినాడు. వీటినిబట్టి కాశ్మీరు, టిబెటు ప్రాంతాలలోని ఆదిమజనులను పిశాచు లనుటలో సందేహము లేదు. నైరృత శబ్దము రాక్షస పర్యాయముగా అమరుడు తెలిపినాడు. ఇదికూడ ఒక దేశమందలి జనులను తెలుపును. డి. జి. హోగర్తు ప్రాచీన ప్రాచ్యము (Ancient East) అను గ్రంథములో నిట్లు వ్రాసినాడు:

"అసీరియా కుత్తరమున ఖాల్డియా యుండెను. దానినే ఉరర్తుదేశ మనిరి. టైగ్రిసు నది పైభాగమును మెసపొటేమియా పైభాగమును అసీరియావారు పూర్వము నైరీ (Nairi) భూములనిరి.'' ఆ భూములే నైరృతిభూములై యుండును. అచ్చటి జనులనే మనవారు నైరృతులని యుందురు. అసుర దానవ దైత్యవర్గాలుండు ప్రాంతములందే నైరృతు లుండుటయు నీ యూహను బలపరచును.

ఇక అప్సరులెవరో తెలుసుకొందము. అలెగ్జాండరు మన దేశముపై దండయాత్ర చేసినప్పుడు హిమవత్పర్వతప్రాంతాలలో అస్పరులు (Asparians) అతనితో ఘోర యుద్ధము చేసిరని చరిత్రకారులు వ్రాయు టలో అప్సరులజాడను తెలిపినారు. వర్ణవ్యత్యయము వ్యాకరణమందును సారూప్య భాషాశాస్త్ర మనబడు ఫిలాలజీలోను అంగీకృతమైనట్టిది. నేటి కిని ఆంధ్రులలో కల్హార, బ్రహ్మ, మధ్యాహ్నము మున్నగునవి, ఉత్తర హిందూస్థానాలలో శ, షల కలగలుపు షక్తి, షాస్తర్ పదాద్యపభ్రంశోచ్చారణము వీటి కుదాహరణములు. కావున అస్పర తొందరగా సులభముగా అప్సర అయ్యెను.

ఇక మిగిలినవారు (1) రాక్షస, (2) కిన్నర, (3) అసుర, (4) దనుజ, (5) కర్బుర, (6) యాతు, (7) పుణ్యజన, (8) నాగ, (9) కిర్మీర—వీ రందరును ఒకే జాతివారు కారు. భిన్నభిన్నజాతుల వారు. నైరృతులు అనగా ఆర్యులకు నైఋతిదిక్కునుండిన వారు. అసురులు, రాక్షసులు ఒకే జాతివారనుట సరికాదు. సురలు కాని వారు అసురులు అనుటయు సరికాదు. ప్రాచీనములో దేవతలు, అసురులు అను రెండు జాతు లుండెను. ఋగ్వేదములో సురశబ్ద మెచటను కానరా దని తద్జ్ఞులనుచున్నారు. అందు దేవశబ్దమే వాడినారు. ప్రాచీన ఈరా నీలయొక్క జంద అవెస్థా గ్రంథములో దేవ అనిన దుష్ట జనుడు, అహుర అనిన మంచి జనుడు. ఆపదములే ఋగ్వేదములో తలక్రిందైనవి.

అందుచేత ఆర్యులు ఈరానీలనుండి వివాదపడినది స్పష్టము. అసీరియా దేశమువారే అసురులు అని పలువురన్నారు. అయితే అసీరియావారే అసురులని చెప్పజాలము. ముందాజాతిలో ఒక అసుర జాతి యిప్పటికినీ కలదు ‡ మొత్తముపై అసురులు రాక్షసులు భిన్న జాతులుగా కనిపించుచున్నారు. దనుజులు అనువారు దనుసంతతివారని స్పష్టమగుచున్నది దానవులు కకేసస్ పర్వములకు ఉత్తర భూమిలో నివసించినట్టివారు. కీరోపండితు డిట్లు వ్రాసెను:

"దనుజాతి జోర్దనునుండి వచ్చెను. వారు వ్యాపించిన ప్రదేశములలో తమ జాతినామమును స్థిరముగా ముద్రించిపోయిరి. దాన్యూబ్, దానిష్టర్, దానిట్జ్, దాన్దారి, దాన్రిక్‌గట్లు, దాన్‌మార్క్, ఐర్లాండులోని కొన్ని ప్రదేశాలున్నూ వారి పేరుతో నిండియున్నవి."* కావున దానవులు లేక దనుజులు రాక్షసులతోను అసురులతోను భిన్నించియుండిరి. దానవులు

‡ "తే అసురా ఆత్మవచసోహే అళవోహే అళవ ఇతివదంతః పరాభూవుః తస్మాన్న బ్రాహ్మణో మ్లేచ్ఛేత్ అసుర్యాహిఏషావాక్".

శతపథ బ్రాహ్మణము 3-2-123

అసురులు అరయః అని యుచ్చరించలేక అలవ అని పరాభూతులైనందున అది మ్లేచ్ఛవాక్కు అని యర్థము కదా! అసురులు మ్లేచ్ఛులు ఛందోభాషనే అపభ్రంశముగా మాట్లాడిరనుటచే వారు ఆర్యులకు సంబంధించి వేరై పోయినారని యర్థమిచ్చును. పై బ్రాహ్మణ వాక్యాలే మహాభాష్య పస్పశమందును కలవు.

* The tr.be Dan came from the land of Jordan Th s is borne out by the names they left behind in their northward march such as the Dan-ube, Danister, Dan etz, Dan-dari, Dan-ric Alps, Dan-mark. In Ireland are seen such names as Dan-lough, Dan-sower, and Dan-gan —

— Cheiro's World Predictions. PP 60-64.

కకేసస్ పర్వతాలకు ఉత్తరసీమలో నిండియుండినవారు. అసురులు ఈరానులోనివారు. దైత్యులను శబ్ద మెట్లేర్పడునో విచారింతము. దితేరపత్యంపుమాన్ దైత్యః, దైతేయః అని పురాణాలపెంచిన మహాశయులు కల్పించుకొనుటచే దితి అను దేవతను సృష్టించిరి. దితి యెప్పుడు పుట్టెనో అప్పుడు అదితి యేల పుట్టరాదు? ఆమెనుకూడా పుట్టించిరి.ఆమెకు సంతాన మిచ్చి వారిని ఆదిత్యులనిరి. మరి దితికి అదితికి భర్త కావలె కదా! కశ్యపు నేర్పాటుచేసిరి. దేవదానవులను పుట్టించినవాడు సాధారణ ముని యగునా? అతడు కశ్యపబ్రహ్మగా మారెను. అతని కింకనూ పలువురుభార్యలను కూర్చిరి. వారికినీ సంతానము కలిగెను. వారే దానవాదిత్య దైత్య యక్ష రాక్షస సురాసురాది దేవయోనులైరి. ఈ కథలన్నియు కల్పితములే.

చారిత్రక దృష్టితో మనము యథార్థమును కనుగొనవలెను. ప్రాచీనార్యులగు మన పూర్వులు ఆఫ్రికాఖండోత్తర భాగమందలి బర్బర దేశము నల్లసముద్రమునకు కాస్పియన్ సముద్రమునకు సమీపమందును దక్షిణముననున్న దేశాలు, టార్టరీ, మంగోలియా, చీనాదేశాలు వాటికి దక్షిణముననున్న దేశాలు, ఏషియామైనర్ భూభాగదేశాలు జపాను, ఫిలిప్పైన్ దీవులుతప్ప తక్కిన ఇండోనీషియా దీవులు, మలయా, బర్మా, సయాం దేశాలు ఎరిగియుండిరని గట్టిగా చెప్పవచ్చును. తర్వాత క్రీస్తు శకాదినుండి అయిదారు నూరేండ్లవరకు పురాణాల పెంచుతూ పెంచుతూవచ్చిన పెద్దమనుష్యులు సముద్రయాణముచేయక విదేశాలకుపోక తమ భారతదేశమే తమకు తెలియక, శబ్దసామ్యాలనుబట్టియే కథలల్లిరి.

శబ్దసామ్యాలపైకథల పుట్టుకకు కొన్ని నిదర్శనములు చూపింతును. సుగ్రీవుడును వాలియు ఎట్లు పుట్టిరో కనుగొందము. ఒక కోతి నొకనాడు ఇంద్రుడును సూర్యుడును ఒకేమారు చూచి ఒకేమారు మోహాబ్ధిలో మునిగి ఉక్కిరిబిక్కిరియైరట! దేవతలైనను వారి కింద్రియ

నిగ్రహము లేకపోయెనట! అదెంతటి అందమైనకోతియో యేమో, వెంటనే ఇంద్రుని సూర్యుని వీర్యములు దాని గ్రీవముపై, వాలముపై పడెనట. పడుటయేతడవు - దేవతల వీర్యము వ్యర్థమగునా మరి - సుగ్రీవుడు, వాలియు పుట్టిరట!

ఒకనాడు మనువుదుమ్మిన
వికలుడుగాకతనిఘ్రాణవివరము వెంటన్
బ్రకటయశుం డిక్ష్వాకుం
డకలంకుడు పుట్టె రవికులాధీశుండై.

భాగవతము. నవమ స్కంధము. ప. 166.

మను వంతటివాడు "ఇక్షా" అని గట్టిగా తుమ్మితే ఆ తుమ్ము వ్యర్థముగా పోవచ్చునా? పోనీయరాదు. ఇక్ష్వాకుడే పుట్టవలెను.

యువనాశ్వునకు 100మంది భార్యలుండిరట. అందొక్కదానికైన సంతానము కలుగరాదా? ఊహూఁ, కలుగలేదు. కలరుగదా పుత్రులను పుట్టించు మంత్రాలు చదువువారు! (మన తెనుగువారే మంత్రాలకు మామిడికాయలు రాలునా అను సామెతను పుట్టించి అపచారము చేసినారు!) వారు జలములు మంత్రించి రాత్రి యొకచో భద్రపరచి యుంచగా సరిగా ఆ జలాన్నే యువనాశ్వుడు అర్ధరాత్రి దప్పిగొన్నవాడై త్రాగవలెనా? ఆ నీరు త్రాగగానే గర్భముదాల్చెను. ఎవరు? మగవాడు! ఆతనికి కొడుకు గూడా పెట్టెను. ఎట్లు పుట్టెను? భావిసంతతివారికి సందేహము కలుగకుండా ఆ పిండము తానే కడుపు వ్రక్కలించుకొని చక్రవర్తి చిహ్నలతో పుట్టనే పుట్టెను. ఇంద్రుడు వచ్చి "మాంధాస్యతు" (నా వ్రేలు కుడువుము) అని అన్నాడట. అందుచేత ఇంద్రునివ్రేలుచీకి పెద్దవాడై మాంధాతయను పేరుపొందెను.

(భాగవతము. నవమ స్కంధము. ప. 167)

"పెద్దలైన మునులు పృథివీస్థలికి రాజు
లేమిజూచి నిమికళేబరంబు
దరువ నొకడుపుట్టె తనయుండు వానిని
జనకుడనుచు బలికె జగములెల్ల.

మరియు నతండు విదేహుండు కావున వైదేహుండనియు మథన జాతుడు గావున మిథిలుండనియు ననంబరగె."

(భాగవతము. నవమ స్కంధము. 370-1)

మగపీనుగనుండి జనించెగాన జనకుండట! ఒక్క నవమస్కంధము లోనే యిన్ని కథలు. తుమ్మునుండి, మగవాని కడుపునుండి, మగపీనుగ నుండి పిల్లలను పౌరాణికులుతప్ప ప్రపంచమందు మరెవ్వరైన పుట్టించి నారా? ఇవి మన పౌరాణికుల ఘోర కల్పనలు!

కావున ఇట్టి కల్పనలలోపల దాగిన మూలవిషయములను విడదీసి తెల్పుట అత్యంతకష్టసాధ్యమగు పనియైపోయినది.

కశ్యపునికి పలువురు భార్యలనియంటిమికదా! కశ్యపుడెవరు? ఆలోచించి పరికించిన కాస్పియన్ సముద్రమే కశ్యపసముద్రము. ఆ సముద్రమునకు భార్యలు దానిలోనికి పారునదులు. డాన్ నది అందు లోనికి పారును. కాన తత్ప్రాంతీయులు దానవులనబరగిరి. దైత్యక అను మరొకనది దానిలోనికి పారును. అందుచేత తత్ప్రాంతీయ జనులు దైత్యులనజెల్లిరి.

రాక్షసులు అను పద మెట్లు వచ్చెనో ఎవ్వరునూ ఊహింపజాల కున్నారు. దైత్య, అసుర, కిమ్మీర, యక్ష, గాంధర్వాది జాతులవలె రాక్షసులును ఒక అనార్యవర్గమువారై ప్రాచీనార్యులకు సన్నిహితులై వారితో తగవులు, బాంధవ్యాలు చేయుచూవచ్చినవారై యుందురు. వారు

ఆఫ్గనిస్థానుకు పశ్చిమోత్తరమందుండియుందురు. ఆ ప్రాంతములో అరల్ సముద్రము (Sea of Aral) కలదు. దానిలోనికి అరక్షస్ (Araxes) అను నది పారుచున్నది. రకార(రేఫ)మునకు ముందు అ,ఇ,ఉ అను నచ్చులుపయోగించి పలుకుట బహుప్రాంతాలలో ముఖ్యముగా ద్రావిడులలో, శకజాతులలో వర్తించు నాచారము. తమిళములోని ఉరల్ మన రోలు. ఇట్టి వనేకముగా కలవు. అరబ్బులు అల్ శబ్దమును పదాలకు చేర్చుదురు. ఇబ్రహిమాన్, ఇబ్రహీం ఇత్యాదులు కలవు. కావున అరక్షస్ అనునదే రక్షస్ అయినది. అరక్షస్ నదీ ప్రాంతవాసులే రక్షస్సులు-రక్షోగుణమువారు. వేదాలలో రక్షస్శబ్దమేకలదుకాని రాక్షస శబ్దములేదని తలతును. రాక్షసశబ్దము పౌరాణికులదిగా కానవస్తున్నది. అదే విధముగా అసుర అనుదానిలో అకారము న ఞర్థములో తీసుకొని దాన్ని తొలగించి సుర శబ్దమును కల్పించినది ఉపనిషత్తులకాలము నుండియే. కావున అరక్షస్ నదీప్రాంతవాసులే రాక్షసులై యుండిరని నా యభిప్రాయము.

రామాయణమందు ప్రారంభమందే 'నిషాద' శబ్దము కలదు. దానిపైననే శ్లోకమారంభమయ్యెనందురు. గుహుడు నిషాదరాజు. (అయో. 50-33) రామునికాలమందు నిషాదుల "భక్ష్యభోజ్యపేయలేహ్యములు" (50-39) రాముని కంగీకారయోగ్యములుగా నుండెను. కాని అమరునికాలమువరకు నిషాదులు చండాలురైరి! నిషాదు లెవ్వరు? వా రాటవికులైయుందురు. హిందూకుష్ పర్వతమునే నిషధపర్వత మనిరి. పూర్వము దానినే నిషద లేక నిషాదపర్వత మనిరి. అర్రియన్ అను ప్రాచీన గ్రీకు చరిత్రకారుడు దానిని "నిస" (Nysa) అనెను. టాలమీ దానినే పరోప-నిసస్ (Paropa-Nisos) అనెను. అచ్చటి ఆదిమనివాసులే నిషాదులు. గాంధారలోని గాంధర్వులవలెనె నిషదలోని నిషాదులును మంచి గాయకులైయుందురు. అందుచే "నిషాదర్షభగాంధార షడ్జమధ్యమధైవతాః" అని యమరుడు వ్రాసెను.

ఈ విధముగా వారు భిన్న దేశములందుండగా మూడు జాతులును ఒక టే యని యెట్లు చెప్పవలెను? అసురులకును దేవతలకును ఎల్లప్పు డును యుద్ధము జరుగుచుండెను. సాధారణముగా దేవతలే ఓడిపోవు చుండిరి. బలము తక్కువకలవారికి ఉపాయములు మెండు. దేవతలలో అదే గుణమే కనబడుచున్నది. ఐతరేయబ్రాహ్మణములో నిట్లు వ్రాసినారు:

"దేవాఽసురావా ఏషు లోకేషు సమయతంత...లాంస్తతో సురా అజయన్...

దేవాబ్రువన్ నరాజతయా వైనోజయతి రాజానం, కరవామహే ఇతితథేతి" (1-14)

అసురులకు రాజులుండిరి. దేవతలకు రాజులు లేకుండిరి. ఓడి పోయిన దేవతలు తామును రాజుల నేర్పాటు చేసికొనిరి. అసురులకును దేవతలకును కల ముఖ్యభేద మిందు కానవచ్చుచున్నది.

దండకారణ్యమందలి ఆదిమవాసులలో ఆర్యుల నెదిరించినవారిని కూడా పౌరాణికులు రాక్షసులనిరి. యస్.యస్. ప్రధాన్‌గారిట్లు వ్రాసి నారు: దశరథుడు 'రాజర్షి'యగు దివోదాసునికి సహాయముగా దండ కారణ్యములోని వైజయంత ప్రభువైన శంబరతిమిధ్వజునితోడి యుద్ధములో సహాయపడెను. (ఈ విషయమును అయోధ్యకాండలో 9 సర్గలో చూడ నగును. అందు దివోదాసునికి మారుగా ఇంద్రుడు అని చెప్పినారు.) ఋగ్వేదములో (4, 30, 14) తిమిధ్వజ శంబరుని పూర్వికుడు 'కులితర' అని చెప్పబడినాడు. శంబరునికి 100 నగరా లుండెననియు, వాటిని దివోదాసుడు ధ్వంసము చేసెననియు తెలిపినారు. శివపురాణ ములో (6, 13) మయునికి మాయావతి, మందోదరి యను ఇద్దరు కుమార్తెలుండిరని తెలిపినారు. మాయావతి శంబరునికి, మందోదరి రావణునికిని ఇయ్యబడెను. రావణుడు మాయావతిని ఎత్తుకొనిపోజూచెను. శంబరుడు వాని నోడించి పట్టుకొనెను. మామయగు మయుని ప్రార్థనపై

రావణుని క్షమించి వదలిపెట్టెను"[1] పై విషయములు మనకు కొన్ని సత్యములను బోధించుచున్నవి. రావణుడు దండకారణ్యప్రాంతమందుండెననియు, వాడు దశరథుని సమకాలికుడనియు, రావణుని షడ్డకుడగు శంబరునితో దశరథునికి వైర ముండెననియు, రావణుడు భార్య చెల్లెలినిగూడ బలాత్కరింపబోయిన దుష్టకాముకుడనియు, రావణుని మర్దించిన శంబరుడే ప్రబలుడనియు దీనివలన విశద మగుచున్నది. ఇంతవరకు అసుర, దనుజ (దానవ) రాక్షసులను గురించి తెలిపినాను. ఇక కిన్నర, కర్బుర, కిర్మీరులను గురించి చర్చింతును. కిర్మీరులను కిమ్మీరులనియు మనవారు వ్రాసినారు. ఈ మూడు జాతులను ఒకే జాతివారని అనుకొనుచున్నాను.

కర్బుర అనిన ఒక చిత్రవర్ణ మనియు దానికి కిర్మీర అను పదము పర్యాయపదమనియు అమరసింహు డనినాడు.

"చిత్రకిర్మీరకల్మాష శబలైతాశ్చ కర్బురే" (ప్ర. ధీవర్గ). కిమ్మీరులు అను నొకజాతి బహు ప్రాచీనకాలములో ఇప్పటి క్రిమియాలోను, నల్లసముద్ర (Black Sea) ప్రాంతములోను నివసించియుండిరి. బైబిల్ లోని పూర్వ నిబంధనము (Old Testament)లో వీరిని గోమర్ జాతి అని యనిరి. ప్రాచీనశాసనములలో వీరినే గిమ్మరై (Gimirrai) అనియు, గ్రీకుల చరిత్రలలో కిమ్మీరులు (Kimmerians) అనియు పేర్కొనిరి.[2] "రష్యాకు దక్షిణభాగములో ఒక సంచారకజాతి (Nomads) నివసించుచుండెను. వారిని గ్రీకులు కిమ్మీరులు అని పేర్కొనిరి. అజోఫ్ (Azoff) సముద్రమును నల్లసముద్రములో కలుపునట్టి జలసంధిని కిమ్మరియన్ బాస్పరస్(Cimmerian Bosphorus)అని పిలుచుచుండిరని హెరొడోటస్

1. S.N Pradhan—Chronology of Ancient India.
2. Z A. Ragogin—Assyria.

చరిత్రకారుడు వ్రాసెను. పాతాళలోకమున కదేద్వారమనియు, అచ్చట అంధకార ముండెననియు గ్రీకులు విశ్వసించిరి. అందుచేత 'కిమ్మిరాంధకారము' అని వారిలో సామెత యయ్యెను."[1]

(ఇదే అజాఫ్ సముద్రమువద్దనుండు ద్వీపకల్పము. ఇప్పుడు క్రిమియా అని యందురు. అనగా కిర్మీరుల దేశము అను నర్థమిందు స్ఫురించుచున్నది.)

రాక్షసులకు 'పుణ్యజనులు' అను నదొక పర్యాయపదము. పుణ్యజనులుకూడ వేరు జాతివారు. నా అభిప్రాయములో ఫనికియా (Phoenicia)దేశజనులనే మన పూర్వీకులు పుణ్యజనులు అని వ్యవహరించి యుందురు. వారిని పూర్వము 'పున' (Puna) అని పిలుచుచుండిరి.[2] ఫణికులు నరబలు లిచ్చెడివారని యిదివరకే తెలిపియున్నాను. రాక్షసులు నరభక్షకులని మనవారనిరి. "గ్రీకుభాషలో ఫైనోస్ లేక ఫోనస్ (Phoenus) అనిన రక్తవర్ణము. వారు రక్తవర్ణు లగుటచే అట్లు పిలువబడినట్లున్నది."[3] ఫణికులు సూర్యుని 'బాల' అను పేరుతో పూజించుచుండిరి. అదే ఋగ్వేదములో 'వల' అనగా సూర్యుడు అను నర్థములో (మండలం 4 సూ. 18 మరియు 33) ప్రయోగింపబడినదని ఒకరు వ్రాసిరి. కాని నాకీ 'వల' పదము ఋగ్వేదములో కానరాలేదు.

యాతు, యాతుధాన పదములు రాక్షసులకు పర్యాయపదములుగా ఋగ్వేదములో ప్రయోగించినట్లు కనబడుచున్నది. కాని వారు

1. Z. A. Ragogin—Assyria.
2. Z. A. Ragogin—Assyria.
3. R. E. Anderson – The story of the extinct civilization of the East.

వేరుజాతిగా కానవచ్చుచున్నారు. హీబ్రూ భాషలోని బైబిల్‌లో యాఫ్త్ (Yaphth) అను వాడుండెనని తెలిపినారు. అతడే మన 'యాతు' అయి యుండును. అతని సంతతివారే యాతుధానులై యుందురని ఊహించు చున్నాను.

"యః పౌరుషేణ క్రవిషాసం దుక్తేయో అశ్వ్యేన పశునా
యాతుధానః" (ఋగ్వేదము 10-87-16)

యాతుధానులు మనుష్యులను చంపుకొని తినువారనియు గుర్రముల మాంసమును తినువారనియు పై మంత్రము తెలుపుచున్నది. శకజాతి వారిలో మధ్య ఏషియా తురానీలు, తార్తారులు, హీబ్రూలు, అరబ్బులు చేరినవారే! పూర్వము శకజాతివారు మనుష్యులను తినెడివారు. "వారు గుర్రము మాంసము తిని, గుర్రము పాలు త్రాగుచుండిరి" అని అసీరియా చరిత్రలో రగోజిన్ గారు వ్రాసిరి. "సితియనులు (శకులు) మహా క్రూరులు, ఓడిన శత్రువులను చంపి వండి విందు చేసుకొనుచుండిరి" అని మావర్ (Mavor)(Universal History 1812 A.D) తన ప్రపంచ చరిత్రలో వ్రాసెను. కావున శకజాతి భేదమే యాతుధాన వర్గమనుట స్పష్టము.

రామాయణమందలి రాక్షసులు, దానవ, దైత్యాసుర, కిమ్మీర, యాతుధాన పుణ్యజన నైరృతాది వర్గాలవారు కారు. వారు కృష్ణా గోదావరీ ముఖ ద్వారముల మధ్య ప్రదేశమందుండినవారని నా యభిప్రాయము. జనస్థానము సవరల 'జైతాన్' అనుటయే సమంజసము. జనస్థానము నుండి ఖరదూషణులు విపులసైన్యముతో రాము నెదుర్కొనుటచేత వారు పంచవటికి సమీపమున నుండియుండవలెను. వారు సముద్రము దాటివచ్చి దాడిచేసినట్లు రామాయణము చెప్పలేదు. బౌద్ధ మత గ్రంథమగు సుత్తనిపాతములో అశ్మకదేశము గోదావరీతీరమున

నుండినట్లును 'మహాజనపదము' అందుండినట్లును తెలిపినారు. బౌద్ధ కాలమందును గోదావరీ ప్రాంతములందు జనస్థానముండినట్లు తెలుపుట చేత రామాయణ జనస్థానము జాడ స్పష్టమైనది గోదావరి సముద్రమునకు సమీపమందుండిన ప్రాంతమంతయు జనస్థానమనియు, గోదావరి లంకలలోనే లంక యుండెననియు నిర్ణయించుకొనిన యథార్థమునకు సమీపములో నున్నామనుకొనవలయును. ఇక 'నాగులు' మిగిలినారు. వారు మన రామాయణములో రాలేదు. మహాభారతము వారి కథతోనే ప్రారంభమగుచున్నది. అనగా అప్పటికి వారు కనిపించుచున్నారు. వారు హూణులలోని తెగవారు.

ఇచ్చటనే మరొక విషయము వ్రాయవలసియున్నది. దైత్యులు దితిసుతులని అమరసింహుడు వర్ణించెనని చెప్పినాను. దైత్య శబ్దమునకు వ్యుత్పత్తి కల్పించినాడు అమరుడు. కాని 'దైత్య' అనునదే మూల శబ్దము. దానిని విభజించి సమాసముగా చేయరాదు. మీడియాను ఆర్మి నియా నుండి వేరుపఱచునట్టి ఆరాస్ (Aras) నదిని పూర్వము దైత్య నది యని వ్యవహరించిరి. పార్సీల వేండీదాద్ అను పవిత్ర గ్రంథములో నిట్లున్నది : "అహురమజ్దాను అయిన నేను మంచి యుత్తమ దేశమగు ఐర్యాణ వీజ (Airyana Vaeja) అను దేశమును మొట్టమొదట సృజించినాను. అది దైత్య నదీ సమీపమందుకలదు"[1]. ఆరాస్ నదిని అరక్షస్ (Araxes) అనియు వ్యవహరించిరి. కావున ప్రాచీనమందు-అరక్షస్ అనగా-దైత్య నదీ ప్రాంత జనులను దైత్యులనిరి. వారే అరక్షస్సులు అనగా

1. రసాతల—పుట. 4.

(ఇచ్చట ఐర్యాణ వీజ అనునది నేనింతకుముందు 8 వ ప్రకరణములో చూపిన ఆర్యాణదేశము. అహురమజ్దాను ఋగ్వేదములో 'అసుర మేధాః' అని పేర్కొనినారు. దైత్యులు పూర్వదేవతలు, ఆ నదివద్దనే దేవతల ఆర్యావర్తముండుట గమనింపదగినది.)

రక్షోవర్గము వారు "దైత్యుల ముఖ్యనగరము హిరణ్యపురమని మన పురాణాలు చెప్పెను. అదే యిప్పటి హిర్కేనియా (Hyrcania). ఆ ప్రాంతమందే కాస్పియా దేశముకలదు అచ్చటనే హిరణ్య కశిపు, హిరణ్యాక్షులు రాజ్యము చేసిరి".[1]

నాగులు మనచర్చకు సంబంధించకున్నను వారెవరో తెలిపి యీ చర్చముగింతును. వారు హూణులని తెలిపినాను. నందాలాల్ దేగారిట్లు వ్రాసినారు: "సంస్కృతభాషలో సర్పములకిచ్చిన పర్యాయపదములలో హూణులలోని వివిధజాతుల పేరులు సరిపోలుచున్నవి. హింగ్ నూ (Hiung nu) అనునది హూణుల పేరు. దానినుండి నాగశబ్దము వచ్చినది. సర్ప అనునది సర్తస్ప జాతిపదము. ఉరగ ఊగురున్ (Uigurs) జాతి పదము. పర్ని, నాగాయ అను రెండు శకజాతులు జక్సార్టీసు నదీ ప్రాంతాలలో నివసించుచుండిరి. ఆ రెండు జాతుల పదమే పన్నగ అయినది. అజి పదమే అహియైనది. ఫణి యనునది ఫనికియాలోని ఫనికుల నుండి ఏర్పడెను "[2] హూణులకు మొదటిపేరు తలె (Tele) రసా-తల, అ-తల, కు-తల మున్నగు పేరులు దీనినుండియే వచ్చెను."[3] సుగ్రీవుడు పశ్చిమదిగ్భాగ మందలి దేశములను తెలుపునప్పుడు హిమవత్పర్వత ప్రాంతాలలో అపర తాలపర్వత మున్నదనెను. ఈ పదము తాల (లేక హూణుల) జాతిని సూచించునేమో !

రాక్షసుల పర్యాయపదములను చెప్పుచు అమరసింహుడు వారిని శుక్రశిష్యులని ప్రత్యేకముగా తెలిపియున్నాడు. శుక్రుడు రాక్షసులకు కాదుకాని అసురులకు గురువు. అసురులే జరథుస్త్రమతములోని

1. రసాతలం — పుట. 31-32.
2. రసాతల — పుట. 51.
3. రసాతల — పుట. 9.

అహురులు. జరథుస్త్రుడే భృగువని మూడవ ప్రకరణములో తెలిపినాను. శుక్రుడు భార్గవుడు. కావున అసురగురు వయ్యెను.

రాక్షసులు మాయావులని పౌరాణికుల అభిప్రాయము. శుక్రుడు అసురులను బ్రదికించు క్రియల నెరిగియుండెనని వర్ణించినారు. 'యాతు' అనునది రాక్షసుల పర్యాయపదము. యాతు అనిన కర్మనాశకుడు అనియు పీడ అనియు అర్థము చెప్పుదురు. సాయణాచార్యులు రాక్షసుడు అని అర్థము చేసిరి. పార్సీభాషలో ఒక పదమిప్పటికినీ నిలిచియున్నది. అది 'జాదూ' అను పదము. మాయ లేక గారడి అని యర్థములో వాడుదురు. యకారము జకారముగా తకారము దకారముగా మారును. యాతుపదమే జాదూ అయియుండును. ఈ చర్చనుబట్టి అసురాది జాతులవారందరు ఒక్క రాక్షసులు మాత్రమే కారనియు, వారందరు వేర్వేరు జాతులవారనియు నా యభిప్రాయము.

రాక్షసుల నాగరకత

మరల మొదటికి వచ్చుచున్నాను. వింధ్యకు దక్షిణభాగములో రావణపాలితులై యుండిన రాక్షసులు పనికిరానివారు కారు. ఆర్యులకు ప్రబలప్రతిస్పర్థులు. గొప్ప నాగరకత పొందినవారు. వారి నగరము, నగరములోని సౌధములు, సౌధములలోని సుందరాంగులు, సుందరాంగులు నేర్చిన నాట్య సంగీత చిత్రకళలు, వారి పానందములు- ఇవన్నియు వారి నాగరకతను బాగా సూచించుచున్నవి. రావణుడంతటి దుష్టకాముకుడయ్యును సీత నెత్తుకొనిపోయిన తర్వాత ఆమె యంగీకార మెందుకు కోరుచుండెను? అతనికి వేదవతియొక్క శాపముండెనని ఉత్తర కాండలో తెలిపినారు. అది ప్రమాణము కాదు. నిజమైన విషయమేమన రావణుడు సీతకు సమ్మతించుటకు ఒక సంవత్సరము గడువిచ్చెను అట్టు తర్వాత ఆమె ఒప్పుకొననిచో ఆమెను బలాత్కరింతునని తెలిపెను.

ఒక సంవత్సరమువరకు మాత్రమెందుకు గడువిచ్చెను ? అది రాక్షసాచారము. ప్రాచీనకాలములో అష్టవిధ వివాహము లుండెను. అందు రాక్షస వివాహ మొకటి నింద్యమైన దుండెను. రాక్షస వివాహ స్వరూపమును మను విట్లు నిరూపించెను:

"హత్వా ఛిత్వా చ భిత్వా చ క్రోశంతీం రుదతీం గృహాత్,
ప్రసహ్య కన్యాహరణం రాక్షసో విధి రుచ్యతే". (3-33)

ఇట్టి రాక్షస వివాహాలలో ఒల్లని కన్యకలకు ఒక సంవత్సర కాలము గడువిచ్చుచుండినట్లు కానవచ్చుచున్నది. మహాభారతములో రాక్షసముగా కొనిపోబడిన స్త్రీలకు ఒక సంవత్సరపు గడువునిత్తురని తెలిపినారని సి. పి. వైద్యాగారు **(Riddle of the Ramayanam)** లో వ్రాసినారు. కాని ఆ మాట యెచ్చటనున్నదో నిరూపించలేదు. రావణుడును తన కులాచారప్రకారము ఒక సంవత్సరము గడువు నిచ్చినట్లు తోచుచున్నది.

రాక్షసులలో మంచి నాగరకత యుండెనని తెలుపుచు ప్రాసంగికముగా రాక్షస వివాహచర్చ చేయబడెను. రాక్షసులు వైద్యవిద్యను బాగా నెరిగియుండిరి. కుంభకర్ణుడు చనిపోయిన తర్వాత రాక్షసవీరులు కత్తి దెబ్బలను గాయములను మాన్పునట్టి ఔషధములను పూసికొని యుద్ధమునకు వెళ్ళిరి.

"సర్వౌషధీభి ర్గంధైశ్చ సమాలభ్య మహాబలాః".

యుద్ధ. 69-18.

ఈ యౌషధము లెట్టివో వ్యాఖ్యాతలిట్లు తెలిపినారు: "కోష్ఠం, మాంసి, హరిద్రేద్వే, మురా, శైలేయ, చందనే, త్వచా, చంపక, ముస్తాశ్చ, సర్వౌషధ్యోదశస్మృతాః". కోష్టు, జటామాంసి, పసుపు

కొమ్ములు. పెన్నేరుగడ్డ, రాతిపువ్వు, చందనము, లవంగము, సంపెంగ, తుంగముస్త - ఈ 10 యోషధులు ఆయుధములవలన కలిగిన గాయము లను మాన్పును.

రాక్షసులు మనుష్యులను తినువారుగా వర్ణింపబడినారు. అది నిజమగునా? వ్రాసినదంతయు నిజమే యైనట్లైన ఆర్యులు మాత్రము తక్కువవారా? వారు నరమేధములను చేయుచుండిరని విశ్వసింపవచ్చునా? మహాభౌముడను రాజు 1000 నరమేధములను చేయుటచేత (యః పురుష మేధే పురుషాణా మయుత మానయత్ తత్తస్య అయుతానాయత్వం) 'అయుతానాయ' అను బిరుదము పొందెనని మహాభారతము(ఆదిపర్వము) చెప్పుచున్నది. హర్షవర్ధనుని కాలములో నరమాంస విక్రయము జరుగు చుండెనని హర్ష చరిత్ర చెప్పుచున్నది. రామాయణములో రాక్షసులు నరమాంసము తినువారని వర్ణించినారు కాని అట్టి జాడలు రాక్షసులలో కానరావు. ఏషియామైనరులోని కొన్ని అనార్యజాతులలో నరమాంసము తిను నాచారముండెను. దానిని తీసుకొనివచ్చి దక్షిణాపథములోని రాక్షసుల కంటగట్టినారు. శకజాతివారు (Scythians) తమ చేజిక్కిన శత్రువులను చంపి వారి మాంసమును తినుచుండిరి. తమ శత్రువుల పచ్చి రక్తమును త్రాగుచుండిరి వారి చర్మములను ఒలిచి కత్రరవేసి కప్పుకొను చుండిరి. శత్రువుల పుర్రెలను సారాయి పాత్రలుగా నుపయోగించు చుండిరి.[1] మెస్సాజెటిస్ (Messagetes) అను శకజాతి ముసలివారిని చంపి వారి మాంసమును వండి తినుచుండిరి.[2]

రాక్షసుల రాజనీతిని గురించి యిదివరకే చర్చించియున్నాను వారిలో మంత్రిసభలు, రాజ్యాంగచర్చలు, రాజ్య నిర్వహణ పద్ధతి

1. Mavor Universal History (1812)
2. ,, ,, ,,

యుండెను. తర్వాత కాలములో రాక్షసులతో ఆర్యులు బాంధవ్యములు చేసిరి. భీమసేనుడు హిడింబను వివాహమాడెను. రాక్షసులు ఘోర రూపులైన, నరభక్షకులైన, శ్రీకృష్ణుని బావమరిదితో వారికి బాంధవ్య మెట్లు పొసగెను? కావున, రాక్షసులు మంచి నాగరకత చెందినవారని తోచుచున్నది. ఆర్యులు రాక్షసులను లోబరచుకొనుటకై ప్రయత్నించిరి. రాక్షసులు ఆత్మ స్వాతంత్ర్యమును కాపాడుటకై పోరాడిరి. ఆ సంఘర్ష ణలలో సీతాపహరణమువంటి ఘట్టములు సంభవించెను. మరి దానికి మూలకారణమేమి? శూర్పణఖకు ముక్కు చెవులు కోయుట. శూర్పణఖ కామచారిణి. అది తప్పా? ఏ కాలములో ఏ జాతిలో ఏ యాచారము లుండెనో ఆ దృష్టితోనే విచారింపవలెను. కాని దేశకాలాచారాంతరములచే విమర్శింపరాదు. మహాభారత కాలమునకు ముందు కాలములో ఆర్య స్త్రీలు అనావృతలుగాను, స్వేచ్ఛాచారిణులుగాను ఉండిరని పాండురాజు కుంతితో చెప్పలేదా? దీర్ఘతముడను బ్రాహ్మణుడు కాశీరాజు భార్యలను పొంది సంతానోత్పత్తి కావింపలేదా? శూర్పణఖ చేసిన యా తప్పునకు ముక్కు చెవులు కోసిరి. అది ఆర్య ధర్మములో తప్పు కాకపోవచ్చును. రాక్షస వివాహాలలో శత్రువుల స్త్రీలను ఎత్తుకొనిపోవుట ఆర్య ధర్మముల ప్రకారము తప్పు. ఈ విధముగా ఆర్యులకును అనార్య రాక్షసులకును నిరంతరము సంఘర్షణలు జరిగెను. మేలైనఆయుధాలు, ధనుర్విద్య ఆర్యులలో నుండెను. వారే జయించిరి. దక్షిణా పథము ఆర్యులకు దాసోహం అని ఆక్రోశించెను.

ప రి శి ష్ట ము

రామాయణములో నేను చెప్పదలచిన విషయచర్చ ముగిసినది. అచ్చటచ్చట వ్రాయవలసియుండిన కొన్ని విషయములు మరచిపోయి నందున వాటిని కూర్చి పరిశిష్టమను పేరుతో ఈ ప్రకరణములో వేసి పరిసమాప్తిచేయుచున్నాను.

మహాభారతములో ఈ క్రిందిశ్లోకము లున్నవని ఒక విమర్శకుడు వ్రాసినాడు.

"శ్లోకశ్చాయం పురా గీతో భార్గవేణ మహాత్మనా
ఆఖ్యాతే రామచరితే నృపతిం ప్రతి భారత!
రాజానం ప్రథమం విందేత్ తతో భార్యా తతో ధనం
రాజన్య సతి లోకేస్మిన్ కుతో భార్యా కుతో ధనం."

—మ.భా. 7,67,15.

ఈ రెండవశ్లోకము రామాయణములో ఎక్కడ నున్నదో ఏమో. పై శ్లోకములో భార్గవుడనగా వాల్మీకి.

లంక త్రికూటపర్వతముపై కట్టబడియుండెను. రఘువంశములో త్రికూటము అపరాంతములో నున్నట్లు వర్ణింపబడినది.

నాసికవద్ద అంజమేరి అను స్థలమున్నదనియు అచ్చట కొన్ని ప్రాచీన శాసనములు లభించినవనియు అందు పూర్వ త్రికూటవిషయము పేర్కొనబడిన దనియు అందుచేత త్రికూటము నాసిక్ ప్రాంతములోని

దనియు ఒక చరిత్రకారుడు తెలిపినాడు. అట్లైతే రామాయణములో తెలిపిన దక్షిణమందుండు లంక అబద్ధమగునా?

రామునికాలములో చాతుర్మాస్యమును పాటించుచుండిరి. (కి. 27-48) ఆషాఢ శ్రావణమాసాలలో విష్ణువు నిద్రించుచుండెను (కి. 28-25).

"ఉదీచ్యాశ్చ ప్రతీచ్యాశ్చ దాక్షిణాత్యాశ్చ కేవలాః".

—అయో. 82-8.

ఇచ్చట కేవలాః అనిన సింహాసనములేనిరాజులు అని అర్థము చెప్పుదురు. అది నిరర్థక పదమనియు, దక్షిణ దేశములో 'కేరలులు' ఉండిరికాన కేవలాః అనుటకు మారుగా కేరలాః అని సవరించవలెననియు వాష్‌బరన్ హాప్కిన్సుగారు (**Great epic of India** లో) వ్రాసినారు. వీరి పాఠమే అర్థవంతముగా ఉన్నది. పైగా గుజరాతులో ముద్రించిన రామాయణములో కేరళాః అను పాఠమే యున్నదని తెలిపినారు తెలుగు దేశపు పాఠములలో ఈ సవరణను చేసుకొనవలెను.

బాలకాండ సర్గ 45 లో అమృతోద్భవకథను చెప్పినారు. అదంతయు కల్పితమే. ధన్వంతరి సముద్రమథనములో పుట్టెనట! విష్ణు పురాణములో కాశిరాజగు కాశునికి దీర్ఘతముడు, అతనికి ధన్వంతరి పుట్టెననియు, అతనికి కేతుమానుడు, అతనికి భీమరథుడు, అతనికి దివోదాసుడు పుట్టెనని వ్రాయబడినది. ధన్వంతరి శకకర్తయైన విక్రమాదిత్యుని యాస్థానములోని నవరత్నములలో నొకడని "ధన్వంతరి క్షపణకామరసింహశంకువేతాళభట్ట ఘటకర్పరకాళిదాసాః" అను శ్లోకము వల్ల తెలియవచ్చుచున్నది. సముద్రమథనములో సురాపానాధిష్ఠాన దేవత యగు వారుణి పుట్టెనట సురను సేవించినవారు సురలైరనియు, సురను గ్రోలనివారు అసురులైరనియు వ్రాసినారు సురశబ్దార్థముపై యీకథ పుట్టినది. ఋగ్వేదములో 'సుర' శబ్దము లేదనియు, అసుర

శబ్దమే యున్నదనియు, సురకు మారుగా దేవశబ్దమే యున్నదనియు, అసురలో నఞ్ కలదని భావించి దానిని తొలగించి తర్వాతి వారు సుర శబ్దమును సృష్టించిరనియు తెలుసుకొనినచో ఈ కథ యంతయు కల్పితము, ప్రక్షిప్తము అని ద్యోతమగును.

రామాయణములో (అయో. 68-18) విష్ణుపాద అను స్థలమును తెలిపియున్నారు. ఇది బాహ్లికవద్ది పర్వతము కావచ్చును.

మాల్యవంతపర్వతము బళ్లారివద్దనుండు కొప్పల్, ముద్గల్, రాయచూరు ప్రాంతాలలో నున్నదని కొందరు. పంచాప్సరసరస్సు బీరారునకు తూర్పున నున్నదని ఒకరు అనినారు.

ప్రాచ్యదేశము మగధ ప్రాంతములోని దనియు, దానినే ఋగ్వేదములో కీకట అని పేర్కొనిరనియు భాండార్కరుగారు (**Ancient Indian culture** లో) వ్రాసినారు.

వారే వానరులనుగూర్చి యిట్లు వ్రాసినారు: "ధార్వాడును పూర్వము పాలించినరాజులు తాము కిష్కింధను పాలించినామనియు, తాము వాలివంశమువారనియు చెప్పుకొనిరి. వారిది కపిధ్వజము. వానరులకును పూర్వము కపిధ్వజముండినందున వారిని వానరు లనిరేమో?"

ఆర్యులు తమ శత్రువులను ఋగ్వేదములో నానావిధములుగా వర్ణించిరి. వారు కృష్ణత్వక్కులనియు, ఘోరదృక్కులనియు, విస్రపులు (ముక్కులేని వారనియు), మృధ్రవచు లనియు, అనాసులనియు, శిశ్నదేవులనియు (ఋ. 8, 21, 5), క్రవ్యాదులనియు (ఋ. 10, 87, 2), యాతుధానులనియు (10, 87, 5, మరియు 1, 35, 10), అయజ్వను లనియు దూషింపబడిరని శరశ్చంద్రరాయి 'ముండాలు' అను గ్రంథములో తెలిపినారు.

అసిరియాపైన ప్రధాన పరిశోధకుడని (Famous assyriologist) పేరు పొందిన సెయస్ (Sayce) గారు హిబ్బర్టు ఉపన్యాసాలలో (1887) ఇట్లన్నారు: "హిందూస్థానమునకు బాబిలోనియాకును క్రీ. పూ. 3000 ఏండ్లనాడు వ్యాపారము జరుగుచుండెను. ఉర్‌బగస్ రాజు బాబిలోనియాను రాజ్యముచేసిన కాలములో ఈ వ్యాపారము సాగెను. ఊర్‌నగర ఖననములలో హిందూదేశపు టేకుకట్టెలు దొరికినవి. బాబిలోనియనులు బట్టలను 'సింధు' అనిరి. ఈపదము జండ్ మాట్లాడు వారిద్వారా వచ్చియుండిన హిందు అయియుండెడిది." ఈ వాక్యాలను బట్టి ఆర్యులవ్యాప్తి ఎంతటి ప్రాచీనముదో తెలియవచ్చును.

ఇంగ్లీషులో గూస్ (Goose) అనునది ఆంగ్లో సాక్షను భాషలో గాస్ (Gois) అని యుండెను. ప్రాచీన హంగరీ భాషలో దానినే కన్స (Kans) అనిరి. ఇప్పటి జర్మన్ భాషలో గన్స (Gans) అందురు. ఆంగ్లోసాక్షన్ భాషలో ఫ, స, థ (f, s, th) ధ్వనులకు ముందుండు 'న' కారధ్వని (n) లోపించును. గాథిక్‌లో మున్తుస అనునదే మూత్ అయి మౌత్ (నోరు) అయినది. లాటిన్‌లోని డెన్స (dens) టోత్ అయి, తర్వాత టూత్ అయినది.

లాటిన్‌లో ఆన్సర్, సంస్కృతములోని హంస, రష్యనులోని గూస్, బొహీమియన్‌లో హస్, ఇంగ్లీషులో గూస్ అయినది[1] ఇంగ్లీషులో గూస్ అనిన బాతు. కావున మన పూర్వుల హంసలన్నియు బాతులే!

వసిష్ఠుడు విశ్వామిత్రునికి విందుచేసినప్పుడు (బాలకాండ) చెరకు రసమును కూడా ఇచ్చెను. చెరకులను హిందూస్థానమునుండి పూర్వము

1. Max Muller & Science of Language, Vol. II, P. 244.

ఇతర దేశాల కెగుమతి చేయుచుండిరని ప్రాచీన గ్రీకులు వ్రాసినారు.[1] రామాయణములో (అరణ్యకాండ) ఫలములనుండి చెరుకులనుండి ఒక విధమగు మద్యమును చేయుచుండినట్లు తెలిపినారు.[2]

రామాయణకవితనుగూర్చి హీరెన్ ఇట్లు వ్రాసెను: 'ఇతర పురాణా లన్నింటికంటే రామాయణకవిత అతిసుందరము. ఋశ్య శృంగునికథ హిందూకవితలో అతిమనోహరమైనది.'[3]

బ్రహ్మాండ, వాయు, మత్స్య పురాణాలలో ప్రచేతసుని కుమారులు మ్లేచ్ఛ సంతతికి మూలపురుషులైరని తెలిపినారు.

"ప్రచేతసః పుత్రశతం రాజాన స్సర్వ ఏవ తే
మ్లేచ్ఛ రాష్ట్రాధిపా స్సర్వే హ్యుదీచీం దిశ మాశ్రితాః"[4]

"హిందువుల నాలుగుయుగము లిట్లుండెను. మహాభారత యుద్ధముతో ద్వాపరయుగము ముగిసెను. హైహయులను సగరుడు ఓడించుటతో మూడవ యుగము ముగిసెను. రావణుని రాముడు సంహ రించుటతో రెండవయుగము ముగిసెను. పరశురామునితో మొదటియుగము ముగిసెను."[5]

"అహల్యయొక్క భర్తపేరు శరద్వంత గౌతముడు. అహల్యా కుమారుడు శతానందుడు. అతడు జనకుని పౌరోహితుడు. అహల్యా పొందినది ఇంద్రునికాదు. ఒక పరపురుషుని పొందెను. ఇట్టి తావులలో

1. Heeren Historical researches Vol. III
2. ,, ,, vol. III P. 258
3. Heeren Historical researches III P. 168
4. Pergiter -Ancient Ind. Hist. Tradition
5. Pergiter ,, ,,

పౌరాణికు లింద్రుని తెచ్చి పెట్టుదురు. రాముడు అహల్యయొక్క ఆతిథ్యము ను స్వీకరించితే ఆమె తప్పు మాసిపోవునని చెప్పిరి. దీనివలన ఆ కాలములో పాతివ్రత్యమహిమ ఇంకను వికాసము పొందలేదని ఊహింప వచ్చును."[1]

"రాముని సమకాలికుడు భీమసాత్వతుడు. భీమసాత్వతునికి 12 తరములతర్వాత శ్రీకృష్ణుడు పుట్టెను. విదురథుడు దశరథుని సమకాలికుడు. విదురథుని వంశములో 16 వ తరములో అర్జునుడు పుట్టెను. రోమపాదుడు అంగరాజు. దశరథుని సమకాలికుడు. అతనికి 12 వ తరములోని అంగరాజుకు కర్ణుడు దత్తుడయ్యెను. కావున మహాభారత కాలము కంటే 15 తరముల ముందు కాలములో దశరథుడుండెను. వాజినేయ భరద్వాజుడు రామునికాలపు ఋషి. అతడే ఋగ్వేదములో గోహత్య నిషేధించినవాడు (ఋ. 6, 28, 4). వల్మీక భార్గవుని కుమారుడు ఋక్ష అనువాడు. అతడే వాల్మీకి."[2]

"మహాభారతకాలము 1150 క్రీ. పూర్వము. దివోదాసుడు, దశరథుడు అంతకంటే 13 తరాలకు ముందుండిన వారు. తరమునకు 28 ఏండ్లచొప్పున గుణించినచో రామాయణకాలము క్రీ. పూ. 1514 అని తెలును రావణుని చంపినప్పుడు రాముని వయస్సు 42 ఏండ్లు కావున లంకాయుద్ధము క్రీ. పూ. 1450 లో జరిగెను. నలచక్రవర్తి క్రీ. పూ. 1575 లో నుండెను."[3]

1. **S. N. Pradhan. Chron. of Anc. India.**
2. **S. N. Pradhan Chron. of Anc. India**
3. ,, ,, ,,

ముగింపు

వాల్మీకి రచితమైన శ్రీమద్రామాయణములో నాకు తోచిన విషయములు తెలుపుకొనినాను. ఇది చారిత్రిక విమర్శ. ఇట్టి విమర్శ పూర్వాచారాభిమానులకు సరిపడదని నే నెరుగుదును. కొందరికి ఆగ్రహము కూడా కలిగియుండును. కాని ఆగ్రహానుగ్రహములకు చారిత్రక విమర్శలలో తావులేదు. ఎవరికేది సత్యమని తోచునో వారు దానిని గట్టిగా ప్రకటించుటలో తప్పుండదు. రామాయణమును గురించి వేదాంతపరముగాను వైష్ణవ సిద్ధాంతపరముగాను పలువురు సంస్కృతములోను దేశభాషలలోను విపులముగా చర్చించినారు. కాని చారిత్రికముగా సమగ్రముగా తెనుగులో చర్చించినటుల నాకు కానరాలేదు. నేను రామాయణమును చదివినప్పుడు నాకు స్ఫురించినవాటిని గుర్తుపెట్టుకొని యుంటిని. వాటినే యిందు వ్రాసితిని.

నేను చేసిన చర్చలో, ఇచ్చిన అభిప్రాయములలో విశేషభాగము తప్పులుండవచ్చును. తప్పులు చేయనివారెవరు? వాటిని పండితులు, విమర్శకులు, పరిశోధకులు, సయుక్తికముగా ఖండించవచ్చును. తప్పులుండిన సవరించుకొందును. క్రొత్తసంగతులు తెలిపిన నేర్చుకొందును. శ్రీమద్రామాయణముపై నాకు అద్వితీయమైన ప్రేమ, భక్తి, కలవని అందలి కవితను అత్యుత్తమమైనదిగా భావించువాడనియు మరొకమారు మనవిచేసుకొనుచు ఈ చర్చను పరిసమాప్తి చేయుచున్నాను.